ତରଙ୍ଗ
ଓ ତଡ଼ିତ୍

ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଦାସ

ତରଙ୍ଗ ଓ ତଡ଼ିତ୍

ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଦାସ

ପ୍ରକାଶକ : ଅଗ୍ରଦୂତ କଟକ - ୨

ତରଙ୍ଗ ଓ ତଡ଼ିତ୍ ।। ଲେଖକ : ଚିତ୍ତରଂଜନ ଦାସ ।। ପ୍ରକାଶକ : ଅଗ୍ରଦୂତ, ବାଙ୍କାବଜାର, କଟକ - ୭୫୩୦୦୨ ।। ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ : ୧୯୭୫, ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ : ୨୦୦୦ ।। ପ୍ରଚ୍ଛଦ : ଶଶିକାନ୍ତ ରାଉତ ।। ଅକ୍ଷରସଜ୍ଜା : କମ୍ପୋକେୟାର, ଭରତିଆ ଟାୱାର, ବାଦାମବାଡ଼ି, କଟକ ।। ମୁଦ୍ରଣ : ସାଥି ଅଫ୍‌ସେଟ୍, ଓଡ଼ିଆ ବଜାର, କଟକ - ୨ ।।
ମୂଲ୍ୟ: ଟ. ୭୦/-

TARANGA O TADIT ।। Written by : Chitaranjan Das ।। Published by : AGRADUTA, Banka Bazar, Cuttack-2 ।। First Edition : 1975, Second Edition : 2000 ।। Printed by : Sathi Offset, Cuttack ।। Price : Rs. 70/-

ISBN 81 - 86354 -83-2

ମୁଖବନ୍ଧ :

'ତରଙ୍ଗ ଓ ତଡ଼ିତ୍'ର ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକ (ଗୋଟିକୁ ବାଦ୍ ଦେଲେ) ତତ୍କାଳୀନ 'ଦିଗନ୍ତ' ପତ୍ରିକାରେ ବାହାରିଥିଲା । ଏହା ୧୯୬୨-୬୩ର କଥା । ପ୍ରବନ୍ଧ ଗୁଡ଼ିକ 'ଦିଗନ୍ତ' ପାଇଁ ଲେଖା ହେଉଥିଲା । ତେଣୁ ତାହାରି ପାଖରେ ହିଁ ମୋର ଋଣୀ ରହିବାର କଥା ।

ତଥାପି ପଛକୁ ଅନାଇଲେ ଋଣୀ ବୋଲି ଅନୁଭବ କରିବା ଅପେକ୍ଷା ମୋତେ ଅଧିକ ଦୁଃଖୀ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ଏହି ଦୁଃଖର ଯେ କାରଣ ନାହିଁ, ସେ କଥା କହି ହେବନାହିଁ । ମୋର ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ ଏଣେ 'ଦିଗନ୍ତ'ରେ ବାହାରୁଥାଏ, ତେଣେ ପଶ୍ଚିମ ଜର୍ମାନୀରେ ମୁଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିଶ୍ୱସ୍ତତାର ସହିତ ଲେଖା ପଠାଇବାରେ ଲାଗିଥାଏ ସିନା, ମାତ୍ର 'ଦିଗନ୍ତ' ମୋ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିପାରେ ନାହିଁ । ଅନେକ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଲେଖକକୁ ଠିକ୍ ଏହିପରି ନିଷ୍କାମ କର୍ମ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ପରିସ୍ଥିତି ତାକୁ ନିଷ୍କାମ ହେବାକୁ ବାଧ କରିଥାଏ ।

ଜର୍ମାନୀରୁ ଫେରିବାପରେ 'ଦିଗନ୍ତ'ରେ ପ୍ରକାଶିତ ମୋର ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକୁ ସାଉଁଟିବାରେ ଲାଗିଯିବା ମୋର ପ୍ରଧାନ କାମ ହେଲା । କେତେ ଥାନରେ କେତେ ଖୋଜଖାଜ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ ବନ୍ଧୁଙ୍କର ସହୃଦୟତାଦ୍ୱାରା ପ୍ରାୟ ତିନିବର୍ଷରେ ଏହି ସାଉଁଟିବା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା । ସେହି ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ ମୁଁ ନମସ୍କାର ଜଣାଉଚି ।

ଛାପା ହେଲାବେଳେ ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକ କେଜାଣି କାହିଁକି ବଡ଼ ବିକୃତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ଏଗୁଡ଼ିକର ଅବୟବକୁ ନାନା ସ୍ଥାନରେ ଅକାରଣରେ ଭାରି ବ୍ୟବଚ୍ଛିନ୍ନ କରି ଦିଆଯାଉଥିଲା । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବନ୍ଧରୁ ମଝିରେ ମଝିରେ ଚେନାଏ ଲେଖାଏଁ ପାଠ ଉଡ଼ାଇ ନିଆଯାଇଥିଲା । ଲେଖକ ହିସାବରେ ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥାଗୁଡ଼ିକୁ ମୋର ଆପଣା ଅଙ୍ଗରେ ଅନୁଭବ କରିବା କଥା । ତେଣୁ ଆଉ ଅନ୍ୟ ଚାରା ନ ଥିଲା । ଛାପା ଭୁଲ ବିଷୟରେ କିଛି ନକହିବା ହିଁ ଉଚିତ । କାରଣ ଏସବୁ ଦୁର୍ଘଟଣା ଲାଗି କମ୍ପାନୀ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ କଦାପି ଦାୟୀ ନୁହନ୍ତି ଏବଂ ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ଚଳି ଆସୁଥିବା ସମ୍ପାଦନ-କୋଡ୍ ଅନୁସାରେ ମନୁଷ୍ୟକୃତ

ଦୁର୍ଘଟଣାଗୁଡ଼ିକୁ ବି ଦୈବ ଦୁର୍ଘଟଣା ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରି ନିଆଯାଏ । ତେଣୁ କୋଉଠି 'ଧର୍ମର ଆଳୟ' ଛପା ହୋଇ 'ଯମର ଆଳୟ' ହୋଇଗଲେ ତାହା ଧରିବାର ନୁହେଁ । ଓଡ଼ିଆରେ ତଥା ଓଡ଼ିଶାର ଶବ୍ଦପ୍ରୟୋଗ ରୀତିରେ ଅନେକ ସମୟରେ ଯମକୁ ଧର୍ମ ବୋଲି କୁହାଯାଇଥାଏ । ଆଉ ଗୋଟିଏ ଜାଗାରେ 'ସଂସ୍କାର' ଶବ୍ଦଟି 'ସ୍କାର' ବୋଲି ଛାପି ହୋଇଯାଇଛି । ରହସ୍ୟ କଲାପରି ମୋରି ଭିତର ମନ କହୁଚି, ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଏହା ଇଂରାଜୀ 'scar'ର ସୂଚନା ଦେଇନାହିଁ ତ ?

ଜଣକ ପାଖରେ ମୁଁ ଅବଶ୍ୟ ଋଣୀ । ସିଏ ହେଉଛନ୍ତି ବନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମନୋଜ ଦାସ । ତାଙ୍କ ପାଖରେ ମୁଁ ଆହୁରି ଅନେକ କାରଣରୁ ଯେପରି ଋଣୀ, ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକ ସକାଶେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଋଣୀ । ଏଗୁଡ଼ିକ ଲେଖିବାର ଅଧିକାର ମୁଁ ତାଙ୍କରି ପାଖରୁ ପାଇଥିଲି । 'ତରଙ୍ଗ ଓ ତଡ଼ିତ୍'ର ଆଲୋଡ଼ନକାରୀ ନାମଟି ତାଙ୍କରି କଳ୍ପନାରୁ ବାହାରିଚି । ତାଙ୍କରି ଛବିକୁ ତୃତୀୟ ନୟନର ସମ୍ମୁଖରେ ଥାପି ମୁଁ ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକ ଲେଖିଚି ।

ସଂଗ୍ରହର ସର୍ବଶେଷ ପ୍ରବନ୍ଧଟି ଆଗ୍ରା କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ହିନ୍ଦୀ ସଂସ୍ଥାନର ମୁଖପତ୍ର 'ସମନ୍ୱୟ' (୧୯୬୪-୬୫) ରେ ପ୍ରକାଶିତ ମୂଳ ହିନ୍ଦୀ ରଚନାଟିର ଅନୁବାଦ । ଏଇଟି ପ୍ରଥମେ ସେହି ସଂସ୍ଥାନରେ ଭାଷଣ ଆକାରରେ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ସେଥିଲାଗି ମୁଁ ସଂସ୍ଥାନଠାରେ କୃତଜ୍ଞ ।

ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଦାସ

ସୂଚୀ

୧ ।ତରଙ୍ଗ ଓ ତଡ଼ିତ୍ ॥ ୭ ॥

୨ ।ବୋରିସ୍ ପାଷ୍ଟରନାକ୍ : ରୁଷସାହିତ୍ୟର ଅନ୍ୟପଥ ॥ ୧୪ ॥

୩ ।ଜର୍ମାନ ଜୀବନର ଅନ୍ତଃସୂତ୍ର ॥ ୨୧ ॥

୪ ।ଆଧୁନିକ ଜର୍ମାନ ସାହିତ୍ୟ ॥ ୩୧ ॥

୫ ।ଜାଣିବା ଓ ବୁଝିବା : ଏକ ଦ୍ୱନ୍ଦର ସ୍ପଷ୍ଟୀକରଣ ॥ ୪୫ ॥

୬ ।ଯୀଶୁଜନ୍ମର ପ୍ରେରଣା : ଇତିହାସରେ ଓ ଆମ ଅନ୍ତର ଭିତରେ ॥ ୫୯ ॥

୭ ।ଜାନୁଆରୀ ତିରିଶି : ଗୋଟିଏ ତାରିଖ, ଦୁଇଟି ସଙ୍କେତ ॥ ୭୫ ॥

୮ ।ଇଉରୋପ : ଐତିହ୍ୟ ଓ ଇଙ୍ଗିତ ॥ ୯୨ ॥

୯ ।ସ୍ୱାମୀ ବିବେକାନନ୍ଦ : ଏକ ଗୁହାମୁକ୍ତିର ପ୍ରୟାସ ॥ ୧୦୮ ॥

୧୦ ।ଏକ ବାକ୍ୟୁଦ୍ଧ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ॥ ୧୧୬ ॥

୧୧ ।ଋଷ ସାହିତ୍ୟର ସବୁଜତମ ପରମ୍ପରା ॥ ୧୨୯ ॥

୧୨ ।ଅନୁଶାସନ : ଏକ ମନୋବୈଜ୍ଞାନିକ ଦୃଷ୍ଟି ॥ ୧୪୫ ॥

ତରଙ୍ଗ ଓ ତଡ଼ିତ

କଟକରୁ ଆଗ୍ରା,– ରେଳ ଗାଡ଼ିରେ ଦୀର୍ଘ ଦୁଇଦିନର ବାଟ । ମୁଁ ଏଥର ବାପା ବୋଉଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ଓଡ଼ିଶାରୁ ଆସୁଥିଲି । କଲିକତା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେମାନଙ୍କୁ ସବୁ ଆପଣା ଘର ପରି ଲାଗିଲା । ସେଇ ଧାନ ବିଲ, ସେଇ ନଡ଼ିଆ ଗଛ ଆଉ ବାଉଁଶ ବଣ, ସେଇ ଦଳ ପୋଖରୀ ଆଉ ମେଞ୍ଚା ମେଞ୍ଚା ହୋଇ ଦେଖାଯାଉଥିବା ଚାଳଘର । ଆମ ଗାଆଁ ବାଗଲପୁରରେ ଯେମିତି, କଲିକତାଯାଏ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେମିତି । କିନ୍ତୁ କଲିକତାଠାରୁ ଅନ୍ୟଗାଡ଼ି ଚଢ଼ିବାପରେ ତହିଁ ଆରଦିନ ଯେତେବେଳେ ସକାଳ ହେଲା, ସେତେବେଳେ ବାପା ଦୁଇ ପାଖକୁ ଅନାଇଦେଇ କହିଲେ, 'ଇଏତ ଜମାରୁ ଆମ ଓଡ଼ିଶା ପରି ଜଣା ଯାଉନାହିଁ ।' ଯହୁଁ ଯହୁଁ ଆମେ ଅଧିକ ପଶ୍ଚିମକୁ ଆସିଲୁ, ତହୁଁ ତହୁଁ ସବୁକଥା ଅଧିକ ବଦଳି ଯିବାକୁ ଲାଗିଲା । ତେଣେ ପୁରୀରେ ରଥଯାତ୍ରା ସରି ବାହୁଡ଼ା ଗଲାଣି; କିନ୍ତୁ ଏଠୁ ଅଣସର ଗୁଳୁଗୁଳି ଯାଇନାହିଁ । ଦିନଯାକ ଆକାଶଟା ସାରା ମେଘ ଘୋଡ଼ାଇ ରହିଚି, କିନ୍ତୁ ମେଘର ନାଆଁ ନାହିଁ । ଭଲା ଦେଶ ଏ । ବୋଉ କହିଲା, 'ତୀର୍ଥ ଦେଖିବାକୁ ସିନା ଏହି ଦେଶକୁ ଆସିବା ଲାଗି ମନ ବଳାଇବା କଥା, ନ ହେଲେ ଏଣେ କାହିଁକି କିଏ ଆସନ୍ତା ?'

ହଁ, ଦେଶ ଦେଶକେ ପାଣିର ଫରକ, ପବନରେ ଫରକ, ମଣିଷର ଫରକ, ମଣିଷଙ୍କର ବେଶଭୂଷା, ରୀତିନୀତି, ଚାହାଁଣୀ ଆଉ ଚଳଣୀରେ ଫରକ। ପୁଣି ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଜୀବନଟା ଗୋଟିଏ ଗାଆଁ ବା ଗୋଟିଏ ଭାଷା ମଧ୍ୟରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହେ ସେମାନେ ଗୋଟାଏ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଦେଶ ବୋଲି ଭାବିବା ଆଦୌ ବିଚିତ୍ର ନୁହେଁ । କାରଣ ଏଠି ଆଗ୍ରାରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା କହିଲେ କେହି ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ, ଏଠାରେ ଅନ୍ୟପ୍ରକାରେ ଲୁଗା ପିନ୍ଧନ୍ତି, ଅନ୍ୟପ୍ରକାର ଖାଆନ୍ତି, ବସବାସ କରନ୍ତି, ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି । ଅବସ୍ଥା ସହିତ ଆପଣାକୁ ଖାପ ଖୁଆଇ ନ ପାରିଲେ ଏପରି ହୁଏ, ଆପଣାର ଅଭ୍ୟସ୍ତ ଜୀବନଠାରୁ ଭିନ୍ନ ଏକ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ଜୀବନ ସହିତ ଖାପ ଖୁଆଇ ନ ପାରିଲେ ଏପରି ହୁଏ ।

ଏହି ଖାପ ଖୁଆଇ ନେବାର ଜୀବନ ଗୁଣକୁ ସମାଜଶାସ୍ତ୍ରୀମାନେ Adaptation ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ଚାର୍ଲସ ଡାର୍‌ଉଇନ୍ ଏହାକୁ ଜୀବନଧାରଣର ଏକ ମୂଳ ଧର୍ମ ବୋଲି ମାନିଛନ୍ତି । ପଶୁ ଓ ଉଦ୍ଭିଦ ରାଜ୍ୟରୁ ନାନା ନଜିର ଦେଖାଇ ସେ ପ୍ରମାଣ କରିଛନ୍ତି ଯେ ଯିଏ ଅବସ୍ଥା ଅନୁସାରେ ଆପଣାକୁ ବଦଳାଇ ଅବସ୍ଥା ସହିତ ଆପଣାକୁ ଖାପ ଖୁଆଇ ନେଇପାରିଲା, ସେଇ ହେଉଛି ବୀର । ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମରେ କେବଳ ସେଇ ଜିତେ, ଅବଶିଷ୍ଟ ସମସ୍ତେ ହାରିଯାଆନ୍ତି । ହଁ, କଥାଟା ଅବଶ୍ୟ ସତ, କିନ୍ତୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସତ ନୁହେଁ । ମଣିଷ ଏପରି

ସବୁ ମସଲାରେ ତିଆରି ହୋଇଚି ଯେ ସେ ଆପଣାକୁ କୌଣସି ପରିସ୍ଥିତି ସହିତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଖାପ ଖୁଆଇ ନେଇ ପାରେନାହିଁ । ହୁଏତ ଯନ୍ତ୍ର ହୋଇଥିଲେ ସେ ତାହା କରିପାରୁଥାନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ମଣିଷ ଯନ୍ତ୍ର ନୁହେଁ । ତା'ର ମନ ଅଛି, ସେ ଭାବିପାରେ, ସେ ଇଚ୍ଛା କରିପାରେ । ଆପଣା ସମ୍ମୁଖରେ କୌଣସି ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି ସେ ତାହାରି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆପଣାକୁ ଚଳାଇ ନେଇପାରେ । ଗୋଟାଏ କଥାରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ମଣିଷ ସୃଷ୍ଟି କରିପାରେ; କିନ୍ତୁ ଯନ୍ତ୍ର ସୃଷ୍ଟି କରିପାରେ ନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ ଯେଉଁଠାରେ ଜଳବାୟୁ, ଭୌଗୋଳିକ ପରିସ୍ଥିତ, ରୀତିନୀତି ବା କେତେଟା ସାଧାରଣ ଆଚାର ବା ନିୟମର ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠୁଚି, ସେଠି ମଣିଷ ପକ୍ଷରେ ଅବସ୍ଥା ସହିତ ଆପଣାକୁ ଖାପ ଖୁଆଇବା ହୁଏତ ଜୀବନର ଅନୁକୂଳ ହୋଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ସୃଜନ କ୍ଷେତ୍ରରେ, ବିଚାର ଓ ଅନୁଭୂତିର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯିଏ ଯେତିକି ସ୍ୱକୀୟ ରୀତିରେ ଆପଣାକୁ ଚଳାଇବା ଲାଗି ସମର୍ଥ ହୁଏ, ସେତିକି ପରିମାଣରେ ସିଏ ଯଥାର୍ଥ ଜୀବନର ଅଧିକାରୀ ହୋଇଥାଏ ।

ଅନେକେ କହିଥାନ୍ତି, ଯୁଗ ଯେଉଁପରି ଚାହୁଁଚି, ଆମକୁ ଠିକ୍ ସେହିପରି ଭାବରେ ତିଆରି କରିପାରିଲେ ଯାଇ ଆମେ ଉନ୍ନତି କରିପାରିବା । ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ଶିକ୍ଷା ଯୁଗ ଅନୁସାରେ ହେବା ଉଚିତ । ଯୁଗ କହିଲେ ସେମାନେ କ'ଣ ବୁଝନ୍ତି, ମୁଁ ସେକଥା ଠିକ୍ କହିପାରିବି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଅବଶ୍ୟ ଏତିକି କହିବି ଯେ ଯୁଗ ମଧ୍ୟ ଯୁଗକେ ଯୁଗକେ ବଦଳିବାରେ ଲାଗିଥାଏ । ପୁଣି ମଣିଷ ହିଁ ଯୁଗକୁ ବଦଳାଏ । ଯୋଉ ମଣିଷ ଯୁଗକୁ ଚରମ ସତ୍ୟ ବୋଲି ମାନି ନିଏ, ଯୁଗ ଅନୁସାରେ ଆପଣାକୁ ତିଆରି କରିବାରେ ଯିଏ ଆପଣାର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ଓ ଚାତୁରୀକୁ ଲଗାଇ ଦିଏ, ସେ ମଣିଷ ନୁହେଁ । ଯୁଗକୁ ନ ମାନିବା ମଣିଷହିଁ ଯୁଗକୁ ବଦଳାଏ । ଯାହା ଅଛି ବା ଯେତିକି ଅଛି, ତାହାକୁ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରୁନଥିବା ମଣିଷ ହିଁ ଯୁଗକୁ ବଦଳାଏ ।

ଆମେ ଇତିହାସରୁ ଠିକ୍ ସେହିକଥା ଦେଖିବାକୁ ପାଇବା । ଇତିହାସର ଯୁଗ କୌଣସି ଧରାବନ୍ଧା ସ୍ୱତସିଦ୍ଧ ବା ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ଏକ ପଦାର୍ଥ ନୁହେଁ । ମଣିଷ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ତା'ର ଆପଣା ହାତରେ ଓ ଆପଣାର ମନ ଅନୁସାରେ ଆପଣାର ଯୁଗକୁ ତିଆରି କରିଚି । ତା' ଜୀବନ ଦୃଷ୍ଟିର ମୂଳରେ ଥିବା ଏକ ଦୁର୍ବାର ଅସନ୍ତୋଷହିଁ ତା'ର ସଂସାରକୁ ନୂଆ ନୂଆ ରୂପ ଦେଇଚି । ଇତିହାସର ଯାବତୀୟ ଆବିଷ୍କାର, ଉଦ୍ଭାବନ ଓ ପ୍ରଗତି ପଛରେ ଏହି ଅସନ୍ତୋଷହିଁ ମୂଳ ପ୍ରବୃତ୍ତି ହୋଇ ରହିଚି । ଯୁଗକୁ ମାନିନେବାକୁ ଓ ଯୁଗ ସହିତ ଖାପ ଖୁଆଇ ଚଳିବାକୁ ଯଦି ମଣିଷ ଆରମ୍ଭରୁ ହିଁ ନିଜ ଜୀବନର ପରମୋଧର୍ମ ବୋଲି ମାନି ନେଇଥାନ୍ତା, ତେବେ ଆଜି ମଧ୍ୟ ତା'ର ଜୀବନ ଠିକ୍ ସେଦିନ ଭଳି ଗିରିଗୁହାର ଜୀବନ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତା, ତାହାର ଧର୍ମ ଆଜି ମଧ୍ୟ ଭୟର ଧର୍ମ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତା । ଆଜି ମଧ୍ୟ ତା'ର ସମାଜ ମତ୍ସ୍ୟନ୍ୟାୟର ଶାସନ ଅନୁସାରେ ଚଳୁଥାନ୍ତା । ସଭ୍ୟତା, ସଂସ୍କୃତି ଓ ସାହିତ୍ୟ ନାମରେ ଆମେ ଆଜି ନାନା

ଦେଶରେ ପ୍ରଚୁର ଜୀବନର ଯେଉଁସବୁ ପସରା ମେଲି ଦେଇଚୁ ଓ ଶରୀରଟାକୁ ଜୀଆଇ ରଖିବାର ଫାନ୍ଦଠାରୁ ଆମେ ଯେଉଁସବୁକୁ ହୁଏତ ଅଧିକ ଆବଶ୍ୟକ ଓ ମୂଲ୍ୟବାନ ବୋଲି ମନେ କରୁଚୁ, ଯୁଗକୁ ବଦଳେଇବାର ଅସନ୍ତୋଷ ବ୍ୟତୀତ ତାହା କଦାପି ସମ୍ଭବ ହୋଇନଥାନ୍ତା । ଯୁଗକୁ ବଦଳେଇବାର କ୍ଷୁଧା ବ୍ୟତୀତ ତାହା କଦାପି ସମ୍ଭବ ହୋଇନଥାନ୍ତା ।

ଆମ ଇତିହାସକୁ କେଉଁମାନେ ତିଆରି କରିଚନ୍ତି ? ଆମର ସଭ୍ୟତା ଓ ସଂସ୍କୃତି ପଛରେ କେଉଁମାନଙ୍କର ଅବଦାନ ରହିଛି ? ଯେଉଁମାନେ ଯୁଗକୁ ପରମ ସତ୍ୟ ବୋଲି ମାନି ନେଇଚନ୍ତି, ଓ ତାହାକୁ ହିଁ ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ବୋଲି ଆଦରି ନେଇଚନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ନୁହେଁ, ସମାଜ ସହିତ ବା ଯୁଗ ସହିତ ଯେଉଁମାନେ ଆପଣାକୁ ଖାପ ଖୁଆଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର । ଗ୍ରୀସ୍‌ର ଯେଉଁ ଯୁଗରେ ସକ୍ରେଟିସ୍‌ଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇଥିଲା, ସେହି ଯୁଗ ଗ୍ରୀକ୍ ସମାଜ ଓ ନାଗରିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି ମାନୁଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସକ୍ରେଟିସ ସେପରି ମାନିଲେ ନାହିଁ । ଆପଣାର ଏହି ନ ମାନିବାକୁ ଲୁଚାଇ ରଖି ସେ ଗ୍ରୀକ୍ ଜୀବନର ବଜାରରେ ସୁନାପୁଅ ହୋଇ ସଉଦା କରି ବାହାରିଲେ ନାହିଁ । ଆପଣା ଉପରକୁ ସକଳ ପ୍ରମାଦ ଡାକିଆଣି ସେ ବାଟରେ ଘାଟରେ ଆପଣାର ନ ମାନିବାଟାକୁ ଜାହିର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେହିପରି କରି ସେ ଆପଣାର ଜୀବନ ଦେଲେ । ଆପଣା ହାତରେ ବିଷପାତ୍ର ଧରି ସେ ଯେତେବେଳେ ଜାଣିଶୁଣି ମୃତ୍ୟୁ ବରଣ କରିଥିବେ, ଗ୍ରୀସ୍‌ର ସେହି ଯୁଗ ଓ ତାହାର ସୁନାପୁଅମାନେ ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କୁ ମହାମୂର୍ଖ ବୋଲି କହିଥିବେ । କିନ୍ତୁ ଅଢ଼େଇ ହଜାର ବର୍ଷପରେ ଆମେ ଆଜି ସକ୍ରେଟିସ୍‌ଙ୍କୁ ଇଉରୋପୀୟ ବିଚାରର ଜନକ ବୋଲି କହୁଚୁ । ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ସେହି ଯୁଗର ସୁଧୀ, ଶ୍ରେଷ୍ଠୀ, ସାମନ୍ତ ଓ ପାରିଷଦମାନେ ଆଜି କୁଆଡ଼େ ବିସ୍ମୃତ ହୋଇ ମରିଯାଇଚନ୍ତି ।

ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ଗୁଆର୍ଡିଆନୋ ବ୍ରୁନୋ କ'ଣ କରିଥିଲେ ? ତାଙ୍କ କାଳର ବଡ଼ ବଡ଼ ପଣ୍ଡିତମାନେ ପୃଥିବୀକୁ ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର କେନ୍ଦ୍ର ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ । ସେମାନେ ଏହି ବିଶ୍ୱାସକୁ ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସ ବୋଲି ମାନୁଥିଲେ । ସେମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ ଯେ ଭଗବାନ ମଣିଷକୁ ଆପଣାର ପ୍ରକୃତି ଅନୁସାରେ ତିଆରି କରିଚନ୍ତି । ମଣିଷର ସେବା ଖଟିବାକୁହିଁ ସେ ଚଉଦଭୁବନର ଯାବତୀୟ ପଦାର୍ଥ ଖଞ୍ଜି ଦେଇଚନ୍ତି । ସେଇ ମଣିଷ ବାସ କରୁଥିବା ପୃଥିବୀରେ ଆଲୁଅ ଦେବାକୁ ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ସେବାୟତ କରି ରଖିଛନ୍ତି । ସେଥିଲାଗି ସକାଳୁ ସଞ୍ଜଯାଏ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୃଥିବୀ ଚାରି ପାଖରେ ବୁଲି ଆପଣାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରୁଚି । ଏପରି ଏକ ଯୁଗର ବିଶ୍ୱାସକୁ ଦୁଃସାହସୀ ବ୍ରୁନୋ କହିଲେ – ନାଇଁ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୃଥିବୀ ଚାରିପାଖରେ ବୁଲୁନାହିଁ, ପୃଥିବୀହିଁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚାରିପାଖରେ ବୁଲୁଚି । ପୃଥିବୀ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର କେନ୍ଦ୍ର ନୁହେଁ, ସୌରମଣ୍ଡଳର ଗୋଟିଏ ଗ୍ରହ ମାତ୍ର । ତାଙ୍କର ଏତିକି କଥାରେ ସେଦିନ ତାଙ୍କର ଯୁଗକ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇଉଠିଲା । ରାଜା କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ଭଗବାନଙ୍କ ପାଖେ ପାଖେ ରହିଥିବା ପାଦ୍ରୀ

ଓ ଧର୍ମଯାଜକମାନେ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇଉଠିଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୁଗ ଅନୁସାରେ ଆପଣାକୁ ଖାପ ଖୁଆଇ ରହିଥିବା ଅସଂଖ୍ୟ ଲୋକ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ମିଶି ବ୍ରୁନୋଙ୍କୁ ବାନ୍ଧି ଆଣିଲେ । ଅମାନିଆ ବ୍ରୁନୋ ତଥାପି ମାନିଲେ ନାହିଁ, ଜୀବନର ଭୟକୁ ମାନିଲେ ନାହିଁ । ରୋମ୍‌ର ରାଜଦାଣ୍ଡରେ ସେଦିନ ନିଆଁ ଜଳାଗଲା ଓ ଜୀଅନ୍ତା ବ୍ରୁନୋଙ୍କୁ ସେହି ନିଆଁରେ ପୋଡ଼ି ମାରି ଦିଆଗଲା । କିନ୍ତୁ ଇତିହାସ ମଣିଷ ପକ୍ଷରେ ରାୟ ଦେଲା । ଯନ୍ତ୍ର ଓ ଯାନ୍ତ୍ରିକତାର କ୍ରୋଧକୁ ସେ ମାନି ନେଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ନିଜର ଜୀବନ ଦେଇ ବ୍ରୁନୋ ବିଜ୍ଞାନରେ ଏକ ନୂତନ ଉଦ୍‌ଘାଟନ-ପର୍ଯ୍ୟାୟର ଶୁଭ ଦେଇଗଲେ ।

ଆମ ଏ ଯୁଗର ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ଯଦି ଆପଣାକୁ ଯୁଗ ସହିତ ଖାପ ଖୁଆଇ ନେଇଥାନ୍ତେ, ତେବେ ଆଜି ସିଏ ଜାତିର ଜନକ ବୋଲାଉ ନଥାନ୍ତେ । ଏହି ଦେଶର କେତେ ଗାନ୍ଧୀଙ୍କପରି ମଧ୍ୟ ବିସ୍ମୃତ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତେ । ହଁ, ଜଣେ ବଡ଼ ଓକିଲ ହୋଇ ଟଙ୍କା କମାଇଥାନ୍ତେ, ବାବୁ ହୋଇଥାନ୍ତେ – କିନ୍ତୁ ସେ ଆଜି ଯାହା ହୋଇଛନ୍ତି, ତାହା କଦାପି ହୋଇପାରି ନଥାନ୍ତେ । ସୁନାପୁଅ ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ ତାଙ୍କୁ ମାଡ଼ ଖାଇବାକୁ ପଡ଼ି ନଥାନ୍ତା, ଗୁଳିରେ ପ୍ରାଣ ଦେବାକୁ ପଡ଼ି ନଥାନ୍ତା । ଭାରତବର୍ଷର ଆଧୁନିକ ଇତିହାସ ପଢ଼ିବାବେଳେ ମୁଁ ଅନେକ ସମୟରେ ଭାବେ, ଯଦି ଗାନ୍ଧୀ ଯୁଗକୁ ମାନି ନେଇଥାନ୍ତେ, ତେବେ ଆଧୁନିକ ଭାରତବର୍ଷ କହିଲେ ଆମେ ସମସ୍ତେ ଆଜି ଯାହା ବୁଝୁଚୁ, ତାହା କ'ଣ କେବେହେଲେ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରିଥାନ୍ତା ? ଯଦି ମଧୁସୂଦନ କିମ୍ବା ତାଙ୍କର ସମସାମୟିକ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ବା ଯଥାର୍ଥ ବୋଲି ମାନି ନେଇଥାନ୍ତେ, ତେବେ ଆଜି ଆମେ ଓଡ଼ିଶା ଓ ଓଡ଼ିଆ ବୋଲି ଯାହା କହୁଚୁ, ତାହା କ'ଣ ପ୍ରକୃତରେ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିଥାନ୍ତା ? ଯଦି ଖଲିଲ୍ ଜିବ୍ରାନ୍ ତାଙ୍କର ସମସାମୟିକ ଲେବାନନ୍‌କୁ ମାନିନେଇଥାନ୍ତେ, ଯଦି ପାଷ୍ଟରନାକ୍ ତାଙ୍କ ଋଷିଆକୁ ମାନିନେଇ ଚୁପ୍ ହୋଇ ରହି ଯାଇଥାନ୍ତେ, ତେବେ କ'ଣ ବିଶ୍ୱ ସାହିତ୍ୟରେ ଜିବ୍ରାନ ଓ ପାଷ୍ଟରନାକ୍ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରିଥାନ୍ତେ ?

ମାନି ନେଉଥିବା ମଣିଷ ଏହି ସଂସାରକୁ ଗଢ଼ିନାହିଁ, ଅମାନିଆ ଗଢ଼ିଚି । ଯୁଗକୁ ମାନିନେବା ଓ ତାହାରି ସହିତ ଖାପ ଖୁଆଇ ନେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିବା ମଣିଷ ଯୁଗର ଗ୍ରାସରେ ପଡ଼ିଯାଇଚି । ଯୁଗର ସୀମାକୁ ଏକମାତ୍ର ସୀମା ବୋଲି ମାନି ନେବାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରୁଥିବା ମଣିଷହିଁ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ନୂଆ ଯୁଗର ଅବତାରଣା କରାଇଚି । କେବଳ ସେଇ ଭ୍ରମ ଭିତରୁ ବାଟ ବତାଇଚି, ଅନ୍ଧାର ଭିତରେ ଆଲୁଅର ସତର୍କ ବାଣୀ ଶୁଣାଇଚି । ମାନି ନେଉଥିବା ମଣିଷ ଭୋଗ କରିଚି, ବଡ଼ ଲୋକ ହୋଇଚି, କନ୍ତୁ ସୁଖର ଅଠା ଭିତରେ ସେ ଅଟକି ରହିଯାଇଚି । ଆପଣା ସହିତ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସେ ପଛକୁ ଟାଣି ନେଇଚି । ରାଜ୍ୟର ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ସେଇ ଶାସନର ଆସନରେ ବସିଚି, ଧର୍ମର ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ମଠାଧୀଶ ହୋଇ ରହିଚି, ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ସେଇ ଶିଖ ଉପରକୁ ଉଠି ଜରଦ୍‌ଗବ ହୋଇ ବସିରହିଚି ।

ମାନିନେବା ସାହିତ୍ୟିକର ମଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ । ତୁଚ୍ଛା ବାସ୍ତବକୁ ମାନିନେବାକୁ ଯେଉଁମାନେ ବାସ୍ତବବାଦ ବୋଲି କହନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ମୁଁ କେବଳ ଅବାସ୍ତବବାଦୀ ହିଁ କହିବି, କାରଣ ସେମାନେ ଜୀବନର ସର୍ବମୂଳ ଧର୍ମକୁ ଆଦୌ କଳିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ବାସ୍ତବକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ଯେଉଁମାନେ ଆପଣାର କଳ୍ପିତ ଆଦର୍ଶର ମକ୍କା ବା ମଦିନାରେ ବିଚରଣ କରୁଥାନ୍ତି, ସେମାନେ ଯେପରି ଅବାସ୍ତବବାଦୀ, ବାସ୍ତବକୁ ସତେ ଅବା ଗୋଟାଏ ଆବଦ୍ଧ ଘର ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରି ତାହାକୁ ହିଁ ସତ୍ୟ ସର୍ବସ୍ୱ ବୋଲି ମାନି ନେଉଥିବା ସାହିତ୍ୟିକମାନେ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହିପରି ଅବାସ୍ତବବାଦୀ । ଆମ ଉପନିଷଦରେ କବି ସୃଷ୍ଟି କରେ । ବାସ୍ତବିକ ପରିସ୍ଥିତି ଯେତେ ବେଶୀ ନିବୁଜ ପରି ମନେ ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତଥାପି ସେଥିରେ ନାନା ଦ୍ୱାରର ସଂଧାନ କରିବୁଲେ । ତା'ର ବିଶ୍ୱାସ ଓ ତା'ର ସୃଜନାନୁରାଗ ସ୍ୱୀକୃତ ସବୁ ସୀମାକୁ ଡେଇଁ ସେପାଖକୁ ଚାଲିଯାଏ । ସେଥିଲାଗି ଦେଶଟାଯାକ ସମସ୍ତେ ଅନ୍ଧାରକୁ ମାନି ନେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ତଥାପି ଆଲୁଅ ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ ରଖିଥାଏ । ଯୁଗଟାଯାକ ନାନା ମରଣର ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ରକୁ ଜୀବନ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରି ନେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତଥାପି ସେ ଆଉ କେଉଁଠି ଯଥାର୍ଥ ଜୀବନର ସନ୍ଧାନ କରି ବାହାରେ । ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ଜୀବନର ଶ୍ରଦ୍ଧା ତା' ଭିତରେ ଏକ ଅସନ୍ତୋଷର ନିଆଁ ଜାଳି ଦେଇଥାଏ, ତା' ଭିତରେ 'ନାହିଁ' ବୋଲି କହିବାର ଦୁଃସାହସ ଭରି ଦେଇଥାଏ । ଏହି ଅସନ୍ତୋଷ ଓ ଏହି ଦୁଃସାହସ ସକଳ ପ୍ରମାଦ ଏବଂ ସକଳ କ୍ଷତି ସତ୍ତ୍ୱେ ତାକୁ କବି କରି ତିଆରି କରେ, ତା' ଭିତରେ ସାହିତ୍ୟିକ ପରି ବଞ୍ଚିବାର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ଭରି ଦେଇଯାଏ ।

ଆମ ଦେଶରେ ଆଜି ସବୁଠିଁ ଦୁର୍ନୀତି ଭରି ରହିଛି । ପାଠପଢ଼ା ହେଉଚି, ତଥାପି ପାଠ ନାହିଁ, ଦରବାର ବସିଚି, ତଥାପି ନ୍ୟାୟ ନାହିଁ । ସବୁଠାରେ ଶହ ଶହ ମଣିଷ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ ନାନା ଉଚ୍ଚ ଗାନ କରୁଚନ୍ତି; ତଥାପି ମାନବିକତା ନାହିଁ, ମଣିଷପଣିଆ ନାହିଁ । ଏ ଦେଶରେ ଆଜି ଅନ୍ଧାରର ରୋଷନୀ ଜଳୁଚି, ସାମୂହିକ ଜୀବନର କରୁଣାହୀନ ଦାଣ୍ଡରେ ଖାଲି ଧୂର୍ତ୍ତ ଶାସକର କରୁଣାମାନ ବିଞ୍ଚି ହୋଇପଡୁଚି, ପୃଥିବୀଟା ବା କୋଉ ଅଧିକ ଭଲରେ ଅଛି ? ଆମ ପୃଥିବୀରେ ଭୟ ବଢୁଚି, ଡରିବା ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଡରାଇବା ଲୋକ ମଧ୍ୟ ବଢ଼ି ଚାଲିଚନ୍ତି । ପରସ୍ପର ପାଖକୁ ଆସିବାର ସାଧନାମାନ ଯେତିକି ଯେତିକି ବଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଚି, ମଣିଷ ପରସ୍ପର ପାଖରୁ ସେତିକି ସେତିକି ଅଲଗା ହୋଇ ଯାଉଚି, ସେତିକି ସେତିକି ଦୂରକୁ ଚାଲିଯାଉଚି । କେତେ କେତେ ନୂଆ ଘୃଣାର ସୃଷ୍ଟି ହେଉଚି । ଜୀବନ ବିଷୟରେ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମଣିଷର ମର୍ମ ଉପରେ କିଏ ଯେପରି ଜୀବନର ଚରମ ନିଃସାରତା ବିଷୟରେ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ନିର୍ମମ ହୋଇ ଅଙ୍କୁଶ ବିନ୍ଧି ଦେବାରେ ଲାଗିଚି । ଆଜି ବିଶ୍ୱାସ ବଢୁନାହିଁ, ଅବିଶ୍ୱାସ ହିଁ ବଢୁଚି । ସେହି ଅବିଶ୍ୱାସର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ମଣିଷ ଦୁଇ ଶହ ଗୁଣ ଉତ୍ତେଜନାରେ ଯୁଦ୍ଧର ସଜବାଜ କରି ନିରାପଦ

ରହିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଚି ଏବଂ ଏହି ସଜବାଜ ହେବାକୁ ଆବଶ୍ୟକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ଦେଖାଇବାକୁ ସେ ନିଲଠାଙ୍କପରି ଶାନ୍ତି ଓ ସ୍ୱାଧୀନତାର ଦ୍ୱାହି ଦେବାରେ ଲାଗିଚି ।

ଏସବୁ ଯାହା ହେଉଚି, ତାହା ଯୁଗକୁ ମାନିନେବା ଲୋକର କାମ । ଯୁଗର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ସେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହେଁ । ତା'ର ଯେତିକି ଅଛି, ସେତିକି ଚାଲିଯିବାର ଭୟରେ ମୋହଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ସିଏ ଶତ୍ରୁକୁ ଛକି ବସିବାକୁହିଁ ଆପଣାର ପରମ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିଚି । ତେଣୁ ତା' ପାଖରେ ଆଉ ମିତ୍ରତା ବଢ଼ାଇବାର ବେଳ ନାହିଁ, ବିଶ୍ୱାସ ବଢ଼ାଇବାର ବେଳ ନାହିଁ । ସେ ଏହି ଯୁଗକୁ ଏକମାତ୍ର ଯୁଗ ବୋଲି ମାନିନେଇଚି । ଜର୍ମାନୀର ଲାଇବ୍‌ନିତ୍‌ସ୍ ତାଙ୍କ ସମକାଳୀନ ଜଗତକୁ ଯେପରି ଏକମାତ୍ର ସମ୍ଭାବ୍ୟ ଜଗତବୋଲି ମାନି ନେଇଥିଲେ, ଠିକ୍ ସେହିପରି । ଏପରି ଏକ ପରିସ୍ଥିତିରେ ସାହିତ୍ୟିକ କ'ଣ କରିବ ?

ରୀତି ଯୁଗର କବିମାନେ ଆପଣାର ଯୁଗକୁ ସମ୍ଭବତଃ ଏକମାତ୍ର ଯୁଗ ବୋଲି ମାନି ନେଉଥିଲେ । ସେଥିଲାଗି ସେମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସରାଗ ଓ ନୈପୁଣ୍ୟ ସହିତ କାବ୍ୟର ଷୋଡ଼ଶ ଉପଚାରରେ ନାୟକ ଓ ନାୟିକା ସଜାଇବାରେ ମାତି ରହିଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ଲାଗି ଷୋଳ ସହସ୍ର ସହଚରୀ ଖଞ୍ଜି ଦେଇଥିଲେ; ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର, ଯମୁନା ନଈ, କଦମ୍ବବନ, ମେଘ ଆଉ ମୟୂରଙ୍କୁ ଆଣି ସେହିମାନଙ୍କ ଭୋଗଦାଣ୍ଡର ଖୁଣ୍ଟରେ ବାନ୍ଧି ରଖୁଥିଲେ । ସେଥିଲାଗି ରୀତିକାବ୍ୟରେ କେତେ ପ୍ରକାର ବନ୍ଧ ରହିଚି, କେତେ ପ୍ରକାର ରସ ରହିଛି କିନ୍ତୁ ଅସନ୍ତୋଷ ନାହିଁ । ପରିଜ୍ଞାତ ଭୋଗସୀମାକୁ ଡେଇଁ ସେପାଖକୁ ଯିବା ଲାଗି କୌଣସି ମହତ୍ତ୍ୱାକାଙ୍କ୍ଷା ନାହିଁ ; ମହତ୍ତର ଜୀବନ ଲାଗି ସେଥିରେ କୌଣସି ଉତ୍କ୍ରାନ୍ତି ନାହିଁ । ଏ ଯୁଗର କବି ବା ସାହିତ୍ୟିକ ଯଦି ଏହି ଯୁଗକୁ ମାନିନେବ ଏବଂ ଏହି ମାନିନେବାକୁ ଯଦି ସେ ବାସ୍ତବବାଦ ବୋଲି ଭ୍ରମ କରି ବସିବ, ତେବେ ସେ କବିତା, ଉପନ୍ୟାସ ବା ପ୍ରବନ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଚରଣ କରୁଥାଉ ପଛକେ, ରୀତିଯୁଗର ସୁନାପୁଅଙ୍କ ସହିତହିଁ ସେ ସମକକ୍ଷ ହୋଇ ରହିଯିବ ।

ଫରାସୀ ସାହିତ୍ୟ ସମୀକ୍ଷକ ସାର୍ତ କହିଚନ୍ତି,– 'ଲେଖିବା ହେଉଚି ଆପଣା ସ୍ୱାଧୀନତାର ଘୋଷଣା କରିବା ।' ମାତ୍ର ଏହି ସ୍ୱାଧୀନତା କେଉଁଥିପାଇଁ ? ପୂର୍ଣ୍ଣତର ଭାବାନୁଭୂତିର ତଥା ପୂର୍ଣ୍ଣତର ଉପଲବ୍ଧିର ସ୍ୱାଧୀନତା, ପୂର୍ଣ୍ଣତର ମଣିଷ ହେବାର ସ୍ୱାଧୀନତା, ନାନା ଅପୂର୍ଣ୍ଣତା ଓ ଅନ୍ଧତା ଭରି ରହିଥିବା ଆମର ଏହି ପୃଥିବୀଟିକୁ ତଥାପି ପୂର୍ଣ୍ଣତର ଓ ସୁନ୍ଦରତର କରି ଗଢ଼ିବାର ସ୍ୱାଧୀନତା । ଏହି ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇବାକୁ ହେଲେ ଆମକୁ ଯୁଗର ସୁନାପୁଅ ବନିବାର ସବୁ ଲାଳସା ଛାଡ଼ିବାକୁ ପଡ଼ିବ, ସଭାର ସ୍ୱୀକୃତ କବିପ୍ରତି କୌଣସି ବିଦ୍ୱେଷ ନ ରଖି ଆପଣାର ବିଶ୍ୱାସରେ ବାଟ ଚାଲିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସାନ ଓଡ଼ିଶା ହେଉ କିମ୍ବା ସାନୁମାନ ପୃଥିବୀ ହେଉ, ସବୁଠି ସାହିତ୍ୟିକର ବାଟ ହେଉଚି ଏହି ସ୍ୱାଧୀନତାର କାମନା ରଖିବାର ବାଟ । ସେ ଯୁଗରେ ସକ୍ରେଟିସ୍ ଯେଉଁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଚାହିଁଥିଲେ ଏବଂ ଏବେ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ନବେବର୍ଷ ବୟସର ଯୁବକ, ବର୍ଟ୍ରାଣ୍ଡ ରସେଲ୍ ଯେଉଁ

ସ୍ୱାଧୀନତାର କଥା ଚାହୁଁଚନ୍ତି, ମୁଁ ଏଠାରେ ସେହି ସ୍ୱାଧୀନତାର କଥା କହୁଛି । ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ହିଁ ଏହି ସ୍ୱାଧୀନତାର ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି । ରାଜସଭାର ଗୋଲାମ ହୋଇ ମଧ ପଣ୍ଡିତ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ କରିପାରେ, ହୁକୁମ ଦେଲାବାଲାର ଗୋଲାମ ହୋଇ ବୈଜ୍ଞାନିକ ନୂଆ ବୋମା ତିଆରି କରିପାରେ ଓ ସେଥିଲାଗି ପଦବୀ ଓ ଭୂଷଣମାନ ପିନ୍ଧିପାରେ । ମାତ୍ର ସାହିତ୍ୟିକକୁ ପ୍ରଥମେ ସ୍ୱାଧୀନ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ତେବେଯାଇ ଯୁଗଭିତରେ ଥାଇ ମଧ ସେ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଯୁଗକୁ ଡେଇଁଯିବା ଅନୁପ୍ରେରଣା ଦେଇପାରିବ ।

ଦାର୍ଶନିକ ମାର୍ଟିନ୍ ବୁବର୍ ଜୀବନକୁ ଏକ Dialogue ବା କଥୋପକଥନ ବୋଲି କହିଚନ୍ତି । ମୋର ଜୀବନ ହେଉଚି ମୋର ଯୁଗ ଓ ମୋର ପୃଥିବୀ ସହିତ ଏହି Dialogue ର ପରିଣାମ । ଯେତିକି ସାର୍ଥକତାର ସହିତ ଯିଏ ଏହି Dialouge ରେ ସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିବ, ତା'ର ଜୀବନ ସେତିକି ସାର୍ଥକ ଏବଂ ମୂଲ୍ୟବାନ ହୋଇପାରିବ । ଯୁଗକୁ ପରମାଶ୍ରୟ ବୋଲି ମାନିନେଇ ଯିଏ ତାହାରି କୋରଡ଼ ଭିତରେ ପଶିଯାଇଚି, ସେ କଦାପି ଏହି କଥୋପକଥନର ଯୋଗ୍ୟ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ । କେବଳ ସ୍ୱାଧୀନ ହେବାର ଆକାଙ୍‌କ୍ଷା ରଖିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଏହା କରିପାରିବ । କେବଳ କବି ଓ ସାହିତ୍ୟିକ ଏହା କରିପାରିବ । ସେ ପ୍ରକୃତି ସହିତ କଥୋପକଥନ କରିବ, ସୁନ୍ଦର ଓ ଅସୁନ୍ଦର ସହିତ କଥୋପକଥନ କରିବ । ଅତୀତ ଓ ଭବିଷ୍ୟତ ଉପରେ ଦୁଇ ଚରଣ ରଖି ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସହିତ କଥୋପକଥନ କରିବ । ସେ ବର୍ତ୍ତମାନର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବ, ଆପଣାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବ, ତେବେ ଯାଇ ସେ ସୃଷ୍ଟି କରିପାରିବ । ସବୁ ରୀତି ଉପରେ ଜୀବନ ରୀତିର ଜୟ ହେବ । ଏହି କଥୋପକଥନର ଆକାଙ୍‌କ୍ଷା ତାକୁ ନୂତନ ଦିଗନ୍ତର ସନ୍ଧାନ ଦେବ । ଦିଗନ୍ତର ଅର୍ଥ ଦିଗର ଅନ୍ତ ନୁହେଁ, ଦିଗ ଶେଷର ଅସ୍ୱୀକାର କରିବା ହେଉଚି ଦିଗନ୍ତର ଅଧିକ ପ୍ରାଣବନ୍ତ ଅର୍ଥ ।

ତରଙ୍ଗ ଓ ତଡ଼ିତ୍, – ଏଗୁଡ଼ିକ ସ୍ଥିତିକୁ ବୁଝାନ୍ତି ନାହିଁ । ଏମାନେ ଗତିକୁ ବୁଝାନ୍ତି । ଜୀବନର ଆଲୋଡ଼ନକୁ ବୁଝାନ୍ତି । ଏମାନେ ହେଉଚନ୍ତି ଉତ୍‌କ୍ରାନ୍ତିର ପ୍ରତୀକ ।

ଜଳର ତରଙ୍ଗ ଏକୂଳ ସହିତ ସେ କୂଳର ସ୍ପନ୍ଦନକୁ ଆଣି ଯୋଡ଼ିଦିଏ, ତଥାପି ସବୁ କୂଳକୁ ଡେଇଁଯିବାର ମୂର୍ଚ୍ଛନା ଜଗାଇ ଦେଇଯାଏ । ଆକାଶର ତଡ଼ିତ୍ – ସିଏ ମଧ ଶୂନ୍ୟର ଜଳଧି ଉପରେ ତରଙ୍ଗ ରେଖାପରି ଉଭା ହୋଇଯାଇ ଆମ ଆଖିକୁ କେତେଆଡ଼େ କେତେ କଥୋପକଥନର ସୂତ୍ରରେ ଗଅଁଠାଇ ଦେବାଲାଗି ଆସିଥାଏ, କେତେ ଲୋଡ଼ିବାର ସରାଗକୁ ଉଦ୍‌ଭାସିତ କରି ଦେଇଯାଏ !

– ଜୁଲାଇ, ୧୯୬୨

❖

ବୋରିସ ପାସ୍ତରନାକ୍

— ରୁଷ ସାହିତ୍ୟର ଅନ୍ୟ ପଥ

୧୯୬୦ ମସିହା ମଇ ମାସ ତିରିଶି ତାରିଖରେ ରୁଷିଆର ଲେଖକ ବୋରିସ୍ ପାସ୍ତର୍‌ନାକ୍‌ଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା । ମୃତ୍ୟୁ ପୂର୍ବରୁ ସେ ଦୀର୍ଘକାଳ ଅସୁସ୍ଥ ଥିଲେ ବୋଲି ସମ୍ବାଦପତ୍ରମାନଙ୍କରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ତାଙ୍କୁ ବଞ୍ଚାଇବା ପାଇଁ ରୁଷିଆର ସରକାରୀ ଡାକ୍ତରମାନେ ଅନେକ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ତଥାପି ବିଫଳ ହେଲେ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ସମ୍ବାଦପତ୍ରରେ ବାହାରିଥିଲା ।

ଗତ ଅଳ୍ପ କେତେବର୍ଷ ଭିତରେ ବୋରିସ୍ ପାସ୍ତରନାକ୍ ସାହିତ୍ୟ ଜଗତରେ ସୁବିଖ୍ୟାତ ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ତାହା ପୂର୍ବରୁ ଅବଶ୍ୟ ସେ କବି ହିସାବରେ ରୁଷିଆର ବାହାରେ ଅନେକ ନାମ ଅର୍ଜନ କରିସାରିଥିଲେ । ତଥାପି ତୁଚ୍ଛା ସାହିତ୍ୟିକ ଓ ସାହିତ୍ୟ-ରସିକ-ସଂପ୍ରଦାୟ ବ୍ୟତୀତ ବାହାରର ଖୁବ୍ ବେଶୀ ଲୋକ ତାଙ୍କର ନାମ ସହିତ ପରିଚିତ ନଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଉପନ୍ୟାସ 'ଡକ୍‌ଟର ଜିଭାଗୋ'ହିଁ ତାଙ୍କୁ ସଂସାରର ସବୁ ମଣିଷଙ୍କ ପାଖରେ ପରିଚିତ କରାଇ ଦେଲା, ସବୁ ଦେଶରେ ସବୁରି ମନରେ ତାଙ୍କୁ ଅତି ଆପଣାର କରାଇ ଦେଲା । ମଣିଷ ଭିତରେ ଭଲ ରହିଛି ବୋଲି ଯେଉଁମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି, ସବୁଦିନ ପାଇଁ କଦାପି ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ବୋଲି ଯେଉଁମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି, ବୋରିସ୍ ପାସ୍ତରନାକ୍ ସେହିମାନଙ୍କର କଥାକୁ 'ଡକ୍‌ଟର ଜିଭାଗୋ' ଉପନ୍ୟାସରେ କହିବାର ଏକ ବୀରୋଚିତ ଓ ମନୁଷ୍ୟୋଚିତ ପ୍ରୟାସ କରିଛନ୍ତି । ଏହିପରି ବିଶ୍ୱାସ ରଖିଥିବା ମଣିଷ ପୃଥିବୀର ସବୁ ଦେଶରେ, ସବୁ ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ଓ ସବୁ ମତବାଦରେ ଅଛନ୍ତି । ସେହି ସମସ୍ତଙ୍କର କଥା କହି ପାସ୍ତରନାକ୍ ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱର ସାହିତ୍ୟ ଓ ଭାବକ୍ଷେତ୍ରରେ ଆପଣାକୁ ଅନୁଭୂତ କରାଇ ପାରିଚନ୍ତି । ଉପସ୍ଥିତ ପୃଥିବୀର ଅନିଶ୍ଚିତ ଅସହାୟତାରୁ ଆଗକୁ ବାଟ ବାହାର କରିବାର ଉଦ୍ୟମ କରିଛନ୍ତି ।

ଆମ ଦେଶରେ ରେଳ ବିଭାଗର ଜାତୀୟକରଣ ହୋଇଥିବା ପରି କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ସାହିତ୍ୟର ମଧ୍ୟ ଜାତୀୟକରଣ ହୋଇଚି । ସେଠାରେ କୌଣସି ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ କରିବାକୁ ଗଲେ, ଆଗ ସରକାରୀ ସାହିତ୍ୟିକ-ସଂଘର ଅନୁମତି ନେବାକୁ ହୁଏ । ସେମାନେ ଯଦି ହଁ କରନ୍ତି, ତେବେ କୌଣସି ଗ୍ରନ୍ଥ ସାହିତ୍ୟରେ ଗଣା ହୁଏ । ସେମାନେ ନାହିଁ କଲେ ବହି ଛାପାଖାନାକୁ ମଧ୍ୟ ଯାଇପାରେ ନାହିଁ । କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ରୁଷିଆରେ ଗତ

ତିରିଶବର୍ଷ ଭିତରେ ଛପା ହୋଇଥିବା ସାହିତ୍ୟ ହେଉଚି ସରକାରଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅର୍ଥାତ୍ ସରକାରୀ ଗାଦୀରେ ବସିଥିବା ଦଳର ଅନୁମୋଦିତ ଓ ଅନୁଗୃହୀତ ସାହିତ୍ୟ ।

କିନ୍ତୁ ସଂସାରର ସବୁ ଦେଶରେ ଏପରି ସାହିତ୍ୟିକ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ଏହିପରି ଅନୁଗୃହୀତ ହେବାକୁ ଅପଦସ୍ଥ ହେବା ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି । ସାହିତ୍ୟିକର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତାକୁ ସେମାନେ ସାହିତ୍ୟର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼କଥା ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିବାର ଅର୍ଥ ହେଉଛି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ହେବାର ପ୍ରୟାସକୁ ପ୍ରକଟ କରିବା । ସଂସାରର ଅଧିକାଂଶ ସତ୍‌ସାହିତ୍ୟ କେବଳ ଶାସନର ସ୍ତୁତି ବା ସମର୍ଥନ କରିନାହିଁ, ତାହା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ହେବାକୁ ଚାହିଁଚି । ଗଦ୍ୟ ତଥା ପଦ୍ୟର ବାହନରେ ବସି ସେ ସବୁ ଶାସକଙ୍କର ଆକଟକୁ ଏଡ଼ି ସିଧା ଯାଇ ମଣିଷର ହୃଦୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ମନ ବଳାଇଚି, ଯେଉଁଠି ମଣିଷ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ହେବାକୁ ଚାହେଁ, କେବଳ ମାନି ଯିବାକୁ ଚାହେଁନାହିଁ, କିଛି ହେବାକୁ ଚାହେଁ । ସେଥିଲାଗି ଶାସକ ସହିତ ସାହିତ୍ୟ ସବୁ ଦେଶରେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ଆସିଚି । ଶାସକକୁ ନମାନି ସାହିତ୍ୟିକ ଦରିଦ୍ର ହୋଇଛି । ଆପଣା ଦେଶରୁ ନିର୍ବାସିତ ହୋଇଚି । ଆପଣାର ଜୀବନ ମଧ୍ୟ ଦେଇଚି । ଅପର ପକ୍ଷରେ ଶାସକ ମଧ୍ୟ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ଡରିଚି ଏହି ସାହିତ୍ୟକୁ, ସଭା, ପୁରସ୍କାରର ଲୋଭ ଓ ଶାସ୍ତିର ଧମକକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରୁଥିବା ଏହି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରମନା ସାହିତ୍ୟିକ ।

୧୯୩୦ ମସିହାଠାରୁ ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏ ପଚିଶ ବର୍ଷ ଯାଏ ପାସ୍ତରନାକ କିଛି ଲେଖି ନଥିଲେ ବୋଲି କହିଲେ କୌଣସି ଅତିରଞ୍ଜନ ହେବନାହିଁ । ସେ ସରକାରୀ ପଡ଼ି ଦୋକାନରୁ ପଡ଼ି ନେଇ ସମାଜ ଲାଗି ସାହିତ୍ୟଭୋଜ ସଜାଡ଼ିବାକୁ ସାହିତ୍ୟିକ ପକ୍ଷରେ ଏକ ବିପଜ୍ଜନକ ଓ ବିଶ୍ୱାସଘାତକ ବ୍ୟାପାର ବୋଲି ମନେ କରିଥିଲେ । ହଁ, କେତୋଟି ମାତ୍ର କବିତା ଲେଖିଥିଲେ । ଇଂରାଜୀ ଓ ଜର୍ମାନ ଭାଷାରୁ ରୁଷ ଭାଷାକୁ କେତୋଟି ପୁସ୍ତକର ଅନୁବାଦ ମଧ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଶାସକମାନଙ୍କର ରାଜଧାନୀ ମସ୍କୋ ଠାରୁ ପ୍ରାୟ ଚାଳିଶ ମାଇଲ ଦୂରରେ ପେରେଦେଲ୍‌କିନୋ ବୋଲି ଏକ କବି ପଲ୍ଲୀରେ ସେ ଆପଣା ଛୋଟିଆ ଘରଟିରେ ସପରିବାରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ରୁଷିଆର କୌଣସି ପତ୍ରିକାରେ ତାଙ୍କର ଛବି ବାହାରୁ ନ ଥିଲା, କି ରୁଷିଆର ପଦବୀ ବାଣ୍ଟିଲାବେଳେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ମନେ ପକାଇବାର କୌଣସି କାରଣ ନଥିଲା । ରାଜନୀତିଠାରୁ ଅନେକ ଦୂରରେ ଅତି ନୀରବରେ ପାସ୍ତରନାକ୍ ଅପସରି ରହିଥିଲେ ।

ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବ ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ପରେ ପାସ୍ତରନାକ୍ ଆପଣା ଉପନ୍ୟାସଟିର ଯୋଜନା କରିବା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ୧୯୫୬ ବେଳକୁ ଏହି ବିରାଟ ଉପନ୍ୟାସଟିର ଲେଖା ଶେଷ ହେଲା । ଛାପିବାର ଅନୁମତି ମାଗି ସେ ଆପଣାର ପାଣ୍ଡୁଲିପିଟିକୁ ସରକାରଙ୍କର ମଞ୍ଜୁରି

ପାଇଁ ପଠାଇଲେ । ସେଠାରୁ ଯେ ମଞ୍ଜୁରି ମିଳିବ ନାହିଁ, ହୁଏତ ତାଙ୍କ ମନରେ ଏହି ପାପ ଛୁଇଁବାରୁ ସେ ପାଣ୍ଡୁଲିପିର ଆଉ ଏକ ନକଲ ଇଟାଲୀର ଜଣେ ପ୍ରକାଶକଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଇ ଦେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଆଶଙ୍କା ଅନୁସାରେହିଁ ଫଳ ମିଳିଲା । ରୁଷିଆର ସରକାରୀ ସାହିତ୍ୟିକ ସଂଘ ପୁସ୍ତକଟିର ପ୍ରକାଶ ଲାଗି ଅନୁମତି ଦେଲେନାହିଁ । ପାଣ୍ଡୁଲିପିର ଯେଉଁ ନକଲଟି ଆଗରୁ ଇଟାଲୀକୁ ବାହାରି ଯାଇଥିଲା, ସେଇଟିକୁ ଜବତ କରିବା ଲାଗି ସଂଘ କେତେପ୍ରକାର କଳ ଓ ବଳ ଖରଚ କଲେ । ଇଟାଲୀର ସେହି ପ୍ରକାଶକ ମଧ୍ୟ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ଦଳର ସଭ୍ୟ ଥିଲେ । ଏହି ଉପନ୍ୟାସଟି ଛାପି ସେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା କମାଇବେ, ଏହି ଲୋଭରୁ ହେଉ ବା ଏହି ବହିଟି ବାହାରିଲେ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀ ରୁଷ ମନର ଏକ ନୂତନ ପରିଚୟ ପାଇବ, ଏହି ଦୂରଦୃଷ୍ଟି ଥିବାରୁ ହେଉ, କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପ୍ରକାଶକ ରୁଷିଆର କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ହାତରେ ଏହି ରତ୍ନଟି ଟେକି ଦେବାକୁ ନାସ୍ତି କରିଦେଲେ । ଫଳତଃ ଡକ୍‌ଟର ଜିଭାଗୋ ପ୍ରଥମେ ଇଟାଲୀୟ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ତା'ପରେ ତାହାର ଇଂରାଜୀ ତର୍ଜମା ମଧ୍ୟ ହୋଇଗଲା । ୧୯୫୮ ମସିହା ଅକ୍‌ଟୋବର ମାସରେ ପାଷ୍ଟରନାକ୍‌ଙ୍କ ନାମରେ ସାହିତ୍ୟରେ ନୋବେଲ ପୁରସ୍କାର ଘୋଷିତ ହେଲାବେଳକୁ ଉପନ୍ୟାସଟି ଏକାଧିକ ସଂସ୍କରଣରେ ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟାରେ ପ୍ରଚାରିତ ହେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ଏହା ଆଜିକୁ ଚାରିବର୍ଷ ତଳର ଘଟଣା । ଏହା ଭିତରେ କେତେ କେତେ କଥା ଘଟି ଯାଇଛି । ଅଧିକ ଅପ୍ରୀତିକର ପରିସ୍ଥିତି ଏଡ଼ିବାପାଇଁ ପାଷ୍ଟରନାକ୍ ନୋବେଲ୍ ପୁରସ୍କାର ଫେରାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ଘୁଷୁରି ବୋଲି ଗାଳି ଦିଆ ହୋଇ ରୁଷିଆରୁ ନିକାଲି ଦେବା ଲାଗି ସରକାରୀ ସାହିତ୍ୟ-ସଂଘରେ ପ୍ରସ୍ତାବ ପାସ୍ କରାହୋଇଚି । ରଷ ଶାସନର ସର୍ବାଧକ୍ଷଙ୍କ ପାଖକୁ ସିଧା ଚିଠି ଲେଖି ପାଷ୍ଟରନାକ ରଷିଆରୁ ବାହାରକୁ ଯିବାକୁ ମଧ୍ୟ ମନା କରିଚନ୍ତି । ଶେଷରେ ସେହି ରୁଷିଆ ଭୂଇଁରେ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଚି, ମାତ୍ର ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଡକ୍‌ଟର ଜିଭାଗୋର ମୂଳ ରୁଷ୍ ସଂସ୍କରଣ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇନାହିଁ । କର୍ତ୍ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ନ ଥିବାରୁ ରୁଷ୍‌ବାସୀ ଏହି ଉପନ୍ୟାସଟି ପଢ଼ିବାରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ରହିଚନ୍ତି ।

ଡକ୍‌ଟର ଜିଭାଗୋ ଉପନ୍ୟାସରେ ଅଛି କ'ଣ ? ଶସ୍ତା ଭାବପ୍ରବଣତାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ମୁଁ କଦାପି ଉପନ୍ୟାସଟିକୁ ଏ ଯୁଗର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଉପନ୍ୟାସ ବୋଲି କହିବି ନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ ଅନେକ ସମାଲୋଚକ ଏହାକୁ ଟଲଷ୍ଟୟଙ୍କର 'ଯୁଦ୍ଧ ଓ ଶାନ୍ତି' ପରେ ରୁଷ ସାହିତ୍ୟର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ କୃତି ବୋଲି କହିଚନ୍ତି । ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣ ବା ସମସ୍ୟା ଚିତ୍ରଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଡକ୍‌ଟର ଜିଭାଗୋଠାରୁ ବଳି ଅନେକ ଅଧିକ ସଫଳ ଉପନ୍ୟାସ ପୃଥିବୀର ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାରେ ରହିଚି । ଡକ୍‌ଟର ଜିଭାଗୋର ଲିଖନ ଶୈଳୀକୁ ହୁଏତ ଖୁବ୍ ବେଶୀ ସମୃଦ୍ଧ ଶୈଳୀ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ତେବେ କେଉଁ କାରଣରୁ ଏହି ଉପନ୍ୟାସ ପୃଥିବୀରେ ହଠାତ୍ ଏପରି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହୋଇପାରିଲା ? ପୃଥିବୀର ଚାରିଆଡ଼େ ଏପରି ହୁଲସ୍ଥୁଲ ପକାଇ ଦେଇ ପାରିଲା ? ଚାଳିଶି

ବରଷର ପୁରୁଣା ଚେର ମାଡ଼ି ବସିଥିବା ରୁଷିଆର କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ଶାସନ ଛାର ଗୋଟାଏ ଛାପା ବହିର ଆଶଙ୍କାରେ ଏପରି ବିଚଳିତ ହୋଇ ଉଠିଲା କାହିଁକି ?

ରୁଷିଆ ପରି ଗୋଟାଏ ଦେଶରେ ଏପରି ଏକ ଉପନ୍ୟାସ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରେ, ଏହାହିଁ ଡକ୍‌ଟର ଜିଭାଗୋ ବିଷୟରେ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଅଦ୍ଭୁତ କଥା । ସେ ଦେଶର ସରକାର କେବଳ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ରାଜନୀତିରେ ବିଶ୍ୱାସ କରେ ନାହିଁ; ଶିକ୍ଷା, ଶାସନ ଓ ସାମାଜିକ ନିୟନ୍ତ୍ରଣର ନାନା କଳ ଓ ବଳ ପ୍ରୟୋଗକରି ସେ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ମନ ଓ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ମଣିଷ ତିଆରି କରିବାକୁ ଆପଣାର ଅଧିକ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ମନେକରେ । ଏହି କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ମଣିଷ ଆପଣା ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ ନ କରି ଶାସନ ଉପରେ ଅଧିକ ବିଶ୍ୱାସ କରିବ । ଆପଣାର ସମସ୍ତ ବିଚାର ଓ ବିବେକ ଭୁଲି ସେ ଶାସନ ପାଖରେ ଆପଣାକୁ ବିକିଦେଇ ପାରିବ, ଅତି ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ସେ ସମୂହ ଅର୍ଥାତ୍ ସରକାରର ଇଚ୍ଛାକୁ ଆପଣାର ଇଚ୍ଛା ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିବ । ତାକୁ ଯେତିକି ପଢ଼ିବାର, ଯେତିକି ଜାଣିବାର ବା ଯେତିକି ଭାବିବାର ଅନୁମତି ଦିଆଯିବ, ସେ ସେତିକିରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରହିବ, ଏହିପରି ଜାତୀୟ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ସେ ମଣିଷର ଆଦର୍ଶ ବ୍ୟବସ୍ଥା ବୋଲି ସ୍ତୁତି କରିପାରିବ । ଆଜି ମେସିନ୍ ଯାହା କରୁଚି, କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ମଣିଷ ମଧ ଠିକ୍ ସେଇଆ କରିବ । ସେ ବିନା ଆପତ୍ତିରେ କାମ ଖଟିବାକୁ, ଭୋଗ କରିବାକୁ ଓ ବୋଲ ମାନିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଯିବ । ଏହିପରି ଏକ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ମଣିଷକୁ ଗଢ଼ିବା ଲାଗି ଗତ ଚାଳିଶ ବରଷ ହେଲା ରୁଷିଆରେ ସର୍ବବିଧ ମାନୁଷିକ ଓ ଅମାନୁଷିକ ପ୍ରୟାସମାନ ହୋଇ ଆସିଛି । ଏହି ଆଦର୍ଶବାଦର ଭୂତ ଲାଗି ସେ ଦେଶରେ କେତେ ମଣିଷଙ୍କୁ ବଳି ଦିଆଯାଇଚି । ରୁଷିଆର ଲୋକଙ୍କ ଲାଗି ଦେଶର ବାହାରକୁ ଅନାଇ ଦେଖିବାର ସକଳ ପ୍ରକାର ଗବାକ୍ଷପଥ କିଳି ଦିଆ ହୋଇଚି । ତଥାପି ସେ ଦେଶର ମଣିଷ ଯେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମେସିନ୍ ହୋଇନାହିଁ, ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ହୋଇନାହିଁ, ଡକ୍‌ଟର ଜିଭାଗୋ ଏହାହିଁ ଘୋଷଣା କରିଚି ।

ଆମ ସଂସାରରେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଘୁଞ୍ଚିବା ଦରକାର; ଅଶିକ୍ଷା ଅଛି, ଅଶିକ୍ଷା ଘୁଞ୍ଚିବା ଦରକାର; ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଅଛି, ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ମଧ ଘୁଞ୍ଚିବା ଦରକାର । ଜଗତର ଯାବତୀୟ ଦେଶରୁ ଆଜି ଦାରିଦ୍ର୍ୟ, ଅଶିକ୍ଷା ଓ ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଘୁଞ୍ଚାଇବାର ବିପ୍ଳବ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲାଣି । ସେହି ବିପ୍ଳବ ଅବଶ୍ୟ ସଫଳ ହେବ । ରୁଷିଆରେ ଯେପରି ସଫଳ ହୋଇଚି ବା ହେଉଚି, ପୃଥିବୀର ସବୁ ଦେଶରେ ମଧ ସେହିପରି ସଫଳ ହେବ । କିନ୍ତୁ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ, ଅଶିକ୍ଷା ଓ ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଘୁଞ୍ଚାଇବାର ଲୋଭ ଦେଖାଇ ଯେଉଁ ଶାସନ ମଣିଷକୁ ଯନ୍ତ୍ର କରିଦେବାକୁ ମନ ବଳାଇବ, ମଣିଷକୁ କେବଳ ଏକ ସମାଗ୍ରୀ ପରି ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ଚାହିଁବ, କୌଣସି ଏକ କ୍ଷମତା ବା ସଭାର ସିଦ୍ଧି ପାଇଁ ମଣିଷକୁ କଦାପି ମୁଣ୍ଡ ବିକି ଦେବନାହିଁ । ସେହି ଶାସନ ଲାଗି ମଣିଷ କଦାପି ଆପଣାର ସ୍ୱୀକୃତି ଦେବନାହିଁ । ସେ ଏହାକୁ କଦାପି ବିପ୍ଳବ ବୋଲି କହିବ ନାହିଁ, ଏହାକୁ ସେହି ପୁରୁଣା କ୍ଷମତାଲୋଭୀ ଲମ୍ପଟ ଏକ ନୂତନ ପ୍ରତିକ୍ରିୟାଶୀଳ ଫିସାଦ ବୋଲି ହିଁ

କହିବ । ମଣିଷର ଭାତଠାରୁ ତା'ର ମଣିଷପଣିଆ ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟବାନ,— ଡକ୍‌ଟର ଜିଭାଗୋ ଏହି ସତ୍ୟ ହିଁ ଘୋଷଣା କରିଚି । ଠିକ୍ ଆଦର୍ଶବାଦର ପ୍ରତାରଣାକାରୀ ସତ୍ତାଧାରୀଙ୍କର ଚାରଣମଣ୍ଡପର ପାହାଚ ଉପରେ ସିଧା ଠିଆ ହୋଇ ଡକ୍‌ଟର ଜିଭାଗୋ ଏହି ସତ୍ୟହିଁ ଘୋଷଣା କରୁଚି । ''ମଣିଷକୁ ତୁମେ ଜବରଦସ୍ତି ଗୁଳିର ଡର ଦେଖାଇ ଭଲ କରିପାରିବ ନାହିଁ, କେବଳ ଭଲଦ୍ୱାରା ହିଁ ମଣିଷ ଭଲ ପଥକୁ ଆସିବ'' — ଆଦର୍ଶର ଯଥାର୍ଥତାରେ ମୁଗ୍ଧ ଓ ପ୍ରମତ୍ତ ହୋଇ ଯେକୌଣସି ହିତାହିତ-ନିରପେକ୍ଷ ବାଟଦ୍ୱାରା ଆଦର୍ଶରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିବାର ନିଶା ଖାଇ ଗୌରବ ଅନୁଭବ କରୁଥିବା ଦାମ୍ଭିକ ଶାସକକୁ ଡକ୍‌ଟର ଜିଭାଗୋ ଏହି ଚେତାବନୀ ଶୁଣାଇଚି ।

ରାଜନୀତିରେ ଆଗ୍ରହ ରଖୁଥିବା ଲୋକମାନେ ଜାଣିଥିବେ ଯେ, 'ଡକ୍‌ଟର ଜିଭାଗୋ' ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ରୁଷ୍‌ବିରୋଧୀ ପକ୍ଷର ଶାସକମାନେ ଏକ ପ୍ରଚାର-ପୁସ୍ତକ ପରି ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ଅନେକ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷରେ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ଡକ୍‌ଟର ଜିଭାଗୋ ଏପକ୍ଷର ନୁହେଁ ବା ସେ ପକ୍ଷର ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏହା ଏକ ରାଜନୀତିକ ଉପନ୍ୟାସ ଆଦୌ ନୁହେଁ । ଏପକ୍ଷର ବିରୁଦ୍ଧରେ କହି ସେପକ୍ଷରୁ ଇନ୍ଦ୍ରପଦ ଲାଭ କରିବାର ଲାଳସାରେ ଏହି ଉପନ୍ୟାସ ଆଦୌ ଲେଖା ହୋଇନାହିଁ । ଉଚ୍ଚ ଆଦର୍ଶର ମୋହରେ ପାଗଳ ହୋଇ ମଣିଷର ମଣିଷପଣିଆକୁ ଏଡ଼ିଦେବାର ବା ଫାଙ୍କିଦେବାର ଅପଚେଷ୍ଟା ଯେତେ ପ୍ରକାରେ ଓ ଯେତେ ଜାଗାରେ କରାଯାଉଚି । ଆମ ଭିତରେ ଥିବା ମଣିଷ ବିଷୟରେ ସଚେତ କରିଦେଇଚି, କ୍ଷମତା ଓ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱର ବୀଭତ୍ସତା ପ୍ରତି ସଚେତ କରିଦେଇଚି; —ରୁଷିଆ ହେଉ, ଆମେରିକା ହେଉ ବା ଭାରତବର୍ଷ ହେଉ, ଯେଉଁଠି ନେତୃତ୍ୱର ବାନା ଧରି ଯେତେ ପ୍ରକାର ସତ୍ତା ମଣିଷକୁ ଗୌଣ କରି ଆପଣାର ଲାଳସାକୁ ମୁଖ୍ୟ କରି ଗ୍ରହଣ କରିଚି, ସେଠାରେ ଡକ୍‌ଟର ଜିଭାଗୋ ଆପଣାର ଚେତାବନୀ ଶୁଣାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିଚି । ସେଥିପାଇଁ ଡକ୍‌ଟର ଜିଭାଗୋ ପାଠ କଲେ କେବଳ ଆପଣା ଆଡ଼କୁ ଅନାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହୁଏ । କୌଣସି ଶତ୍ରୁର ବିରୂପତା ସକାଶେ ତାକୁ ଧିକ୍‌କାର ଦେବା ପୂର୍ବରୁ ଆପଣା ଭିତରକୁ ଅନାଇ ପଚାରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହୁଏ, ମୁଁ କାହା ପକ୍ଷରେ ? ମଣିଷ ପକ୍ଷରେ ନା ସତ୍ତାର ପକ୍ଷରେ ? ଅଧିକ ଜୀବନ ଓ ଅଧିକ ଆନନ୍ଦର ପକ୍ଷରେ ନା ଆଦର୍ଶର ଲାଳସାରେ ଲଟପଟ ହୋଇ ପୃଥିବୀର ଦୁଃଖ ବଢ଼ାଇବା ପକ୍ଷରେ; ଅତୁଆକୁ ସଜାଡ଼ିବାକୁ ଯାଇ ଆପଣା ମୋହର ଅଠାରରେ ତାହାକୁ ଅଧିକ ଅତୁଆ କରିଦେବାର ପକ୍ଷରେ ? ଏହି କଥା ଭାବୁ ଭାବୁ ଅନ୍ତରର ଆଖିଆଗରେ ଅନେକ ଅଟ୍ଟାଳିକା ଭାଙ୍ଗିଗଲାପରି ମନେହୁଏ । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଦରି ରହିଥିବା ଅନେକ ସମ୍ପଦ କେବଳ ଅଳୀକ,ବୋଲି ଦିଶିଯାଏ । ମନେହୁଏ, ବାରବାର ମଣିଷ ଆପଣାକୁ ସୁନ୍ଦର କରି ଗଢ଼ିବବୋଲି କେତେକେତେ ଯୋଜନା କରି ବାହାରିଚି, ମାତ୍ର ଅଧିକାଂଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ିଯାଇଚି, ଅପଦେବତା ପାଇଁ ଶହୀଦ ହୋଇଚି । ସେ ମୋହାର ଫାଶରେ ପଡ଼ିଯାଇଚି, ମଣିଷକୁ ସୁନ୍ଦର କରିବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ସେ ତାହାର ଗୋଡ଼ରେ ଓ ମନ ଭିତରେ

ନାନା ପ୍ରକାର ବେଡ଼ି ପିନ୍ଧାଇ ଦେଇଚି । ମଣିଷ ଅଧିକ ଅସୁନ୍ଦର ହୋଇ ପଡ଼ିଚି, ତାହାର ରୁଚି ଅଧିକ ଅସୁନ୍ଦର ହୋଇ ପଡ଼ିଚି, ତାହାର ସମାଜ ଓ ସଂସାରରେ ନାନାପ୍ରକାର ଅସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ପଶିଯାଇଚି ।

ମନୁଷ୍ୟର ଭାଗ୍ୟ ଓ ପୃଥିବୀର ଭବିଷ୍ୟତ ବିଷୟରେ ଭାରି ନିରାଶ ହୋଇ ପଡ଼ିବା ଲାଗି ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନେକ କାରଣ ରହିଚି । ପୃଥିବୀର ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶର ସାହିତ୍ୟରେ ଆମେ ତାହାର ସୂଚନା ପାଇପାରିବା । ଆଧୁନିକ ପଦ୍ୟ ଓ ଗଦ୍ୟରେ ଆଜି ସବୁଠାରେ ଏକ ତୀବ୍ର ସଂଶୟବାଦ ଏବଂ ଅନିର୍ଦ୍ଦେଶ୍ୟବାଦ ଦେଖା ଦେଇଚି । ଏହି ଜଗତ ବଡ଼ ଅସୁନ୍ଦର ହୋଇ ପଡ଼ିଚି, ତାହାକୁ ସୁନ୍ଦର କରିବାକୁ ହେବ; ଏ ମଣିଷ ବଡ଼ ଅସୁନ୍ଦର ଓ ହତଶିରୀ ହୋଇ ପଡ଼ିଚି, ତାହାକୁ ସୁନ୍ଦର ଓ ଶ୍ରୀମନ୍ତ କରିବାକୁ ହେବ । କିନ୍ତୁ ବାଟ କାହିଁ ? କେତେଥର କେତେ କେତେ ବାଟରେ ପୁଲକିତ ପ୍ରମତ୍ତତା ନେଇ କବି ବା ଲେଖକ ଗୋଟାଏ ଦିନରେ ସଂସାରଟାକୁ ବାଗେଇ ଦେବ ବୋଲି ଯେତିକି ମାତି ବାହାରିଚି, ତାହାକୁ ସେତିକି ବ୍ୟର୍ଥ ମନୋରଥ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଚି । ସଂସାରରେ ଗୋଟାଏ ପାଖରେ ମଣିଷ ନ ଖାଇ ମରୁଛନ୍ତି; ଆଉ ଯେଉଁ ପାଖରେ ମଣିଷ ଯଥେଷ୍ଟ ଖାଇବା ଯୋଗାଡ଼ କରିପାରୁଚି, ସେଠାରେ ତାକୁ ଯୁଦ୍ଧର ଯୋଗାଡ଼ ମଧ୍ୟ କରିବାକୁ ହେଉଚି । ଏହି ଯୋଗାଡ଼ ଦିନକୁ ଦିନ ଅଧିକ ଭୟାବହ ଓ ଭୀଷଣ ହେବାରେ ଲାଗିଚି । ଏଥିରେ କି ଆଶା କରି ହେବ ? ତେବେ ସବୁ କ'ଣ କେବଳ ଭ୍ରମ ? କବିର କଳ୍ପନା, ବୈଜ୍ଞାନିକର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଶା, ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ମଣିଷର ସ୍ୱପ୍ନ – ଏଗୁଡ଼ାକ କ'ଣ କେବଳ ବ୍ୟର୍ଥ ଓ ଅଳସ ମନର ବିଳାସ ମାତ୍ର ? ଏହିପରି ଭାବି ଅନେକ ସାହିତ୍ୟିକ ବଡ଼ ନିରାଶ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ଏହି ସଂସାର ଓ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ବୀତଶ୍ରଦ୍ଧ ହୋଇ କେତେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା ମଧ୍ୟ କରିଚନ୍ତି । ଇଉରୋପୀୟ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଷ୍ଟେଫାନ୍ ଜ୍ୱାଇଗ୍, ଜର୍ଜ ଅରଓୟେଲ୍ ଓ ମାୟାକୋଭ୍‌ସ୍କିଙ୍କର ନାମ ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇପାରେ । ସଂସାରର ଏହି ବହୁମୁଖୀ ବିଳୟକୁ ଦେଖିବା ଅପେକ୍ଷା, ସଂସାରର ଏହି ବହୁମୁଖୀ ଉତ୍ପୀଡ଼ନ ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପୀଡ଼ିତ ହେବା ଅପେକ୍ଷା, ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିବେକୀ ମଣିଷର ଆତ୍ମହତ୍ୟାହିଁ କରିବା ଉଚିତ; କୌଣସି କୌଣସି ସାହିତ୍ୟିକ ଏପରି ଏକ ଦୁଃଖଦ ଇଙ୍ଗିତ ମଧ୍ୟ ଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଚନ୍ତି ।

ସଂସାରରୁ ପଳାଇଗଲେ ସଂସାର ବଦଳି ଯିବ ନାହିଁ, ସଂସାର ଭିତରେ ରହି ନିର୍ଭୟ ହୋଇ ଆପଣାର କଥାପଦକ କହିବାକୁ ଶିଖିଲେ ହୁଏତ ସଂସାର ବଦଳିବ । ଡକ୍‌ଟର ଜିଭାଗୋ ଉପନ୍ୟାସ ଭିତରେ ପାଷ୍ଟରନାକ୍ ଏହି ସତ କଥାଟି କହିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଚନ୍ତି । ଯଦି ତୁମ ଭିତରେ ସୁନ୍ଦର ଜୀବନର ସ୍ୱପ୍ନ ରହିଚି, ତେବେ ଅପ୍ରମତ୍ତ ଭାବରେ ତୁମେ ସେହି ଜୀବନକୁ ବଢ଼ାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକର । ଯଦି ମଣିଷ ସୁନ୍ଦର ହେଉ ବୋଲି ତୁମର ଆକାଙ୍‌କ୍ଷା ରହିଚି, ତେବେ ଆପଣା ଜୀବନରେ ସୁନ୍ଦର ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କର । ମଣିଷ ମୁକ୍ତ ହେଉ ବୋଲି ବକ୍ତୃତା ନ ଦେଇ ଆପେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ସଂସ୍କାରସର୍ବସ୍ୱତାର ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ ହେବାକୁ

ଚେଷ୍ଟା କର । ନିର୍ଭୟ ହୋଇ ଆପଣାର ଜୀବନରେ ଆପଣାର ଆକାଙ୍‌କ୍ଷାକୁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କର । ଏହାହିଁ ହେଉଚି ମଣିଷର ବାଟ । ଏହାହିଁ ହେଉଚି ନୂତନ ବିପ୍ଳବର ବାଟ । ବୋରିସ୍ ପାସ୍ତରନାକ ନିର୍ଭୟ ଓ ଅପ୍ରମତ୍ତ ରହି ଆପଣାର ଜୀବନରେ ଓ ଆପଣାର ସାହିତ୍ୟରେ ଏତିକି କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟ କରିଚନ୍ତି । ଏଥିଲାଗି ସେ ଆପଣା ଦେଶରେ ତିରସ୍କୃତ ହୋଇଚନ୍ତି, ବାର ବାର ଆପଣାର ଜୀବନକୁ ବିପନ୍ନ କରିଚନ୍ତି । ତଥାପି ସେ କେବେହେଲେ ଆପଣାର ମୁହଁ ବନ୍ଦ କରି ପାରିନାହାନ୍ତି । ଇସ୍ପାତୀ ଆଦର୍ଶବାଦର ଶାସନକୁ ମଧ୍ୟ ସେ ଭୟ କରିନାହାନ୍ତି । ଆପଣାର ଜୀବନକୁ ହାତ ମୁଠାରେ ରଖି ସେ ବାଟ ଚାଲିଚନ୍ତି । ଯେତେ ଅନାଡ଼ମ୍ବର ଓ ଅନୌପଚାରିକ ଭାବରେ ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ସେ ନିର୍ଭୟ ହୋଇ ଆପଣାର ବାଟ ଚାଲିଚନ୍ତି । ଡକ୍‌ଟର ଜିଭାଗୋ ଉପନ୍ୟାସ ଆମର ଭୟ ଭଙ୍ଗାଇ ଦିଏ, ନିରାଶ ହୋଇ ମାନି ନ ଯିବାକୁ ଏହା ଆମକୁ ସାବଧାନ କରାଇଦିଏ । ସେଥିପାଇଁ ମଣିଷ ଲାଗି ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ଯେ କୌଣସି ଅଭୟଦାୟକ ଓ ଆତ୍ମପରିଚାୟକ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥର ସହାୟତା ଦିଏ । କିନ୍ତୁ ଶାସନ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ଏକ ଆତଙ୍କ ବୋଲି ମନେକରେ ।

ମଣିଷ ନିର୍ଭୟ ହେଲେହେଁ ତା'ର ସଂସାର ବଦଳିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ । ରୁଷିଆର ସାହିତ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ନିର୍ଭୟ ହେବାର ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଶୁଣାଗଲାଣି । ଇଲିୟା ଇଉରେନ୍‌ବର୍ଗଙ୍କର ଲିଖିତ 'Thaw' ଉପନ୍ୟାସରେହିଁ ଏହି ନିର୍ଭୟତାର ପ୍ରଥମ ସୂତ୍ରପାତ ହୋଇଥିଲା । Thaw ର ଅର୍ଥ ହେଉଛି ବରଫ ତରଳିବା । ରୁଷିଆର ଘନୀଭୂତ ଅନ୍ତଃସଲିଳ ଆଜି ତରଳିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲାଣି । ସେଠି ମଧ୍ୟ କ୍ରମେ ଗତିର ସଞ୍ଚାର ହେଲାଣି, ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରାଣର ଉନ୍ମେଷ ହେଲାଣି । ଡୁଡ଼ିଣ୍ଟସେଭଙ୍କର 'Not by bread alone' ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଉପନ୍ୟାସ । ପାସ୍ତରନାକଙ୍କର ଡକ୍ଟର ଜିଭାଗୋ ଏହି ଦିଗରେ ତୃତୀୟ ଅଥଚ ନିଶ୍ଚିତତମ ପଦକ୍ଷେପ । ତାଙ୍କ ପରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ରୁଷ ସାହିତ୍ୟରେ ଏପରି କେତେକ ତରୁଣ ସାହିତ୍ୟିକ ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ଏହି ନୂତନ ବିଶ୍ୱାସରେ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ବାହାରିଚନ୍ତି । ତେଣୁ ଡକ୍‌ଟର ଜିଭାଗୋ ଓ ପାସ୍ତରନାକ ଏକ ମହତ୍ତର ପରିବର୍ତ୍ତନର ଶୁଭାଧିବାସ ମାତ୍ର । ସାମନ୍ତବାଦୀ ଶାସନର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଚାଳିଶବର୍ଷ ତଳେ ରୁଷିଆରେ ଯେଉଁ ମହାନ୍ ବିପ୍ଳବ ହୋଇଥିଲା, ସେହି ବିପ୍ଳବରେ ରାଜନୀତିକୁ ନେତୃତ୍ୱ ନେବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ମଣିଷକୁ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଆଦର୍ଶବାଦୀ କ୍ରୂରତାରୁ ମୁକ୍ତ କରିବାପାଇଁ ଦିନେ ସେହି ଦେଶରେ ଯେଉଁ ମହତ୍ତର ବିପ୍ଳବ ସଂଘଟିତ ହେବ, ସାହିତ୍ୟକୁ ହିଁ ଯେ ସେହି ବିପ୍ଳବର ନେତୃତ୍ୱ ନେବାକୁ ପଡ଼ିବ, ଏହି ସୂଚନା ଆଜିଠାରୁ ମିଳିଗଲାଣି । ଖାଲି ରୁଷିଆ ନୁହେଁ, ସାରା ପୃଥିବୀର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶକୁ ସମ୍ଭବତଃ ଏହି ଦୁଇଟିଯାକ ବିପ୍ଳବର ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଅତିକ୍ରମ କରିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ତେବେଯାଇ ଆମର ଏହି ସଂସାର ମନୁଷ୍ୟୋଚିତ ହୋଇ ପାରିବ ।

ଅଗଷ୍ଟ ୧୯୬୨

❖

ଜର୍ମାନ୍ ଜୀବନର ଅନ୍ତଃସୂତ୍ର

ଜର୍ମାନୀ ଦେଶକୁ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ଏହି କେତେଦିନ ହେଲା ଜର୍ମାନୀର କଥା ହିଁ ଭାରି ମନେପଡୁଛି । ଜର୍ମାନୀର ମଣିଷ ମନେ ପଡୁଛନ୍ତି, ଜର୍ମାନୀର ସୁନ୍ଦର ପ୍ରକୃତି ମନେ ପଡୁଚି, ପୁଣି ଜର୍ମାନୀ ମାନସର ଅଭିଳାଷ ଓ ଅବସାଦକୁ ଭାଷାର ମାଧ୍ୟମରେ ଜୀଆଇ ରଖିଥିବା ଜର୍ମାନୀର ସାହିତ୍ୟ ବି ମନେପଡୁଚି । ମନର ସେହିସବୁ କଥାରୁ ଆଜି କିଞ୍ଚିତ୍ ଲେଖିବାକୁ ଯାଉଚି ।

ଇଉରୋପର ଇତିହାସରେ ରାଜନୀତିକ ଜର୍ମାନୀ ଖୁବ୍ ବେଶୀ ପୁରୁଣା ନୁହେଁ । ଗତ ଶତାବ୍ଦୀର ଦ୍ୱିତୀୟାର୍ଦ୍ଧରେ ବିସ୍‌ମାର୍କ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ଓ ଖଣ୍ଡିତ ନାନା ଉପପ୍ରଦେଶକୁ ଏକାଠି କରି ଜର୍ମାନୀରେ ଏକ ସରକାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସଂସ୍କୃତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେଖିଲେ ଜର୍ମାନୀକୁ ବୁଝିବାଲାଗି ଆମ ଇତିହାସର ଅନେକ ପୁରୁଣା ପୃଷ୍ଠା ଓଲଟାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଇଉରୋପର ସର୍ବପ୍ରାଚୀନ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଏହି ଭୂମିରେ ଟିଉଟନ୍‌ମାନେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ଏହି ଭୂମିର ତଥାକଥିତ ବର୍ବରମାନେ ମଧ୍ୟ ବିଗତ ଏକ ଶତାବ୍ଦୀରେ ରୋମ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଧ୍ୱଂସ ସାଧନ କରିଥିଲେ । ଜର୍ମାନୀର ସାକ୍‌ସନ୍‌ମାନେ ଇଂଲଣ୍ଡ ଯାଇ ସେଠାରେ ଆଧୁନିକ ଇଂରାଜୀ ଜାତିର ମାଟି-ମୂଳଦୁଆ ପକାଇଥିଲେ । ତା'ପରେ ନାନାଯୁଗରେ ଇଉରୋପର ସକଳ ରାଜନୀତିକ ଭଙ୍ଗାଗଢ଼ା ସତ୍ତ୍ୱେ ଜର୍ମାନୀର ସାହିତ୍ୟିକ ଓ ସଂଗୀତଜ୍ଞଙ୍କର ଇଉରୋପର ସଂସ୍କୃତି ଲାଗି ଅନେକ ମହନୀୟ ଅବଦାନ ରହିଆସିଚି । ସେଥିପାଇଁ ଜର୍ମାନୀର ଅନେକ ଲୋକ ଯେତେବେଳେ ଜର୍ମାନୀର ସାଂସ୍କୃତିକ ଇତିହାସକୁ ସମଗ୍ରତଃ ଇଉରୋପୀୟ ସଂସ୍କୃତିର ଇତିହାସ ବୋଲି କହିବାର ଅବତାରଣା କରିଥାନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ଏହି ଉକ୍ତିଟି ପଛରେ ଯେତେଦୂର ଅତିରଞ୍ଜନ ରହିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତଥାପି ସେମାନଙ୍କୁ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ବୋଲି କହିବାକୁ ମନ ହୁଏନାହିଁ ।

ପ୍ରାୟ ଦଶବର୍ଷତଳେ ମୁଁ ଜର୍ମାନୀକୁ ପ୍ରଥମଥର ପାଇଁ ଦେଖିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲି । ସେତେବେଳେ ଜର୍ମାନ୍ ଭୂଇଁରୁ ବା ଜର୍ମାନ ମନରୁ ଯୁଦ୍ଧର ଦାଗ ତଥାପି ନିଭି ନ ଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରତିହିଂସାର ଦାଗ ମଧ୍ୟ ନିଭି ନ ଥାଏ । କେବଳ ଅବସ୍ଥାର ଚାପରେ ପଡ଼ି ଏହା ବାହାରକୁ ପ୍ରକାଶ ପାଇବାର ବାଟ ପାଉ ନଥାଏ ଏବଂ ସେହି କାରଣରୁ ଭିତରେ ରହି ଏହା ଜର୍ମାନୀର ମଣିଷକୁ ଅଧିକ ଦଗ୍ଧ କରି ରଖିଥାଏ ମାତ୍ର । କେତେ ରେଳଷ୍ଟେସନ,

କେତେ ଗୀର୍ଜାଘର ଭାଙ୍ଗିରୁଜି ଭୂତପରି ଠିଆହୋଇ ରହିଥାଏ, କେତେ ସ୍ଥାନରେ ପାଉଁଶ ଆଉ ପୋଡ଼ା ଅଙ୍ଗାର ମାଟିରେ ମିଶିକରି ମଧ ତଥାପି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ମିଶି ନ ଥାଏ । ବାହାରେ ବ୍ୟାପି ରହିଥିବା ଜର୍ମାନୀର ଏହି ମଳିନ ଗ୍ଲାନିକର ରୂପର ପ୍ରତିଛାଇ ଜର୍ମାନୀର ମନଭିତରେ ମଧ ମେଘ ଘୋରାଇ ରଖିଥାଏ । ଗାଆଁର ଚାଷୀ, କାରଖାନାର ଶ୍ରମିକ ଏବଂ ସୁଦୂର ପୋଲାଣ୍ଡ ବା ପୂର୍ବପ୍ରୁସିଆରୁ ପଳାଇ ଆସି ଜର୍ମାନୀରେ ଆଶ୍ରୟ ଯୋଗାଡ଼ କରୁଥିବା ଉଦ୍‌ବାସ୍ତୁ – ସମସ୍ତଙ୍କର ମନଭିତରେ ଏହି ମଳିନତାକୁ ଲୁଚାଇ ରଖିବାର ଏକ ପ୍ରୟାସ ମଧ ବେଶ୍ ସ୍ପଷ୍ଟହୋଇ ଉଠୁଥାଏ । ଯେଉଁଠି ଯାଇ ଏକଥା ପକାଇବ ସେଠି ଶୁଣିବାକୁ ପାଇବ, ରୁଷବାଲା ଯେଉଁସବୁ ଧ୍ୱଂସ ବା ଅପକର୍ମମାନ କରିଚନ୍ତି, ଆମେରିକାବାଲା ଜର୍ମାନୀରେ ବୋମା ପକାଇ ଯେଉଁ କ୍ରୂରତା ଦେଖାଇଚନ୍ତି, ତାହା ନାତ୍‌ସି ଅମଳରେ ଜର୍ମାନ ସରକାର କରିଥିବା ଅପକର୍ମଠାରୁ ଅନେକ ଗୁଣ ବେଶୀ ଓ ତେଣୁ ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କଲେ ଜର୍ମାନୀର ଉଗ୍ରତା ହେଉଚି ଅଧିକ କ୍ଷମଣୀୟ । ସାଙ୍ଗ ମେଳରୁ ମାଡ଼ ଖାଇ ଘରକୁ ଦଉଡ଼ି ପଳାଇ ଆସିଥିବା ପିଲା ମାଆ ଆଗରେ କେବଳ ଅମୁକ ପିଲାମାନେ ତାକୁ ମାରିଲେ ବୋଲି କହିଥାଏ; ସିଏ ଯେ ଆଗ ଖୁରି ଖାଇଚି, ଆଗ ମାଡ଼ ଦେଇଚି, – ଏକଥା ସ୍ୱଭାବତଃ ତାର ପାଟିରୁ ବାହାରେ ନାହିଁ ।

କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଜର୍ମାନୀ ଆଉ ସେକାଳର ଜର୍ମାନୀ ହୋଇ ରହିନାହିଁ । ଜର୍ମାନୀ ଦୁଇଟା ମହାସମରରେ ହାରି ଯାଇଥିବାର କୌଣସି ଲକ୍ଷଣ ଆମେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଜର୍ମାନୀରୁ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବା ନାହିଁ । ଯୁଦ୍ଧରେ ଜିତିଥିଲେ ମଧ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଯୁଦ୍ଧଜନିତ ଦୈନ୍ୟ ଓ ଦୁର୍ଗତି ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ରହିଚି । କିନ୍ତୁ ଜର୍ମାନୀ ସତେ ଯେପରି ଆପଣାର ପୁରାତନ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଖୋଳଟି ଛାଡ଼ି ଆସି ନୂତନ ଜନ୍ମ ଧାରଣ କରିଚି ଓ ଜନ୍ମ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପୃଥିବୀରେ ପାରଙ୍ଗମ ହୋଇ ବାହାରିଚି । ପୁରୁଣା ଭଙ୍ଗାରୁଜାର କୌଣସି ଚିହ୍ନବର୍ଣ୍ଣ ନାହିଁ, ପଣ୍ୟବିକ୍ରୀର ବଜାରରେ ହାରିଯିବାର କୌଣସି ଆଶଙ୍କା ନାହିଁ । ପୃଥିବୀର ତଥାକଥିତ ବିକାଶମାନ ଦେଶଗୁଡିକୁ ଅର୍ଥ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କୁଶଳତାର ସାହାଯ୍ୟ ଦେବାଲାଗି ଜର୍ମାନୀର ଏକ ବୃହତ୍ ଅଟକଳ ରହିଚି । ୧୯୪୫ ମସିହାରେ ଯୁଦ୍ଧଅନ୍ତେ ଯେତେବେଳେ ଯୁଦ୍ଧଜୟୀ ଜାତିମାନେ ଜର୍ମାନୀକୁ ଦୋଷୀ ସାବ୍ୟସ୍ତ କରିଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ସେମାନେ ଆପଣାର ଚତୁର ଓ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଦ୍ୱାରା ଜର୍ମାନୀର ମେରୁଦଣ୍ଡ ଭାଙ୍ଗି ଦେବାଲାଗି ଏକ ଯୋଜନା ମଧ ତିଆରି କରିଥିଲେ । ଜର୍ମାନୀର ସୈନ୍ୟ ବାହିନୀକୁ ଭାଙ୍ଗି ଦିଆଯିବ, ଜର୍ମାନୀମାନଙ୍କ ସମସ୍ତ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର କାଢ଼ି ନିଆଯିବ, ଜର୍ମାନୀ ଦେଶରେ ଆଉ କୌଣସି କଳକାରଖାନା ରହିବ ନାହିଁ । ପୁରୁଣା ଯୁଗର ପଦ୍ଧତି ଧରି ସେଠି ସମସ୍ତେ କେବଳ ଜମିଚାଷ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେବେ, – ପ୍ରକୃତିର ଆୟତନ ଭିତରକୁ ଫେରିଯାଇ ସେମାନେ ଅନବରତ ହୋଇ ରହିବେ,– ଏବଂ

ସେହି ଉପାୟରେ ଅବଶିଷ୍ଟ ଜଗତ ଜର୍ମାନୀର ହାତରୁ ନିରାପଦ ରହିପାରିବ । କିନ୍ତୁ ଗତ ପନ୍ଦର ବରଷର ବାସ୍ତବ ଘଟଣା-ବିକାଶ ଏହି ଯୋଜନାକୁ ପଣ୍ଡ କରି ଦେଇଚି । ଜର୍ମାନୀ ପୁଣି ଝଡ଼ ବେଗରେ ଆମେରିକା ଓ ଇଂଲଣ୍ଡର ସମକକ୍ଷ ହୋଇ ଉଠିଚି, ସବୁରି ସହିତ ଏକାଠି ବସି କଥା କହି ପାରିବାର ଅଧିକାର ହାସଲ କରିଚି । ସମୃଦ୍ଧି କାଳରେ ଜର୍ମାନୀର ମଣିଷ ଚିରଦିନ ଯେଉଁ ଉଚ୍ଚ ସ୍ୱପ୍ନମାନ ଦେଖି ଆସିଚି, ଆଜି ମଧ ସେ ପୁଣି ସେହି ସବୁ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିବା ଲାଗି ଆପଣାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ସାରିଲାଣି । ଜର୍ମାନୀର ପରିସ୍ଥିତି ବା ଜର୍ମାନୀର ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ଆଜି ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀର ରାଜନୀତିକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲାଣି ।

ଜର୍ମାନୀର ସାଂସ୍କୃତିକ ଇତିହାସରେ ଆମେ ସବୁଦିନ ଏକ ଦ୍ୱୈତତା ଓ ବିରୋଧ ଦେଖି ଆସୁଚୁ, – ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଜର୍ମାନୀ ସତେ ଯେପରି ଦୁଇଟା ଭାଷାରେ କଥା କହି ଆସିଚି, ଦୁଇଟି ବେଶରେ ଆପଣାକୁ ଜଗତ ସମକ୍ଷରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ କରାଇଚି । ଇଉରୋପର ସଂସ୍କୃତିରେ ଯାହା ସବୁଠାରୁ ବଦାନ୍ୟ, ଯାହା ସବୁଠାରୁ ଉଦାର ଓ ସବୁଠାରୁ ମହାନ୍ – ତାହା ଜର୍ମାନୀରୁ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଚି । ଅପର ପକ୍ଷରେ ଇଉରୋପୀୟ ଇତିହାସରେ ସବୁଠାରୁ ବଳି ଉଗ୍ରତା ଓ ଅପମନୁଷ୍ୟତା ମଧ ଏହି ଜର୍ମାନୀକୁ ବାହନ କରି ଆପଣାର ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ ବିସ୍ତାର କରିଚି । ଜର୍ମାନୀର ଇତିହାସ ଆମକୁ କାଣ୍ଟ୍ (Kant) ଙ୍କ ପରି ଦାର୍ଶନିକ ଦେଇଚି, ଆଇନଷ୍ଟାଇନ୍‌ଙ୍କ ପରି ଉଦାର ଦୃଷ୍ଟିସମ୍ପନ୍ନ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଦେଇଚି, ମହାନ୍ ମନୁଷ୍ୟତାର ବିପୁଳ ବାଣୀକୁ ସୁସ୍ଥ ସୁନ୍ଦର ଓ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶ କରିପାରିଥିବା ଗ୍ୟୟେଟେ (Goethe) ଶିଲର (Schiller) ଓ ଲେସିଙ୍ଗ (Lessing) ଙ୍କ ପରି ସାହିତ୍ୟିକ ଦେଇଚି । ଜର୍ମାନୀର ବିଥୋଫେନ୍, ବ୍ରାହ୍ମ୍‌ସ ଶୁବେଆର୍ଟ ଓ ହେଣ୍ଡେଲଙ୍କର ସଙ୍ଗୀତ ରଚନା ଜରିଆରେ ଇଉରୋପୀୟ ବହିଃପ୍ରକୃତି ତଥା ଅନ୍ତଃପ୍ରକୃତିର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆନନ୍ଦ ଓ ବେଦନାର ଗାଥା ପ୍ରାଣ ପାଇ ଉଠିଚି । ଇଉରୋପୀୟ ଚିତ୍ରକଳା ଲାଗି ଜର୍ମାନୀ ଡ୍ୟୁରର୍‌ଙ୍କର ଅବଦାନ ରଖିଯାଇଚି କିନ୍ତୁ ସମ୍ଭୂତି ଓ ବିନାଶର ତରାଜୁକୁ ସମାନ ରଖିବାପରି ଜର୍ମାନୀ ଅନ୍ୟଦିଗରେ ଆପଣାର ଯୁଦ୍ଧାଗ୍ରହରେ ସଂସାରରେ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବଳି ଯାଇଚି । ମଣିଷ ମାରିବାରେ ଭାରି ଆନନ୍ଦ ପାଇଚି, ବୈଜ୍ଞାନିକ ବିକାଶକୁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ବ୍ୟଭିଚାରରେ ପରିଣତ କରିବାକୁ ଅତୁଳନୀୟ ଦକ୍ଷତା ଦେଖାଇଚି । ଜର୍ମାନୀରୁ ହିଟ୍‌ଲର ବାହାରିଚି, ସେହି ଜର୍ମାନୀରୁ ଇହୁଦୀ ମାରିବାର ଅନ୍ଧ ବିଶ୍ୱାସକୁ ଏକ ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ଦର୍ପରେ ରୂପାନ୍ତରିତ କରିବାର ଅପକୃତି ମଧ ବାହାରିଚି, ସେହି ଜର୍ମାନୀରୁ ମାର୍ଟିନ୍‌ଲୁଥରଙ୍କର ଧର୍ମ ଜାତୀୟ ଉଗ୍ରତାର ବୀରବେଶ ପିନ୍ଧି ବାହାରିଚି । ଜର୍ମାନୀର ବିଚାର କଲାବେଳେ ଅନେକେ ତାର ଏପାଖଟାକୁ ବା ସେପାଖଟାକୁ ଦେଖାଇ ପ୍ରଶଂସା ବା ନିନ୍ଦା କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିଥାନ୍ତି । କେହି ଜର୍ମାନ୍ ଜାତିକୁ ଅନୁକରଣୀୟ ବୋଲି କହେ ତ ଆଉ କେହି ତାହାକୁ ବର୍ବର ବୋଲି କହି ପୂର୍ଣ୍ଣତଃ

ଅସ୍ୱୀକାର କରିପକାଏ । ମହାଦେବଙ୍କର ରୁଦ୍ର ଓ ଶିବ ମୂର୍ତ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ବହିରଙ୍ଗ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଯେତେ ଅନ୍ତର ପ୍ରତୀତ ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଦୁଇଟିକୁ ଗୋଟିଏ କରି ବୁଝିବା ଲାଗି ଅବଶ୍ୟ ଏକ ଅନ୍ତଃସୂତ୍ର ରହିଚି । ଜର୍ମାନ୍ ସାଂସ୍କୃତିକ ଇତିହାସରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ବାହ୍ୟ ବିରୋଧଟିର ଅନ୍ତଃସୂତ୍ରଟି ଖୋଜିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ଆମେ ଜର୍ମାନ ପ୍ରକୃତି ଓ ପରମ୍ପରାକୁ ସମ୍ଭବତଃ ଅଧିକ ସ୍ପଷ୍ଟକରି ବୁଝିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବା ।

ଇଉରୋପୀୟ ଧର୍ମର ସେଯୁଗରେ ଜର୍ମନୀରେ ମାଇଷ୍ଟର୍ ଏକ୍‌ହାର୍ଟଙ୍କ ପରି ସନ୍ଥ ଜନ୍ମ ହୋଇଚନ୍ତି । ଗୀର୍ଜା ଓ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ-ସୀମା ଛାଡ଼ି ସେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଜୀବନର ଯେଉଁସବୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିଚନ୍ତି, ସେଥିଲାଗି ତାଙ୍କୁ ଧର୍ମ ଶାସକମାନଙ୍କଠାରୁ ଅନେକ ଗଞ୍ଜଣା ସହିବାକୁ ପଡ଼ିଚି । ସେହି ପରମ୍ପରାରେ ଆମେ ପାରାସେଲ୍‌ସିଉସ୍ ଓ ନିକୋଲାଉସ୍ କୁସାନୁସ୍‌ଙ୍କର ନାମ ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରିପାରିବା । ସେମାନଙ୍କର ଲିଖିତ ଧର୍ମସାହିତ୍ୟ ଆଜି ମଧ୍ୟ ଯେକୌଣସି ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀର ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସାହିତ୍ୟର ପଦବାଚ୍ୟ ହୋଇପାରିବ । ଏମାନଙ୍କ ସହିତ ଆମେ ଜର୍ମାନ୍ ରୋମାଣ୍ଟିକ୍ ସାହିତ୍ୟର ଏକତ୍ର ବିଚାର କରିପାରିବା । ଗ୍ୟେଟେ, ଲେସିଙ୍ଗ୍ ବା ଶିଲର୍‌ଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ଭିତରେ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଥିବା ଯେଉଁ ଶକ୍ତିର ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେଇଥାଏ ତାହା ହେଉଚି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଶକ୍ତି, ଉତ୍‌କ୍ରାନ୍ତ ହେବାର ଶକ୍ତି ''ନିଖିଳ ଆଡ଼କୁ ନୟନ ମେଲି ତାହାର ଅର୍ଥାତ୍ ଆପଣାର ପରିଚୟ ପାଇବାର'' ଶକ୍ତି । ଆପଣାର ସେହି ଯୁଗରେ ଜର୍ମାନ ଭାଷାର-ସାହିତ୍ୟିକ ଗ୍ୟେଟେ୍ ବିଶ୍ୱସାହିତ୍ୟର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଥିଲେ । ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱକୁ ଏକନୀଡ଼ କରିବାଲାଗି ସେ ସାହିତ୍ୟକୁ ସରଣୀ ବୋଲି ମାନିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେହି ଉଦାର ପରମ୍ପରା ଉପରେ ଏକ ବିରୋଧୀ ଗ୍ରହପରି ଫିକ୍‌ଟେଙ୍କର ଜାତୀୟତାବାଦ ଉଦିତ ହେଲା । ସେହି ବାଦ ଲୁଥରଙ୍କର ଧର୍ମୋତ୍ତେଜନା ଓ ବିସ୍‌ମାର୍କଙ୍କର ରାଜନୀତି ବାଟ ଦେଇ ନାତ୍‌ସି ଶାସନର ବୀଭତ୍ସତମ ରୂପ ଧାରଣ କଲା । ''ସବୁରି ଉପରେ ମାନବ ସତ୍ୟ'' ର ସନ୍ଦେଶକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ''ସବୁରି ଉପରେ ଜର୍ମାନୀ ସତ୍ୟ'' (Deutschland Deutschland ueber alles) ର ଜାତୀୟଗାନ ଗର୍ଜନ କରିଉଠିଲା । ଜର୍ମାନ୍‌ଜାତି ତିଆରି କରୁଥିବା ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ସହାୟତା ଦେବାକୁ ଭଗବାନ୍ ଓଟରା ହୋଇ ଆସିଲେ । ''ଆମ ସହିତ ଭଗବାନ ଅଛନ୍ତି'' (Gott mit uns), ନାତ୍‌ସି ଜାତୀୟତାବାଦୀ ଏହାହିଁ ଦାବୀକରି ବସିଲା । ଜର୍ମାନ ଜାତୀୟତାବାଦର ଘୋଡ଼ାକୁ ଅଧିକ ଦ୍ରୁତ ବେଗରେ ଦଉଡ଼ାଇ ନେବାକୁ ସେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଛାଟପରି ବ୍ୟବହାର କଲା । ହିଟ୍‌ଲରଙ୍କୁ ଭଗବାନଙ୍କର ଯୋଗ୍ୟର ଦୂତ ବୋଲି ପ୍ରଚାର କରିବାକୁ ସେତେବେଳେ ନୂତନ ବାଇବେଲ୍ ଲେଖାହେଲା । ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଆପଣାର ଜୀବନ ଦାନ କରିବାପରେ ମଧ୍ୟ ସଂସାର ତଥାପି ସଜାଡ଼ି ହୋଇପାରିଲାନାହିଁ ବୋଲି ଭଗବାନ୍ ହିଟଲରଙ୍କୁ ଏହି ସଂସାରକୁ ପଠାଇଚନ୍ତି, ତାଙ୍କରି ଶାସନରେ ସଂସାରର

ପରିତ୍ରାଣ ହେବ, ଭଗବତ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେବ, ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜରେ ଏକତା ଆସିବ ଏବଂ ଏହି ଅଭୂତପୂର୍ବ ଯୁଗ ନିର୍ମାଣର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ଜର୍ମାନଜାତି ଭଗବାନଙ୍କର ନିର୍ବାଚିତ ନିମିତ୍ତରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେବ, ଗୀର୍ଜାର ପ୍ରାର୍ଥନା ସଭାରେ ନାତ୍ସି-ଅନ୍ନଭୋଜୀ ଅନେକ ପାଦ୍ରୀ ସେତେବେଳେ ଏହାହିଁ ପ୍ରଚାର କରୁଥିଲେ ।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍ ଧର୍ମଉପରୁ ପୋପ୍‌ଙ୍କ ଶାସନ ଲୋପ କରି ମାର୍ଟିନ୍ ଏକ ଶୁଦ୍ଧତର ଧର୍ମର ସଂସ୍ଥାପନା କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ବ୍ୟକ୍ତି ଆଉ ଭଗବାନଙ୍କ ମଝିରେ ପୋପ୍ ଏକ ମଧ୍ୟମ ସ୍ଥାନ ହୋଇ ରହିବେ ନାହିଁ । ବ୍ୟକ୍ତି ସିଧା ଧର୍ମପଥରେ ଭଗବାନଙ୍କ ସହିତ ଆପଣାର ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥାପନ କରିବ, ମାର୍ଟିନ୍ ଲୁଥରଙ୍କର ପ୍ରତିବାଦୀ ଧର୍ମରେ ଏହାହିଁ ମୂଳ ପ୍ରେରଣା ହୋଇ ରହିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟବଶତଃ ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ପ୍ରଧାନତଃ ଧର୍ମ ଦୃଷ୍ଟି ନ ଥିଲା, ଏହା ଜାତି ଓ ଧର୍ମଗତ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣତାକୁ ଗଣ୍ଠି କରି ଧରିଥିବା ଏକ ଅନୁଦାର ଦୃଷ୍ଟି ଥିଲା । ସେଥିଲାଗି ଧର୍ମାତ୍ମା ଲୁଥରଙ୍କର ଧର୍ମାନ୍ଧ ଲୁଥରରେ ପରିଣତ ହେବାକୁ ବେଶୀ ବିଳମ୍ବ ହେଲାନାହିଁ । ପୋପ୍‌ଙ୍କର ଏକଛତ୍ର ଶାସନ ଲୋପ କରି ସେ ବାଇବେଲ୍ ଅର୍ଥାତ୍ ଗୀର୍ଜାର ଏକଛତ୍ର ଶାସନ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ । ଗୋଟାଏ ବେମାରି ଭଲ କରିବାକୁ ଯାଇ ସେ ଆହୁରି ଅନେକ ଉପସର୍ଗ ଲାଗି କ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲେ, ଗୋଟାଏ ଅଫିମ ଛଡ଼ାଇବାଲାଗି ଆଉ ଗୋଟିଏ ମାର୍କାର ଅଫିମ ଖୁଆଇ ମଣିଷକୁ ବଶ କରି ରଖିବାର ବାନା ଧରିଥିଲେ । ଇଉରୋପର ସେହି ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ଶତକରେ ଧର୍ମାମୃତା ଓ ଧର୍ମମତ୍ତତା ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ବିବାଦ ଅନେକଦିନ ଯାଏ ଚାଲିଥିଲା, ମାର୍ଟିନ୍ ଲୁଥର ଓ ଆଉ ଗୋଟିଏ ପାଖରେ ହଲାଣ୍ଡର ଏରାସ୍‌ମୁସ୍‌ଙ୍କର ଜୀବନ ଆଲୋଚନା କଲେ ଆମେ ତାହାର ପରିଚୟ ପାଇପାରିବା । ଧର୍ମକାୟର ଏହି ଦୁଇପ୍ରକାର ଗତି ଲୁଥର ଓ ଏରାସ୍‌ମୁସ୍‌ଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ବଡ଼ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇ ଉଠିଚି । ଧର୍ମର ନୂଆ ଅଫିମ ଖୁଆଇବାକୁ ଯାଇ ଲୁଥର କିପରି ଜାତୀୟତାବାଦର ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ବିଚାରକୁ ବ୍ୟବହାର କରିଥିଲେ, ତାଙ୍କର "An dem adeln deutschen Nation" ଗ୍ରନ୍ଥଟି ପଢ଼ିଲେ ଆମେ ତାହାର ପରିଚୟ ପାଇ ପାରିବା । ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଯୁଦ୍ଧରେ ଶତ୍ରୁସଂହାର କରିବାକୁ ସେ ଭଗବାନଙ୍କର କାମ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କରି ନୂତନ ବିଚାରର ପ୍ରେରଣାରେ ସ୍ୱଭାବତଃ କୁହୁଳି ଉଠୁଥିବା ଜର୍ମାନୀର କୃଷକ-ବିଦ୍ରୋହ ସମୟରେ ଧର୍ମଗୁରୁ ଲୁଥର ଜର୍ମାନୀର ସାମନ୍ତ ରାଜାମାନଙ୍କୁ ବିଦ୍ରୋହୀ କୃଷକମାନଙ୍କୁ ନିପାତ କରି ଦେବାରେ ଭଗବାନଙ୍କର ସମର୍ଥନ ରହିଚି ବୋଲି ଉଦ୍‌ବୋଧନ ମଧ୍ୟ ଦେଇଥିଲେ । ଲୁଥର୍‌ମାର୍ଗ ବା ଜର୍ମାନ୍ ମାର୍ଗରେ ଜୁଆ ହେଉଥିବା ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ ଧର୍ମ ଜର୍ମାନୀର ପ୍ରାୟ ଯାବତୀୟ ବିଚାର-ସଞ୍ଚରଣର କ୍ଷେତ୍ରରେ ସମ୍ଭବତଃ ଏକ ବଡ଼ ନିୟାମକ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଆସିଚି ।

ଜର୍ମାନୀର ଗଟିଙ୍ଗେନ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ମୋର ଦିନକର ଅନୁଭୂତି ଆଜି ମନେ ପଡୁଚି । ତାହା ପ୍ରାୟ ଦଶବର୍ଷ ତଳର କଥା । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଜଣେ ଅଧ୍ୟାପକ ସେଦିନ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଚାହା ପିଇଯିବାକୁ ଡାକିଥାନ୍ତି । ଦାର୍ଶନିକ ସ୍ପିନୋଜାଙ୍କ ଉପରେ ମୁଁ ମୋର ପ୍ରଥମ ନିବନ୍ଧ ଲେଖିଚି, ଶୁଣି ସେ ମୋ' ସହିତ ଦର୍ଶନାଲୋଚନା କରିବାର ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ଏକ ଜିଜ୍ଞାସାସଂଜୀବିତ ବାତାବରଣ ମଧ୍ୟରେ ଆମେ ଚାହା ପିଇବା ଆରମ୍ଭ କଲୁ । ସେ ହେଉଚନ୍ତି ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରବୀଣ ଅଧ୍ୟାପକ, ମୋ'ଠାରୁ ଅନେକ ବେଶି ବୟସ । ଜର୍ମାନ୍ ଭାଷାର ମାଧ୍ୟମରେହିଁ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଚାଲିଥାଏ । ସ୍ପିନୋଜାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦୁଇ ଚାରିଟା କଥା ପଡ଼ିବା ପରେ ହଠାତ୍ ସେ ମୋତେ ପଚାରି ବସିଲେ, "ଆପଣ ଜର୍ମାନ ଦର୍ଶନରୁ କିଛି ଅଧ୍ୟୟନ କରିଚନ୍ତି ?" ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ଶୁଣି ମୋ' ଭିତରେ କ'ଣ ହେଲା କେଜାଣି, ଶାନ୍ତିନିକେତନରେ ପବଛଡ଼ା ହୋଇ ବଢ଼ିଥିବା ମୋର ଦୃଷ୍ଟି ଭାରତୀୟ ମନଟା ସମ୍ମୁଖକୁ ଆସି ଉତ୍ତର ଦେଲା, "ନା, – ମୁଁ କିଛି ପଢ଼ିନାହିଁ ।" ଅଧ୍ୟାପକ ମହୋଦୟଙ୍କର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ହିଁ କଥା । ସେ କହିଲେ, ଆପଣ ସ୍ପିନୋଜାଙ୍କ ଉପରେ ନିବନ୍ଧ ଲେଖିଚନ୍ତି, ଅଥଚ ଜର୍ମାନ୍ ଦର୍ଶନ ଅଧ୍ୟୟନ କରିନାହାନ୍ତି ? ମୁଁ ପୁଣି ଉତ୍ତର ଦେଲି, 'ନା' । ନିରାଶ ହୋଇ ସେ ପୁଣି ସ୍ପଷ୍ଟତର କରି ପଚାରିଲେ :"କାଣ୍ଟ, ହେଗେଲ୍, ଲାଇବ୍‌ନିତ୍‌ସ୍ ଓ ଶୋପେନହାଉଅର୍,– ଆପଣ ଏମାନଙ୍କର ଦର୍ଶନ ଅଧ୍ୟୟନ କରିନାହାନ୍ତି ?" ଅପ୍ରସନ୍ନ ମାଷ୍ଟର ଆଗରେ ଦୁଷ୍ଟ ପିଲାପରି ମୁରୁକି ହସି ମୁଁ କହିଲି, "ଅବଶ୍ୟ ଅଧ୍ୟୟନ କରିଚି । ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କର ଦର୍ଶନକୁ ମୁଁ ଜର୍ମାନ ଦର୍ଶନ ବୋଲି ଭାବିବି କାହିଁକି ? ସେମାନେ ଜର୍ମାନୀ ଦେଶରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ ବୋଲି ? ମାତ୍ର କିଏ କୋଉ ଦେଶରେ ଜନ୍ମ ହେଲା, ଏହାତ ଏକ ଅତି ଆକସ୍ମିକ କଥା । ଦର୍ଶନ ହେଉଚି ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱର, – ଯେକୌଣସି ଦେଶର ପାତ୍ରରେ ପରଷା ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହାର କୌଣସି ଦେଶୀୟ ମାର୍କା ନାହିଁ ।" ମୋର ଉତ୍ତର ଶୁଣି ଅଧ୍ୟାପକ ଚୁପ୍ ହୋଇଗଲେ; ତଥାପି ତାଙ୍କର ଅନ୍ତଃକରଣ ମୋର ଯୁକ୍ତିରେ ମଙ୍ଗିଥିଲାପରି ଆଦୌ ମନେ ହେଉ ନ ଥାଏ । ସମସ୍ତ ଦର୍ଶନାକାଙ୍‌କ୍ଷା ଓ ଜ୍ଞାନନିଷ୍ଠାର ଅନ୍ତରାଳରେ ତଥାପି ମୂଳାଧାର ହୋଇ ରହିଥିବା ତାଙ୍କର ଯେଉଁ ନିବିଡ଼ତମ ମନ ଉପରେ ମୁଁ ଆଘାତ ଦେଲି, ହୁଏତ ସେ ସେହି ମନକୁହିଁ ଶୁଦ୍ଧସତ୍ତ୍ୱ ଜର୍ମାନ ବିଶିଷ୍ଟତା ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ । ଯୁକ୍ତିରେ ସିନା ଜିତିଲି, କିନ୍ତୁ ଆପେ ଆଘାତ ଦେଇ ମୁଁ ସେଦିନ ସେଠୁ ହାର ମାନି ପଳାଇ ଆସିଲି । ମନେ ହେଲା, ମୁଁ ସତେ ଯେପରି କେଉଁଠି ପହଞ୍ଚିଲେ ମଧ୍ୟ ତଥାପି ପହଞ୍ଚି ପାରିଲି ନାହିଁ ।

ଆଧୁନିକ ଜ୍ଞାନାନୁସନ୍ଧାନର ଇତିହାସରେ ଜର୍ମାନୀର ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବିକାଶଧାରା ସବୁବେଳେ ରହି ଆସିଚି । ଜର୍ମାନୀର ଅଧ୍ୟୟନ ଓ ଅନୁସନ୍ଧାନମାର୍ଗ ସର୍ବଦା ଜର୍ମାନୀର

ମନୋଗତ ସ୍ୱକୀୟତା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଆସିଚି । ଜର୍ମାନ ଦାର୍ଶନିକମାନଙ୍କ ସହିତ ସମସ୍ତେ ଅଳ୍ପ ବହୁତ ପରିଚିତ ଥିବେ । ଇତିହାସର ତଥ୍ୟାଲୋଚନାରେ ଜର୍ମାନ୍ ଐତିହାସିକ ମାଇନେକେଙ୍କର (Meinecke) ଅବଦାନ ବଡ଼ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ସମାଜ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ମାକ୍ସ ଭେବର ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆସନରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ରହିଚନ୍ତି । ମନୋବିଜ୍ଞାନରେ ଜର୍ମାନୀର ଦାନ ଅତି ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ଅତି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ଗୋଟାଏ ପାଖରେ ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ଆମେରିକାକୁ ରଖିଲେ ଏକ ପୃଥକ୍ ମନୋବୈଜ୍ଞାନିକ ଅନ୍ୱେଷଣ ଧାରାର ପ୍ରତିନିଧି ରୂପେ ଅପର ପାଖରେ ଆମେ ଜର୍ମାନୀକୁ ରଖିପାରିବା । ଜର୍ମାନୀର ଗେଷ୍ଟାଲଟ ମନୋବିଜ୍ଞାନ, ଜର୍ମାନୀର ଉଇଲିଅମ୍ ଡିଲ୍‌ଥାଇ ଓ ଉଇଲିଅମ ଷ୍ଟର୍ଣ୍ଣ ଏହି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଧାରାର ପ୍ରତିନିଧି । ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଇତିହାସ ପଢ଼ିଲେ ପ୍ରଥମେ ଏହି ଦୁଇଟି ଶିବିର ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ସାଧାରଣ ସମ୍ପର୍କ ରହିନଥିଲା ପରି ମନେହୁଏ ନାହିଁ । ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର କଥା ହେଉଚି ଯେ ଜର୍ମାନୀ ଦେଶରେ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ସକଳ ଶାସ୍ତ୍ର କେବଳ ଜର୍ମାନ ଭାଷାରେହିଁ ଲେଖା ହୋଇଥିଲା । ଜର୍ମାନୀର ଅଧିକାଂଶ ମନୋବୈଜ୍ଞାନିକ ପଣ୍ଡିତ ହୁଏତ ଇଂରେଜୀ ଭାଷା ଆଦୌ ଜାଣି ନ ଥିଲେ କିମ୍ବା ଜାଣିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଆମେରିକା ଓ ଇଂଲଣ୍ଡର ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ଲିଖିତ ହୋଇଥିବା ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାକୁ ଆବଶ୍ୟକ ମନେ କରୁ ନ ଥିଲେ । ଏହା ଫଳରେ ଦୁଇ ଶିବିର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକୃତରେ ଖୁବ୍ ବେଶି ଯୋଗସୂତ୍ର ନ ଥିଲା ଏବଂ ଦୁଇଟି ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ଦୁଇ ଶିବିରର ଗବେଷଣା ଓ ଲବ୍ଧ ସତ୍ୟକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରି ରଖିଥିଲା । ଅନେକ ସମୟରେ ଗବେଷଣାର କ୍ଷେତ୍ର ଓ ବିଷୟ ସମାନଧର୍ମୀ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିଗତ ପ୍ରଭେଦ ହେତୁ ଉଭୟ ଶିବିର ପରସ୍ପରଠାରୁ ଅତିଭିନ୍ନ ସତ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଉପନୀତ ହେଉଥିଲେ । ଏହି କୌତୂହଳପୂର୍ଣ୍ଣ ବିବାଦ ଓ ବିଭେଦର କାହାଣୀ ଆମେ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଏକାଧିକ ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବା । (British Journal of Psychology, Vol. 24. ପୃ ୧୫୬ – ୧୭୭)

ଆପଣା ଆପଣାକୁ ଏହିପରି ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ରଖିବା ଫଳରେ ଉଭୟ ଶିବିରର ଅନେକ କ୍ଷତି ହେଉଚି । ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ କ୍ଷତି ହୋଇଚି ଜ୍ଞାନର ଓ ବିଜ୍ଞାନର । ବିଜ୍ଞାନଭିତରେ ଏକଦେଶୀୟତା ପଶିଯାଇଚି । ମତବାଦୀ ଉଗ୍ରତା ଓ ଅନମନୀୟତା ପଶିଯାଇଚି, ବୈଜ୍ଞାନିକ ହୁଏତ ଆପଣାର ଆଖି ହରାଇ ବସିଚି । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କଲେ ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାସମର ଫଳରେ ଆମର ଏକ ବଡ଼ ଲାଭ ହୋଇଚି । ଜର୍ମାନୀକୁ ଅଧିକାର କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଇଂରେଜ ଓ ଆମେରିକାନ୍ ବାହିନୀ ଜର୍ମାନୀ ଭିତରକୁ ଆସିଚନ୍ତି, ସେମାନେ ବେଶ୍ କେତେବର୍ଷ ଲାଗି ଜର୍ମାନୀକୁ ଆପଣା ନିୟନ୍ତ୍ରଣରେ ରଖିଚନ୍ତି । ଏହି ସୁଯୋଗରେ ଜର୍ମାନ ଭାଷାକୁ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ଅଖ୍ତିଆର କରିନେଇଚନ୍ତି ଏବଂ ଜର୍ମାନୀର ଶାସ୍ତ୍ରଭଣ୍ଡାରକୁ ଅଧିଗମି

ପାରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଚନ୍ତି, ଏହାର ଫଳରେ ଜ୍ଞାନର ଉଭୟ ଶିବିର ଭିତରେ ଯୋଗସୂତ୍ର ସ୍ଥାପିତ ହୋଇସାରିଚି । ସମାଜଶାସ୍ତ୍ର ତଥା ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଅଧ୍ୟୟନରେ ଆମକୁ ନୂତନ ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟି ମିଳିଚି, ଗଭୀରତର ଜିଜ୍ଞାସା ଲାଗି ଏକ ପ୍ରଶସ୍ତତର କ୍ଷେତ୍ର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇପାରିଚି ।

ଏଥର ଜର୍ମାନୀ ଗଲାବେଳକୁ ଅନେକ ବନ୍ଧୁ ଓ ଗୁରୁଜନ ବୋଧ ଦେଇ କହୁଚନ୍ତି : ତୁମେ ପ୍ରକୃତରେ ଉଚିତ ଦେଶକୁ ଯାଉଚ । ଜର୍ମାନୀରେ ଭାରତୀୟ ବିଦ୍ୟାର ଅନେକ ଅଧ୍ୟୟନ ଓ ଗବେଷଣା ହୋଇଚି । ଜର୍ମାନୀ ଦେଶର ଲୋକମାନେ ଭାରତୀୟ ଜ୍ଞାନ ଓ ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତିକୁ ବଡ଼ ଆଦର କରନ୍ତି । ତୁମେ ସେହି ଦେଶକୁ ଯାଉଚ, ବଡ଼ ଭଲ କଥା । ସେମାନଙ୍କର ଏହିସବୁ କଥାଉପରେ ଦ୍ୱିରୁକ୍ତି କରିବାର ମଧ୍ୟ କିଛି ନାହିଁ । ଜର୍ମାନୀର ପଣ୍ଡିତମାନେ ହିଁ ପ୍ରଧାନତଃ ଭାରତୀୟ ସାହିତ୍ୟ ଓ ଧର୍ମ-ଭଣ୍ଡାରର ବହିଗୁଡ଼ିକୁ ପୃଥିବୀରେ ପରିଚିତ କରାଇଚନ୍ତି । ଆମର ବେଦ ଓ ଉପନିଷଦ, ଆମର କାଳିଦାସ ଓ ଶକୁନ୍ତଳା ଜର୍ମାନ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ଜିଜ୍ଞାସା ସହିତ ବୃହତ୍ତର ପୃଥିବୀରେ ପ୍ରବେଶ କରିଛି । ଜର୍ମାନୀର ପଣ୍ଡିତ ମାକ୍ସମ୍ୟୁଲର୍ ଭାରତୀୟ ଶାସ୍ତ୍ରର ପ୍ରଚାର ଲାଗି ଯାହା କରିଚନ୍ତି, ଭାରତର କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବା କୌଣସି ଅନୁଷ୍ଠାନ ମଧ୍ୟ ବୋଧହୁଏ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହା କରିନାହାନ୍ତି । ପଣ୍ଡିତ ମାକ୍ସମ୍ୟୁଲରଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଆମେ ଭାରତୀୟ ବିଦ୍ୟାବିତ୍ ଡସନ୍‌ଙ୍କର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରିପାରିବା । ଦିନେ ଜର୍ମାନର ଲାଇପ୍‌ଜିକ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଭାରତୀୟ ଶାସ୍ତ୍ରର ଅଧ୍ୟୟନ ଲାଗି ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଗ୍ଲାସେନାପ୍‌ଙ୍କ ପରି ଭାରତୀୟ ବିଦ୍ୟାନୁରାଗୀ ପଣ୍ଡିତମାନେ ସେ ଦେଶରେ ରହିଚନ୍ତି । କାଳିଦାସଙ୍କର 'ଶକୁନ୍ତଳା' ଦ୍ୱାରା ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ଅଭିଭୂତ କବି ଗ୍ୟୟଟେ ଆପଣା କଳ୍ପନାର 'ଶକୁନ୍ତଳା'କୁ କବିତାରୂପରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ କରାଇବା ଦିନଠାରୁ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜର୍ମାନୀ ଭାରତୀୟ ବିଚାର ଓ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ଯେଉଁ ଅନୁରାଗ ଦେଖାଇ ଆସିଚି; ସେଥିରେ ଯେକୌଣସି ଭାରତୀୟର ଅବଶ୍ୟ ଗୌରବ ଅନୁଭବ କରିବାର କଥା । ବିଶେଷତଃ ଭାରତବର୍ଷ କହିଲେ ଯେଉଁମାନେ ଭାରତବର୍ଷର ଅତୀତଟାକୁ ବୁଝିଥାନ୍ତି ଓ ସେହି ଅତୀତର ମଧୁଭାଣ୍ଡରେ ପଡ଼ି ରହିବାକୁ ପସନ୍ଦ କରନ୍ତି, ସେମାନେ ଜର୍ମାନୀର ଆଲୋଚନା କଲାବେଳେ ଗଦ୍‌ଗଦ୍ ହୋଇପଡ଼ିବା ଅତି ସ୍ୱାଭାବିକ; କିନ୍ତୁ ତାହାହିଁ କି ଯଥେଷ୍ଟ ?

ମୁଁ କହିବି, ନା— ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେଁ । ଜର୍ମାନୀର ଜନ-ଜୀବନରେ ଯେଉଁ ପାଖଟି ଅତି କାନ୍ତ, ଅତି କୋମଳ, ତାହା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଜର୍ମାନୀର ଜୀବନାବେଗକୁ ପରିଚାଳିତ କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇନାହିଁ । ଜର୍ମାନୀର ଇତିହାସରେ ନାନା ଲକ୍ଷ୍ୟ ଓ ଉପଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଏକପ୍ରକାର ସୁଯୋଗ ବିଭେଦମୁଖୀ ଅତ୍ୟୁଗ୍ରତା ସବୁବେଳେ ଅତିପରାକ୍ରମୀ ହୋଇ ରହିଚି,

ତାହାହିଁ ଜର୍ମାନୀର ଜୀବନଦୃଷ୍ଟି ଓ ଜୀବନାଚରଣକୁ ରୂପାକୃତ କରିଆସିଚି । ଲୁଥରଙ୍କର ଧର୍ମ ପ୍ରଚାରଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ହିଟଲରର ଜାତୀୟ ସମାଜବାଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେକୌଣସି ପ୍ରସଙ୍ଗର ଆଲୋଚନା କଲେ ଆମେ ସବୁଠାରେ ସେହି ଅତ୍ୟୁଗ୍ରତାର ପ୍ରବଳ ପରାକ୍ରମରେ ଖାଲି ତ୍ରସ୍ତ ହିଁ ହୋଇପଡ଼ିବା । ଦୁଇଟା ଯୁଦ୍ଧପରେ ପୃଥିବୀ ଅନ୍ୟ ମୂଲ୍ୟ ଓ ଅନ୍ୟ ଉପାଦାନରେ ସାମୂହିକ ଜୀବନକୁ ସଜାଡ଼ିବାର ଉପକ୍ରମ କରୁଥିବାବେଳେ ତଥାପି ମନେହୁଏ; ଯେପରି ଜର୍ମାନୀରେ ଆଜି ମଧ୍ୟ ଜାତୀୟତାବାଦର ବାନା ଉଡୁଚି, ତଜ୍ଜନିତ ଜୀବନୋତ୍ସାହର ନାଗରା ସେଠି ଗଗନ କମ୍ପାଇ ବାଜୁଚି ଏବଂ ମୁଖ୍ୟତଃ ଏହି କାରଣରୁ ବୋଧିହୁଏ ଆଜି ଅବଶିଷ୍ଟ ଇଉରୋପ ଜର୍ମାନୀକୁ ତଥାପି ଭୟ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖୁଚି । ତାହାର ସନ୍ଦେହ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁଟିନାହିଁ । ଗତ ଦୁଇଟା ଯୁଦ୍ଧରେ ସେ ଜର୍ମାନୀର ଯେଉଁ ଭୟାବହତାକୁ ଅଙ୍ଗେ ନିଭାଇଚି; ସେ ତାହାକୁ ଆଜିସୁଦ୍ଧା ଭୁଲିପାରିନାହିଁ । ଜର୍ମାନୀ ସହିତ ଗୋଟିଏ ଶିବିରର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇ ଶତ୍ରୁକୁ ହଟାଇବାକୁ ବାହାରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତଥାପି ସେ ଜର୍ମାନୀର ଉନ୍ନତିରେ ଆପଣାଲାଗି ପ୍ରମାଦ ଗଣୁଚି । ଫ୍ରାନ୍‌ସ, ହଲାଣ୍ଡ ବା ବେଲଜିଅମ୍‌ରେ ଆମେ ବାରବାର ଏହି ଆତଙ୍କ-ସଚେତନାର୍ର ପ୍ରମାଣ ପାଇପାରିବା । ଜାଣିବା ଯେ ଅପରିଚିତ ନୂତନ ଶତ୍ରୁ ଅପେକ୍ଷା ସେମାନେ ଅତି ପରିଚିତ ପ୍ରତିବେଶୀ ମିତ୍ରକୁହିଁ ଅଧିକ ତ୍ରାସାତୁର ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖୁଚନ୍ତି ।

କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ତଳେ ଜର୍ମାନୀର ଉତ୍ସାହ ଇଉରୋପରେ ଦଶଲକ୍ଷ ପିଲା ସମେତ ଷାଠିଏ ଲକ୍ଷ ଇହୁଦୀଙ୍କୁ ନିପାତ କରିଥିଲା । ଜର୍ମାନୀ ଦୁଇଟା ଯୁଦ୍ଧ ହାରିଚି । ତାରି ଉପନିବେଶଗୁଡ଼ିକୁ ପୃଥିବୀ ବଜାରର ଅନ୍ୟ ବଣିକମାନେ ଆପଣା ଭିତରେ ବାଣ୍ଟି ନେଇଚନ୍ତି, —ଏହି ସବୁ ପରାଜୟର ଗ୍ଳାନି ଆଜି ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଷଷ୍ଠ ଦଶକରେ ମଧ୍ୟ ଯେପରି ଜର୍ମାନୀର ଉତ୍ସାହକୁ ଦ୍ୱିଗୁଣିତ କରିଦେଇଚି । ଜର୍ମାନୀ ସମସ୍ତଙ୍କର ସମକକ୍ଷ ହେବାକୁ ଚାହେଁ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବଳିଯିବାକୁ ଚାହେଁ । ଜର୍ମାନ ଦେଶକୁ ଗଲେ ସବାଆଗ ଏହି ଉତ୍ସାହଟାହିଁ ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆସି ଆଘାତ କରିଦେଇଗଲାପରି ମନେହୁଏ ଏବଂ କେଜାଣି କାହିଁକି ଏହି ଉତ୍ସାହରେ ମନଟା ଦବିଗଲା ପରି ମନେହୁଏ । ଜର୍ମାନୀର ଶିଳ୍ପ 'ହୁ ହୁ' ହୋଇ ବଢୁଛି, ଜର୍ମାନୀର ଭଙ୍ଗାଘର ପୁଣି ସହସ୍ରଗୁଣ ବିପୁଳତାରେ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ଉଠୁଛି, ପରାଭୂତ ଜର୍ମାନୀର ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଉରୋପୀୟ ସମରସଜ୍ଜାରେ ଏକ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିସାରିଲାଣି । ଜର୍ମାନୀ ପରି ଏକ ସମକକ୍ଷ ସାଥୀର ହାତରେ ଆଣବିକ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରର ଉପହାର ଆଣିଦେବାର ବିଚାର ମଧ୍ୟ ଚାଲିଲାଣି । ଜର୍ମାନୀ ଦେଶର ସିନା ଗୋଟାଏ ପତାକା ଅଛି; କିନ୍ତୁ ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଦେଶ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ସହର ଓ ବଡ଼ ଗାଆଁର ମଧ୍ୟ ଆପଣା ଆପଣାର ପତାକା ଓ ପ୍ରତୀକମାନ ରହିଚି । ସମସ୍ତ ଦେଶଲାଗି ଗୋଟିଏ ଜାତୀୟଦିନ

ରହିଥିବା ପରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜନବସତି ଲାଗି ମଧ ବାର୍ଷିକ ଦିନମାନ ରହିଚି । ସେଦିନ ସେହି ଗାଆଁ ବା ସହରକୁ ଗଲେ ତୁମେ ଯେଉଁ ସଜ୍ଜା ଓ ଶୋଭାଯାତ୍ରା ଦେଖିବାକୁ ପାଇବ, ତାହା ତୁମକୁ ଜର୍ମାନ ଜୀବନର ସେହି ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଉତ୍ସାହର ପରିଚୟ ଦେବ । କିନ୍ତୁ ଏହି ଉତ୍ସାହ ଯେପରି ପ୍ରଧାନତଃ କାହାକୁ ବଳି ପଡ଼ିବାର ଉତ୍ସାହ ପରି ମନେ ହେବ । ଏହି ଉତ୍ସାହ ହିଁ ଆଜି ଜର୍ମାନ ଜୀବନ ଉପରେ ଶକ୍ତିରୂପିଣୀ ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ରୂପେ ବସି ରହିଚି । କିନ୍ତୁ ଏହି ଉତ୍ସାହ କ'ଣ କଲ୍ୟାଣ ଲାଗି, ଅଧିକ ଓ ପ୍ରଚୁରତର ଜୀବନ ଲାଗି ? କାଳ ହିଁ ତା'ର ଉତ୍ତର ଦେବ । କିନ୍ତୁ କାଳ କ'ଣ ଆମ ଇଚ୍ଛାର ବାହାରେ, ଆମ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ପଥଚାରଣାର ବାହାରେ ?

ଜର୍ମାନ ଉତ୍ସାହର ଅତ୍ୟୁଗ୍ରତାକୁ ଯେଉଁମାନେ ନିଜସ୍ୱ କରିପାରି ନାହାନ୍ତି, ସେମାନେ ଆପଣାର ସମସ୍ତ ବିବେକ ଓ ବିରକ୍ତତା ନେଇ ଜୀବନର ଅନ୍ୟପଥ ଓ ଅନ୍ୟ ମୂଲ୍ୟମାନ ଖୋଜିବାକୁ ଯାଇଚନ୍ତି । ସେହିମାନେ ହିଁ ଜର୍ମାନ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରତିନିଧି ହୋଇ ରହିଚନ୍ତି । ଜର୍ମାନ ସାହିତ୍ୟ ହେଉଚି ଜର୍ମାନ ଅତ୍ୟୁଗ୍ରତାର ଏକ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା । ସେହିପାଇଁ ଜର୍ମାନୀର ସାମାଜିକ ଇତିହାସରେ ଆମେ ଯେତିକି ଭୀଷଣତା ଓ ଅସହିଷ୍ଣୁତା ଦେଖିବାକୁ ପାଇବା, ଜର୍ମାନୀର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସାହିତ୍ୟରେ ତାହାରି ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଅର୍ଥାତ୍ କୋମଳ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟାନୁଭୂତି, ମନୁଷ୍ୟ-ଜୀବନ ସହିତ ଏକାତ୍ମତା ଓ ସହନଶୀଳତା ଦେଖିବାକୁ ପାଇବା । ଆମର ମନେହେବ ଯେପରି ଜର୍ମାନୀର ସାହିତ୍ୟିକ ଆପଣାର ବସ୍ତୁସ୍ଥିତିରେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ସାହିତ୍ୟର ଆବେଷ୍ଟନ ମଧ୍ୟରେ ଜୀବନର କୋମଳତା ଓ ସାର୍ବଜନୀନତାକୁ ଖୋଜିବା ଲାଗି ପଳାଇଯାଇଚି । ଲେଖକ ରୋମାଁ ରୋଲାଁ ଜୀବନଯାକ ଆପଣା ଦେଶ ଫ୍ରାନ୍ସରୁ ନିର୍ବାସିତ ହୋଇ ରହିଥିବାପରି ଜର୍ମାନୀର ସାହିତ୍ୟିକ ମଧ ଜର୍ମାନୀରୁ ନିର୍ବାସିତ ହୋଇରହିଚି । ହଁ, ସେ ଦେଶରେ ଆଦର ପାଉଚି, ପୁରସ୍କାର ପାଉଚି, ସମ୍ମାନ ଓ ସ୍ୱୀକୃତି ପାଉଚି । ତାହାର ରଚନା ଅନେକ ସଂସ୍କରଣରେ ଓ ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟାରେ ପ୍ରଚାରିତ ହେଉଚି । କିନ୍ତୁ ପ୍ରଧାନତଃ ଜର୍ମାନୀରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଚି ଓ ଜର୍ମାନ୍ ଭାଷାରେ ଲେଖୁଚି ବୋଲି ପାଉଚି ।

ସେପ୍ଟେମ୍ବର, ୧୯୬୨

ଆଧୁନିକ ଜର୍ମାନ ସାହିତ୍ୟ

ଏଥର ଜାହାଜରେ ଆସିଲାବେଳେ ଇଉରୋପକୁ ଆସୁଥିବା କେତେକ ଭାରତୀୟ ଯୁବକଙ୍କ ସହିତ ପରିଚୟ ହେଲା । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଜର୍ମାନୀ ଆସୁଥିଲେ; ପୁଣି କେତେକ ଜର୍ମାନୀ ଯାଉଥିଲେ । ଜର୍ମାନୀ ଆଉ ଇଂଲଣ୍ଡ, ଏହି ଦୁଇଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଅଧିକ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ କିଏ, ସେ ବିଷୟରେ ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ ବେଳେ ବେଳେ ଭାରି ତର୍କ ହେଉଥିଲା । ଜର୍ମାନୀକୁ ଆସୁଥିବା ଯୁବକମାନେ ଭାରି ଉତ୍ସାହରେ ଜର୍ମାନୀକୁ ଅଧିକ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ବୋଲି କହୁଥିଲେ; ଏଣେ ଇଂଲଣ୍ଡକୁ ଯାଉଥିବା ଯୁବକମାନେ ସମାନ ଉତ୍ସାହର ସହିତ ଇଂଲଣ୍ଡକୁ ଅଧିକ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଯୁକ୍ତି ଶୁଣିବାବେଳେ ଭାରି କଉତୁକିଆ ମନେ ହେଉଥିଲା ସତ; ମାତ୍ର ସେଗୁଡ଼ିକୁ ବିତଣ୍ଡା ବୋଲି କହି ଉଡ଼ାଇଦେବା ପକ୍ଷରେ ମଧ୍ୟ କୌଣସି ଯୁକ୍ତି ନ ଥିଲା । ଗତ ଯୁଦ୍ଧରେ ଜର୍ମାନୀ ହାରିଚି; ଇଂଲଣ୍ଡ ଜିତିଚି । କିନ୍ତୁ ତଥାପି ଆଜି ମଧ୍ୟ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଏପରି ଅନେକ ଜାଣିବାଶୁଣିବା ଲୋକ ରହିଥିବେ; ଯେଉଁମାନେକି ଜର୍ମାନୀର ଯୁଦ୍ଧୋତ୍ତର ସମୃଦ୍ଧିରେ ବଡ଼ ଅସଚେତ ଭାବରେ ହୁଏତ ପ୍ରମାଦ ହିଁ ଗଣୁଥିବେ ।

ଉତ୍ପାଦନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେଖିଲେ ଗତ ମହାଯୁଦ୍ଧ ପରେ ଜର୍ମାନୀର ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ କମ୍ ସମୃଦ୍ଧ ହୋଇନାହିଁ । ଏବେ ଜର୍ମାନୀର ଛୋଟବଡ଼ ଯେ କୌଣସି ସହରରେ ବୁଲି ଆସିଲେ ବହି ଦୋକାନମାନଙ୍କରୁ ଏହି ସତ୍ୟର ଏକାଧିକ ପ୍ରମାଣ ମିଳିବ । କୁଡ଼ କୁଡ଼ ବହି– ସେଗୁଡ଼ିକୁ ସଜାଇ ମନଲୋଭା କରି ରଖିବାରେ ଜର୍ମାନ୍ ବ୍ୟବସାୟୀର ନିପୁଣ ହାତ କୌଣସି ପ୍ରକାର କାର୍ପଣ୍ୟ ଦେଖାଇ ନାହିଁ । ଶସ୍ତା ବହି ଓ ମହଙ୍ଗା ବହି; ସୁଲଭ ଓ ଦୁର୍ଲଭ ସଂସ୍କରଣର ବହି; ମଣିଷର ବିଚାରକୁ ଅନେକ ଖାଦ୍ୟ ଯୋଗାଇବା ଭଳି ବହି ଓ ଘରକୁ ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯିବାର ବହି, – ମଣିଷ ଯାହା ଖୋଜିବ, ତାହା ପାଇବ । ଦୋକାନରେ ବିକ୍ରୀ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଆପଣ ଖୋଜୁଥିବା ବହିଟିକୁ ବାହାରକରି ଆପଣଙ୍କ ହାତରେ ନ ଦେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆପଣଙ୍କୁ କଦାପି ଦୋକାନ ଛାଡ଼ିଯିବାକୁ ଦେବେନାହିଁ । ସେହି ପୁସ୍ତକମୟ ଶୋଭାବଜାରରୁ କିଛି ନ ନେଇ ଚାଲିଯିବାକୁ ମଧ୍ୟ କଦାପି ଆପଣଙ୍କ ମନ ବଳିବ ନାହିଁ । ସେ ଦିନ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବନ୍ଧ ପଢ଼ି ଜାଣିବାକୁ ପାଇଲି ଯେ ଗତ ଯୁଦ୍ଧ ପରେ ଜର୍ମାନୀ ଦେଶରେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ପ୍ରାୟ ଦଶହଜାରରୁ ଅଧିକ ବହି ଛପା ହୋଇ ବାହାରୁଚି । ଆମ ଓଡ଼ିଶା ବା ଭାରତବର୍ଷ ସହିତ

ତୁଳନା କରି ଦେଖିବାର ପ୍ରଶ୍ନହିଁ ଉଠୁନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଇଉରୋପର ଆଉ କୌଣସି ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ବର୍ଷରେ ଏତେ ବହି ଛପା ହେଉଥିବ କି ନାହିଁ, ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ସନ୍ଦେହ ରହିଚି ।

କିନ୍ତୁ ଏଥିସହିତ ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ମଧ୍ୟ ମନେରଖିବା ଦରକାର । ଜର୍ମାନୀରେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଦଶ ହଜାରରୁ ଅଧିକ ବହି ବାହାରୁଚି ସତ; କିନ୍ତୁ ଏଥିଭିତରୁ ଅଧିକାଂଶ ବହି ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣରେ ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପ ସଂଖ୍ୟାରେ ଛପା ହେଉଚି ଓ ଏଗୁଡ଼ିକର ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ ମଧ୍ୟ ଆଦୌ ବାହାରୁନାହିଁ ଅବଶ୍ୟ ଏଠାରେ ମୁଁ ବଡ଼ ବଡ଼ ଲେଖକମାନଙ୍କର କଥା କହୁନାହିଁ । ସେମାନେ ସାହିତ୍ୟ-କ୍ଷେତ୍ରରେ ସ୍ଥାୟୀ ଆସନରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ରହିଚନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ସୁଦୃଶ୍ୟ ରଚନାମାନ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହରେ ଗୃହସ୍ଥର ସମ୍ମାନ ବଢ଼ାଉଚି । କିନ୍ତୁ ଏମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଜର୍ମାନୀରେ ଆହୁରି ଶହ ଶହ ଲେଖକ ଅଛନ୍ତି; ଯେଉଁମାନେ ନୂଆ ନୂଆ ଲେଖୁଚନ୍ତି ବା ପୁରୁଣା ଲେଖକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପାଠକମାନଙ୍କର ପ୍ରିୟ ବା ପରିଚିତ ହୋଇନାହାନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଲେଖା ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପାଉଚି; କିନ୍ତୁ ଅଳ୍ପ ସଂଖ୍ୟାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଉଚି ଏବଂ ପ୍ରଥମ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କରଣରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଏମାନଙ୍କର ହେଉନାହିଁ । ଜର୍ମାନୀରେ ଆଧୁନିକ ସମାଜର ରୁଚି ଆଜି ପ୍ରଖର ଗତିରେ ବଦଳି ଯାଉଚି । ଆଜିର ରୁଚି କାଲିକୁ ରହୁନାହିଁ, ସକାଳର ଫେସନ ସଞ୍ଜକୁ ବାସି ହୋଇ ଯାଉଚି । ନୂଆ ଜିନିଷର ବିଜ୍ଞାପନଗୁଡ଼ାକ ମଧ୍ୟ ଏପରି ଚତୁର ଓ ସିଦ୍ଧ ବୁଦ୍ଧି ବିଶେଷଜ୍ଞମାନଙ୍କର ଫରମାଶ ଅନୁସାରେ ସଭ୍ୟ ସମାଜରେ ପରଷା ଯାଉଛି ଯେ ସେଥିରେ ମଣିଷର ମନ ଗୋଟାଏ ଖୁଣ୍ଟରୁ ପଘା ଛିଡ଼ାଇ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଖୁଣ୍ଟରେ ବାନ୍ଧିହେବାକୁ ଦଉଡ଼ି ଯାଉଚି । ଆମ ଦେଶର ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ କମ୍ପାନୀ ବରଷକୁ ବରଷ ନୂଆ ଢଙ୍ଗର ମଟର ଗାଡ଼ି ବାହାର କରୁଛି । ଜର୍ମାନୀରେ ଘଡ଼ିକୁ ମଧ୍ୟ ତର ସହୁନାହିଁ । ରୁଚିର ଯେଉଁ ଋତୁ ବଦଳି ଯାଉଚି, ସେହି ଋତୁ ଆଉ କଦାପି ଫେରି ଆସୁନାହିଁ । ବୋଧହୁଏ ସେଇଥିଲାଗି ଥରେ ଛପା ହୋଇ ବାହାରୁଥିବା ବହିଲାଗି ଏଠି ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣରେ ବାହାରିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ହିଁ ରହୁନାହିଁ । ମଣିଷର ପକ୍ଷୀଲଗା ମନଲାଗି ଖାଲି ନୂଆ ହିଁ ଦରକାର,— ନୂଆ ଫେସନ ଦରକାର, ନୂଆ ବହି ଦରକାର, ନୂଆ ସାହିତ୍ୟ ଦରକାର;— ଏକାବେଳେକେ ଏବେ ଯାହା ବାହାରିଚି, କେବଳ ତାହାହିଁ ଦରକାର ।

କିନ୍ତୁ ନୂଆ ହେଉ ବା ପୁରୁଣା ହେଉ, ଜର୍ମାନୀର ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟରେ କେଉଁଠି କି ସମ୍ପଦ ରହିଚି, ଏଠାରେ ଆମେ ତାହାହିଁ ପରଖିକରି ଦେଖିବା । କନ୍ତୁ ତାହାପୂର୍ବରୁ ଜର୍ମାନୀର ସାହିତ୍ୟିକ ଭୂମିକୁ ମଧ୍ୟ ପରଖିକରି ଦେଖିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଗତ ଗୋଟାଏ ଶତାବ୍ଦୀ ଭିତରେ ଜର୍ମାନୀ ଦୁଇଟା ଯୁଦ୍ଧରେ ପଶିଚି, ଦୁଇଥରଯାକ ହାରିଚି । ବାହାରେ ଯୁଦ୍ଧର ନିଆଁ ନିଭି ବ୍ୟବସ୍ଥିତ ଶାସନର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଜର୍ମାନ୍ ମଣିଷର ମନଭିତରେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ କୌଣସି ବ୍ୟବସ୍ଥିତତା ଆସି ନାହିଁ । ଆଜି ମଧ୍ୟ ସେ ଆପଣା ସହିତ ଲଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଚି,

ଆପଣାର ଇତିହାସ ଓ ଆପଣାର ମହତ୍ତ୍ୱାକାଂକ୍ଷା ସହିତ ଲଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଚି । ତା ଅନ୍ତରର ନା ସଂଘାତ ବାହାରର ଶାନ୍ତି ସହିତ ଆପଣାକୁ ଆଦୌ ଖାପ ଖୁଆଇ ପାରିନାହିଁ, – ତେଣୁ ତା' ଜୀବନର ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକପ୍ରକାର ଅସ୍ୱାଭାବିକ ଓ ଭୀତ ପ୍ରମତ୍ତତା ବାହାରେ ତାକୁ ବଡ଼ ଅତିରିକ୍ତ ଭାବରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଓ ଚଞ୍ଚଳ କରିରଖିଛି । ମୋଟେ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷତଳେ ଜର୍ମାନୀର ରାଜନୀତିକ କଳ୍ପନା ଓ ଶାସନଶକ୍ତି ଯୁଦ୍ଧ ଲଢ଼ି ଓ ମଣିଷ ମାରି ପୃଥିବୀ ଗୋଟାକରେ ଆଦର୍ଶ ରାଜ୍ୟ ବସାଇବାର ଉଗ୍ର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଥିଲା । ଜର୍ମାନୀର ଲେଖକ ମଧ୍ୟ ଅତି ନିଷ୍ଠାପର ଭାବରେ ଏଥିରେ ବିଶ୍ୱାସ କରିଥିଲା । ଆପଣାର ମସିକୁ ସେ ଅସିର ସେବା ଖଟିବାରେ ଛାଡ଼ି ଦେଇଥିଲା । ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା; କିନ୍ତୁ ଆଦର୍ଶ ରାଜ୍ୟର ସ୍ଥାପନ ହେଲାନାହିଁ । ଜର୍ମାନୀର ପରାଜୟ ସହିତ ଜର୍ମାନ ମନର ଯାବତୀୟ ଆଦର୍ଶ– କଳ୍ପନା ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇଗଲା, ମଣିଷ ଓ ତାର ବିବେକକୁ ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରି ରଖିଥିବା ସମସ୍ତ ମୋହ ତୁଟିଗଲା । ପିତୃଭୂମି-କଳ୍ପନାର ଅନେକ ମମତା ଓ ମତ୍ତତା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିପାଳିତ ତାହାର ଘରଟି ହଠାତ୍ ଜତୁଗୃହପରି ଜଳିଗଲା ଏବଂ ଆପଣାକୁ କେବଳ ଏକ ଜତୁଗୃହ ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କଲା । ଜର୍ମାନ ମନର ଏହି କ୍ଷତି ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜର୍ମାନୀର ହୃଦୟ ଭିତରେ ଏକ କ୍ଷତ ହୋଇ ରହିଚି । ବୋଧହୁଏ ଏହି କ୍ଷତଟି ରହିଥିବାଯାଏ ତା'ର ଜୀବନରେ ଆଉ କୌଣସି ବିଶ୍ୱାସ, କୌଣସି ସ୍ୱାଭାବିକ ସମର୍ପଣ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ । ଏହି ସଂଶୟଭାର ତା'ର ସାହିତ୍ୟକୁ ମଧ୍ୟ ବଡ଼ ଭାରଗ୍ରସ୍ତ କରି ରଖିଚି, ଏହାକୁ ବଡ଼ ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭ କରି ରଖିଚି । ଭିତରର ଶୂନ୍ୟତା ଅନେକ ସମୟରେ ବାହାରକୁ ଅଭିମାନ ଓ ଅଭିଯୋଗ ହୋଇ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥାଏ । ନିଜକୁ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ କରି ରଖିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏହି ଶୂନ୍ୟତା, ଦେଶ, କାଳ ଓ ପାତ୍ରକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗ କରିବାରେ ଭାରି ଆନନ୍ଦ ପାଏ । ଜର୍ମାନୀର ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟରେ ଆମେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ସବୁ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ।

ପ୍ରଥମେ କବିତା । ଆହୁରି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାବରେ କହିବାକୁ ହେଲେ ଆଧୁନିକ କବିତାକୁ ଲିରିକ୍ ବୋଲି କହିଲେ ବୋଧହୁଏ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ । ଜର୍ମାନ ଲିରିକ୍ ବିଷୟରେ ବିଚାରକରି ବସିଲାବେଳକୁ ଆମଆଗରେ ଆଗ ଗଟ୍‌ଫ୍ରିଡ୍ ବେନ୍ (Gottfried Benn, ୧୮୮୬-୧୯୫୬)ଙ୍କ ନାମ ଆସି ହାବୁଡ଼ିଯାଏ । ଇଂରାଜୀ ସାହିତ୍ୟରେ ଟି. ଏସ୍. ଇଲିଅଟ୍‌ଙ୍କର ଦାନ ଯାହା, ଜର୍ମାନ୍ ସାହିତ୍ୟରେ ବେନଙ୍କର ଅବଦାନ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଧାନତଃ ସେଇଆ । ଭାରତୀୟ ପାଠକମାନଙ୍କ ଲାଗି ଇଲିଅଟ୍ ଅପରିଚିତ ନୁହନ୍ତି । ଭାରତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାଷାରେ ଇଲିଅଟ-ପନ୍ଥୀ ଅନେକ କବି ଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ ତାଙ୍କର ଉପମାଗୁଡ଼ିକୁ ଭାରତୀୟ କବିତା ଭିତରକୁ ଆଣି କବିତାର ଉପଦେଶୀୟ ଭୂମିଗୁଡ଼ିକୁ ସାର୍ବଜନୀନ କରିବାର ପ୍ରୟାସ କରିଚନ୍ତି । ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀବର୍ଗ ଓ ଭୂମିଚ୍ୟୁତ ରୁଷ୍ଟ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀ ମନର ସମସ୍ତ ଅଭିମାନ ଓ ଅଭିଯୋଗକୁ

ସେମାନେ ଇଲିଅଟୀ ଅନୁକରଣ ପରିଧାନ ପିନ୍ଧାଇ ତାହାକୁହିଁ ଆଧୁନିକ କବିତା ବୋଲି କହିବାକୁ ମନ ବଳାଇଚନ୍ତି । ଗଟ୍‌ଫ୍ରିଡ୍ ବେନ୍‌ଙ୍କର କବିତାରେ ଆମେ ପ୍ରଧାନତଃ ତାଙ୍କର ଅସନ୍ତୋଷ ଓ ଅବିସ୍ୱାଶହିଁ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବା । ଏହି ଅସନ୍ତୋଷ ହେଉଚି ଏକ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଅସନ୍ତୋଷ । ଇଉରୋପୀୟ ସଭ୍ୟତାର ଇନ୍ଦ୍ରଭୁବନ ମଧ୍ୟ ଏହି ଅସନ୍ତୋଷର ଦହନକୁ ଶାନ୍ତ କରି ପାରିନାହିଁ । ଏହି ଅବିଶ୍ୱାସ ହେଉଚି ଜୀବନ ପ୍ରତି ଅବିଶ୍ୱାସ, – ସମାଜ, ସଂସ୍କୃତି, ନୀତି ଓ ନିଷ୍ଠାର ପ୍ରତିରୂପରେ ମଣିଷକୁ ଯେଉଁ ସାମାଜିକ ଜୀବନ ବଞ୍ଚିବାକୁ ମିଳେ, ତାହାରି ପ୍ରତି ଅବିଶ୍ୱାସ । ପଚାଶବର୍ଷ ତଳେ ଇଉରୋପୀୟ ସମୃଦ୍ଧି ଓ ସମ୍ପନ୍ନତା ଉପରେ ସେଠି ମଣିଷର ଯେତିକି ପ୍ରଗାଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା, ବେନ୍‌ଙ୍କର କବିତାରେ ଆମେ ସେତିକି ପ୍ରଗାଢ଼ ଅବିଶ୍ୱାସର ପରିଚୟ ପାଇବା । ଏହି ସମାଜକୁ କ'ଣ ସମାଜ କହନ୍ତି ? ଏହାକୁ ସଂସ୍କୃତି କହନ୍ତି ? – ଇଏ ତ କେବଳ ବନ୍ଧନ, – ମଣିଷର ଯଥାର୍ଥ ଜୀବନକୁ ଏହା ତଣ୍ଟି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାନ୍ଧିକରି ରଖିଚି । ଯୌନଜୀବନ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟାନୁଭୂତି, ସାମାଜିକ ସଂସ୍କାର ଓ ନୀତି ନାମରେ ଏଠି ଯାହାସବୁ ରହିଚି, ତାହା ମଣିଷର ଜୀବନକୁ କେବଳ ବାନ୍ଧିକରି ରଖିଚି । ଦର୍ଶନର ଭାଷାରେ ଏହାକୁ Tabu morality ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ । ଏହି ନୀତିପ୍ରତି ବିଶ୍ୱାସ ହରାଇ ଗଟ୍‌ଫ୍ରିଡ୍ ବେନ୍ ନୂତନ ସତ୍ୟ ଖୋଜୁଥିଲେ, ଅନ୍ୟ କୌଣସି ନୂତନ ନିର୍ଭର ଖୋଜୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଏହି କାତର ଅନୁସନ୍ଧାନ ବେଳେ ୧୯୩୩ ରେ ଜର୍ମାନୀରେ ନାତ୍‌ସି ଶାସନର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇଥିଲା । ବାଡ଼ି ଖୋଜୁଥିବା ଅନ୍ଧ ପରି ସେ ପ୍ରଥମେ ଏହି ନୂତନବାଦକୁ ନୂତନ ଜୀବନର ଯଷ୍ଟି ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ଓ ନାତ୍‌ସି ଶାସନ ସହିତ ସହଯୋଗ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କୁ ଅତିଶୀଘ୍ର ନିରାଶ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ନିରାଶ ହୋଇ ସେ ଜର୍ମାନୀରୁ ବିଦେଶକୁ ପଳାଇଗଲେ ଓ ୧୯୪୯ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେହି ବିଦେଶରେହିଁ ରହିଥିଲେ ।

ତା'ପରେ ଉପନ୍ୟାସ । ଆଧୁନିକ ଜର୍ମାନ୍ ଉପନ୍ୟାସର କଥା ବିଚାର କଲାବେଳକୁ ଆଗ ଟମାସ୍ ମାନ୍ (Thomas Mann) ଙ୍କ କଥା ମନେ ପଡ଼ିଯାଏ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନ୍ କେବଳ ଜଣେ ଉପନ୍ୟାସ-ଲେଖକ ନୁହନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ଆଧୁନିକ ଜର୍ମାନ୍ ସମାଜ ତଥା ଆଧୁନିକ ଇଉରୋପୀୟ ସମାଜର ଦୂରଦର୍ଶୀ ଭବିଷ୍ୟତ୍‌ବକ୍ତା ବୋଲି ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇ ପାରିବ । ଇଉରୋପର ଯନ୍ତ୍ର ଓ ଯାନ୍ତ୍ରିକତା ବଢ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କିପରି ପୁରାତନ ଜୀବନମୂଲ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକର କ୍ଷୟ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା, ଅତି ଅପ୍ରିୟ ଅଥଚ ଅତ୍ୟନ୍ତ କୁଶଳ ଭାବରେ ଟମାସ ମାନ୍ ତାହାରି ଚିତ୍ରଣ କରିଚନ୍ତି । ୧୯୪୭ ମସିହାରେ ଟମାସ୍ ମାନ୍ 'ଡକ୍ଟର ଫାଉଷ୍ଟସ୍' ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖିଲେ । ଉପନ୍ୟାସର ନାୟକ ଜଣେ ସଙ୍ଗୀତଜ୍ଞ । ସେ କିପରି ଶଇତାନ ପାଖରେ ଆପଣାର ଆତ୍ମାକୁ ବିକ୍ରିକରି ଦେଇଚନ୍ତି, ଉପନ୍ୟାସରେ ସେଇକଥା କୁହାଯାଇଚି । ନାୟକର ଜୀବନକୁ ଚିତ୍ରଣ କରିବାର ବ୍ୟଞ୍ଜନାରେ ଏଥିରେ ଜର୍ମାନୀର ଭବିଷ୍ୟତ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ଏକ ଭୟାବହ ଇଙ୍ଗିତ କରାଯାଇଚି । ଆପଣାର ରାଜନୀତିକ ଓ ମାନସିକ ଦୁର୍ଗତି

ଦୃଷ୍ଟିରୁ କେବଳ ରସାତଳକୁ ଯିବାବ୍ୟତୀତ ଯେ ଜର୍ମାନୀର ଦ୍ୱିତୀୟ ଗତି ନାହିଁ, ଗ୍ରନ୍ଥଟିରେ ଏହିପରି ଏକ ଇଙ୍ଗିତ ଦିଆଯାଇଚି । ଟମାସ୍ ମାନ୍‌ଙ୍କର ଶେଷ ଗ୍ରନ୍ଥ Confessions of Felix Kruell ଏହି କଟୁ ସତ୍ୟବାଦିତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ କୌଣସି ଗୁଣରେ କମ୍ ହେବନାହିଁ । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ଜର୍ମାନ୍ କଳା ଓ ସଂସ୍କୃତିର ଏକ ସମୃଦ୍ଧ ଯୁଗର ଶେଷ ପ୍ରତୀକ ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରିବ ।

ଜର୍ମାନ୍ ଔପନ୍ୟାସିକ ହେନ୍‌ରିକ୍ ବ୍ୟୁଲ୍ (Henrik Boell) ଆପଣାର ରଚନାଗୁଡ଼ିକରେ ତାଙ୍କ ଯୁଗ ଅର୍ଥାତ୍ ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ସକଳ କୀର୍ତ୍ତି ଓ ଅପକୀର୍ତ୍ତିର ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିଚନ୍ତି । ‘Wo warst Du Adam’ ହେଉଚି ତାଙ୍କର ଲେଖା ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଉପନ୍ୟାସ । ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ଏହି ପୃଥିବୀରୁ ଭଗବାନ ନିର୍ବାସିତ ହୋଇଚନ୍ତି, ଏହି ପୃଥିବୀକୁ ସେ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯାଇଚନ୍ତି । ତଥାପି ଲେଖକ କେବଳ ନିରାଶାବାଦର ରୋଦନ କରିନାହାନ୍ତି । ଭବିଷ୍ୟତ ଉପରେ ତାଙ୍କର ଆଶା ରହିଚି । କିଏ ଜାଣିଚି, ଦିନେ ଆଧୁନିକ ପୃଥିବୀର ଏହି ମରୁଯାତ୍ରାର ପରିଶେଷ ହେବ, ମଣିଷ ତା’ ଜୀବନର ଅବଲୁପ୍ତ ମୂଲ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ଆଉଥରେ ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବ ! ତେଣୁ ବିଶ୍ୱାସ ରଖିବା ଉଚିତ୍ । ଭଗବାନଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା ଉଚିତ୍ । ଏହି ପ୍ରାର୍ଥନାଦ୍ୱାରା ଆଉକିଛି ଫଳ ନ ଫଳୁ ପଛକେ, ଅନ୍ତତଃ ଭଗବାନଙ୍କୁ ତ ଟିକିଏ ହେଲେ ସାନ୍ତ୍ୱନା ମିଳିବ ।

ବ୍ୟୁଲଙ୍କ ପରେ ହେର୍‌ମାନ୍ କାସାକ୍ (ଜନ୍ମ-୧୮୯୬) । ତାଙ୍କର ସର୍ବପ୍ରଧାନ ଉପନ୍ୟାସ Die Stadt hinter dem Strom (ନଦୀକୂଳର ନଗରୀ)ରେ ସେ ଏକ ସ୍ୱପ୍ନାବେଶମୟ ଅଶୁଭ ଯାତ୍ରାର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଚନ୍ତି । ଏହି ଯାତ୍ରା ହେଉଚି ମରଣରାଜ୍ୟରେ ଯାତ୍ରା । ଏହି ଯାତ୍ରାର ପ୍ରତୀକଟିର ସାହାଯ୍ୟରେ ଆଧୁନିକ ଜନଜୀବନର ବ୍ୟଙ୍ଗ କରାଯାଇଚି । ଆଧୁନିକ ଜୀବନ ହେଉଚି କେବଳ ସମୂହ ଏବଂ ସମୁଦାୟର ଜୀବନ । ବ୍ୟକ୍ତିଲାଗି ଏଥିରେ କୌଣସି ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଇଚ୍ଛା ଓ ଆକାଙ୍‌କ୍ଷାକୁ ଏଥିରୁ ବିଦାୟ ଦିଆଯାଇଛି, ତେଣୁ ଏହି ଜୀବନରେ କୌଣସି ଯଥାର୍ଥତା ନାହିଁ । ଏଠି ଜୀବନର କୌଣସି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ । କେବଳ ନାନା ଶାସନ ଓ ରୁଢ଼ିବାଦର ଏକାଧିପତ୍ୟ ଓ ଉତ୍ପୀଡ଼ନ ହିଁ ରହିଚି । ପଶ୍ଚିମ ସଭ୍ୟତାର ସୂର୍ଯ୍ୟ କ୍ରମେ ଅସ୍ତ ହୋଇ ଆସୁଚି । ପଶ୍ଚିମ ସଭ୍ୟତା କହିଲେ ଯେଉଁ ସମୃଦ୍ଧି ଓ ଯେଉଁ ପ୍ରଗତିକୁ ବୁଝାଏ, ତାହାର କ୍ରମାବସାନ ହୋଇ ଆସୁଚି । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କାସାକ୍‌ଙ୍କର ଉପନ୍ୟାସ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ଐତିହାସିକ ଅସ୍‌ୱାଲ୍‌ଡ ସ୍ପେଙ୍ଗ୍‌ଲରଙ୍କର Untergang des Abendlandes (ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପୃଥିବୀର ଅଧୋଗମନ ଗ୍ରନ୍ଥଟିର କଥା ମନେପଡ଼ିଯାଏ ।

ସାହିତ୍ୟର ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ କାଳରେ ସାହିତ୍ୟିକ ଶାଶ୍ୱତର କଳ୍ପନା କରୁଥିଲା । କଳ୍ପ ଓ କାଳାତୀତର କଳ୍ପନା କରିଥିଲା, ସେ ଅମରତ୍ୱର କଳ୍ପନା କରୁଥିଲା । ସେତେବେଳେ ତାହାର

ଯୁଗ ମଧ୍ୟ ଏହିସବୁ କଳ୍ପନାର ନିହିତାର୍ଥକୁ ଅତି ସହଜରେ ବୁଝି ପାରୁଥିଲା । ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ଶାଶ୍ୱତତାର ଆଉ କୌଣସି ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ । ଅମରତ୍ୱର ମଣିଷ ଲାଗି ଆଉ କୌଣସି ନିର୍ଭର ଦେଇ ପାରୁନାହିଁ । କ୍ଷଣ ବା ମୁହୂର୍ତ୍ତ ହିଁ ଯଥାର୍ଥ, — ଏହାହିଁ ଯଥେଷ୍ଟ । ଆମ ଜୀବନର ସକଳ ସମ୍ଭାବନା ଓ ସମ୍ଭାବ୍ୟତା କେବଳ ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଭିତରେହିଁ ସକଳ ଜୀବନର ଓ ସକଳ ଇଚ୍ଛାର ଯାହାକିଛି ଅର୍ଥ ରହିଚି । ଗଟ୍‌ଫ୍ରିଡ୍ ବେନ୍ ଓ ୟର୍ନ୍‌ଷ୍ଟ୍‌ୟୁଙ୍ଗର (Earnst Juenger) ଜନ୍ମ — ୧୮୯୫) ଆଧୁନିକ ମାନସ ଓ ଆଧୁନିକ ଜୀବନର ଠୁଳ ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ କରୁଥିବା ଏହିକ୍ଷଣ ବା ମୁହୂର୍ତ୍ତର ସନ୍ଧାନ କରି ବାହାରିଚନ୍ତି, ଆପଣାର ରଚନା ମଧ୍ୟରେ ଏହାରି ସମଗ୍ର ସଂଜ୍ଞା ନିରୂପଣ କରି ବାହାରିଚନ୍ତି । ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତ କେବଳ ଗୋଟାଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ନୁହେଁ । ଆପଣା ଗର୍ଭଭିତରେ ଏହା ମନୁଷ୍ୟପ୍ରଜ୍ଞା ଓ ଜୀବବିବର୍ତ୍ତନର ସମସ୍ତ କାହାଣୀଟିକୁ ସମ୍ଭାଳି ଧରିଚି । ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତକୁ ବୁଝିଲେ ଆମେ ଆଧୁନିକ ମଣିଷକୁ ବୁଝିପାରିବା । ତେଣୁ ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତଟିର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥିତି ବା Position ଟିକୁ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ କରି ଦେଖାଇଦେବା ହେଉଚି ସାହିତ୍ୟିକର ସର୍ବପ୍ରଧାନ ଦାୟିତ୍ୱ । ଗଟ୍‌ଫ୍ରିଡ୍ ବେନ୍ ଜର୍ମାନୀର ଦାର୍ଶନିକ ନିତ୍‌ସେଙ୍କୁ ଏହି ଦାୟିତ୍ୱ ସମ୍ପାଦନରେ ଆପଣାର ନମୁନା ପରି ମାନିଚନ୍ତି । ଆଧୁନିକ ସ୍ଥିତି ହେଉଚି ଏକ ସର୍ବାବସାନର ସ୍ଥିତି । ଏଥିରେ ସର୍ବନିୟମକାରୀ କୌଣସି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ମୂଲ୍ୟ ବା ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସତ୍ୟଲାଗି କୌଣସି ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ଏଠି ସବୁ ହେଉଚି ଆପେକ୍ଷିକ; ସବୁ ହେଉଚି ଦେଶ, କାଳ ଆଉ ପାତ୍ରର ଅଧୀନ, ତେଣୁ ଆପେକ୍ଷିକ । ତେଣୁ ପରମ ବା ଚରମ ସତ୍ୟ ବୋଲି ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ଏହି ଅନୁମାନକୁ ଆପଣାର ସତ୍ୟାନୁସନ୍ଧାନର ପ୍ରଥମ ଚରଣରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ଗଟ୍‌ଫ୍ରିଡ୍ ବେନ୍ ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ଈଶ୍ୱରପରିତ୍ୟକ୍ତ ଓ ସଂଶୟପରିଚ୍ଛନ୍ନ ମଣିଷର ମର୍ମୋଦ୍‌ଘାଟନ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଚନ୍ତି । ଏହି ମଣିଷକୁ ବାଟ ଦେଖାଇବାଲାଗି କୌଣସି ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ, କୌଣସି ଧ୍ରୁବତାରା ନାହିଁ, କୌଣସି ଅବଲମ୍ବନ ନାହିଁ । କେବଳ ଏକ ନାସ୍ତିବାଦର ଶୂନ୍ୟତାରେ ତା'ର ଜୀବନ ହାହାକାର କରି ଉଠୁଛି,— ଆପେକ୍ଷିକ ଅନେକ ବାଟରେ ଜାଲଭିତରେ ସେ ଜଳକା ବା ବାଉଳା ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇଚି, ଆଗକୁ ଯିବାପାଇଁ ଶକ୍ତିନାହିଁ, ସାହାସ ପାଉନାହିଁ । ଗଟ୍‌ଫ୍ରିଡ୍ ବେନ୍ ଏହି ମଣିଷକୁ Phenotype ବୋଲି କହିଚନ୍ତି । Phenotype ହେଉଚି ଜୀବବିଜ୍ଞାନର ଏକ ପାରିଭାଷିକ ଶବ୍ଦ । ଅତୀତର କୌଣସି ଐତିହ୍ୟ ସହିତ ଆଧୁନିକ ମଣିଷର କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ, ତାର କୌଣସି ସାଂସ୍କୃତିକ ଚେର ନାହିଁ । ଶାରୀରିକ ଅବୟବ ଗଠନରୁହିଁ ସେ ଯାହା ମଣିଷପରି ଦିଶୁଚି ବୋଲି ଆମେ ତାକୁ ମଣିଷ ବୋଲି କହୁଚୁ, କେବଳ ସେତିକି । ଯୁଗ ଓ ସଂସ୍କାର-ମୂଲ୍ୟର ସମସ୍ତ ସୂତ୍ର ଛିଡ଼ାଇ ସତେ ଯେପରି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅକସ୍ମାତ୍ ଓ ଅସଂଲଗ୍ନ ଏକ ଏକକ ଭାବରେ ଆଧୁନିକ ମଣିଷର ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇଚି !

ତେଣୁ ଗଟଫ୍ରିଡ୍‌ବେନ୍ ଆଧୁନିକ ସମାଜର ମଣିଷକୁ କେବଳ ଏକ Phenotype ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ଜୀବନରେ ଯଦି ସବୁ କେବଳ ଆପେକ୍ଷିକ ମାତ୍ର, ସବୁ କେବଳ ସତ୍ୟର ପ୍ରତିଭାସ ମାତ୍ର– ଯଦି ଆଦର୍ଶ ଓ ଚରମ ସତ୍ୟ ବୋଇଲେ କେବଳ ଭାବପ୍ରବଣ ଆଲଙ୍କାରିତାର ଛଳନା ମାତ୍ରକୁ ବୁଝାଉଚି, ତେବେ ଆଉ ସୁରକ୍ଷିତ କରି ରଖିବାର କ'ଣ ରହିଲା ? ତେଣୁ ସାହିତ୍ୟିକ ଧର୍ମ ହେଉଚି ଆଜି ଜୀବନକୁ ଯେତେ ପ୍ରକାର ଅବଗୁଣ୍ଠନ ଆଚ୍ଛାଦିତ କରି ରଖିଚି, ସେ ସବୁକୁ ଛିନ୍ନ କରି ଜୀବନ ଯାହା, ତାହାକୁ ଠିକ୍ ସେହିଭଳି ଦେଖାଇବା । ଏହାପରେ ଆଉ କିଛି ନାହିଁ, କାଳାତୀତର କଳ୍ପନା ହେଉଚି ଏକ କପଟ କଳ୍ପନା । ତେଣୁ ଜୀବନର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ, ସମସ୍ତ ସଂସ୍କାରର ଆଚ୍ଛାଦନକୁ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ କରି ଜୀବନର ଅନାଭରଣ ରୂପକୁ ଚିହ୍ନିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଅନ୍ଧାରକୁ ଅନ୍ଧାର ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ, ଅନ୍ଧାର ରହିଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହାକୁହିଁ ସତ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଗଟ୍‌ଫ୍ରିଡ୍ ବେନ୍‌ଙ୍କର ବିଶ୍ଳେଷଣ ତାହାକୁହିଁ ସତ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଗଟ୍‌ଫ୍ରିଡ୍‌ବେନ୍‌ଙ୍କର ବିଶ୍ଳେଷଣ ଅନୁସାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ଥିତିରେ ଏହାହିଁ ସାହିତ୍ୟିକର ଯଥାର୍ଥ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ହେବା ଉଚିତ୍ ।

ଯର୍ନଷ୍ଟ ୟୁଙ୍ଗୋରଙ୍କର ରଚନାରେ ମଧ ଆମେ ଆଧୁନିକ ମନ ଓ ଜୀବନର ଶୂନ୍ୟତା ଏବଂ ନିରର୍ଥକତା ବିଷୟରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସଚେତନତା ରହିଥିବାର ଅନୁଭବ କରିପାରିବା; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଜୀବନଦୃଷ୍ଟିରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ବିଶେଷତ୍ୱ ରହିଚି । ସେ ଏହି ଶୂନ୍ୟତା ଏବଂ ଅର୍ଥହୀନତା ପାଖରେ କେବେହେଲେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରି ନାହାନ୍ତି । କେବଳ ଏହାକୁହିଁ ସତ୍ୟ ବୋଲି ମାନିନେଇ ନାହାନ୍ତି । ଯୌବନକାଳରେ ସେ ମଧ ଯନ୍ତ୍ର ଓ ସମର ଶକ୍ତିରେ ଜୀବନର ଶ୍ରେୟ ନିହିତ ରହିଚି ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ । ଏକ ଆଦର୍ଶ ସାମାଜିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ସେ ଶ୍ରମିକକୁ ନୂତନ ଯୁଗର ପ୍ରତୀକ ବୋଲି ମାନୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଜର୍ମାନୀର ନାତ୍‌ସି ଶାସନ ତାଙ୍କର ଆଖି ଫିଟାଇଦେଲା । ସମର ଓ ଯନ୍ତ୍ରଶକ୍ତି ଉପରୁ ତାଙ୍କର ସବୁ ବିଶ୍ୱାସ ତୁଟିଗଲା । ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ବଦଳିଗଲା । ଜର୍ମାନ୍ ସାହିତ୍ୟରେ ଏକ ଅମୂଲ୍ୟ କୃତି ତାଙ୍କର Strahlungen ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସେ ଆପଣାର ସମରକାଳୀନ ଅନୁଭୂତିକୁ ଲିପିବଦ୍ଧ କରି ରଖିଚନ୍ତି । ଏହି ଆତ୍ମ ଲିପିରେ ୟୁଙ୍ଗର ମନୁଷ୍ୟବ୍ୟକ୍ତିର ସମ୍ମାନିତ ଅସ୍ତିତ୍ୱକୁ ଆପଣାର ସମର୍ଥନ ଜଣାଇଛନ୍ତି । ଆଧୁନିକ ପୃଥିବୀ କ୍ରମେ ଏକ ବର୍ବର ଗହ୍ୱରରେ ପରିଣତ ହେବାକୁ ବସିଲାଣି । ରାଜନୀତିହିଁ ଏଠି ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ବିଧାୟକ ହେଲାଣି । ସବୁପ୍ରକାର ମଣିଷପଣିଆ ଉପରେ ଅସ୍ତ୍ରଶକ୍ତି ବଳୀୟାନ ହେଲାଣି । ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ କେବଳ ଶୂନ୍ୟତାହିଁ ରାଜତ୍ୱ କରୁଚି । ସବୁ ସତ୍ୟ ଓ ସକଳ ପ୍ରକାର ସ୍ଥାୟିତ୍ୱ ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲାଣି । ତଥାପି ସକଳ ବିପତ୍ତି ସତ୍ତ୍ୱେ ମଣିଷକୁ ବଞ୍ଚିରହିବାକୁ ହେବ, ସେଥିଲାଗି ମଣିଷକୁ ଅବିରାମ ସଂଗ୍ରାମ କରିବାକୁ ହେବ । ତାହାହିଁ ଜୀବନ, ତାହାହିଁ ହେଉଚି ଆଧୁନିକ ଜୀବନ ।

କବିତା ଆଉ ଉପନ୍ୟାସ ପରେ ନାଟକ । ହାଉପ୍‌ଟମାନଙ୍କ ପରେ ଜର୍ମାନ ସାହିତ୍ୟରେ ମୁଁ ବ୍ରେକଟ୍ (Bertolt Brecht, ୧୮୯୮-୧୯୫୬) ଙ୍କୁ ସଫଳ ନାଟକ ଲେଖକବୋଲି କହିବି । ଜର୍ମାନ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ସେ ଅନେକ ନୂତନ ପରିବର୍ତ୍ତନର ସୂତ୍ରପାତ କରିଚନ୍ତି । ଆପଣାର ନାଟକ ଗୁଡ଼ିକରେ ସେ ବାସ୍ତବ ଜୀବନର ଦୈନନ୍ଦିନତା ଓ ସଚରାଚରତାକୁ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ କରାଇ ପାରିଚନ୍ତି । ଏଠାରେ ମୁଁ ତାଙ୍କର (ସେଚୁଆନର ସଜ୍ଜନ) ନାଟକଟିର ଉଲ୍ଲେଖ କରିବି । ଆମର ଏହି ପୃଥିବୀରେ କେତେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଓ କେତେ ଦୁଃଖ ପୂରି ରହିଚି । ଏଠି ସଜ୍ଜନ ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ କେବଳ କଷ୍ଟ ବରଣ କରିବା ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ମିଳିବ ନାହିଁ । ଆମ ପୃଥିବୀରେ ସଜ୍ଜନର ସାହାପକ୍ଷ ହେବାକୁ କେହି ନାହାନ୍ତି; ସମସ୍ତେ ଧନବାନ୍ ଓ କ୍ଷମତାରୂଦ୍ରର ହାତମୁଠାରେ । ତେଣୁ ଯିଏ ତଥାପି ଭଲ ମଣିଷ ହେବାକୁ ବାହାରିବ, ଆମ ପୃଥିବୀ ତାକୁ ଖାଲି ନିର୍ବୋଧ ବୋଲି କହିବ, ତାକୁ ସବୁଠାରେ କେବଳ ଅନାଦରହିଁ ମିଳିବ ।

ସବାଶେଷକୁ ଆମେ ଏକ ଆଧୁନିକ କବିତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ କିଞ୍ଚିତ୍ ଆଲୋଚନା କରିବା । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସୋପାନର ଏହି କବିମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଜୀବନର ପ୍ରୌଢ଼ାବସ୍ଥାରେ ପ୍ରବେଶ କରିଚନ୍ତି । କିଶୋର ବୟସରେ ଏମାନେ ନାତ୍‌ସି ଉନ୍ମାଦନାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନୁଭୂତି ଲାଭ କରିଚନ୍ତି । ଯୁବକ ବୟସରେ ଏମାନେ ନାତ୍‌ସି ଉନ୍ମାଦନାର ହୁଏତ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିଚନ୍ତି । ନାତ୍‌ସି ଶାସନ ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ିବା ପରେ ଜର୍ମାନୀ ଦେଶ ଯେଉଁସବୁ ଭଙ୍ଗାଗଢ଼ା ଦେଇ ଅତିକ୍ରମ କରିଚି, ଏମାନେ ସେ ସବୁକୁ ମଧ୍ୟ ଅଙ୍ଗେ ନିଭାଇଚନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର କବିତାରେ ପ୍ରକୃତି ଓ ପ୍ରେମଲାଗି କେବଳ ଏକ ଗୌଣ ସ୍ଥାନ ରହିଚି । ମନୁଷ୍ୟ-ପ୍ରକୃତିର ରାକ୍ଷସଦିଗଟା ପ୍ରବଳ ହୋଇ ଜୀବନର ସମଗ୍ର କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଗ୍ରାସ କଲାବେଳେ ଏଣେ ପ୍ରାକୃତିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକୁ ଅନୁଭବ କରିବାଲାଗି କୁଆଡୁ ବେଳ ଆସିବ, ମନ ବା କୁଆଡୁ ଆସିବ ? ପ୍ରିୟାର ପ୍ରେମ ଅପେକ୍ଷା ମାତୃସ୍ନେହ ଆଜିର କବିତାରେ ଅଧିକ ପ୍ରଧାନ ସାମଗ୍ରୀ ହୋଇଚି । ଆଧୁନିକ ସମାଜରେ ପ୍ରିୟାର ପ୍ରେମ ଅପ୍ରାପ୍ୟ ହୋଇ ରହିନାହିଁ,– ସମାଜରେ ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଯେଉଁ ସ୍ୱାଧୀନତା ମିଳିଚି, ସେଥିରେ ପ୍ରିୟାର ପ୍ରେମ ଅପ୍ରାପ୍ୟ ନ ହେବାହିଁ ସ୍ୱାଭାବିକ । କିନ୍ତୁ ଏଣେ ମଣିଷର ଘର ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଚି, ଜୀବନ ପ୍ରେରଣାର ଜନନୀ ରୂପେ ସେ ଯେଉଁସବୁ ଆସ୍ଥାନ ବା ମୂଲ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ଜୀବନ ବଞ୍ଚି ପାରୁଥାଆନ୍ତା, ସେହି ଆସ୍ଥାନ ବା ସେହି ମୂଲ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଆଜି ବଡ଼ ହତଶ୍ରୀ ହୋଇ ପଡ଼ିଲାଣି । ତା'ର ପ୍ରିୟା ଆଉ ତାକୁ 'ପକ୍ଷୀନୀଡ଼ସମ ଆଖିରେ' ଡାକିନେଇ ପାରୁନାହିଁ । ସେଠି କେବଳ ଗୋଟାଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତର ଉଚ୍ଚାଟ ବ୍ୟଗ୍ରତା– ସୁଖଲାଳସାକୁ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପାଇଁ ତୃପ୍ତ କରିବାକୁ ଯେତିକି ଦରକାର, ସେଠି କେବଳ ସେତିକି ଉପଲବ୍ଧ ହୋଇପାରିବ । ସେଠି ଜୀବନଲାଗି କୌଣସି ଆଶ୍ରୟ ନାହିଁ, କୌଣସି ସ୍ଥାୟୀ

ଅବଲମ୍ବନ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ଯେଉଁମାନେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଫ୍ରୟେଡ୍‌ଙ୍କର ଆଦିସୂତ୍ର ଗୁଡ଼ିକରେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିବେ, ସେମାନେ ଆଧୁନିକ କବିର ଏହି ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ଏକ ବିକାରଗ୍ରସ୍ତ ପ୍ରବୃତ୍ତି ବୋଲି କହିବେ, ମାତୃଗର୍ଭର ଦାୟିତ୍ୱ ମୁକ୍ତ ନିରାପଦ ଆଶ୍ରୟ ଭିତରକୁ ଫେରିଯିବାର ଏକ ଅପ୍ରବୃତ୍ତି ବୋଲି କହିବେ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଏହାକୁ ଆଧୁନିକ ବୁଭୁକ୍ଷିତ ହୃଦୟର ଏକ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅନ୍ୱେଷଣ ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ । ଜୀବନକୁ ଉପଲବ୍ଧି କରିବାକୁ ହେଲେ ମଣିଷଲାଗି ଖଣ୍ଡେ ଘର ଦରକାର, ବୋଧହୁଏ ଆଧୁନିକ କବି ଆପଣା ସକଳ ଶ୍ଳେଷ ସହିତ କେବଳ ଏତିକି କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଚି ।

ଆଜି କବିର କାନନରେ କୋଇଲି ନାହାନ୍ତି, କେବଳ କାଉ ଉଡୁଚନ୍ତି । ବୁଲ୍‌-ବୁଲ୍ ନାହାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଆହୁରି ଅନେକ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ କଦାକାର ପକ୍ଷୀଙ୍କର ପ୍ରବଳ ସ୍ୱରୋଦ୍‌ବଗାରରେ ତାହାର କାନନ କମ୍ପିଉଠୁଚି । ସେଠି ବସନ୍ତ ନାହିଁ, କେବଳ ପତରଝରା ହେମନ୍ତଋତୁ ହିଁ ରାଜତ୍ୱ କରୁଚି । ସବୁ ଶୋଭା କେବଳ ଝରି ଝରି ଯାଉଛି । ସବୁ ସୁଦୃଶ୍ୟତା କେବଳ ଖସି ଖସି ଯାଉଚି ଏବଂ ଏହିପରି ଏକ ଭୂମିଉପରେ କେବଳ ଅବସନ୍ନତାହିଁ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇରହିଚି । କେବଳ ବିଷାଦ ଓ ବିରସତା ଛାଇ ମାଡ଼ି ରହିଚି । ତେଣୁ ଆଧୁନିକ କବିର ପ୍ରତିକ୍ରାନ୍ତ ମନ କହିଉଠୁଚି । ଆଉ ଏ ସଂସାରରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ, ଏହା ଜୀବନ ଓ ଜଗତଠାରୁ ଦୂରଛଡ଼ା ହୋଇ ରହି କେବଳ ଶୁଦ୍ଧ କଳା ଓ ସାହିତ୍ୟର ଚର୍ଚ୍ଚା କରିବାହିଁ ଏକମାତ୍ର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ଏକମାତ୍ର ପନ୍ଥା । ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଆଦର୍ଶ ଓ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଐତିହାସିକତା କେବଳ ଏକ ପ୍ରବଞ୍ଚନା ମାତ୍ର, ମଣିଷକୁ ଏକ ଦୂଷିତ ବ୍ୟୂହଭିତରେ ବାନ୍ଧି ରଖିବାଲାଗି ଏକ ପ୍ରଲୋଭନ ମାତ୍ର । କବି ବା ସାହିତ୍ୟିକ ଲାଗି ପ୍ରକୃତରେ କୌଣସି ଭୂମି ନାହିଁ,— ସେ କୌଣସି ସମାଜ ମାନିବ ନାହିଁ, କୌଣସି ସଂସ୍କୃତି ବା ନୀତିଗତ ଐତିହ୍ୟକୁ ମାନିବ ନାହିଁ । ଏହିପରି ଭାବରେ ପୃଥିବୀରୁ ପଳାଇ ଯାଇ ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟିକ ଓ କବି ବାସ୍ତବ ପୃଥିବୀ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆପଣାର ପ୍ରତିବାଦ ଜଣାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଚି । ବାଇବେଲ୍‌ର ଗେହ୍ଲାପୁଅ (Prodigal Son)ପରି ଅଭିମାନ କରି ସେ ଘର ଛାଡ଼ି ପଳାଇ ଯାଇଚି ଓ ଗ୍ରୀକ୍‌ଯୁଗର ଡାଇଓଜିନିଶ୍ (Diogenes)ଙ୍କ ପରି ଆପଣା କଳ୍ପନାବିଳାସର କ୍ଷୁଦ୍ର କୁଣ୍ଡ ଭିତରେ ଶୁଦ୍ଧ କଳାନୁଭୂତିର ଖରା ପୁଇଁବାକୁ ମନ ବଳାଉଚି । ଆଖି ବୁଜିରହିଚି ବୋଲି ସେ ଅତି ସହଜରେ ସଂସାରରୁ ଦୂରକୁ ଚାଲିଯାଇଥିବାପରି ଭାବୁଚି । ଆଧୁନିକ କବିତା ପଛରେ ପ୍ରଧାନତଃ ଯେଉଁ ବୈରାଗ୍ୟ ରହିଚି, ତାହାକୁ ପୁଷ୍ଟ କରି ରଖିଥିବା ଦାର୍ଶନିକ ଆଧାର ହେଉଚି କେବଳ ଏତିକି ।

୧୯୪୫ ମସିହା ପରେ ଜର୍ମାନ ଦେଶରେ ଯେଉଁ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଚି, ସେଥିରୁ ଆଜି ମଧ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧର କ୍ଷତ ନିଭିନାହିଁ । ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ପରେ ଜର୍ମାନୀ ଯେଉଁ କାଳଗ୍ରାସର କବଳରେ ପଡ଼ିଥିଲା, ଆଜି ମଧ୍ୟ ପ୍ରଧାନତଃ ତାହାରି ଛାୟା ସେହି ଦେଶର ସାହିତ୍ୟକୁ

ଆଚ୍ଛନ୍ନକରି ରଖିଚି । ବାହାରେ ଆର୍ଥିକ ଓ ରାଜନୀତିକ ନାନା କାରିଗରୀ ଓ କୌଶଳ ଖଟାହୋଇ ହୁଏତ ଜର୍ମାନୀର ଭଙ୍ଗା ମେରୁଦଣ୍ଡ ଆଜି ଯୋଡ଼ା ହୋଇସାରିଲାଣି । କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଲୋକଙ୍କର ମନ ଭିତରେ ଥିବା ସେହି କ୍ଷତଟା ତଥାପି ଭଲ ହୋଇନାହିଁ, ଆଜି ମଧ୍ୟ ତାହା ବଡ଼ ଅଦୃଶ୍ୟ ଅଥଚ ବଡ଼ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ଜର୍ମାନୀର ଚେତନା ଉପରେ ମାଡ଼ି ବସିରହିଚି । ଏଠାରେ ଆମେ ତାହାର କେତୋଟି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତର ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଦେଖିବା ।

ଜର୍ମାନୀର କବି ଆଖିରେ ଆଜି ସବୁ ଆଦର୍ଶ ଅସତ ଓ ଅଶୁଦ୍ଧ ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଚି । ସକଳ ଆଡ଼ମ୍ବର ସତ୍ତ୍ୱେ କୌଣସି ଗୋଟିଏହେଲେ ଆଦର୍ଶ ତାକୁ ତାର କଳ୍ପିତ ଏବଂ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ସୁଖରାଜ୍ୟରେ ନେଇ ପହଞ୍ଚାଇ ପାରିନାହିଁ । ଓଲଟି ଯେତିକି ବିଶ୍ୱାସରେ ସେ ଆଦର୍ଶବାଦୀର ହାତରେ ଆପଣାକୁ ସମର୍ପଣ କରି ଦେଇଚି, ସେ ସେତିକି ବେଶୀ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇପଡ଼ିଚି, ସେତିକି ନିରାଶ୍ରୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଚି । ବଡ଼ ନିରାଶ ହୋଇ କବି ସତ୍ୟ ଖୋଜି ସଂସାରଯାକ ବୁଲିଚି । ଏହି ପୃଥିବୀରେ ଯନ୍ତ୍ର ଅଛି, ଜୀବନର ପରିବେଶକୁ ସଜାଇ ରଖିବାର ନାନା ନୈପୁଣ୍ୟ ଓ ଚତୁରତା ରହିଚି, ସଭ୍ୟତାର ଶୀର୍ଷକୁ ଉଠିବାଲାଗି ସୁନିପୁଣ ସାଧନମାନ ରହିଚି । ସମୟ ଓ ଦୂରତ୍ୱର ସକଳ ବାଧା ଅତିକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଚି, ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀକୁ ମଣିଷ ଆଜି ତା'ର ହାତ ପାଆନ୍ତାରେ ପାଇପାରିଚି । କିନ୍ତୁ ମଣିଷ କାହାନ୍ତି ? ଯାହାଲାଗି ଏତେ ସଜବାଜ ଲାଗିଚି, ସେ ଆଜି କୁଆଡ଼େ ଚାଲି ଯାଇଚି ? ଅନେକ ଖୋଜିବା ପରେ କବି ନିରାଶ ହୋଇ ଫେରିଆସୁଚି ଓ ଏକ ନିର୍ମମ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଆପଣା କବିତାର ଉପସଂହାର କରୁଚି । ଏ ସଂସାରରେ କୋଉଠି ହେଲେ ମଣିଷ ନାହାନ୍ତି । ବୀରର ସବୁ ସାଜ ପଡ଼ି ରହିଚି; କିନ୍ତୁ ବୀର ନାହିଁ । ମଣିଷଲାଗି ସବୁ ସାମଗ୍ରୀକୁ ଶସ୍ତା ଓ ସୁଲଭ କରି ରଖାଯାଇଚି; କିନ୍ତୁ ମଣିଷ ନାହାନ୍ତି । ଜର୍ମାନ୍ କବି ସୁର (Wolfdietrich,ଜନ୍ମ - ୧୯୨୦) ଆପଣାର ଏକ କବିତାରେ ଏହି ଅନ୍ୱେଷଣ ଶେଷକରି ସ୍ୱୀକାରୋକ୍ତି କଲାପରି କହୁଚନ୍ତି : doch ich sah keinen Menschen । ତଥାପି ମୁଁ ଜଣେହେଲେ ମଣିଷ ଦେଖିଲି ନାହିଁ । କବିମନର ସମସ୍ତ ଆକୁତି ଏଠି ନିର୍ମମ ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତିରେ ପରିଣତ ହୋଇଚି ।

କିନ୍ତୁ ଜୀବନଠାରୁ ଦୂରଛଡ଼ା ହୋଇଗଲାପରେ କବିତା ବା ସାହିତ୍ୟର ଆଉ ରହିଲା କ'ଣ ? ସଂସାର ଓ ଜୀବନପ୍ରତି ପ୍ରଧାନତଃ ଏକ ବିରକ୍ତି ଦେଖାଇ ଯେଉଁ ସାହିତ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧସ୍ୱରର ସାହିତ୍ୟ ହୋଇ ରହିବାକୁ ଚାହେଁ, ସେହି ସାହିତ୍ୟର ଅଭ୍ୟନ୍ତରରେ ଆମେ କେଉଁ ରସର ଧାରା ଆବିଷ୍କାର କରିବାକୁ ଯିବା ? ସେଥିଲାଗି ଆଧୁନିକ କବିତାର ଗର୍ଭରେ ଆଜି କିଛି ନାହିଁ — କୌଣସି ଉପଲବ୍ଧିର ସମ୍ପଦ ନାହିଁ :, କୌଣସି ଆନନ୍ଦ ନାହିଁ— ବୋଧହୁଏ ପାରମ୍ପରିକ ଭାବନାନୁଭୂତି ଲାଗି କୌଣସି ଲଜ୍ଜା ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ଭାଷିଶୁଣି କବି ଜୀବନର ରାଜ୍ୟଛାଡ଼ି ଚାଲିଯାଇଚି; ରାଜପ୍ରାସାଦରୁ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ବୁଦ୍ଧତ୍ୱର ଅନ୍ୱେଷଣରେ ବାହାରି ଯାଇଥିବା ରାଜପୁତ୍ର ଗୌତମ ପରି ନୁହେଁ, ସକଳ ମୁକ୍ତି ଓ ସକଳ ପ୍ରାପ୍ତି ଲାଗି ପ୍ରଧାନତଃ ଏକ ସଂଶୟ

ପୋଷଣ କରି ସେ ସବୁ ଛାଡ଼ି ବାହାରି ଯାଇଚି,— ଏବଂ ଆପଣାର ଗମ୍ଭୀର ଭିତରେ ଆପଣାକୁ ଭିଡ଼ି କରି ରଖୁଚି । କବିତାର ଶୈଳୀ ବା Technique ହିଁ ତାର ଏହି ବିରାଗ କଳ୍ପନାବାସରେ ପାଥେୟ ସର୍ବସ୍ୱ ହୋଇରହିଚି । ଜର୍ମାନୀର ଆଧୁନିକ କବି ଅତି ଖୋଲା ଭାବରେ ସେ କଥା କହି ସାରିଲାଣି । ହାଇସେନ୍‌ବ୍ୟୁଟେଲ୍ (Helmuth Heiseabuettel, ଜନ୍ମ-୧୯୧୧)ଙ୍କ ଭାଷାରେ Poesie beginnt wo die Inhalte authoeren ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁଠି ଅନ୍ତର୍ଗତ ସବୁ ସମାଗ୍ରୀ ସରିଯାଏ, ସଂଗ୍ରହ ଓ ସଞ୍ଚୟର ସବୁଦ୍ୱାର ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ, କବିତା ଠିକ୍ ସେଇଠି ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ।

ଦାର୍ଶନିକ ଦେକାର୍ତ୍ (Descartes) ଥରେ କହିଥିଲେ, ମୋ' ମୁହଁ ଉପରେ ମୋର ମୁଖା ପିନ୍ଧି ମୁଁ ଆଗକୁ ଚାଲିଚି । ଆଧୁନିକ ଜର୍ମାନ କବି ଅନେକ ସମୟରେ ଏହି ଉକ୍ତିର ଉଦ୍ଧୃତି ଦେଇ ଆପଣା ବୈରାଗ୍ୟ ଓ ଆପଣା Technique ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ କରିଥାଏ । ଏହି Technique ବା ଶୈଳୀ ହେଉଚି ଆଧୁନିକ କବି ଓ କବିତାର ମୁଖା, ଆଗକୁ ଯିବାଲାଗି ଏହା ହେଉଚି ତାହାର ସର୍ବପ୍ରଧାନ ସମ୍ବଳ । ଆମ ଦେଶରେ କବିତାର ଏହି ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ଆମେ ପ୍ରୟୋଗବାଦ ବୋଲି କହିଥାଉ । ମୁଁ କ'ଣ କହିବି, ସାହିତ୍ୟରେ ସେଇଟା ବଡ଼ କଥା ନୁହେଁ, ମୁଁ ତାହାକୁ କିପରି କହିବି, ତାହାହିଁ ହେଉଚି ପ୍ରଧାନ କଥା । ମୋ କବିତାର ବାକ୍ୟଙ୍କ ତାର ସୂତ୍ରାଙ୍କୁ ଆହୁରି ସୂକ୍ଷ୍ମ କରି ରଖିବ । ଭିତରର ଶୂନ୍ୟତାକୁ ମଧ୍ୟ ସୂକ୍ଷ୍ମ କରି ରଖିବ । ତେଣୁ ଆଧୁନିକ କବି ଶବ୍ଦ ନେଇ ପ୍ରୟୋଗ କରୁଚି, ପ୍ରତୀକ ନେଇ ପ୍ରୟୋଗ କରୁଚି, ଇଲିଅଟ ପରିଭାଷାରେ କହିଲେ ସେ Objective Correlatives ନେଇ ପ୍ରୟୋଗ କରୁଚି । ଶବ୍ଦର ସଜ୍ଜା ବା ବ୍ୟୂହ ରଚନା ଦେଇ କବିମନ ଆପଣାର ଆକୃତିକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଚି । ଶବ୍ଦ ବା ଭାଷା ଭାବର ବାହନ ହୋଇ ରହିଚି । ଆଧୁନିକ କବି ସେଥିଲାଗି ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ । ହୁଏତ ତା' ପାଖରେ କିଛି ହେଲେ କହିବାକୁ ନାହିଁ, ବା ଯାହା କହିବାକୁ ଅଛି ତାହା ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ, ଅତି ନିତ୍ୟନୈମିତ୍ତିକ । କିନ୍ତୁ ଶବ୍ଦ ଓ ଶୈଳୀର ରଙ୍ଗ କାଗଜ ଲଗାଇ ସେ ଆପଣାର କବିତା ଲାଗି ଏକ ବଢ଼ିଆ ଦରବାର ବସାଇବାରେ ଭାରି ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ୁଚି । ଶବ୍ଦ ଓ ଶୈଳୀଲାଗି ଏହି ଯେଉଁ ଅତିବ୍ୟସ୍ତତା ଓ ଭାବୁକତା ଆମେ ଆଧୁନିକ କବିତାରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଉଚୁ, ତାହାକୁ ପ୍ରଧାନତଃ ଏକ ସ୍ୱକୀୟ ଓ ଅତି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ମୁଖା ଲାଗି ବ୍ୟସ୍ତତା ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ । ଆଧୁନିକ ଜର୍ମାନୀର ଆଉ ଜଣେ କବି Enzelsberger ଏହି କଥାକୁ ଅନ୍ୟପ୍ରକାରେ କହିଚନ୍ତି, 'Say your prayers on an old modelled telephone without number'— ତୁମର ଯାହା ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବାର କଥା, ନମ୍ବର ନ ଥିବା ଗୋଟାଏ ପୁରୁଣା ଟେଲିଫୋନରେ ତାହାକୁ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ଚାଲ ଦିଅ । ତୁମର କିଛି କହିବାକୁ ନ ଥାଇ ପାରେ, ତୁମର କହିବା କଥାକୁ କେହି ଶୁଣିବାକୁ ନ ଥାଇ ପାରେ, କହି ଚାଲ, — ତାହା ନିଶ୍ଚୟ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିବ ।

ଏହି ଶୈଳୀ ବିଷୟରେ କହୁଥିଲାବେଳେ ମନ ଯାଉ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ଭାରି ମନେପଡ଼ିଯାଉଚି । ଜଣେ ଓଡ଼ିଶାବାସୀ ହିସାବରେ ଓଡ଼ିଶାର ରୀତିକାଳୀନ ସାହିତ୍ୟକୁ ନେଇ ମୁଁ କେତେ ଫୁଲେଇ ହୁଏ । କହେ ଆମ ଓଡ଼ିଶାର ରୀତିଯୁଗ ପରି ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସାହିତ୍ୟରେ ଶବ୍ଦ, ଯମକ ଓ ଅନୁପ୍ରାସକୁ ନେଇ କେହି ଏତେଦୂର ପ୍ରବୀଣତା ଦେଖାଇ ନାହାନ୍ତି,– ଅର୍ଥାତ୍ ଶବ୍ଦ ଓ ଅମରକୋଷକୁ ନେଇ କେହି ଏତେପ୍ରକାର ସାଧନ ଭାଙ୍ଗିନାହାନ୍ତି ବା ଏତେ ପ୍ରକାର ପାଶ ବସାଇ ନାହାନ୍ତି । ଶୃଙ୍ଗାର ରସର ଭାଣ୍ଡକୁ କେହି ଏପରି କୁଶଳ ହସ୍ତ ଭାବରେ ଶବ୍ଦର କଣ୍ଟା ଦେଇ ବଣା କରିବାର ସାହସ କରିନାହାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରୟୋଗପ୍ରଧାନତା ବିଷୟରେ ଚର୍ଚ୍ଚା କଲାବେଳେ ହଠାତ୍ ଆପଣାକୁ ପଚାରିବାକୁ ଇଚ୍ଛାହୁଏ; ରୀତି ଯୁଗର କବି ଆଉକଣ ତା'ର ସକଳ ଶବ୍ଦକସରତ୍‌ର ଚାତୁରୀ ମଧ୍ୟଦେଇ ଆପଣାର ସାହିତ୍ୟ ଲାଗି ଏକ ମୁଖା ଖୋଜିବାର ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲା କି ? ସେ ଯୁଗର ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଦରବାରଟାକୁ ଆଠପହରୀ ଜୀବନର ସମତୁଲ କରି ଦେଖାଇବାକୁ ପଣ କରି ବାହାରିଥିଲା । ତାହା ଶୃଙ୍ଗାର ରସକୁ ମଧୁର ବୋଲି ଜାଣିଥିଲା ସତ; କିନ୍ତୁ ଲୋଭାସକ୍ତ ଭାବରେ ଅତିରିକ୍ତ ଶୃଙ୍ଗାର ରସ ଖୋଜି ଜୀବନର ରସକୁ ବଡ଼ ତିକ୍ତ କରି ପକାଇଥିଲା । ଜୀବନର ନାନା ସଖ୍ୟ ଓ ସମ୍ପର୍କରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ସାହିତ୍ୟ କେବଳ ଶବ୍ଦ ବନ୍ଧର ମୁଖା ପିନ୍ଧି ଭୁଲି ରହିବାର ପ୍ରୟାସ କରୁଥିଲା । ଏବେ ମଧ୍ୟ ଯେଉଁମାନେ ସେହି ରୀତିଯୁଗକୁ ସାହିତ୍ୟର ସର୍ବାଙ୍ଗ-ସୁନ୍ଦର ଯୁଗ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରୁଚନ୍ତି, ସେମାନେ ହୁଏତ ଗୋଟାଏ ପୁରୁଣା ମୁଖାପିନ୍ଧି ଜୀବନ ପ୍ରତି ସେମାନଙ୍କର ରହିଥିବା ବୈରାଗ୍ୟକୁ ଲୁଚାଇ ରଖିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି । ସେମାନେ ଜୀବନର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ନାହିଁ, ନୂତନ ଯୁଗର ନୂତନ ସତ୍ୟସମ୍ପଦ ଗୁଡ଼ିକୁ ଆପଣାର ବୋଲି କହିବାକୁ ଭୟ କରନ୍ତି । ଜୀବନ ପ୍ରତି ଏକ ସ୍ୱାଭାବିକ ଶ୍ରଦ୍ଧା ସେମାନଙ୍କୁ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଆକର୍ଷଣ କରିପାରେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେମାନେ ସାହିତ୍ୟର ବହିଃରଙ୍ଗଟାକୁହିଁ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରାଣ ବୋଲି ଭ୍ରମ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏହି ଆଲୋଚନା ବର୍ତ୍ତମାନ ଏତିକିରେ ବନ୍ଦ ଥାଉ ।

ଖାଲି ଜର୍ମାନୀର ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟ ନୁହେଁ, ନାନା ଦେଶର ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟରେ ରହିଥିବା ଏହି ନିରାଶା ଓ ବୈରାଗ୍ୟ ବିଷୟରେ ମୁଁ ଅନେକ ସମୟରେ ଚିନ୍ତା କରିଚି । ନିରାଶା ଓ ବୈରାଗ୍ୟ ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟ ଓ ଆଧୁନିକ କବିତାର କେବଳ ଗୋଟିଏ ଦିଗ ମାତ୍ର । ଆଧୁନିକ କବି ଆପଣାକୁ ଯେତେ ନିରର୍ଥକ ଓ ଫମ୍ପା ବୋଲି କହୁଚି, ସେ ପ୍ରକୃତରେ ସେତେ ଫମ୍ପା ବା ନିରର୍ଥକ କଦାପି ନୁହେଁ । ଆପଣାକୁ ଫମ୍ପାବୋଲି ଉପଲବ୍ଧି କରିବା ଓ ତାହାକୁ ସାହିତ୍ୟର ରୂପ ଦେଇ ପ୍ରକାଶ କରିବା କଦାପି କୌଣସି ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭ ମନପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରନ୍ତା ନାହିଁ । ଆଧୁନିକ କବିର ମନରେଥିବା ଅସନ୍ତୋଷକୁ ମୁଁ ଭଲକରି

ବୁଝିପାରୁଚି । ଏହି ଅସନ୍ତୋଷକୁ ପ୍ରକଟ କରି ସେ କେବଳ ଆଧୁନିକ ନାନା ବିରୋଧ ଓ ପ୍ରତିଭାସ ପ୍ରତି ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ହୋଇରହିଥିବା ଅସନ୍ତୋଷକୁହିଁ ପ୍ରକଟ କରୁଚି । ବୋଧହୁଏ ସେଇଥିଲାଗି ଆଧୁନିକ କବିର ଶବ୍ଦ ଓ ଶୈଳୀର ବ୍ୟୁହ ଯେତେ ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ହେଲେ ମଧ ମୁଁ ତଥାପି ତାକୁ ବୁଝିପାରୁଚି । କିନ୍ତୁ ଏହି ଅସନ୍ତୋଷକୁ ପ୍ରକଟ କରିବା ହେଉଚି ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟର ଏକ ନକାରାତ୍ମକ ସଂଜ୍ଞା ମାତ୍ର । ଏହି ସକଳ ଅସନ୍ତୋଷ ସତ୍ତ୍ୱେ ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟ ତଥାପି ଯେପରି କେଉଁ ଅଲବ୍ଧପୂର୍ବ ସତ୍ୟର ଅନ୍ୱେଷଣରେ ବାହାରିଚି, – ଯେଉଁ ସତ୍ୟ ଆଧୁନିକ ଜୀବନର ସକଳ ଜଟିଳତା ଓ ପଥବହୁଳତା ସତ୍ତ୍ୱେ ତଥାପି ତାହାକୁ ଧରି ରଖିପାରିବ; ତଥାପି ତାହାକୁ ମାର୍ଗନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇ ପାରିବ, ତଥାପି ଜୀବନକୁ ବଞ୍ଚିବା ଲାଗି ଶ୍ରଦ୍ଧା ନିଷ୍ପନ୍ନ କରିପାରିବ । ଏହି ଅନ୍ୱେଷଣ ଆଧୁନିକ ଜଟିଳ ଜୀବନପରି ଜଟିଳ ହେବାହିଁ ସ୍ୱାଭାବିକ । ଗୋଟାଏ ଧର୍ମ ବା ନୀତିସୂତ୍ରରେ ଏହି ଜୀବନକୁ ଧରି ହେବନାହିଁ । କେବଳ ଏକ ବୁଦ୍ଧିଗତ ବା ତର୍କ ପ୍ରଧାନ ଆପେକ୍ଷିକତାର ମରୁଭୂମି ଭିତରେ ଜୀବନର ସ୍ରୋତକୁ ଶୁଖାଇ ଉଭାଇଦେଲେ ମଧ ଆଧୁନିକ ମଣିଷର ଅସନ୍ତୋଷ ଯିବନାହିଁ । ଅତୀତ ରହିବ, ଅନାଗତ ମଧ ରହିବ, ଗୃହ ରହିବ, ସକଳ ବିଶ୍ୱ ମଧ ରହିବ; ନିକଟ ରହିବ, ତଥାପି ଦୂରକୁ ଆପଣାର କରୁଥିବା ସମସ୍ତ ଗବାକ୍ଷପଥ ମଧ ଖୋଲା ହୋଇ ରହିବ; – ଆଧୁନିକ ମଣିଷଲାଗି ଏହିପରି ଏକ ବ୍ୟାପକ ଜୀବନଭୂମି ଦରକାର । ଏହି ଜୀବନଭୂମି ଉପରେ ଧର୍ମ ଓ ବିଜ୍ଞାନର କୌଣସି ଦ୍ୱନ୍ଦ ରହିବ ନାହିଁ, ମସ୍ତିଷ୍କ ଓ ହୃଦୟର କୌଣସି ଦ୍ୱନ୍ଦ ରହିବନାହିଁ । ମୁଁ ଭାବୁଚି, ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟ ମଧ ଅପଣା ବାଟରେ ଏହି ଭୂମିର ଅନ୍ୱେଷଣରେ ବାହାରିଚି । ବାଦବିବାଦ ପ୍ରମତ୍ତ ଅମଣିଆ ହାତରେ ପଡ଼ି ଅବଶ୍ୟ ତାହା ବେଳେ ବେଳେ ଆପଣାକୁ ବଡ଼ ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ କରି ପକାଉଚି । ଜଗତରେ ଓ ଆପଣା ଭିତରେ ଅଧିକ୍ ଦ୍ୱନ୍ଦ ଓ ଅଧିକ୍ ଅନ୍ଧାର ବଢ଼ାଉଚି । ପୁଣି କେଉଁ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ କବି ଏହି ଅନ୍ୱେଷଣ-ଯାତ୍ରାରେ ଆମସମସ୍ତଙ୍କୁ ପାହୁଣ୍ଡେ ଆଗକୁ ବଢ଼ାଇ ନେଇଗଲା ପରି ଲାଗୁଚି ।

ସୁଖର ଇଚ୍ଛାକୁ ଫ୍ରୟେଡ୍ ମଣିଷ ଜୀବନର ମୂଳ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଓ ମୂଳ ପ୍ରେରଣା ବୋଲି ମାନିଥିଲେ । ମାର୍କସବାଦୀମାନେ ହୁଏତ ପେଟର କ୍ଷୁଧା ଓ ଅର୍ଥନୈତିକ ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ମୂଳପ୍ରବୃତ୍ତି ବୋଲି କହିବେ । ଆମ ଭିତରୁ କିଏ ପ୍ରଧାନତଃ ପଇସା ରୋଜଗାର କରି ଜୀବନ ବଂଚୁଚି, କ୍ଷମତା ହାସଲ କରିବା ହୁଏତ ଆଉ କାହାର ଜୀବନପ୍ରେରଣା ହୋଇ ରହିଚି । ମନୋବିଶ୍ଳେଷଣ ଶାସ୍ତ୍ରର ଆଧୁନିକ ଭାଷ୍ୟକାର ଭିକ୍ଟର ଫ୍ରାଙ୍କଲ୍ (Viktor Frankl) କହନ୍ତି, ଜୀବନର ସତ୍ୟାର୍ଥ ଆବିଷ୍କାର କରିବା ହେଉଚି ଜୀବନ ବଞ୍ଚିବାର ସର୍ବମୂଳ ପ୍ରେରଣା । ଏହି ପ୍ରେରଣା ବା ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ସେ Will of meaning ବୋଲି କହିଚନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଣିଷ ତା'ର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ଓ ସମସ୍ତ ଉଦ୍ୟମ ଖଟାଇ ଆପଣା ଜୀବନର ନିଗୂଢ଼ ମର୍ମାର୍ଥକୁ

ଆବିଷ୍କାର କରିବାକୁ ବାହାରିଚନ୍ତି,– ଏହି ଆବିଷ୍କାର-ଯାତ୍ରା ହେଉଚି ଜୀବନ । ଅନ୍ୟ ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ି କିଏ ହୁଏତ ବାଟରେ ବଣା ହୋଇଯାଉଚି, କିନ୍ତୁ ଭୁଲ ବାଟରେ ହେଉ ବା ଠିକ୍ ବାଟରେ ହେଉ, ଏହି ଅନ୍ୱେଷଣ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଣିଷର ଜୀବନରେ ନିରନ୍ତର ଲାଗି ରହିଚି । ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଆପଣା ବାଟରେ ଏହାରି ଅନ୍ୱେଷଣ କରି ଆସିଚି । ଜୀବନର ପ୍ରାଣ ସ୍ୱରୂପ ହୁଏତ ଏକ ଶାଶ୍ୱତ ସତ୍ୟ ସବୁ କାଳରେ ଓ ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ହୋଇରହିଚି । ତଥାପି ଆମ ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ଜିଜ୍ଞାସାକୁ ଶାନ୍ତ କରିବାଭଳି ଏହି ସତ୍ୟର ଏକ ସଙ୍ଗତ ଭାଷ୍ୟ ଆମକୁ ଅବଶ୍ୟ ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସିଦ୍ଧ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କର ରଚନା ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟ ଏହାରି ଅନ୍ୱେଷଣ କରି ବାହାରିଚି ।

ଜର୍ମାନ୍ କବି ସ୍ନୁର (Sehnuree) ଙ୍କର ଗୋଟିଏ କବିତାର ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ ଦେଇ ମୁଁ ଆଜିର ଏହି ଲେଖାଟି ଶେଷ କରିବି । ଏହାକୁହିଁ ମୁଁ ଆଧୁନିକ କବିମନର ଏକ ସାର୍ଥକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ବୋଲି ମନେକରୁଚି ।

ଯାହା ମୁଁ ଜାଣିବାକୁ ଚାହେ,
ତାହା ଅତି ଅଳ୍ପ, ଅତି କିଞ୍ଚିତ୍ ।
ଶାସକମାନେ ଯାହା ଜାଣିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି,
ତା'ଠାରୁ ଆହୁରି ଅଳ୍ପ ।
କୋଳିବଣରେ କୋଳି କେଉଁଠି ପାଚିଚି,
ମୁଁ ଜାଣିବାକୁ ଚାହେ ।
କେଉଁଠି ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗିଛି, ଜାଣିବାକୁ ଚାହେ ନାହିଁ ।
ମୁଁ ଜାଣିବାକୁ ଚାହେ
ପାଣି କେଉଁ ଋତୁରେ ବରଷେ ।
ବନ୍ଧୁକର ଗୁଳି ଖଣ୍ଡକୁ କେତେଖଣ୍ଡ କରିପାରେ
ମୁଁ ଜାଣିବାକୁ ଚାହେନାହିଁ ।
ଜୀବନଠାରୁ ମୋର ଦାବୀ ହେଉଚି
ଅତି ଅଳ୍ପ,ଅତି କିଞ୍ଚିତ୍ ।
କିନ୍ତୁ ଶାସକମାନେ ଯେତିକି ଦାବୀ କରନ୍ତି,
ତା' ଠାରୁ ଅନେକ ବେଶୀ, – ଅନେକ ବେଶୀ ॥

ଅକ୍ଟୋବର, ୧୯୨୬

❖

ଜାଣିବା ଓ ବୁଝିବା

ଏକ ଦ୍ୱନ୍ଦର ସ୍ପଷ୍ଟୀକରଣ

ଏବେ କୌଣସି ବହିରେ ବର୍ଟ୍ରାଣ୍ଡ୍ ରସେଲଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଉକ୍ତି ପଢ଼ିବାକୁ ପାଇଲି । ସେଥିରେ ସେ ଲେଖିଚନ୍ତି "... the business of the philosopher is not to change the world, but to understand it, which is the exact opposite of what Marx did"– ଅର୍ଥାତ୍ "ସଂସାରକୁ ବଦଳାଇବା ଦାର୍ଶନିକର କାମ ନୁହେଁ । ତାହାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହେଉଚି ସଂସାରକୁ ବୁଝିବା । ଦର୍ଶନ କହିଲେ କାର୍ଲମାର୍କସ୍ ଯାହା ବୁଝୁଥିଲେ, ଏହା ହେଉଚି ତାର ଠିକ୍ ବିପରୀତ ।

ପ୍ରାୟ ଶହେବର୍ଷପୂର୍ବେ କାର୍ଲମାର୍କସ ପ୍ରକୃତରେ ଠିକ୍ ଓଲଟା କହିଥିଲେ ସମାଜ ଓ ଜୀବନର ଭାଷ୍ୟ ଲେଖିବାକୁ ଯେଉଁମାନେ ଦର୍ଶନ ଓ ଇତିହାସର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ମତକୁ ସେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଖଣ୍ଡନ କରିଥିଲେ । ସେ କହିଥିଲେ– "ଦାର୍ଶନିକ ଓ ଇତିହାସକାରମାନେ ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମାଜର ଖାଲି ଭାଷ୍ୟ ଲେଖି ଆସିଚନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏହି ସମାଜକୁ ବଦଳାଇବାହିଁ ହେଉଚି, ଏ ଯୁଗର ଦାର୍ଶନିକର ସର୍ବପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।" କାର୍ଲମାର୍କସ୍‌ଙ୍କର ଦର୍ଶନ ପ୍ରଧାନତଃ ସମାଜକୁ ବଦଳାଇବା ଲାଗି ଏକ ସ୍ୱୟଂସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦିଗ୍‌ଦର୍ଶନ ।

ଦାର୍ଶନିକ ବିଚାର ଭିତରେ ଆମେ ଅନେକ ସମୟରେ ଏପରି ଏକ ଦ୍ୱିଧା ଦେଖିବାକୁ ପାଇଥାଉ । ଗୋଟାଏ ପାଖରେ ତଟସ୍ଥତାକୁ ହିଁ ଦର୍ଶନର ଆଦର୍ଶ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ । ଯିଏ ଦାର୍ଶନିକ, ସେ ଜୀବନ ସ୍ରୋତର ବାହାରେ ରହିବ, ତଟ ଉପରେ ସେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ବସିବ । ତଟସ୍ଥ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଜୀବନ ପ୍ରବାହକୁ ନିରୀକ୍ଷଣ କରିବ ଏବଂ ଏହାର ଗତିଧର୍ମ ନିରୀକ୍ଷଣ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବ । ତେବେଯାଇ ସେ ସତ୍ୟର ଆବିଷ୍କାର କରିପାରିବ । ତେବେଯାଇ ସେ ସତ୍ୟର ସନ୍ଧାନ କରିପାରିବ । ପ୍ରବାହ ଭିତରେ ପଶିଗଲେ ସେ ଏକଆଖିଆ ହୋଇଯିବ । ତା'ର ସକଳ ବିଚାର କେବଳ ଏକପାଖିଆ ବିଚାର ହୋଇରହିବ, ତା'ର ସକଳ ସନ୍ଧାନ ପ୍ରଧାନତଃ ମୋହାଚ୍ଛନ୍ନ ଓ ତେଣୁ ମିଥ୍ୟାଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇରହିବ ।

ଅନ୍ୟ ପାଖରେ ମୋକ୍ଷ ହେଉଚି ଦର୍ଶନର ପ୍ରଧାନତମ ଶ୍ରେୟ । ବର୍ତ୍ତମାନର ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରି ଏକ ନୂତନ ସମଗ୍ରତା ଭିତରେ ଆପଣାକୁ ଓ ଜୀବନକୁ ଆବିଷ୍କାର

କରିବା ହେଉଚି ଅସଲ ଦର୍ଶନ । ମୋକ୍ଷର ଅର୍ଥ ଏହି ସଂସାରରୁ ବିଦାହୋଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହେବାର ଗତିକୁ ବୁଝାଏ ନାହିଁ । ମୋକ୍ଷ ହେଉଚି ମୁକ୍ତି, ବିମୁକ୍ତି । ଏବଂ ଏହି ବିମୁକ୍ତିକୁ ସମ୍ଭବ କରାଇବାର ସାଧନ ହେଉଚି ବିଦ୍ୟା । ବୃହଦାରଣ୍ୟକ ଉପନିଷଦର ମୈତ୍ରେୟୀ ଉପାଖ୍ୟାନରେ ଦର୍ଶନ ଓ ଧର୍ମାଚରଣର ଏହି ଆଦର୍ଶକୁ ବଡ଼ ଚମତ୍କାର ଭାବରେ ସୂଚିତ କରି ଦିଆଯାଇଚି । ମୋ'ର ଯାହାସବୁ ଅଛି, ସେଗୁଡ଼ିକ ଯଦି ମୋତେ ମୋକ୍ଷଆଡ଼କୁ ପ୍ରଧାବିତ କରି ନ ପାରିଲା, ଯଦି ମୋତେ ଅମୃତପଥଗାମୀ କରାଇ ନ ପାରିଲା, ତେବେ ମୋର ଥିରେ ଆଉ କି ପ୍ରୟୋଜନ ଅଛି, ମୋ'ର ବିଚାର, ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି, ମୋର ସଞ୍ଚୟ ଓ ସଂଗ୍ରହ ଯଦି ମୋତେ ମୋକ୍ଷଆଡ଼କୁ ଚଳାଇନେଇ ନ ପାରିଲା, ତେବେ ତାହା ବିଦ୍ୟାନୁହେଁ । କେବଳ ଅବିଦ୍ୟା ମାତ୍ର । ଏହି ଦୃଷ୍ଟି ଅନୁସାରେ ଦର୍ଶନ ଓ ବିଚାର ମଧ କେବଳ ଏକ ସାଧନ ମାତ୍ର । ଏଗୁଡ଼ିକ ସାଧ ବା ଚରମ ଧେୟ ନୁହନ୍ତି । ସାଧ ହେଉଚି ଅନ୍ୟତ୍ର, ସେହି ସାଧଆଡ଼କୁ ମୋତେ ଅଗ୍ରସର କରାଇ ନେଇପାରିଲେ ଯାଇ ମୁଁ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ସାର୍ଥକ ବୋଲି କହିପାରିବି ।

ସାହିତ୍ୟଲାଗି ସାହିତ୍ୟ, କଳାଲାଗି କଳା, – ଏସବୁ ହେଉଚି ସାହିତ୍ୟ ଆଉ କଳାକୁ ତଟସ୍ଥ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିବାର ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ଉଦାହରଣ । ଏହାର ଆଉ ଗୋଟିଏ ଉପନ୍ୀତ ହେଉଚି ଯେ କେବଳ ଚିତ୍ତବିନୋଦନ ଲାଗି ସାହିତ୍ୟ ଓ କଳାର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇପାରେ । ସାହିତ୍ୟିକ ସମାଜଠାରୁ ଉପରକୁ ଉଠିଯିବ, ସେଇଠି ରହି ସେ କଳ୍ପନା ପ୍ରବାହରେ ଭାସିବ ଓ ସେଇଠୁ ସମାଜର ଆନନ୍ଦ ବର୍ଦ୍ଧନ ଲାଗି ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିବ । ସମାଜଲାଗି ସେ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିଗ୍‌ଦର୍ଶନ ଦେବନାହିଁ, କୌଣସି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବାଟରେ ବା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷ୍ୟର ପ୍ରାପ୍ତି ଲାଗି ସମାଜକୁ ମୁହାଁଇ ଦେବାକୁ ସେ କୌଣସି ଚେଷ୍ଟା କରିବନାହିଁ, ଇଂରେଜ କବି କୀଟ୍‌ସ୍‌ଙ୍କର ବୁଲ୍‌ବୁଲ୍ ଚଢ଼େଇପରି ସେ ଅନ୍ଧାରୁଆ ଅରଣ୍ୟ ଉହାଡ଼ରେ କେଉଁ ଅଦୃଶ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ବସି ଆପଣା ମନରେ ଗୀତ ଗାଇବ । ସଂସାର ତା'ର ଶବ୍ଦ ଶୁଣିବ, କିନ୍ତୁ ସଂସାର ଉପରେ ତା'ର ଛାଇ ମଧ ପଡ଼ିବନାହିଁ । ଏହି ମତବାଦର କଳାବିତ୍ ମଧ ଠିକ୍ ତାହାହିଁ କରେ । କଳାର କୌଣସି ଧେୟ ନାହିଁ । ଏହା ସ୍ୱୟଂପ୍ରକାଶ, ସ୍ୱତଃ ପ୍ରକାଶ । ଏହାର କୌଣସି ଆଭିମୁଖ୍ୟ ନାହିଁ, କୌଣସି ଈପ୍‌ସିତ ଲକ୍ଷ୍ୟ ମଧ ନାହିଁ । କଳାକାର ଏହି ସଂସାରର ଅନ୍ତର୍ଗତ ନୁହେଁ । ଜଣେ ମଣିଷ ହିସାବରେ ସେ ଏହି ସଂସାରରେ ରହିଚି, ସାମାଜିକ ଜୀବ ହିସାବରେ ଏହି ସମାଜର ନିୟମ ମାନୁଚି, – କିନ୍ତୁ କଳାକାର ହିସାବରେ ସେ ହେଉଚି ସମାଜର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନଧୀନ, ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ତଟସ୍ଥ । କୌଣସି ପ୍ରକାର ଆଦର୍ଶ ଦ୍ୱାରା ସେ ଆପଣାର କଳାକୁ ବିକୃତ କରି ଦେବନାହିଁ, କେବଳ କଳାଲାଗି ସେ କଳାର ସୃଷ୍ଟି କରିବ । ଏଣେ ସମାଜର ଭୂମି ଜଳବିହୁନେ ଶୁଷ୍କ ହୋଇପଡ଼ି ରହିଥାଉ ପଛକେ, ଏଠାକୁ ସେ କୌଣସି ଜଳଧାରା ବହନ କରି ଆଣିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିବନାହିଁ – ସମାଜର ଦରବାରରେ ତା'ର କଳା କେବଳ ଆନନ୍ଦର ସୁରା ଯୋଗାଇ ଦେଉଥିବ । ସେତିକି ଯଥେଷ୍ଟ, ସେତିକି ହିଁ ଉଚିତ୍ ।

ଏହା କେବଳ ତତ୍ତ୍ୱକଥା ନୁହେଁ ଏହା ଆମ ଇତିହାସର କଥା । ଇତିହାସର ଅନେକ ଯୁଗରେ ଆମ ସାହିତ୍ୟ ଓ ଆମ କଳା ଠିକ୍ ଏହିପରି ତଟସ୍ଥ ହୋଇ ରହିଯାଇଚି, ସକଳ ଆଦର୍ଶରୂପୀ ସମସ୍ତ ବିକାରରୁ ମୁକ୍ତ ରହି ଏହା ଖାଲି ନିର୍ମଳ ଆନନ୍ଦ ପରିବେଷଣ କରିଚି, କେବଳ ଚିତ୍ତବିନୋଦନ କରିଚି । ରୀତିକାଳର ସାହିତ୍ୟକୁ ଆମେ ଏହି ତଟସ୍ଥ ସାହିତ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଗତ କରିପାରିବା । ରୀତିକାଳର କବି ସମାଜ କହିଲେ ଏକ ସଜ୍ଜିତ ରାଜଦରବାରକୁ ବୁଝୁଥିଲା । ସେଇଠି ଗଣିତ ପ୍ରମାଣର ନାନା ସୂତ୍ରବଦ୍ଧ ଶବ୍ଦବନ୍ଧ ଅନୁସାରେ ସେ ସାହିତ୍ୟ ଛନ୍ଦିବାଲାଗି ଅନେକ ପ୍ରେରଣା ପାଉଥିଲା; ଦରବାରର ସ୍ୱୀକାର ମଧ୍ୟ ପାଉଥିଲା । ଏ ଯୁଗରେ ଆମେ ଏହାକୁ ଯେତେ ଅସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି କହି ଯେତେ ନିନ୍ଦା କଲେ ମଧ୍ୟ ଏହାହିଁ ସେ ଯୁଗରେ ସାହିତ୍ୟର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିମିତି ହୋଇ ରହିଥିଲା ।

ଏ ଯୁଗର ବିଚାରଜୀବୀମାନଙ୍କ ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ଆମେ ରୀତିଯୁଗର ଅନେକ ରୀତି ଦେଖିବାକୁ ପାଇବା । ବିଶ୍ୱ ବିଦ୍ୟାଳୟର ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ଭିତରେ ବସି ଆମର ଅଧିକାଂଶ ଦାର୍ଶନିକ ଦର୍ଶନର କଳ୍ପନା କରନ୍ତି । ସେଠି ତଟସ୍ଥତାହିଁ ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମରୂପେ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଥାଏ । ଆମର ଅନେକ କଳାବିତ୍ କେବଳ ଆପଣାର ସୁସଜ୍ଜିତ ଷ୍ଟୁଡିଓ ଭିତରେ କଳାର ରଚନା କରନ୍ତି । ଷ୍ଟୁଡିଓ ବାହାରେ ବ୍ୟତୀତ ହେଉଥିବା ବୃହତ୍ତର ଜୀବନ ସହିତ ଷ୍ଟୁଡ଼ିଓ ଭିତରେ ରହିଥିବା ପେରଣା ବେଶର କୌଣସି ସମ୍ବନ୍ଧ ନ ଥାଏ । ଆମ କବି କବିତା ଲେଖେ; ଉପନ୍ୟାସକାର ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖେ; — କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ବୃହତ୍ତର ଜୀବନକୁ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରୁଥିବା ସେମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିସ୍ତରକୁ ବିଚାର କରି ଦେଖିଲେ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ତଟସ୍ଥତାକୁ ହିଁ ସୃଷ୍ଟିର ଧର୍ମରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିବାପରି ମନେହୁଏ ।

ସବୁଠାରୁ ଆଚମ୍ବିତ ଲାଗେ ଏ ଯୁଗରେ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନଙ୍କର ତଟସ୍ଥତା ଦେଖି । ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନର ଆରମ୍ଭକାଳ ଆଜିକୁ ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚଶହ ବର୍ଷ ହୋଇଗଲା । ସେତେବେଳେ ଇଉରୋପର ଧର୍ମ ନାମରେ ନାନା ଅମାନୁଷିକ ଅତ୍ୟାଚାର ଚାଲିଥିଲା । ଧର୍ମଦଣ୍ଡ ଓ ରାଜଦଣ୍ଡ ଏକାଠି ହୋଇ ସାଧାରଣ ସାମାଜିକ କ୍ଷେତ୍ର ଉପରେ ଯମଦଣ୍ଡ ହୋଇ ରହିଥିଲେ । ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ଧର୍ମର ଏହି ବର୍ବରତାରେ ବୀତଶ୍ରଦ୍ଧ ଓ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ସେ ଯୁଗର ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଆପଣାର ଆଗ୍ରହକୁ ବିଜ୍ଞାନଆଡ଼କୁ ବୁଲାଇ ନେଇଥିଲେ । ଯେଉଁ ଭଗବାନଙ୍କ ନାମରେ ଏତେ ବର୍ବରଲୀଳା ଚାଲିଥିଲା ସେହି ଭଗବାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଉ ଅଧିକ ଚିନ୍ତା ନ କରି ସେମାନେ ପ୍ରକୃତିର ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାକୁ ଅଧିକ ନିରାପଦ ଓ ମନୁଷ୍ୟୋଚିତ ବୋଲି ବିଚାରିଥିଲେ । ପୁରୁଣା ଧର୍ମର ଯୁଗ ଗଲା, ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନଯୁଗର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ହେଲା । ସେଇଦିନଠାରୁ ବିଗତ ପାଞ୍ଚଶହ ବର୍ଷଭିତରେ ବିଜ୍ଞାନ ଅନେକ ଅଗ୍ରଗତି କଲାଣି, ଅନ୍ଧଧର୍ମ ବିରୁଦ୍ଧରେ ନାନା ଯୁଦ୍ଧରେ ଜିତି ଆଜି ବିଜ୍ଞାନହିଁ ଯୁଗମନର ଆସନରେ ଅଧିନାୟକ ହୋଇ

ବସିଲାଣି । ବିଜ୍ଞାନ ଅନେକ ଅସମ୍ଭବକୁ ସମ୍ଭବ କରିଚି । ଅନେକ କଳ୍ପନାତୀତକୁ ସତ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିଚି । ଜୀବନର ଭୂମିକୁ ଅନେକ ଅଭାବନୀୟ ସୀମାଆଡ଼କୁ ବିସ୍ତାରିତ କରି ନେଇଚି । ମାତ୍ର ବୋଧହୁଏ ଅତି ଅଜାଣତରେ ଅଧିକ ଯାନ୍ତ୍ରିକବଳରେ ସତେ ଆଗକୁ ମାଡ଼ିଯିବାର ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ି ଆଜି ବିଜ୍ଞାନ ଯନ୍ତ୍ରକୁ ମଧ୍ୟ ଏକ ଭଗବାନ କରି ଥାପି ସାରିଲାଣି । ବିଶେଷତଃ ଗତ ପଚାଶବର୍ଷର ବିଜ୍ଞାନର ଇତିହାସକୁ ଆଲୋଚନା କଲେ ଆମକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ଯେ ମଣିଷଲାଗି ତିଆରି ହୋଇଥିବା ଯନ୍ତ୍ର ଆଜି ସହଜରେ ମଣିଷର କଳଭିତରେ ରହିବାକୁ ଚାହୁଁନାହିଁ, ତାହା ମଣିଷକୁ ଆପଣାର କଳଭିତରେ ରଖିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲାଣି । ମଣିଷ ଯନ୍ତ୍ରର ଦାସ ହେବାକୁ ବସିଲାଣି । ଆଜି ମଣିଷ ଜୀବନରେ ସୁଖ ବଢ଼ାଇବା ଲାଗି ସାମଗ୍ରୀ ତିଆରି ହେଉନାହିଁ ଆଜି ଉଗ୍ର ଯନ୍ତ୍ରର ପଣ୍ୟମାନ ଆଗ ତିଆରି ହେଉଚି ଓ ଯାନ୍ତ୍ରିକତାର ନାନା କୁଶଳ ସୂତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇ ସେହିସବୁ ପଣ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରିବାଲାଗି ମଣିଷକୁ ମଣକରି ଦିଆଯାଉଚି ।

ମଣିଷର ଭୋଗ ଲାଗି କେବଳ ସାମଗ୍ରୀ ଯୋଗାଇଦେବା ଯନ୍ତ୍ରର ଏକମାତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇରହିନାହିଁ, ବିଜ୍ଞାନର ନାମରେ ମଣିଷକୁ ମାରିବାଲାଗି ମଧ୍ୟ ଆଜି ବିଚକ୍ଷଣ ଅସ୍ତ୍ରମାନ ତିଆରି ହେବାରେ ଲାଗିଚି । ଏବଂ ଏହି ଅସ୍ତ୍ରକୁ ତିଆରି କରିବାର ନିମିତ୍ତ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ବୈଜ୍ଞାନିକ ବୋଲି କୁହାଯାଉଚି । ନୂଆ ଅସ୍ତ୍ର ତିଆରି କରିବାର ବିପତ୍ତି ବଢ଼ି ବଢ଼ି ଏକ ବିଶ୍ୱ ବିପତ୍ତି ହେବାକୁ ବସିଲାଣି; ତଥାପି ତଟସ୍ଥ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଗବେଷଣାର ଗମ୍ଭୀରାଭିତରେ ମୋହମୁକ୍ତ ଓ ନିରାସକ୍ତ ଭାବରେ ଏହି ବିପତ୍ତିକୁ ବଢ଼ାଇବାର ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ନିମଜ୍ଜିତ ହୋଇରହିଚି । ଅସ୍ତ୍ର ବଢୁଚି, ବିପତ୍ତି ବଢୁଚି, ଜୀବନଠାରୁ ମରଣର ସମ୍ଭାବନା ହିଁ ଅଧିକ ହେବାରେ ଲାଗିଚି, ଏବଂ ତା' ସହିତ ବୈଜ୍ଞାନିକର ତଟସ୍ଥ ବିଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟ ବଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଚି । ସଂସାର ସହିତ ଏହାର କୌଣସି ସମ୍ବନ୍ଧ ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନର କୌଣସି ମୂଲ୍ୟ ସହିତ ଏହାର କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ, ସାମାଜିକ ଜୀବନର କୌଣସି ବିବେକ ସହିତ ମଧ୍ୟ ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । ବୈଜ୍ଞାନିକକୁ ପଚାର, ସେ ବଡ଼ ନିର୍ଲିପ୍ତ ଭାବରେ ଉତ୍ତର ଦେବ : ମୁଁ ବିଜ୍ଞାନର ହିଁ ସେବା କରିଚାଲିଚି । ତଟସ୍ଥ ହୋଇ ସତ୍ୟର ସନ୍ଧାନ ହିଁ କରିବାରେ ଲାଗିଚି । ମୋର ପ୍ରାପ୍ତ ଜ୍ଞାନକୁ ସମାଜ କିପରି ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରିବ, ସେହି ଜ୍ଞାନଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟିର ସମୃଦ୍ଧି ବଢ଼ାଇବ ବା ସୃଷ୍ଟିକୁ ନାଶ କରିବ, ସେ ଦାୟିତ୍ୱ ସମାଜର, ରାଜନୀତିର; କିନ୍ତୁ ମୋର ନୁହେଁ । ଏପରି ଏକ ତଟସ୍ଥତା ପଛରେ ରହିଥିବା ଯୁକ୍ତିକୁ ବେଶ୍ ବୁଝି ହୁଏ କିନ୍ତୁ ତଥାପି ମନର ଭୟ ଦୂର ହୁଏନାହିଁ, ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଗରେ ଅଧିକ ସ୍ପଷ୍ଟ ହେବାରେ ଲାଗିଥିବା ପ୍ରମାଦ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଊଣା ହୁଏନାହିଁ ।

କଳା ଲାଗି କଳା, ସାହିତ୍ୟ ଲାଗି ସାହିତ୍ୟ,ବିଜ୍ଞାନ ଲାଗି ବିଜ୍ଞାନ । କଳାକାର କେବଳ କଳାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମାନିବ, ସାହିତ୍ୟିକ କେବଳ ସାହିତ୍ୟର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମାନିବ, ବୈଜ୍ଞାନିକ କେବଳ ବିଜ୍ଞାନର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମାନିବ, କାରଣ ଏପରି ନ ହେଲେ କଳାର ବିକାଶ ହୋଇ ପାରିବନାହିଁ । ସାହିତ୍ୟ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ପାରିବନାହିଁ, ବିଜ୍ଞାନର ନୂଆ ତଥ୍ୟମାନ ଅନୁଦ୍‌ଭାବିତ ରହିଯିବ । ତେଣୁ ସମାଜର ଜୀବ ହେଲେ ମଧ ଓ ସମାଜର ଦୁଃଖସୁଖଦ୍ୱାରା ନିର୍ଣ୍ଣିତ ହେଲେ ମଧ କଳାକାର, ସାହିତ୍ୟିକ ଓ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ତଥାପି ଖାଲି ଆପଣା ଆପଣା ବିଦ୍ୟାର ବୋଲ ମାନିବେ, ଆଉ କାହାରି ବୋଲ ମାନିବେନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରାପ୍ତ ଜ୍ଞାନଦ୍ୱାରା ସଂସାରର କେତେଦୂର ଅଗ୍ରଗତି ବା ଅଧୋଗତି ହେବ, ସେମାନେ ସେସବୁ ପ୍ରୟୋଜନ ବାଦର ଫାନ୍ଦରେ ପଡ଼ିବେ ନାହିଁ । ଫାନ୍ଦରେ ପଡ଼ିଲେ କଳା, ସାହିତ୍ୟ ତଥା ବିଜ୍ଞାନ ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ ହେବ । ଏକଥା ଶୁଣିଲାବେଳକୁ ଜର୍ମାନୀର ଷାଠିଏ ଲକ୍ଷ ଇହୁଦୀଙ୍କର ସୁଯୋଜିତ ହତ୍ୟାକ୍ରମରେ ସୂତ୍ରଧାର ନିମିତ୍ତରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିବା ଆଡଲ୍‌ଫ୍ ଆଇଖ୍‌ମାନଙ୍କ କଥା ମୋର ମନେ ପଡ଼ିଯାଏ । ଏବେ ଇସ୍ରାଏଲରେ ତାଙ୍କର ବିଚାର ହେଲା, ଫାଶୀ ମଧ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ଶେଷମୁହୂର୍ତ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବି ସେ ଏହି ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡ ଲାଗି ଆପଣାକୁ ଦାୟୀ କରୁ ନ ଥିଲେ । କେବଳ କର୍ତ୍ତା ହିଟ୍‌ଲରର ନିର୍ଦ୍ଦେଶମାନି ରାଜ୍ୟର ଜଣେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିଷ୍ଠ କର୍ମଚାରୀ ହିସାବରେ ସେ ଏ ସବୁ କରିଛନ୍ତି, – ବଡ଼ ନିର୍ଲିପ୍ତ ଭାବରେ ସେ ଖାଲି ଏଇଆ କହୁଥିଲେ, ତଟସ୍ଥତାର ଇତିହାସରେ ଏହା ହେଉଚି ଦାରୁଣତମ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । ବୈଜ୍ଞାନିକର ତଟସ୍ଥତା ଠିକ୍ ଏହିବରି ଏକ ତଟସ୍ଥତା ନୁହେଁ କି ? ଭୟାଚ୍ଛନ୍ନ ମଣିଷମନ ଆପଣାକୁ ବାରମ୍ବାର ଏହି ପ୍ରଶ୍ନଟି ପଚାରି ବଡ଼ ଅଶାନ୍ତ ହୋଇପଡ଼େ ।

୧୯୪୫ ମସିହା ଅଗଷ୍ଟ ଛଅ ତାରିଖରେ ଯିଏ ହିରୋସୀମା ଉପରେ ପ୍ରଥମ ପରମାଣୁ ବୋମା ପକାଇବାକୁ ଯାଇଥିଲା, ଗଲାବେଳେ ସିଏ ମଧ୍ୟ ବୈଜ୍ଞାନିକର ତଟସ୍ଥତା ନେଇ ଯାଇଥିଲା । ପୃଥିବୀରେ ବିଜ୍ଞାନର ନୂଆ ଯୁଗ ଆରମ୍ଭ ହେବ, ଯୁଦ୍ଧ-କୌଶଳର ଇତିହାସରେ ଏକ ନୂତନ ଅଧାୟ ଖୋଲିବ, – ସେତେବେଳେ ହୁଏତ ଏହିସବୁ ଛବିଳ ବିସ୍ମୟ ବୈଜ୍ଞାନିକର ତଟସ୍ଥତାକୁ ଭାରି ପରିପୁଷ୍ଟ କରି ରଖିଥିବ । ହିରୋସୀମା ଓ ନାଗାସାକୀ ଉପରେ ବୋମା ପଡ଼ିଲା । ବିଜ୍ଞାନର ନିୟମ ଅନୁସରଣ କରି ମଣିଷ ତିଆରି ବୋମା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ମଧରେ ମୃତ୍ୟୁର ଭୟାବହତା ଦ୍ୱାରା ଜନସମୂହକୁ ଗ୍ରାସ କରିବାରେ କୌଣସି ତ୍ରୁଟି ଦେଖାଇଲା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ବିଜ୍ଞାନୀ ମଣିଷର ସାହସୀ ପ୍ରତିନିଧି ହୋଇ ଯିଏ ନୂଆ ମାରଣାସ୍ତ୍ର ଯୁଗର ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲା, ତାର କି ଦଶା ହେଲା ? ତା' ଭିତରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ରହିଥିବା ମଣିଷ ବିଜ୍ଞାନର ସମସ୍ତ ତଟସ୍ଥ ଶୃଙ୍ଖଳାକୁ ଭାଙ୍ଗି ବାହାରକୁ ବାହାରି ଆସିଲା । ସେ ଆପଣାକୁ ପଚାରିଲା ଏତେ ମଣିଷ ମରି ଓ ଆହୁରି ଅନେକ ମଣିଷ ମାରିବାର ଏକ

ଅଖଣ୍ଡ ଅଧ୍ୟାୟ ଖୋଲି ଦେଇ ସେ କାହାର କି ଉପକାର କଲା ? ସେକ୍‌ସପିଅର୍‌ଙ୍କର ମ୍ୟାକ୍‌ବେଥ ନିଦ୍ରିତ ନିରୀହ ମଣିଷର ହତ୍ୟାକରି ଆପେ ସମସ୍ତ ଜୀବନଲାଗି ନିଦ୍ରାରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେଲାପରି ହିରୋସୀମା ଉପରେ ବୋମା ପକାଇଥିବା ବୈଜ୍ଞାନିକ ବିମାନଚାଳକ ଆପଣା ବିବେକର ଆଘାତରେ ଆପେ ଆହତ ହୋଇପଡ଼ିଲା । ମାରଣାସ୍ତ୍ର-ଯୁଗର ଏହି ବାହାଦୁର ପ୍ରଥମ ସୈନିକ ଆଜି ଆମେରିକାର ଏକ ପାଗଳଖାନାରେ ଆପଣା ଅନୁତାପର ଆଘାତକୁ ଅଙ୍ଗେ ନିଭାଉଚି, ଏବଂ ସେ ଫିଟାଇ ଦେଇଥିବା କଳୁଷିତ ପଥରେ ଆଜି ମାସକୁ ମାସ ନୂଆ ବୋମାର ପରୀକ୍ଷା ଚାଲିଚି, ହିରୋସୀମାର ଶହେ ବା ହଜାରଗୁଣ ପ୍ରଳୟ ଲାଗି ତଟସ୍ଥ ବୈଜ୍ଞାନିକ ବାଟ ଫିଟାଇ ଦେଉଚି ।

ଏଠି ବୈଜ୍ଞାନିକ Leo Szilardଙ୍କର କଥା ମନେ ପଡ଼ିଯାଉଚି । ଅଣୁ ଶକ୍ତିର ଗବେଷଣାରେ ସେ ପୃଥିବୀବ୍ୟାପୀ ଖ୍ୟାତିଲାଭ କରିସାରିଥିଲେ । ଅଣୁ ବିଜ୍ଞାନର ସତ୍ୟମାନ ଆବିଷ୍କାର କରିବାରେ ତାଙ୍କର ଅତି ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଅବଦାନ ରହିଚି । ଜଣେ ମଣିଷ ହିସାବରେ ସେ ଭାବିଥିଲେ ଯେ ନୂତନ ବିଜ୍ଞାନ କେବଳ ମଣିଷପରିବାରର କଲ୍ୟାଣରେ ହିଁ ଲାଗିବ । ପୃଥିବୀରୁ ରୋଗବ୍ୟାଧି ଦୂର କରିବ, ମାଟିରୁ ଅଧିକ ଫଳ ଫଳାଇବ; କିନ୍ତୁ ତାହା ହୋଇପାରିଲାନାହିଁ । ମଣିଷର କଲ୍ୟାଣପାଇଁ ନୁହେଁ, ମଣିଷର ସର୍ବନାଶ ପାଇଁ ଓ ମଣିଷକୁ ସତେ ଭୟଦ୍ୱାରା ତ୍ରସ୍ତ କରି ରଖିବାପାଇଁ ଅଣୁଶକ୍ତିର ବ୍ୟବହାର କରାଗଲା । ଏଥିରେ ଅମଣିଷ ବୈଜ୍ଞାନିକ ହୁଏତ ତଟସ୍ଥ ହୋଇ ରହିପାରେ, କିନ୍ତୁ ବୈଜ୍ଞାନିକ Szilard ଙ୍କ ଭିତରେ ଥିବା ମଣିଷ ତଟସ୍ଥ ରହିପାରିଲା ନାହିଁ । ମଣିଷର ବାଟରେ ଯିବା ଲାଗି ସିଲାର୍ଡ଼ ତଥାକଥିତ ବିଜ୍ଞାନର ବାଟ ଛାଡ଼ିଲେ । ସର୍ବନାଶର ଯୋଜନାରେ ଆପଣାକୁ ଲିପ୍ତ କରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରି ସେ ଅଣୁଶକ୍ତି-ଗବେଷଣାର କ୍ଷେତ୍ରରୁ ମଣିଷ ପରି ବିଦାୟ ନେଇ ଆସିଲେ । ଅନେକ ହସିଲେ, ତାଙ୍କର ବୁଦ୍ଧିକୁ ଅନେକେ ଅପରିପକ୍ୱ ବୋଲି କହିଲେ । ଅନେକେ ତାଙ୍କୁ ନିର୍ବୋଧ ବୋଲି ଭାବି ପଛରେ ପକାଇ ଆଗକୁ ବାହାରିଗଲେ ।

ଆର୍ଲବର୍ଟ ଆଇନ୍‌ଷ୍ଟାଇନ୍ ହେଉଚନ୍ତି ଏହି ପରମାଣୁ ଯୁଗର ଜନକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ । ପରମାଣୁ ଶକ୍ତିରୁ ଯେ ସାମରିକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ କରିବାଲାଗି ଏକ ଭୟାବହ ମାରଣାସ୍ତ୍ର ତିଆରି କରାଯାଇ ପାରିବ, ବୋଧହୁଏ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଆଇନ୍‌ଷ୍ଟାଇନ୍ ହିଁ ପ୍ରଥମେ ଏହି ସମ୍ଭାବନାର ସୂଚନା ପାଇଥିଲେ । ପରମାଣୁର ଅପାର ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ପୃଥିବୀର ସର୍ବନାଶ କରିହେବ, ପୃଥିବୀକୁ ସମୃଦ୍ଧିମନ୍ତ ବି କରିହେବ । ଅଣୁଶକ୍ତିର ଅଧିକତର ଗବେଷଣାଦ୍ୱାରା ଯେଉଁସବୁ ତଥ୍ୟ ଓ ସତ୍ୟର ଉଦ୍‌ଘାଟନ ହେବ, ତାକୁ କେବଳ ମଣିଷ ସମାଜର କଲ୍ୟାଣ ଲାଗି ପ୍ରୟୋଗ କରାଯିବ, ରାଜ୍ୟର ବିଧାୟକମାନଙ୍କଠାରୁ ଏହି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ପାଇବାପରେ ଯାଇ ସେ ଏହି ଗବେଷଣାରେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେହି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି କେହି

ରଖିଲେନାହିଁ । ଯେଉଁ ରାଜ୍ୟର ନାଗରିକ ହିସାବରେ ସେ ଅଣୁଶକ୍ତିର ଗବେଷଣା କରୁଥିଲେ, ଯୁଦ୍ଧରେ ଜିତିବାର ପରମ ଗୌରବ ପାଇବାଲାଗି ସେହି ରାଜ୍ୟର ସରକାର ଆଗଭର ହୋଇ ପୃଥିବୀର ପ୍ରଥମ ପରମାଣୁ ବୋମାକୁ ମଣିଷ ଉପରେ ପରୀକ୍ଷା କରିବ ବୋଲି ବାହାରି ପଡ଼ିଲା । ଆମେରିକା ଯୁଦ୍ଧ ଜିତିଲା; କିନ୍ତୁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଆଇନ୍‌ଷ୍ଟାଇନ୍‌ଙ୍କ ଭିତରେ ରହିଥିବା ମଣିଷ ଏଥିରେ ମରଣାନ୍ତକ ପୀଡ଼ା ଅନୁଭବ କଲା । ସଂସାରରେ ଏକ ନୂତନ ଭୟାବହତାର ଅବତାରଣା କରାଇବାରେ ସେ ଆପଣାକୁ ଅବଶ୍ୟ ଲିପ୍ତ ବୋଲି ଭାବି ବଡ଼ ସନ୍ତପ୍ତ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ତାଙ୍କର ଶେଷ ଜୀବନ ଏହିପରି ଏକ ନିରାଶାରେ ହିଁ କଟିଥିଲା । ଏହିପରି ଏକ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସେ ଥରେ କହି ପକାଇଥିଲେ 'ମୋତେ ପୁଣି ଥରେ ଏହି ସଂସାରରେ ଯଦି ଯୁବକ ହୋଇ ରହିବାକୁ ପଡ଼ନ୍ତା, ତେବେ ମୁଁ ଫେରିବାଲା ହୋଇ ଦ୍ୱାରଦ୍ୱାର ବୁଲି ପେଟ ପୋଷନ୍ତି ପଛକେ ବୈଜ୍ଞାନିକ କଦାପି ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ ।'

ଅର୍ଥାତ୍ ଜଣେ ତଟସ୍ଥ ବୈଜ୍ଞାନିକ ହିସାବରେ ଆଇନ୍‌ଷ୍ଟାଇନ୍ ଆପଣାର ବିଫଳତା ଘୋଷଣା କରିଗଲେ । ତାଙ୍କ ଭିତରେ ମଣିଷ ତାଙ୍କ ଜ୍ଞାନ ଓ ଗବେଷଣାର ସକଳ ତଟସ୍ଥତାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କଲା । ପ୍ରବନ୍ଧର ଆରମ୍ଭରେ ଏହି ଦୀର୍ଘ ଅବତାରଣାଟିର ମୂଳ ପ୍ରଶ୍ନ ହେଉଚି; କବି, କଳାକାର, ସାହିତ୍ୟିକ ଓ ବୈଜ୍ଞାନିକ କ'ଣ ପ୍ରକୃତରେ ତଟସ୍ଥ ହୋଇ ରହି ପାରିବ ? ଦାର୍ଶନିକ କ'ଣ ପ୍ରକୃତରେ ତଟସ୍ଥ ହୋଇରହିପାରିବ ? ପୃଥିବୀରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟାଇବା, ମଣିଷ ସମାଜକୁ ବଦଳାଇବା କ'ଣ ଦର୍ଶନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହୋଇ ରହିବ ନାହିଁ ? ଖାଲି ପୃଥିବୀକୁ ବୁଝିବାହିଁ ଦାର୍ଶନିକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହୋଇରହିବ ? କ'ଣ ଖାଲି ବୁଝିବା ଲାଗି ହିଁ ସେ ପୃଥିବୀକୁ ବୁଝିବ ? ନା ତା'ର ଏହି ବୁଝିବା ଉପରେ ଆଉ କୌଣସି ମହତ୍ତର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବା ମହତ୍ତର ମୂଲ୍ୟ ରହିଚି; ଯାହାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଁ ସେ ଆପଣାର ସକଳ ବୁଝିବାକୁ ନିୟୋଜିତ କରି ରଖିବ ? ଜୀବନରେ କୌଣସି ମହତ୍ତର ମୂଲ୍ୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠାକୁ ଧ୍ୟେୟ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରୁ ନ ଥିଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କ'ଣ ତା'ର ବୁଝିବା ପ୍ରକୃତରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇପାରିବ ? ତେବେ ଗୋଟାଏ ପାଖରେ ରସେଲଙ୍କର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଓ ଆଉ ଗୋଟାଏ ପାଖରେ ମାର୍କସ୍‌ଙ୍କର ବ୍ୟାଖ୍ୟା,— ଆମେ ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟରୁ କେଉଁଟିକୁ ଦର୍ଶନର ପ୍ରକୃତ ଓ ଯଥୋଚିତ ଧ୍ୟେୟ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରି ପାରିବା ? ତଟସ୍ଥତା ଓ ଅବଲିପ୍ତତା —, ଦୁହିଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆମେ କେଉଁଠି କିପରି ଏକ ସୀମାରେଖା ପକାଇ ରଖିପାରିବା ? ତଟସ୍ଥତାର ମୂଲ୍ୟ କ'ଣ ମଣିଷର ମୂଲ୍ୟଠାରୁ ଅଧିକ ? ତଟସ୍ଥ ରହିବ ବୋଲି ସତ୍ୟକାମ ମଣିଷ ଆପଣା ଭିତରର ମଣିଷଟାକୁ କେତେଦୂର ଅବରୁଦ୍ଧ କରି ରଖିପାରିବ ?

ମୋ ଦେଶରେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ରହିଚି, ନାନା ଉପାୟରେ ପ୍ରବଳ ମଣିଷ ଦୁର୍ବଳତାକୁ ଭଣ୍ଡିବାରେ ଲାଗିଚି, ନାନା ଛଳରେ ତା'ର ଦୁଆରକୁ ବନ୍ଦ କରି ରଖିଚି । ମୋ' ଦେଶର

ପିଲା ସୁସ୍ଥ ହୋଇ ବଢ଼ି ମଣିଷପରି ବ୍ୟବହାର ଅଧିକାର ହାସଲ କରି ପାରିନାହିଁ, ମୋ' ସଂସାରରେ ତେଣେ ଇନ୍ଦ୍ରଭୁବନରେ ସମତୁଲ ଭାବରେ ଏଣେ ରୁକ୍ଷ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ରାକ୍ଷସଟା ଆଁ କରି ପଡ଼ିଅଛି । ଜୀବନର ଚିନ୍ତା ଅପେକ୍ଷା ମୃତ୍ୟୁର ଭୟ ହିଁ ମଣିଷକୁ ଅଧିକ ଘାରିଚି । ସଭ୍ୟ ପରମ୍ପରାର ସମର୍ଥନ ପାଇ ନାନା ପ୍ରକାର ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ବର୍ବରତା ମଣିଷବ୍ୟକ୍ତିର ତଣ୍ଟି ଚିପି ମାରିଦେବାକୁ ବିସିଛି । ଏକାଠି ମିଶି ଅଧିକ ମାନବିକ ସମୃଦ୍ଧି ସକାଶେ ଜୀବନ ବଞ୍ଚିବା ଅପେକ୍ଷା ଅପରପକ୍ଷର ଭୟରେ ଯୁଦ୍ଧଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକୁ ଓ ସଂସାର ଉପରେ ଏକ ତ୍ରାସର ମହାଖଡ୍ଗ ଝୁଲାଇକରି ରଖିବାକୁ ଏବେ ବାସ୍ତବତା ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଉଚି,– ନିର୍ଭୟ ମଣିଷକୁ ଉଡ଼ା ଆଦର୍ଶବାଦୀ କହି ଉଡ଼ାଇ ଦିଆଯାଉଚି । ଜଣେ ସାହିତ୍ୟିକ ବା କଳାକାର ହିସାବରେ ଏଠି ମୁଁ ତଟସ୍ଥ ହୋଇ ରହିପାରିବି, ମୋର ସମସ୍ତ ସଚେତନତାର ଦ୍ୱାର ବନ୍ଦ କରି ମୁଁ ତଥାପି ସାହିତ୍ୟିକର ନିର୍ମଳ କଳାମଣ୍ଡପ ଉପରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ବସି ପାରିବି ? ମୁଁ ବସି ରହିଲେ ମୋର ଏହି ସଂସାରକୁ କିଏ ବଦଳାଇବ ? ମଣିଷର ମନରେ ପରିବର୍ତ୍ତନର ମଞ୍ଜି ନ ପୋତିଲେ, ତା' ହୃଦୟରେ ନୂତନ ଜୀବନର ଉତ୍ସାହ ଓ ବିଶ୍ୱାସ ସଞ୍ଚାର କରି ନ ପାରିଲେ କେଉଁ ରାଜନୀତି ସଂସାରକୁ ବଦଳାଇ ପାରିବ ? ଏପରି ବାହାରି ପରିବର୍ତ୍ତନ ତ କେତେ ହୋଇଚି । ରାଜ୍ୟ ବଦଳିଚି, ରାଜା ବଦଳିଚନ୍ତି, ତନ୍ତ୍ର ବଦଳିଚି; ପୁରୁଣା ମୁଣ୍ଡ କଟାହୋଇ ନୂଆମୁଣ୍ଡର ଥାପନା ହୋଇଚି, ପୁରୁଣା ଠାକୁରଙ୍କର ସିଂହାସନ ତଡ଼ା ହୋଇ ନୂଆ ବେଦୀ ଗଢ଼ା ହୋଇଚି । ମାତ୍ର ମଣିଷର ମନ ଯେତିକି ବଦଳିଚି, ମଣିଷର ପୃଥିବୀଟା ମଧ୍ୟ ଯଥାର୍ଥରେ କେବଳ ସେତିକି ବଦଳିଛି । ନଚେତ୍ ମଣିଷକୁ ଦାସ କରି ରଖିବାର ଜଞ୍ଜିର ବଦଳିଚି, ଦାସତ୍ୱର ଭାଷ୍ୟ ବଦଳିଚି, କିନ୍ତୁ ସଂସାର ବଦଳିନାହିଁ ।

ଦାରିଦ୍ର୍ୟ, ଏକଛତ୍ର ଶାସନ, ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ଶୋଷଣ, ଏସବୁ କେବଳ ରାଜନୀତିକ ସମସ୍ୟା ନୁହେଁ । ଏସବୁ ହେଉଚି ମଣିଷ ଜୀବନର ମୌଳିକ ସମସ୍ୟା । ମଣିଷ ମଣିଷପରି ବଞ୍ଚିବ, ମଣିଷ ପରି ମୁକ୍ତ ହୋଇ କଥା କହିପାରିବ, ସବୁ ଭୟ ପରିହାର କରି ସେ ସମ୍ମାନର ସହିତ ସମସ୍ତଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ମିଳିତ ହେବ; ପୃଥିବୀକୁ ଦେବ ଓ ପୃଥିବୀରୁ ନେବ, – ଯଦି ଏହାକୁ ସାମ୍ୟବାଦୀ ବୋଲାଇବାରେ ମୋର ଏତେ ଟିକିଏ ସଙ୍କୋଚନ ନାହିଁ । କାରଣ ଏହି ସଂଗ୍ରାମ ରାଜନୀତିର ସଂଗ୍ରାମ ନୁହେଁ, ଏହା ଜୀବନ ନୀତିର ସଂଗ୍ରାମ । ଧର୍ମ କହ ସଂସ୍କୃତି କହ ବା ପ୍ରଗତି କହ, ସବୁରି ମୂଳରେ ଯେଉଁ ମନୁଷ୍ୟୋଚିତ ଜୀବନସ୍ତରର ଆଧାର ନିହିତ ହୋଇ ରହିଚି, ସେଥିଲାଗି ସାହିତ୍ୟିକ ଅବଶ୍ୟ ସଂଗ୍ରାମ କରିବ, ସେହି ସଂଗ୍ରାମରୁ ପଳାଇଯାଇ ଦର୍ଶନ ତଟସ୍ଥ ରହିବାର ବାହାନାରେ କଦାପି ଚୁପ୍ ହୋଇ ରହିବନାହିଁ । ଉଗ୍ର ଏକଛତ୍ର ବ୍ୟୂହର ସମ୍ମୁଖରେ ବ୍ୟକ୍ତିର ସମ୍ମାନିତ ଅସ୍ତିତ୍ୱକୁ ଉତ୍ତୋଳିତ କରି ଧରିବା, ବ୍ୟକ୍ତି ହିସାବରେ ଆପଣାର ଜୀବନ ବଞ୍ଚିବାଲାଗି ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଣିଷର ଯେଉଁ ସର୍ବନିମ୍ନ ଆର୍ଥିକ ସାମାଜିକ ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଆଧାରଶିଳା ଟିକକ ଦରକାର; ପ୍ରବଳତମ ସତ୍ତା ଆଗରେ ମଧ୍ୟ

ନିର୍ଭୟ ରହି ସେତିକି ଲାଗି ଦାବୀ କରିବା, — ଆଜିର ସାହିତ୍ୟିକ ଏହାକୁ ଆପଣାର ଧର୍ମ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିନେଉ । କଳାକାର ହେଉ, ସାହିତ୍ୟିକ ହେଉ ବା ଦାର୍ଶନିକ ହେଉ,— ତାକୁ ଆଗ ନିର୍ଭୀକ ହୋଇ ମଣିଷର ପକ୍ଷରେ ଠିଆହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । କାରଣ ସେ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ମଣିଷ । ଯେଉଁ ସମାଜରେ ମଣିଷକୁ ତା'ର ଯଥାର୍ଥ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ନମିଳିଚି ସେହି ସମାଜରେ କୌଣସି ଯଥାର୍ଥ ସାହିତ୍ୟ କଳା ବା ଦର୍ଶନଲାଗି ଆବଶ୍ୟକ ଭୂମି ତିଆରି ହୋଇ ପାରିବନାହିଁ । ଆପେ ତଟସ୍ଥ ରହିବାର ବାହାନାରେ ହୁଏତ ଏହି ସଂଗ୍ରାମରୁ ଆଡ଼େଇ ହୋଇ ରହିଯିବ; କିନ୍ତୁ ତଦ୍ୱାରା ସେ ଆପଣାଠାରୁ ହିଁ ଆଡ଼େଇ ହୋଇ ରହିବ । ଏ ଯୁଗର ସ୍ୱର୍ଗ ଦୂରର କେଉଁ ଅତିପାର୍ଥିବ କଳ୍ପନା ଭିତରେ ନୁହେଁ, ଏ ଯୁଗର ସ୍ୱର୍ଗ ହେଉଚି ଏହି ପୃଥିବୀ ଉପରେ ମଣିଷର ଜୀବନକୁ ସୁଚିର ଓ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ କରି ଗଢ଼ିବାରେ । ଏ ଯୁଗର ମୋକ୍ଷ ପଳାଇଯିବାକୁ ବୁଝାଏ ନାହିଁ — ଏହି ସଂସାର ଭିତରେ ସକଳପ୍ରକାର ବିକାର ଓ ତ୍ରାସରୁ ବିମୁକ୍ତ ହୋଇ ବିଶ୍ୱାସର ସହିତ ଜୀବନ ବଞ୍ଚିବାକୁ ବୁଝାଏ । ଏ ଯୁଗର ଜୀବନଯୋଗରେ ଜ୍ଞାନ, ଭକ୍ତି ଓ କର୍ମଭିତରେ ଆଉ କୌଣସି ଭେଦ ରହିବନାହିଁ । ଏହି ଭେଦ ପ୍ରକୃତରେ କୌଣସି ଯୁଗରେ ନ ଥିଲା । ଆପଣାର ଅପାରଗତାକୁ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖିବାଲାଗି ମଣିଷହିଁ ଆପଣା ବୁଦ୍ଧିଦେଇ ଏହିପରି ଏକ ଭେଦର ଖଣ୍ଡାୟତନ ସୃଷ୍ଟି କରି ରଖୁଥିଲା ।

ଫରାସୀ ଉପନ୍ୟାସକାର Albert Camus କୌଣସିଠାରେ କହିଚନ୍ତି, 'ପୁରୁଣା ପୃଥିବୀକୁ ନୂଆ କରି ଗଢ଼ିବା — ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯୁଗକୁହିଁ ଏହି ମହାକର୍ତ୍ତବ୍ୟର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ହୁଏ । ମୋ ଯୁଗ ଅବଶ୍ୟ ଜାଣି ସାରିଲାଣି ଯେ କୌଣସି ନୂଆ ପୃଥିବୀ ଗଢ଼ିବାର ଶକ୍ତି ଆଉ ତା' ଭିତରେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସମ୍ଭବତ ଏହି ଯୁଗର ସମ୍ମୁଖରେ ଆଉ ଏକ ମହତ୍ତର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ରହିଚି । ପୃଥିବୀକୁ ସମୂଳ ସର୍ବନାଶରୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବା — ଏହାହିଁ ହେଉଚି ମୋ' ଯୁଗରେ ମହାକର୍ତ୍ତବ୍ୟ' । Camus ନିରାଶାବାଦୀ— ସଂଶୟବାଦୀ । ସେ ବିଶ୍ୱାସବାଦୀ ନୁହନ୍ତି । ସେଥିଲାଗି ଏହି ପୃଥିବୀକୁ ସମୂଳ ଧ୍ୱଂସରୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବାକୁ ହିଁ ସେ ଏ ଯୁଗର ଏକମାତ୍ର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ବିଚାରୁଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସଂସାରକୁ ଧ୍ୱଂସମୁଖରୁ କିଏ ବଞ୍ଚାଇ ପାରିବ ? ନାନା ଅବିଶ୍ୱାସକୁ ବିଶ୍ୱାସ ମଣି ନାନା ନିରର୍ଥକତାକୁ ସାର୍ଥକ ବୋଲି ମଣି ପୃଥିବୀର ମଣିଷ ଆପଣାକୁ ସର୍ବନାଶର ଦୁଆରମୁହଁରେ ଆଣି ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଇଚି । ଏହି ସର୍ବନାଶକୁ ଏଡ଼ିବାକୁ ହେଲେ ନୂଆ ବିଶ୍ୱାସରେ ବଳୀୟାନ୍ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ, ନୂତନ ଜୀବନମୂଲ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ମରଣବାଚୀ ନାନା ସଂଶୟବାଦକୁ ଜୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ତେଣୁ ମୋ ସଂସାର ଆଜି ସର୍ବନାଶର ଦାଢ଼ରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲାଣି, ଏ କଥା ବୁଝିବାର ଅର୍ଥ ହେଉଚି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଲାଗି ପ୍ରଥମ ପାଦ ପକାଇବା । ସଂସାରକୁ ସମୂଳ ସର୍ବନାଶରୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବାର ଅର୍ଥ ହେଉଚି ସଂସାରକୁ ନୂତନ କରି ଗଢ଼ିବା, ଆପଣାର ଜୀବନଦୃଷ୍ଟିରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟାଇବା । ଭୟରୁ

ରକ୍ଷା ପାଇବା ଅର୍ଥ ନିର୍ଭୟ ହେବା । ସଂଗ୍ରାମର ଅବସାନ ଘଟାଇବା ଅର୍ଥ ହେଉଚି, ଏହି ସଂଗ୍ରାମରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ଓ ଏଥିରେ ଜୟଲାଭ କରିବା ।

ବୁଝିବାର ଅର୍ଥ ହେଉଚି ବଦଳାଇବା । ଜାଣିବା ଆଉ ବୁଝିବା ସମାନ ନୁହେଁ । ପିଲାଦିନେ ପାଠଶାଳାରେ ବସି ଆମେ କେତେକଥା ଜାଣିଥାଉ । କୋଉଟା ଭଲ ଆଉ କୋଉଟା ମନ୍ଦ, ଏକଥା ଜାଣିବାରେ ଆଉ କାହାରି ବାକୀ ନ ଥାଏ । ଆଧୁନିକ ସମାଜର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଚେତ ବ୍ୟକ୍ତି ଏ କଥା ଭଲକରି ଜାଣିଚନ୍ତି ଯେ ଆଗାମୀ ଯୁଦ୍ଧ ପୃଥିବୀର ଅନ୍ତିମ ଯୁଦ୍ଧ ନୁହେଁ, ପୃଥିବୀରୁ ଯୁଦ୍ଧର ଅବସାନ ଘଟାଇବାଲାଗି ହିଁ ଏହା ଅନ୍ତିମ ଯୁଦ୍ଧ ହେବ । ଜେତା ଓ ବିଜିତ, ସଂପୃକ୍ତ ଓ ଅସଂପୃକ୍ତ ସବୁ ପକ୍ଷରୁ କୋଟି କୋଟି ଲୋକ ମରିବେ; ପୁଣି ଯେଉଁମାନେ ବଞ୍ଚିବେ, ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରାଚୀନ କାଳର ଆଦିମ ସ୍ତରରୁ ହିଁ ପୁଣି ଆପଣାର ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁ ହେବ । ମାତ୍ର ଆମେ ସମସ୍ତେ ଏ କଥା ଜାଣିଥିଲେ ମଧ ଆଜି ପୃଥିବୀରେ ନିତି ନୂଆ ଯୁଦ୍ଧର ସଜବାଜ ଚାଲିଚି । ଯେଉଁ ଦେଶର ଲୋକେ ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ଜାଣିଚନ୍ତି, ସେଇମାନେହିଁ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ଉତ୍ସାହ ଓ ଅଧିକ ଉଦ୍‌ବେଗର ସହିତ ଏହି ସଜବାଜରେ ମାତିଛନ୍ତି । ଉପରେ ଯୁଦ୍ଧର ସଜବାଜ ଓ ତାହାର ଆନୁଷଙ୍ଗିକ ରୂପ ଉଗ୍ର ଘୃଣା ବଢ଼ି ବଢ଼ି ଚାଲିଚି, ତେଣେ ଅନ୍ତରଭିତରେ ମରଣାତ୍ମକ ଭୟ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ଚାଲିଚି । ଉପରେ ଅଜସ୍ର ପଇସା ଖରଚ ହୋଇ ଶତ୍ରୁ ମାରିବାର ମାରଣାସ୍ତ୍ର ତିଆରି ଚାଲିଚି, ଏଣେ ଅନ୍ତର ଭିତରେ କାତର ଅଶାନ୍ତି ମଣିଷକୁ ପଳପଳ କରି ମାରିବାରେ ଲାଗିଚି । ଏହି ବିରୋଧର ଶେଷ ସମାଧାନ କେଉଁଠି ? ଖାଲି ଜାଣିବାରେ ଏହି ବିରୋଧର ବ୍ୟାଧି ଯିବନାହିଁ ? ଅଧିକ ଜାଣିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ହୁଏତ ଏହି ବିରୋଧଟା ମଧ ଅଧିକ ପ୍ରବଳ ଓ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ହେବାରେ ଲାଗିଥିବ ।

ଆମ ଦେଶରେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଅଛି, ଆମ ଦେଶର ଅସାମାଜିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେତୁ ମଣିଷ ବଡ଼ ଅସମ୍ମାନିତ ହୋଇ ପଡ଼ି ରହିଚି, ପଶୁପରି ଭାଗ୍ୟ ଆଦରି ସିଆଣିଆ ମଣିଷର ସେବା ଖଟୁଚି । ଏ କଥା ନ ଜାଣେ କିଏ ? ବିଶେଷତଃ କେଉଁ ସାହିତ୍ୟିକ, କଳାକାର ବା ଦାର୍ଶନିକ ପାଖରେ ଏହି କଥାଗୁଡ଼ାକ ଆଜିଯାଏ ଅଛପା ରହିଚି ? ଯିଏ ଆମ ଦେଶର ରାଜନୀତି ଚଳାଉଚି, ସିଏ ମଧ ଏକଥା ଭଲକରି ଜାଣିଚି । ଦରିଦ୍ର ମଣିଷର ବର୍ଣ୍ଣନା କରି କବି କବିତା ଲେଖୁଚି, କଳାକାର ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର ଚିତ୍ର ଆଙ୍କି ଆପଣାର ପେଟ ପୋଷୁଚି, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଦାର୍ଶନିକ ଅତି ନିର୍ଲିପ୍ତ ଓ ତଟସ୍ଥ ଭାବରେ ସବୁ ମୂଲ୍ୟଠାରୁ ମାନବିକ ମୂଲ୍ୟକୁ ବଡ଼ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରି ସୁଧୀ ସମାଜରେ ପ୍ରଶଂସା ପାଉଚି । କିନ୍ତୁ ଆମେ ସମସ୍ତେ ତଥାପି ସେହି ପୁରୁଣାକୁ ଆଦରି ପଡ଼ି ରହିଚୁ । ପୁରୁଣାକୁ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ଆମ ଜୀବନର ଆତଯାତ ଚାଲିଚି । ପିଲାକୁ ପାଠ ପଢ଼ାଉଥିବା ମାଷ୍ଟର ରେଲଷ୍ଟେସନରେ ଆପଣାର ଛୋଟ ବାକ୍‌ସଟିକୁ ପିଲାର ମୁଣ୍ଡଉପରକୁ ଟେକି ଦେଉଚି । ଲୋକକଲ୍ୟାଣ କରି ବୁଲୁଥିବା ସମାଜ ସଂସ୍କାରକ

ତରତରରେ ଚାରିପଇସା ପକାଇଦେଇ କେଉଁ ମ୍ଳେଚ୍ଛ ମଣିଷପିଲା ପାଖରେ ଆପଣାର ଜୋତାକୁ ପାଲିସ୍ କରାଇ ନେଉଚି । ସବୁରି ଉଦୟଲାଗି ତ୍ୟାଗୀ ଓ ବୈରାଗୀ ହୋଇଥିବା ସର୍ବୋଦୟବାଦୀ ମଧ୍ୟ ଆପଣାର ବିଚାରକୁ ସବୁଠୁଁ ଉପାଦେୟ ବୋଲି ଜାଣିଥିବାରୁ ତାହାକୁ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ଉପରେ ଲଦିବାର ଧର୍ମାଚରଣ କରି ଚାଲିଚି । ଆମେ ସମସ୍ତେ ସବୁକଥା ଜାଣିଚୁ । ତଥାପି ଆମ ଭିତରେ ସେହି ପୁରୁଣା ଦଉଡ଼ି ଟଣାହୋଇ ପୁରୁଣା ଡଙ୍ଗାଟି ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୁରୁଣା ବାଟରେ ଚାଲିଚି । ବୁଝିଥିଲେ ଏପରି ହୁଏନାହିଁ । କାରଣ ଯିଏ ବୁଝେ, ସଂସାରକୁ ବଦଳାଇବାର ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତାରେ ପଡ଼ିବା ଆଗରୁ ସେ ଆଗ ବଦଳିଯାଏ ଓ ତାହାରି ବଦଳିଯିବାର ଅଦ୍ଭୁତ ରସାୟନଦ୍ୱାରା ଅତି ସ୍ୱାଭାବିକ ଓ ସୁନ୍ଦର ଢଙ୍ଗରେ ସେ ସାରା ସଂସାରର ବଦଳିବାରେ ମଧ୍ୟ ସହାୟତା କରେ ।

ମୁଁ ରାଗିଚି, ଏକଥା ବୁଝିଲାବେଳକୁ ରାଗ ଆମକୁ ଛାଡ଼ି ପଳାଏ । ମୁଁ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଚି, ଏକଥା ବୁଝିଲାବେଳକୁ ସବୁ ସ୍ୱପ୍ନ ମଧ୍ୟ ଛାଡ଼ି ପଳାଇଯାଏ । କିନ୍ତୁ ରାଗିବାଟା ଖରାପ ବୋଲି ନାନା ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ଓ ନାନା ନୀତିବାକ୍ୟରୁ ଜାଣିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମଣିଷ ତଥାପି ରାଗେ । ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିବାକୁ ନିରର୍ଥକ ବୋଲି ଜାଣିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମଣିଷ ଅନେକ ସମୟରେ ସ୍ୱପ୍ନର ଦଉଡ଼ିରେ କେତେପ୍ରକାରେ ଛନ୍ଦି ହୋଇଯାଏ । ହୁଏତ ସେହିପରି ସାହିତ୍ୟିକ ମଧ୍ୟ ତାର ସଂସାରକୁ ଜାଣିଥାଏ, କଳାକାର ତା'ର ସଂସାରକୁ ଜାଣିଥାଏ, ଦର୍ଶନର ପରିମାପକ ପକାଇ ଦାର୍ଶନିକ ମଧ୍ୟ ଜୀବନର ସଦର ଓ ମଫସଲକୁ ଜାଣି ମହାପଣ୍ଡିତ ହୋଇ ବସିଥାଏ । ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ଅତି ସିଦ୍ଧହସ୍ତ ହୋଇ ସଂସାରକୁ ହିଁ ଆପଣାର ପୁଞ୍ଜିପରି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଜାଣିବାର ଧନକୁ ସାହିତ୍ୟର ଭଣ୍ଡାର ଘରେ ଭରିଦେଇ ଏମାନେ ସଂସାରର ସବୁ ସମସ୍ୟା ସମାଧାନ କଲେ ବୋଲି ଭାବି ଅନେକ ସାନ୍ତ୍ୱନା ପାଆନ୍ତି । ସଂସାର ବିଷୟକ ଅନେକ ଅତୃପ୍ତିକୁ ତୃପ୍ତ କରିଦେଲେ ବୋଲି ମନେକରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତଥାପି ସେହି ପୁରୁଣା ସଂସାର ପୁରଣା ହୋଇ ପଡ଼ିରହେ । ଉପରେ ସଂସାର ବଦଳାଇବାର ବିରାଟ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମମାନ କେଡ଼େ ଦର୍ପରେ କେତେ ରାଜନୀତିକ ଚକ୍ର ଓ ଚକ୍ରାନ୍ତରେ ପଡ଼ି କେଡ଼େ ବଡ଼ ହୋଇ ଦେଖାଯାଏ; କିନ୍ତୁ ତଥାପି କିଛି ବଦଳେନାହିଁ । ଭେକ ବଦଳିଯାଏ, କଥା ବଦଳିଯାଏ, — ତଥାପି ସଂସାର ବଦଳେ ନାହିଁ ।

କିନ୍ତୁ ବୁଝିବା ଲୋକ ତଟସ୍ଥ ହୋଇ ରହିପାରେ ନାହିଁ । ସେ ଯେଉଁ ଧର୍ମର ଦୀକ୍ଷା ଦେଇ ବୁଲେ, ଆଗ ଆପଣାକୁ ସେହି ଧର୍ମରେହିଁ ଦୀକ୍ଷିତ କରେ । ସେହି ଧର୍ମର ସରଣୀ ଉପରେ ବଞ୍ଚି ସେ ସେହି ଧର୍ମର ପ୍ରଚାର କରେ । ତାର ଜ୍ଞାନ ଓ ତା'ର ବିଶ୍ୱାସ ମଧ୍ୟରେ ଆଉ କୌଣସି ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ରହେନାହିଁ, ତା'ର କଥା ଓ ତା'ର କାମ ଭିତରେ କୌଣସି ବିରୋଧ ରହେନାହିଁ । ଇଉରୋପର ମିଶନାରି ଧର୍ମରେ କେତେ ପ୍ରକାର ଜ୍ଞାନଗରିଷ୍ଠ ତାଲିମ ନେଇ ସାରା ପୃଥିବୀରେ ସଦ୍ଧର୍ମ ଅର୍ଥାତ୍ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍ ଧର୍ମର ପ୍ରଚାର ଲାଗି କେତେଆଡ଼େ ଖେଦି

ଯାଇଥିଲା । ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ପରିମାଣରେ ସେ ପୃଥିବୀର କେତେ ଦେଶରେ କେତେ ମଣିଷର ଧର୍ମଭେଦ ବଦଳାଇ ଦେଲା । କିନ୍ତୁ ଭେକ ସିନା ବଢ଼ିଲା, ମାତ୍ର ଧର୍ମର କ୍ଷୟହିଁ ହେଲା । ଦୂରଦେଶକୁ ନ ଯାଇ ଆପଣା ଘର ଇଉରୋପରେ ଯଦି ସେ ନିର୍ଭର ଭାବରେ ଆପଣା ଧର୍ମରେ ବଞ୍ଚିବାର ସାଧୁଚେଷ୍ଟା କରିଥାନ୍ତା, ତେବେ ଇଉରୋପ ସହିତ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟ ଆଜି ଅଧିକ ଧର୍ମଶୀଳ ହୋଇରହିଥାନ୍ତା । ଧର୍ମ ହେଉଚି ମୂଳତଃ ଭଗବାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଯିବାଲାଗି ଗୋଟାଏ ବାଟମାତ୍ର । କିନ୍ତୁ ସଂସାରର ସବୁ ଧର୍ମରେ ଚତୁର ଜ୍ଞାନୀମାନେ ଆପଣା ଆପଣା ଧର୍ମଲାଗି ଭଗବାନଙ୍କୁ ଏକ ବାଟପରି ବ୍ୟବହାର କରିଚନ୍ତି । ଖାଲି ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍ ଧର୍ମରେ ନୁହେଁ, ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ସମେତ ପୃଥିବୀର ସକଳ ଧର୍ମରେ ମଧ୍ୟ ଜ୍ଞାନୀମାନେ ଠିକ୍ ଏଇଆ କରିଚନ୍ତି, ବାଟର ନିଶାରେ ସେମାନେ ଭଗବାନଙ୍କର ମହିମାକୁ କ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ କରିଚନ୍ତି । ଆପେ ବାଉଳା ହୋଇଚନ୍ତି, ଆମସମସ୍ତଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ବାଉଳା କରିଚନ୍ତି । ଧର୍ମ ନାମରେ ଶାସନ ଚାଲିଚି; କିନ୍ତୁଧର୍ମର କ୍ଷୟ ହୋଇଚି । ପୁରୁଣା ମଣିଷ ସେଇ ପୁରୁଣା ହୋଇ ପଡ଼ିରହିଚି, ଧର୍ମ ନାମରେ ଅଫିମ ଖାଇ ସେ ଧମଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ ରହିଚି ।

ମାନସିକ ଆରୋଗ୍ୟ-ଶାସ୍ତ୍ର (Psychotherapy)ରେ ମଣିଷର ବିକୃତ ମନର ରୋଗ ଦୂର କରିବା ଲାଗି କୌଣସି ବିଶେଷ ଔଷଧର ବ୍ୟବସ୍ଥାନାହିଁ । କୌଣସି ନା କୌଣସି କାରଣରୁ ମଣିଷ ଆପଣାର ପାରିପାର୍ଶ୍ୱକୁ ବୁଝିବାର ସାମର୍ଥ୍ୟ ହରାଇ ବସିଥାଏ । ତାହାରି ଫଳରେ ନାନାପ୍ରକାର ବିକୃତ ଯୁକ୍ତି ଓ ବିକୃତ କଳ୍ପନାର ସାହାଯ୍ୟ ନେଇ ସେ ଆପଣାକୁ ଲୁଚାଇ ରଖିବାର ଚେଷ୍ଟା କରୁଥାଏ । ଅପଣାର ଅଶକ୍ତତାକୁ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥାଏ । ଯେଉଁସବୁ ମାର୍ଗକୁ ସମାଜ ଭଦ୍ରମାର୍ଗ ବୋଲି ସୁପାରିଶ କରେ, ସେହି ମାର୍ଗର ଆୟତନ ଭିତରେ ରହିଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ସମାଜ ଆଖିରେ ରୋଗୀ ବୋଲି ଧରା ପଡ଼େ ନାହିଁ । ଆପଣାଭିତରେ ସେ ଅବଶ୍ୟ ଅନେକ ଦମନ ଓ ଅନେକ ଅପଚେଷ୍ଟା ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟାଧିତ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ବାହାରେ ଚତୁର ଭାବରେ ଆପଣାକୁ ସୁସ୍ଥ ବୋଲି ଚିହ୍ନାଇ ପାରୁଥିବାରୁ ସେ ଆପଣାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ରୋଗଗୁଡ଼ିକୁ ମଧ୍ୟ ସହଜରେ ଧରିପାରେ ନାହିଁ । ଆପଣାକୁ ଲୁଚାଇ ରଖିବାର ସତତ ପ୍ରଚେଷ୍ଟାରେ ସମାଜର ମାର୍ଗଭିତରୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ ସମାଜ ତାକୁ ପାଗଳ ବୋଲି କହି ପାଗଳଖାନାକୁ ନେଇଯାଏ । ସମାଜ ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ବିକାରଗ୍ରସ୍ତ ମଣିଷ ସର୍ବଦା ରହିଚନ୍ତି । ସେମାନେ ଉପରେ ଭଦ୍ର ଓ ଶାନ୍ତ ହୋଇ ଚାଲୁଚନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ତାହାର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ସ୍ୱରୂପ ସେମାନଙ୍କୁ ଭିତରେ ଭିତରେ ନାନା ଅଶାନ୍ତି ସହିତ ଘରକରି ରହିବାକୁ ପଡୁଚି । ଉପରେ ସମାଜର ବାଟଉପରେ ଚାଲୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ବାଟବଣା ହୋଇଚନ୍ତି । ଜୀବନର ବାଟ ଭୁଲିଚନ୍ତି, ଆପଣାକୁ ଆପଣାର ଶତ୍ରୁ ବୋଲି ମାନିନେଇ ସମାଜରେ ଧରା ନ ପଡ଼ିବାର ସିଆଣିଆ ଧର୍ମକୁହିଁ ଆପଣାର ଧର୍ମବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିଚନ୍ତି ।

ଏହି ବ୍ୟାଧିର ଔଷଧ କ'ଣ ? ଆପଣା ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ, ନିର୍ଭୟ ହୋଇ ଆପଣାକୁ ବୁଝିପାରିବାର ସମର୍ଥତା– ରୋଗୀର ମନ ଭିତରେ ଏତିକି ସମ୍ଭବ କରାଯାଇ ପାରିଲେ ରୋଗୀର ମନ ବଦଳିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ । ରୋଗୀ ଆପଣାକୁ ବୁଝେ, ଆପଣାର ଦୁର୍ବଳତା ଓ ସରଳତା ସମେତ ଆପଣାର ସମଗ୍ର ଜୀବନକୁ ବୁଝେ ଓ ସେହି ଅନୁସାରେ ଏକ ଦାୟିତ୍ୱ ସମ୍ପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତି ହିସାବରେ ବଞ୍ଚିବାଲାଗି ଅଧିକ ବଳ ପାଏ । ଆପଣାକୁ ଲୁଚାଇ ରଖି ପ୍ରମତ୍ତ ହୋଇ ରହିବାର ନିର୍ବୋଧତାକୁ ମଧ୍ୟ ସେ କ୍ରମେ ବୁଝିପାରେ । ଏହିପରି ଏକ ବିକାର-ବର୍ଜିତ ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟି ଫେରାଇ ଆଣିବା ହେଉଚି ମାନସିକ ଆରେଗ୍ୟ-ଶାସ୍ତ୍ରର ମୂଳକଥା । ଏଥିପାଇଁ ମୂଳତଃ ଯେଉଁ ବିଶ୍ୱାସ, ଯେଉଁ ନିର୍ଭର ଓ ସହାନୁଭୂତି ଦରକାର, ତାହାକୁହିଁ ମାନସିକ ଚିକିତ୍ସକର ସର୍ବପ୍ରଧାନ ଔଷଧ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ । ଆପଣା ଜୀବନ ସହିତ ନାଡ଼ ଛିଡ଼ିଗଲେ ମଣିଷ ଆପଣାକୁ ସତ୍ୟ ରୂପରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଏ, ସେ ଆପଣାକୁ ବୁଝେ, ତେଣୁ ସେ ବଦଳିଯାଏ । ରୋଗୀ ଆପେ ଆପଣାର ମନ ବିକାରର ନିଦାନଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଖି ପାରିବାର ଅର୍ନ୍ତଶକ୍ତି ଲାଭ କରିପାରିବ, ଏହାହିଁ ହେଉଚି ମାନସିକ ଆରୋଗ୍ୟ-ଶାସ୍ତ୍ରର ସର୍ବପ୍ରଧାନ ଔଷଧ । ଦୁଃଖର ନିଦାନକୁ ବୁଝିବା ହେଉଚି ଦୁଃଖର ନିରାକରଣ କରିବା ।

ମୋର କହିବା କଥାଗୁଡ଼ାକ ହୁଏତ କେତେ ଖିଅ ହୋଇ ପାଠକର ମନରେ କେତେ ଅଡୁଆ ସୃଷ୍ଟି କରିସାରିବଣି । ତେଣୁ ପ୍ରବନ୍ଧଟି ଶେଷ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ଏହି ଖିଅଗୁଡ଼ିକୁ ଗୋଟିଏ କରି ଆଣିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବି । ମୁଁ ଭାବେ, ବୁଝିବା ଆଉ ବଦଳାଇବା ଭିତରେ କୌଣସି ଫରକ ନାହିଁ । ବୁଝିବାର ଅର୍ଥ ହେଉଚି ସମଗ୍ର ଭାବରେ ଜାଣିବା । ଖାଲି ବୁଦ୍ଧି ଦେଇ ନୁହେଁ, ଅନୁଭୂତିର ସକଳ ଦ୍ୱାରଦେଇ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଭୟ ଓ ବିକାରରୁ ନିର୍ଭୟ ରହି ସମଗ୍ର ଭାବରେ ଜାଣିବା ଓ ଆପଣାକୁ ମଧ୍ୟ ସେହି ଜାଣିବାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିବା । ବୁଝିବା ଅର୍ଥ ଆପଣାର ଦାୟିତ୍ୱକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିବା, ପ୍ରବାହ ଭିତରେ ପଶି ଆପଣାକୁ ବଦଳାଇବା ଓ ତେଣୁ ସଂସାରକୁ ବଦଳାଇବା । ମଣିଷର ବୁଦ୍ଧି ମଣିଷର ଅନ୍ତରୁନ୍ମୋଚନକୁ ଅବଗୁଣ୍ଠିତ କରି ରଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥାଏ । ଗୋଟାଏ ଜାତିକୁ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଜାତିଠାରୁ ଛୋଟ ବୋଲି ଭାବିବା ଏକ କୁସଂସ୍କାର ବୋଲି ଆମେ ଅନେକେ ଜାଣୁ, ତଥାପି ଅପରକୁ ଛୋଟ ଜାତି କହି ଆମେ ଦୂରଛଡ଼ା ହୋଇରହୁଁ । କିନ୍ତୁ ଯିଏ ଅନ୍ତର ଭିତରେ ଥରେ ଏହି ସତ୍ୟକୁ ବୁଝିଚି, ସେ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ଆପଣାକୁ ଓ ସକଳ ମଣିଷକୁ ଏକ ନୂତନ ପରିଚୟରେ ଆବିଷ୍କାର କରିଚି ଓ ତାକୁ ଆଉ ପୁରୁଣା ମନରେ ପଛୁଆ ଯୁକ୍ତି ସହିତ ବୁଝିବାକୁ ପଡ଼ିନାହିଁ । ସେ ଅତି ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ସବୁ ଜାତିର ମଣିଷକୁ ମୂଳତଃ ମଣିଷ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରି ଶିଖିଚି । ଆପଣାର ବୁଝିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେ ଆପେ ବଦଳି ଯାଇଚି । ଆପଣାର ଲବ୍ଧ ସତ୍ୟ ଅନୁସାରେ ସେ ଆପଣାକୁ ବଦଳାଇ ଦେଇଚି ।

ସାହିତ୍ୟିକ ଯାହା କହୁଚି ବା ଯାହା ଲେଖୁଚି, ତାହାକୁ ସେ ସତ୍ୟବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରିବ, ସେହି ସତ୍ୟକୁ ସେ ଆପଣା ଜୀବନର ଅନ୍ତର୍ସତ୍ୟ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିବ । ତେବେଯାଇ ସେ ଆପଣାର ଜୀବନଭୂମିକୁ ବଦଳାଇ ଦେଇପାରିବାର ଶକ୍ତି ଅର୍ଜନ କରିପାରିବ । ଦର୍ଶନ କେବଳ ଏକ ବୁଦ୍ଧିଗତ ବ୍ୟୋମବିହାରରେ ଆପଣାକୁ ବିସ୍ମୃତ କରି ରଖିବ ନାହିଁ । କଳାବିତ୍ କେବଳ ସୁନ୍ଦର ମୂର୍ତ୍ତି ଗଢ଼ିବା, ଛବି ଆଙ୍କି ଆପଣାର କଳାତ୍ମକତାକୁ ସମାପ୍ତ କରିଦେବ ନାହିଁ । ସେ ଆପଣାର ଜୀବନକୁ ମଧ୍ୟ କଳାମୟ କରି ଗଢ଼ିବ । ତେବେଯାଇ ତାର କଳା ସୃଷ୍ଟି । କେବଳ ବୁଝିବା ଆଉ ବଦଳାଇବା ଭିତରେ ଆଉ କୌଣସି ତାରତମ୍ୟ ରହିବନାହିଁ । କଳାକାରର ନିରାସକ୍ତି ସେଠି ପରମାଶକ୍ତିରେ ପୁନର୍ଜନ୍ମ ଲାଭ କରିବ । ଆପଣାର ଶେଷ ଜୀବନରେ ମହାତ୍ମା ଟଲ୍‌ଷ୍ଟୟ କଳାର ନୂତନ ବ୍ୟାଖ୍ୟାଦ୍ୱାରା ସମ୍ଭବତଃ ଏହାହିଁ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ଆପଣାର ନୂତନ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଅନୁସାରେ ସେ ଆପଣାର ଜୀବନକୁ ମଧ୍ୟ ବଦଳାଇ ଦେଇଥିଲେ ।

ଠିକ୍ ଏହିପରି ଉପାୟରେ ଦାର୍ଶନିକ ଆଲ୍‌ବର୍ଟ ସ୍ୱାଇତ୍‌ଜର୍ ମଧ୍ୟ ଆପଣାର ଜୀବନକୁ ବଦଳାଇ ଦେଇଥିଲେ । ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ମହାପଣ୍ଡିତ ସ୍ୱାଇତ୍‌ଜର ଆପଣା ଦର୍ଶନକୁ କେବଳ ଜାଣିବାର ତଟସ୍ଥତା ଭିତରେ ସୀମାବଦ୍ଧ କରି ରଖିପାରି ନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଦର୍ଶନକୁ ସେ ଆପଣା ଜୀବନର ଦର୍ଶନରେ ରୂପାନ୍ତରିତ କରି ଦେଇଥିଲେ ଓ ସେହି ରୂପାନ୍ତରର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମାନି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ନିରାପଦ ଦର୍ଶନ ଅଧ୍ୟାପନା ଛାଡ଼ି ସେ ଆଫ୍ରିକାର ଜଙ୍ଗଲକୁ ଡାକ୍ତର ହୋଇ ବାହାରି ଯାଇଥିଲେ । ବୁଝିବାର ପରିଣତି ଠିକ୍ ସେହିପରି ଭୀଷଣ ହୋଇଆସେ, ଏହା ମଣିଷର ଜୀବନକୁ ବଦଳାଇ ଦିଏ । ଜଗତର ନାନା ବ୍ୟବସାୟରେ ହୁଏତ ସେ ହାରିଯାଏ; ତଥାପି ଜୀବନର ସତ୍ୟତମ ବ୍ୟବସାୟ କେବଳ ଏହାରି ଦ୍ୱାରାହିଁ ସମ୍ଭବ ହୁଏ । ବର୍ଟ୍ରାଣ୍ଡ ରସେଲ୍ ଦାର୍ଶନିକ ହିସାବରେ ଅନେକ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜିଛନ୍ତି, ଅନେକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖିଚନ୍ତି, ଅନେକଙ୍କର ଜୀବନକୁ ସେ ନୂତନ ଭାବରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରିଚନ୍ତି । ବୁଢ଼ା ବୟସରେ ଆପଣାର ଅଧ୍ୟାପକ ଜୀବନରୁ ଅବ୍ୟାହତି ନେଇ ସେ କେଡ଼େ ଆରାମରେ କେତେ ବିଦ୍ୱାନ୍‌ସଭାର କେତେ ପ୍ରଶଂସା ପାଉଥାନ୍ତେ; କିନ୍ତୁ ନବେବର୍ଷ ବୟସରେ ବୁଢ଼ା ରସେଲ୍ ଆଜି କେତେ ଟୋକାଙ୍କୁ ଲଜ୍ଜାଦେଇ ଆଣବିକ ଅସ୍ତ୍ର ପରୀକ୍ଷାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଓ ଯୁଦ୍ଧର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ବାହାରିଛନ୍ତି । ସେ ଏହି ସଂସାରର ବାଟକୁ ବଦଳାଇବାକୁ ଚାହାନ୍ତି । ସେ ଆଉ ତଟସ୍ଥ ହୋଇ ବସିରହିପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ବୁଝିଲେ ଠିକ୍ ଏହାହିଁ ହୁଏ । ବୁଝିଲେ ସବୁ ତଟସ୍ଥତା ଭାଙ୍ଗିଯାଏ, ବୁଝିଲେ ବୁଢ଼ା ମଧ୍ୟ ନୂତନ ଯୌବନର ଶକ୍ତିମୟତାରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଯାଏ ।

ଡିସେମ୍ବର, ୧୯୬୨

ଯୀଶୁ ଜନ୍ମର ପ୍ରେରଣା

— ଇତିହାସରେ ଓ ଆମ ଅନ୍ତରଭିତରେ

ବଡ଼ଦିନ ପର୍ବ, — ଆମ ଦେଶରେ ବଡ଼ଦିନ ଛୁଟି । ଇଂରେଜ ଅମଳରେ ଆମ ଦେଶରେ ବଡ଼ଦିନ ଛୁଟିର ପ୍ରଥମ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଥିଲା । ଡିସେମ୍ବର ମାସ ଶେଷ ସପ୍ତାହରେ ସେମାନଙ୍କର ବଡ଼ଦିନ ପର୍ବ ପାଳନ କରିବା କଥା, ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କର ଛୁଟି ଲୋଡ଼ା । ସେଇଥିଲାଗି ସେମାନେ ଆମ ଦେଶର ଲୋକଙ୍କ ଲାଗି ମଧ୍ୟ ବଡ଼ଦିନ ଛୁଟି ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ସରକାରୀ ମୌଳିକ ସ୍କୁଲ ମାନଙ୍କରେ ଏବେ ଏହାକୁ ଧାନକଟା ଛୁଟି ବୋଲି କହୁଚନ୍ତି । ଇଉରେପରେ ବଡ଼ଦିନ ସମୟ, ଅର୍ଥାତ୍ ଆମ ଓଡ଼ିଶାର ଗାଆଁ ମାନଙ୍କରେ ଧାନକଟା ସମୟ । ସାନ ପିଲାଏତ ଇଉରୋପର ବଡ଼ଦିନ ବିଷୟରେ ଖୁବ୍‌ବେଶୀ ବୁଝିବେ ନାହିଁ, — ଧାନକଟା ଛୁଟି କହିଲେ ଅଧିକ ବୁଝିବେ । ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ ଯେଉଁ ମୌଳିକ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ଇଚ୍ଛାକରିଥିଲେ, ସେଥିରେ ବଡ଼ଦିନ ପର୍ବର ଏକ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନ ରହିଥିଲା । ଖାଲି ବଡ଼ଦିନ କାହିଁକି ମହମ୍ମଦ, ଗୁରୁ ନାନକ, ବୁଦ୍ଧଦେବ ଓ ମହାବୀର, — ସବୁ ଧର୍ମ—ନେତାଙ୍କର ଜନ୍ମଦିନଗୁଡ଼ିକ ସ୍କୁଲରେ ପାଳିତ ହେବା ଉଚିତ୍ ବୋଲି ସେ ଭାବୁଥିଲେ । ସବୁ ଧର୍ମର ପ୍ରଧାନ ଦିନଗୁଡ଼ିକୁ ପାଳନ କରି ସୁକୁମାର ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀ ତା'ର ସହଜ ମନରେ ସବୁ ଧର୍ମର ପବିତ୍ର ସନ୍ଦେଶକୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରିପାରିବ, ଆପଣା ଧର୍ମରେ ରହି ମଧ୍ୟ ସେ ଧର୍ମଜୀବନରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବାଡ଼ ବସାଇବ ନାହିଁ — ସବୁ ଧର୍ମରୁ ଶିଖିବ, ସବୁ ଆସ୍ଥାନରୁ ପ୍ରେରଣା ପାଇବ, ସବୁ ଆନନ୍ଦରେ ଭାଗ ନେଇ ପାରିବ,— ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ ଏହିପରି ଭାବୁଥିଲେ । ମୌଳିକ ସ୍କୁଲର ଦୈନିକ ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଧର୍ମଗୁଡିକ ସହିତ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍ ଧର୍ମର ପ୍ରାର୍ଥନା ଅନ୍ତର୍ଗତ ହୋଇ ରହିଥିଲା ।

କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅନୁସାରେ ମହାତ୍ମା ଯୀଶୁ ଡିସେମ୍ବର ପଚିଶି ତାରିଖରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ହଁ, କେବଳ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅନୁସାରେ । କାରଣ ଇତିହାସରେ ପ୍ରକୃତରେ କ'ଣ ଘଟିଥିଲା, ସେ କଥା କେହି ପ୍ରମାଣ ଦେଇ କହିପାରିବେ ନାହିଁ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍ ଧର୍ମ ଇଉରୋପରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଇଉରୋପବାସୀ ଶୀତଋତୁର ପୂଜା କରୁଥିଲେ । ଡିସେମ୍ବର ମାସର ଶେଷକୁ ଶୀତଋତୁର ଦେବତାଙ୍କ ଲାଗି ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଉତ୍ସବ ଅନୁଷ୍ଠିତ

ହେଉଥିଲା । ଫିନ୍‌ଲାଣ୍ଡ ଓ ସୁଇଡେନ୍ ପ୍ରଭୃତି ଉତ୍ତର ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଆଦିମ ଉତ୍ସବର ଅବଶେଷମାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । ଇଉରୋପରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍ ଧର୍ମର ପ୍ରବେଶ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏହି ପୁରୁଣା ପର୍ବ ସହିତ ଯୀଶୁ-ଜନ୍ମର ପର୍ବଟିକୁ ବଡ଼ ଚମତ୍କାର ଭାବରେ ମିଶାଇ ଦିଆଗଲା । ଏହି ସମ୍ମିଶ୍ରଣ ଆଦୌ ବିଚିତ୍ର କଥା ନୁହେଁ । ସଂସ୍କୃତିର ଇତିହାସରେ ସବୁ ଯୁଗରେ ଆମେ ଏହାର ଅନେକ ସ୍ୱାଭାବିକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବା । ପୁରୁଣା ସାମାଜିକ ସଂସ୍କୃତି ନୂଆ ଧର୍ମ ବା ନୂଆ ରୀତିକୁ ଆଦରି ନେଲାବେଳେ ଅତି ଶିଷ୍ଟ ଓ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ଅନେକ ସମ୍ମିଶ୍ରଣ ହୋଇଥାଏ । ପୁରୁଣାକୁ ନୂଆ ନାମ ଦେଇ ନୂଆ-ସୌଖିନ୍ ମଣିଷ କିଛି କମ୍ ପ୍ରେରଣା ପାଏନାହିଁ ।

ବଡ଼ଦିନ ପର୍ବ, — ଇଉରୋପର, ଅର୍ଥାତ୍ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍ ଜଗତର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ପର୍ବ । ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ ସିନା ଡିସେମ୍ବର ମାସର ପଚିଶି ତାରିଖରେ ଏହି ପୃଥିବୀରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ସାରା ଡିସେମ୍ବର ମାସଟାଯାକ ଏହି ପର୍ବର ଆନନ୍ଦରେ ଝଲମଲ ହୋଇପଡ଼େ । ବଡ଼ଦିନ ପର୍ବ ହେଉଚି ପ୍ରଧାନତଃ ଏକ ପାରିବାରିକ ପର୍ବ, ଅର୍ଥାତ୍ ପିଲାମାନଙ୍କର ପର୍ବ । ଭଗବାନ ଠିକ୍ ଏକ ସାଧାରଣ ପିଲାଟି ପରି କୌଣସି ପାନ୍ଥଶାଳାର ଗୁହାଳଘରେ ଅତି ଦରିଦ୍ର ପରିବେଶ ମଧ୍ୟରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏହା ପଛରେ ଯେଉଁଠି ଯେତେ ତତ୍ତ୍ୱମୂଳକ ଯୁକ୍ତି ବା ଅଯୁକ୍ତି ରହିଥାଉ ପଛକେ, — ଡିସେମ୍ବର ମାସ ଆସିବା ମାତ୍ରକେ ଇଉରୋପର ପିଲାମାନ ଏହି ଘଟଣାର ଆନନ୍ଦରେ ଅଭିଭୂତ ହୋଇପଡ଼େ । ମାସର ଆରମ୍ଭରୁ ସେ କ୍ୟାଲେଣ୍ଡରରେ ଗାର ପକାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ । ପ୍ରତିଦିନ ସକାଳୁ ଉଠିଲେ ସେଦିନର ତାରିଖ ଉପରେ ଗାରଟିଏ ପକାଏ ଓ ବଡ଼ଦିନ ଆଉ ଏତିକିଦିନ ରହିଲା, ଏହି ଖବରଟି ଦେବାଲାଗି ଅତି ଖୁସି ହୋଇ ମାଆ ପାଖକୁ ଦଉଡ଼ିଯାଏ । ପ୍ରତିଦିନ ଏହି ଖବରଟି ଦେଇ କଦାପି ଏତେଟିକିଏ ବିରକ୍ତି ଅନୁଭବ କରେନାହିଁ ବା ଆଉ କାହାରି ମନରେ ମଧ୍ୟ ବିରକ୍ତି ଜନ୍ମାଏ ନାହିଁ । ବରଷକରେ ଯେଉଁ ଆନନ୍ଦ ଥରେମାତ୍ର ଆସେ, ସେ ସେହି ଆନନ୍ଦ ବିଷୟରେ ସ୍ମରଣ କରାଇ ଦିଏ, ତାହାରି ଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ରଖେ ।

ଡିସେମ୍ବର ମାସର ପ୍ରତ୍ୟେକ ରବିବାରଟିକୁ ବଡ଼ଦିନ ପର୍ବ ପୂର୍ବରାଗ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ । ଏହି ରବିବାରଗୁଡ଼ିକୁ Advent ବା ଆଗମନୀ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ମାସର ପ୍ରଥମ ରବିବାର ଦିନ ଗୋଟିଏ ମହମବତୀ ଜଳାଯାଏ, ଦ୍ୱିତୀୟ ରବିବାର ଦିନ ଦୁଇଟି ଏବଂ ଶେଷକୁ ବଡ଼ଦିନ ପର୍ବ ଆସିବାଦିନ ଚାରୋଟିଯାକ ମହମବତୀ ପବିତ୍ର ଜନ୍ମଟିର ଷୋଳକଳାର ମହିମାରେ ଏକାଠି ଜଳିଉଠେ । ବଡ଼ଦିନ-ଗୀତରେ ମାସକଯାକର ପରିବେଶମାନ ଭରିଉଠେ । ସ୍କୁଲରେ ସ୍କୁଲପିଲାଏ ଏହି ଗୀତ ସବୁ ବୋଲନ୍ତି । ଘରେ

ବାପ ମାଆମାନେ ପିଲାଙ୍କ ସହିତ ଏପରିକି କଣ୍ଠ ମିଳାଇ ଏହିସବୁ ଗୀତ ବୋଲନ୍ତି । ଏହି ସମୟରେ ଇଉରୋପର ଚାରିଆଡ଼େ ବୁଲିଆସିଲେ ଇଉରୋପୀୟ ସଂସ୍କୃତିର ମୂଳଗତ ଏକାତ୍ମତାଟିକୁ ବଡ଼ ସହଜରେ ବୁଝିହୁଏ । ବିଗତ ଦୁଇହଜାର ବର୍ଷ ଭିତରେ ଇଉରୋପରେ ଜାତି, ଦେଶ, କ୍ଷମତା ଓ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ନାମରେ କେତେପ୍ରକାର ଦାଢ଼ ବସିଚି, କେତେ ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗିଚି, କେତେ ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡର ବାତ୍ୟା ରହିଚି । ଆଜି ମଧ୍ୟ ଇଉରୋପ ରାଜନୀତି ଆଉ ଜୀବନନୀତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ରହିଚି । ତଥାପି ଇତାଲୀର ସିସିଲି ଦ୍ୱୀପଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଉତ୍ତରରେ ନରୱେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓ ଇଂଲଣ୍ଡର ପଶ୍ଚିମ ପ୍ରଦେଶଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପୂର୍ବରେ ଡାନିଉବ୍ ନଦୀର ମୁହାଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ ଘରେ ପ୍ରାୟ ସମାନ ସନ୍ତର୍ପଣରେ ବଡ଼ଦିନ ପର୍ବର ପାଳନ କରାଯାଉଚି । ଯେତେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଭାଷାରେ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସବୁ ଦେଶରେ ସମାନ ସୁରରେ ବଡ଼ ଦିନର ଗୀତଗୁଡ଼ିକ ବୋଲାଯାଉଚି । ଏହି ଗୀତଗୁଡ଼ିକର ଇତିହାସ ହେଉଚି ଇଉରୋପୀୟ ସଂସ୍କୃତିର ଇତିହାସ । ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରଧାନତଃ ଏହି ବଡ଼ଦିନ ସମୟରେ ସମଗ୍ର ଇଉରୋପକୁ ହଠାତ୍ ଗୋଟିଏ ଜୀବନ-ପ୍ରବାହର ଠୁଳ ପ୍ରତୀକ ବୋଲି ଅନୁଭବ କରିବାର ସୁଯୋଗ ମିଳିଥାଏ ।

କିନ୍ତୁ ସବୁ ଦେଶପରି ଇଉରୋପରେ ଧର୍ମ ଅଛି, ବ୍ୟବସାୟ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ଧର୍ମର ପର୍ବକୁ ବ୍ୟବସାୟ ମଧ୍ୟ ଏକ ବଡ଼ ସୁଯୋଗ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର ନ କରି ଛାଡ଼େନାହିଁ । କଟକର ବାଲିଯାତ୍ରାରେ ଯାତ୍ରାଲୋଭୀ ମଣିଷ ମହାଦେବଙ୍କ ପାଖରେ ଯେତେ ଧନ ଲାଗି କରେ, ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କ ପାଖରେ ହୁଏତ ତାହାର ଦଶଗୁଣ ଧନ ଲାଗି କରେ । ହୁଏତ ଅନେକ କେବଳ ସଉଦା କରିବାକୁ ବା ସଉଦା ବିକିବାକୁ ହିଁ ବାଲିଯାତ୍ରାକୁ ଯାଆନ୍ତି । ହିନ୍ଦୁ ପୁରାଣରେ ସିନା କୁବେରକୁ ସ୍ୱର୍ଗର ଅଧିବାସୀ ଏକ ଦେବତା ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଚି; କିନ୍ତୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍ ଧର୍ମ-ଶାସ୍ତ୍ର ବାଇବେଲ୍‌ରେ ଧନର ମାଲିକ Mammon କୁ ଧର୍ମର ମାଲିକ ଭଗବାନଙ୍କଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କରି ଦେଖାଇବାର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇଚି । ଭଗବାନ ହେଉଚନ୍ତି ଦେବତା, ତେଣୁ ଭଗବାନଙ୍କର ବାଟକୁ ଅନୁସରଣ କରୁଥିବା ମଣିଷ ଲାଗି Mammon ହେଉଚି ଏକ ଅପଦେବତା । ଭଗବାନଙ୍କୁ ଧରିବାକୁ ହେଲେ Mammon କୁ ଛାଡ଼ିବାକୁ ପଡ଼ିବ ଏବଂ ଧନ ଚାହୁଁଥିଲେ ଧର୍ମାଧିପତି ଭଗବାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଯୁବକ ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଥରେ ଧର୍ମମନ୍ଦିର ବେଢ଼ା ଭିତରେ ପସରା ମେଲାଇ ବସିଥିବା ବେପାରୀମାନଙ୍କୁ ଘଉଡ଼ାଇ ବାହାର କରି ଦେଇଥିଲେ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ବାଇବେଲ୍‌ରେ ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଚି । କିନ୍ତୁ ବଡ଼ଦିନ ସମୟରେ ଇଉରୋପରେ God ଓ Mammon ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ସହାବସ୍ଥାନ-ମୂଳକ ଚୁକ୍ତି ହୋଇରହିଥିଲା ପରି ମନେହୁଏ । ଏହି ଚୁକ୍ତି ଅନୁସାରେ ଭଗବାନ ନିମିତ୍ତ ହୁଅନ୍ତି, ବେପାରୀ କ୍ଷେତ୍ରକ ହୁଏ, ଧର୍ମ ନିମିତ୍ତ ହୁଏ, ବ୍ୟବସାୟ ନିୟାମକ ହୁଏ । ଭଗବାନ ବୃଷଭ

ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ସେହି ବାହାନ ଚଢ଼ି Mammon ମହାଦେବ ରୂପରେ ଆବିର୍ଭୂତ ହୁଅନ୍ତି । 'ଶୁଭ'କୁ ଗ୍ରାସ କରି 'ଲାଭ'ର ସିନ୍ଦୂର ଗାର ଅଧିକ ମୋଟା ହୋଇ ଲେଖା ହୁଏ ଏବଂ ତାହାହିଁ 'ସିଦ୍ଧି' ବୋଲି ପ୍ରତିପାଦିତ ହୁଏ ।

ପରିବାରରେ ସିନା ବଡ଼ଦିନ ପର୍ବ କେବଳ ମାସକଲାଗି ପାଳିତ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ବଜାରରେ ବଡ଼ଦିନର ମିଆଦ ହେଉଚି ମୋଟ ଦୁଇ ମାସ । ଆବଶ୍ୟକ ଓ ଅନାବଶ୍ୟକ ନାନା ପଣ୍ୟରେ ବ୍ୟବସାୟୀର ବିପଣି ଭରିଉଠେ, ମଣିଷର ଅର୍ଥଗତ ମନକୁ ନିଶା ଖୁଆଇ ରଖିବାକୁ ଓ ତା'ର ହାତକୁ ଉଦାର କରି ରଖିବାକୁ ଯେତେ ପ୍ରକାର ପ୍ରସାଧନ ଦରକାର, ସେହି ସମସ୍ତପ୍ରକାର ପ୍ରସାଧନ ଦ୍ୱାରା ପଣ୍ୟଭଣ୍ଡାରକୁ ସଜାଇ କରି ରଖାଯାଏ । ବଜାର ଉପରେ ଆଖି ବୁଲାଇ ଆଣିଲେ ମନେହୁଏ, ମଣିଷପିଲା ହୋଇ ମଣିଷଘରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଭଗବାନ ଯେପରି ଏହି ଝଲମଲ ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ଭଣ୍ଡାରରେ ଆପଣାର ଅଲୌକିକ କରାମତି ଦେଖାଇ ମଣିଷକୁ ଚକିତ କରିବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି । ବଡ଼ଦିନର ପର୍ବ ହେଉଚି ଆନନ୍ଦର ପର୍ବ – ଭଗବାନଙ୍କ ପାଖରୁ ପୃଥିବୀ ଉପରକୁ ଆନନ୍ଦର ସନ୍ଦେଶ ବହିଆଣିବାର ପର୍ବ । ଏତେବେଳେ ଆଉ କୃପଣ ହେଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ – ଆପଣାର ତେଲ ଘଡ଼ିଟାରେ ମନକୁ ବାନ୍ଧି ରଖିଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଖରଚର ସବୁ ଦୁଆର ଖୋଲିଦେଇ ଏହି ଆନନ୍ଦରେ ଝାସ ଦେବାକୁ ହେବ, ଆବଶ୍ୟକତାର ସବୁ ପରିସୀମାକୁ ବଢ଼ାଇ ବର୍ଷକରେ ଥରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଭିତରେ ଆପଣାର ଶୋଭା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଭିତରକୁ ପାଦ ପକାଇବା ମାତ୍ରକେ ସବୁ ସାଧନ ଜରିଆରେ ଯେପରି କେବଳ ଏହି ସନ୍ଦେଶଟା ମଣିଷର ମନ ଉପରକୁ ମାଡ଼ି ଆସିଲା ପରି ମନେହୁଏ । ଏଥିରେ କେହି ବାଉଳା ହୁଏ, କେହି ବିରକ୍ତ ମଧ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ପରମ୍ପରାର ଅଧୀନ ହୋଇ ରହିଥିବା ସାମାଜିକ ଜୀବପରି ସମସ୍ତେ ଏହି ସନ୍ଦେଶଟିର ଆହ୍ୱାନ ମାନି ଚଳନ୍ତି । ସମାଜର ଚକ ଆଗକୁ ଗଡ଼ିଯାଏ । ଧର୍ମ ଓ ବ୍ୟବସାୟର ସହାବସ୍ଥାନ ସାର୍ଥକ ହୁଏ ।

ଏବେ ଇଉରୋପର ଅନେକ ଜାଣିବାଶୁଣିବା ଲୋକେ ବଡ଼ଦିନର ଦୋହାଇ ଦେଇ ମାସ କାଳ ବ୍ୟବସାୟ ଓ ବିକାକିଣାକୁ ପ୍ରଖର କରିବାର ଏହି ରୀତିଟିକୁ ଅସୁନ୍ଦର ବୋଲି କହୁଚନ୍ତି । ଏକ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ଜଣେ ଲେଖକ ଲେଖିଚନ୍ତି : "ବଡ଼ ଦିନର ବଜାର ଭିତରେ ଆଖି ବୁଲାଇବା କ୍ଷଣି ମନେହେଉଚି, ଏଠି ଯେପରି କେବଳ Mammon ର ହିଁ ପୂଜା ହେଉଚି । ଭୋଗ କରିବାହିଁ ହେଉଚି ଧର୍ମ, ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ସାମଗ୍ରୀ ଆଣି ଘରେ ଜମା କରିବାହିଁ ଆଦର୍ଶ ଜୀବନ, –ବଡ଼ଦିନର ବଜାର ସତେ ଅବା କେବଳ ଏଇ କଥାଟାହିଁ ପ୍ରଚାର କରିବାରେ ଲାଗିଚି । ମଣିଷକୁ ନାନା ଲୋଭରେ ବାଉଳା କରି ଭଗବାନଙ୍କ ପର୍ବ ଆସିବାର ଦୁଇମାସ ପୂର୍ବରୁ Mammon ଆସି ଯେପରି ତା' ଘରେ ଅଧିଷ୍ଠାତା ଦେବତା

ହୋଇ ବସିଚି । ସେହି Mammon ର ସମ୍ମାନରେ ହିଁ ବାଉଲା ମଣିଷ ଖାଲି ଆଖିବୁଜି ପଇସା ଖରଚ କରିବାରେ ଲାଗିଚି ।'' ଖାଲି ଇଂଲଣ୍ଡରେ ନୁହେଁ, ଆମେରିକାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ଜର୍ମାନୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍ ଦେଶରେ ଏହି ବିକାକିଣାର ଭାନୁମତୀ ଲାଗିରହିଚି । ବିଲାତର ରେଡ଼ିଓ ପତ୍ରିକାର ସମ୍ପାଦକ ଏଥର ଦୁଃଖ କଲାପରି ଲେଖିଚନ୍ତି ଯେ ବଡ଼ଦିନ ପର୍ବକୁ କୌଣସିପ୍ରକାରେ ଏହି ବିକାକିଣାର ମତ୍ତତାଠାରୁ ଅଲଗା କରି ପାରିଲେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍ ଜଗତ ଅଧିକ ସାଧୁତାର ପରିଚୟ ଦେଇପାରିବ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍ ଧର୍ମ ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରାଚୀନ ରୋମ୍‌ରେ ଯେଉଁସବୁ ଉତ୍ସବ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଉଥିଲା, ସେହିସବୁ ଉତ୍ସବକାଳୀନ ମତ୍ତତାସହିତ ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବଡ଼ଦିନ ବଜାରରେ ଚାଲିଥିବା ମତ୍ତ ବିକାକିଣାର ତୁଳନା କରିଚନ୍ତି । ବାଇବେଲର ବଡ଼ଦିନ ପର୍ବ ହେଉଚି ଶାନ୍ତିର ପ୍ରତୀକ, ସରଳ ଜୀବନର ପ୍ରତୀକ ଓ ଉଚ୍ଚତର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଆହ୍ୱାନର ପ୍ରତୀକ । ବର୍ତ୍ତମାନର ବିକାକିଣା ଓ ମଜାମଜଲିସ୍ ଭିତରେ ସେହି ପ୍ରତୀକଟି କ୍ରମେ ବୁଡ଼ିଯାଉଚି ବୋଲି ସେ ଖେଦ କରି ଲେଖିଚନ୍ତି । ସାର୍ଥକ ବାସ୍ତବକୁ ଖୋଜି ବୁଲୁଥିବା ମନ ପରି ସେ ଆପଣାକୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଇ କହିଚନ୍ତି : ''ଏହି ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ହୁଏତ କୌଣସି ଦୂରଦୂରାନ୍ତ ଗ୍ରାମ୍ୟ ପରିବେଶରେ ଆଜି ଯଥାର୍ଥ ବଡ଼ଦିନପର୍ବର ଶାନ୍ତ ମହିମା ତଥାପି ବିରାଜିତ ରହିଥିବ । କିନ୍ତୁ ଲଣ୍ଡନପରି ଏକ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ସହରରେ ମଣିଷର ଭିଡ଼ ଭିତରେ ଆଜି ତାହାର ଅଭାବଟା ହିଁ ଅଧିକ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଉଚି ।'' [The Listener, 20.12.62] ମଣିଷର ମନକୁ ଧର୍ମପଥରୁ ବଣା କରିଦେଉଥିବା ବିଜ୍ଞାପନଗୁଡ଼ାକର ଆକର୍ଷଣ ଏଡ଼ିବାକୁ ବିଲାତର କେତେକ ଧର୍ମସଂସ୍ଥା ଏ ବର୍ଷ ଗୋଟାଏ ନୂଆ ଉପାୟ ବାହାର କରିଚନ୍ତି । ଯୀଶୁ ଜନ୍ମର ବିଭିନ୍ନ ଚିତ୍ର ଓ ବାଇବେଲ୍‌ର ପ୍ରଧାନ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ସେମାନେ ପୋଷ୍ଟର୍ ଆକାରରେ ଚାରିଆଡ଼େ ମାରିବେ ବୋଲି ଏକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଗ୍ରହଣ କରିଚନ୍ତି । ସେମାନେ ଆଶା କରୁଚନ୍ତି ଯେ, ରାସ୍ତା ଉପରେ ଏହିସବୁ ପୋଷ୍ଟର୍ ଦେଖିଲେ ସମସ୍ତେ ବଡ଼ଦିନ ପର୍ବର ଯଥାର୍ଥ ମର୍ମ ବିଷୟରେ ଅଧିକ ସଚେତନ ହେବେ ଓ ଆଧୁନିକ ଭୋଗ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଲୋଭନରେ ଆଉ ଭୁଲିଯିବେ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର ଏହି ଉଦ୍ୟମକୁ ଏକ ସାଧୁ ଓ ସାହସୀ ଉଦ୍ୟମ ବୋଲି ଅବଶ୍ୟ କୁହାଯିବ । ଯେଉଁ କଥା ବା ଯେଉଁ କାମରେ ସମସ୍ତେ ହସିବେ; ତଥାପି ତାହାହିଁ କହିବା ଓ କରିବାଲାଗି ଆଧୁନିକ ସମାଜରେ ଅସାଧାରଣ ସାହସ ଦରକାର । ବିଶ୍ୱାସ ମଧ୍ୟ ଦରକାର ।

ଏଥର ବଡ଼ଦିନ ପର୍ବଟି ଜର୍ମାନୀର ଗୋଟିଏ ଗାଆଁରେ କଟିଲା । ଗାଆଁ ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷକ ମୋର ପୁରୁଣା ବନ୍ଧୁ । ଠିକ୍ ଦଶବର୍ଷତଳେ ଜର୍ମାନୀର ଆଉଗୋଟିଏ ଗାଆଁରେ ମୁଁ ତାଙ୍କରି ପରିବାରରେ ବଡ଼ଦିନ ପର୍ବ ଅତିବାହିତ କରିଥିଲି । ୧୯୫୨ ଆଉ ୧୯୬୩ ମସିହା ମଧ୍ୟରେ ପୃଥିବୀରେ ଅନେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଚି । ଆପଣା ଆପଣାର କଟୁ ଓ ମିଷ୍ଟ ଅଭିଜ୍ଞତା

ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଆମେ ଜୀବନର ନିବିଡ଼ ପଥରେ ଅନେକ ବାଟ ଅତିକ୍ରମ କରିଆସିଚୁ । ମୋ' ବନ୍ଧୁଙ୍କର ପୁଅଟି ସେତେବେଳେ ମୋଟେ ଦେଢ଼ ବରଷର ହୋଇଥିଲା, ମୋର କୋଡ଼ରେ ବସି ଖାଇବ ବୋଲି ଅଝଟ କରୁଥିଲା । ଭଲକରି କଥା କହି ନ ଥିଲା । ଆଜି ସେ ତେରବରଷର ହେଲାଣି, ଜର୍ମାନୀ ଭାଷାରେ ମୋ' ପାଖକୁ ଚିଠି ଲେଖିଲାଣି । ସ୍ନେହ ଚିହ୍ନିଥିବା କେଉଁ ବଧାତାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅନୁସାରେ ଭାଗ୍ୟବାନ ମୁଁ ଏଥର ପୁଣି ସେହି ପରିବାରଟି ସହିତ ବଡ଼ଦିନ ପର୍ବ କଟାଇବାର ସୁଯୋଗ ଲାଭ କଲି । ଏ ବର୍ଷ ଅନେକ ଆଗରୁ ବରଫ ପଡ଼ିବା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଁ ଯାଇଚି । ବଡ଼ଦିନର ଆଗମନୀ ଘୋଷଣା କରି ଧରିତ୍ରୀ ଶୁଭ୍ର ଓ ଶାନ୍ତ ହୋଇ ରହିଚି । ଗଛର ଡାଳକୁ ଅନାଇଲେ ଆକାଶର କାନ୍ଥ ଉପରେ ଚିତା ପଡ଼ିଥିବା ପରି ମନେହେଉଚି । ମଣିଷ-ବସତିର ଦୁଆରମୁହଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶୁଭ୍ର ତୁଷାରର ଗାଲିଚା ବିଛା ହୋଇ ରହିଚି । ଶସ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର,ଫଳବଗିଚା, ଘରଛାତ, ସବୁ ବରଫରେ ବୁଡ଼ିରହିଚି । ଏହି ଆବେଶ ହେଉଚି ପକୃତରେ ଉତ୍ସବର ଆବେଶ । ଅନାଇ ଦେଲାବେଳକୁ ଆପଣା ହୃଦୟ କନ୍ଦର ସବୁକୋଣଗୁଡ଼ାକ ମଧ୍ୟ ଧଳା ହୋଇ ଦିଶିଯିବା ପରି ଲାଗୁଚି । ସଂସାରର ସମସ୍ତ ପଥ ଅତିକ୍ରମ କରି ଅତି ପ୍ରସନ୍ନ ମନରେ ଆପଣାର ହୃଦୟ ଭିତରକୁ ଫେରି ଆସିବାପରି ଲାଗୁଚି । ଏହାହିଁ ତ ନବଜନ୍ମ ! ଇଉରୋପର ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ଜଣେ ସନ୍ଥ କହିଛନ୍ତି— ଇତିହାସର କେବଳ ଗୋଟାଏ ପରିବାରରେ ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ନ ଥିଲେ । ସେହି ଜନ୍ମର ପର୍ବ ଅଖଣ୍ଡ ଭାବରେ ଲାଗି ରହିଚି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଣିଷର ଭିତରେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କର ଜନ୍ମ ସଂଘଟିତ ହେବାରେ ଲାଗିଚି । ବଡ଼ଦିନ ପର୍ବ ହେଉଚି ଏହି ସତତ-ଜନ୍ମ ଓ ସତତ-ଅଭ୍ୟୁଦୟର ପ୍ରତୀକ ମାତ୍ର । ଏହା କେବଳ ଇତିହାସର ବସ୍ତୁ ନୁହେଁ, ଏହା ଅନୁଭବର ସମ୍ପଦ । ପରମ୍ପରାଗତ ପ୍ରତୀକ ଅନ୍ତରର ଅନୁଭବ ପାଖକୁ ବାଟ କଢ଼ାଇ ନେବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ ମାତ୍ର । ଚାରି ପାଖରେ ଏହି ଶାନ୍ତ ଓ ରହସ୍ୟମୟ ପୃଥିବୀକୁ ଚାହିଁ ଦେଲାବେଳକୁ ସନ୍ଥ -ବାକ୍ୟଟି ଅବିକଳ ସତ୍ୟ ହୋଇ ଦିଶିଯିବା ପରି ଲାଗୁଚି ।

ଜର୍ମାନୀର ସେହି ଗାଆଁରେ ମୋର ଅତି ପରିଚିତ ପରିବାରଟିର ମେଳରେ ଚବିଶି ତାରିଖ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ମୁଁ ସେଥର ଗୀର୍ଜା ଭିତରର ବଡ଼ଦିନ- ଉପାସନାରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ଯାଇଥିଲି । ବରଷକ ଯାକର ସାଧାରଣ ରବିବାର ପ୍ରାର୍ଥନା ମାନଙ୍କରେ କିପରି କ'ଣ ହେଉଥିବ କେଜାଣି, ଆଜିର ବିଶେଷ ପ୍ରାର୍ଥନା ସକାଶେ ଗାଆଁର ସମସ୍ତେ ଆସି ଗୀର୍ଜାରେ ସମବେତ ହୋଇଥିଲେ । ପ୍ରାୟ ସାତଶହ ବରଷର ପୁରୁଣା ଗୀର୍ଜା,— 'ଧର୍ମାନୁଷ୍ଠାନିକତାର ସକଳ ବିଭଙ୍ଗ ସତ୍ତ୍ୱେ ଏହା ତଥାପି ଧର୍ମର ଆଳୟ ହୋଇ ରହିଚି । ସେଇଠି ଆଜି ପ୍ରାୟ ଦୁଇଘଣ୍ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ସମସ୍ତଙ୍କ ସହିତ ଧର୍ମୋପାସନାରେ ସମବେତ ହୋଇ ବସିଥିଲି । ଗୋଟିଏ ପରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ସ୍ତବ ବୋଲା ହେଲା, ଭକ୍ତ-କଣ୍ଠର ସହଜ ଉଲ୍ଲାସରେ

ଗୀର୍ଜାଘରର ଏକ ନୂତନ ଅର୍ଥବ୍ୟଞ୍ଜନାରେ କଥା କହି ଉଠିଲା, ପରମ୍ପରା ଅନୁସାରେ ପାଦ୍ରୀ ଧର୍ମସୁତ୍ରମାନ ଉଚ୍ଚାରଣ କଲେ, ଘଣ୍ଟାଏ କାଳ ଧର୍ମୋପଦେଶ ଦେଲେ । ମୁଁ କେତେକ ବୁଝିଲି କେତେ ବୁଝିଲି ନାହିଁ । ସେହି ଦୁଇଘଣ୍ଟା ଯାକ ମୁଁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍ ଧର୍ମର ସକଳ ଇତିହାସ ଭିତରୁ ଯେପରି କେଉଁ ସତ୍ୟ ଖୋଜି ବୁଲୁଥିଲି, ସବୁଧର୍ମର ସବୁ କ୍ରୁର ଓ କରୁଣ ଇତିହାସ ଖେଳାଇ ମୁଁ ଯେପରି କେଉଁ ସତ୍ୟର ସନ୍ଧାନ କରୁଥିଲି ! ନାନା ପଥର ନାନା ଅବସ୍ଥା ଅତିକ୍ରମ କରି ଆସିଥିବା ଗଙ୍ଗାଜଳରେ ସ୍ନାନ କରି ସହଜ ଭକ୍ତ-ମନ ଯେପରି ପୁଣ୍ୟର କଣାଟିଏ ସଂଗ୍ରହ କରିବାଲାଗି ତତ୍ପର ହୋଇଉଠେ, ମୁଁ ସେତେବେଳେ ଧର୍ମ-ଇତିହାସର ଅଶେଷ ପଥ ବିଚରଣ କରି ସେଦିନ ଠିକ୍ ସେହିପରି ତତ୍ପର ହୋଇ ଉଠିଥିଲି ଏବଂ ଏହି ତତ୍ପରତା ମଧ୍ୟରେ ଆପଣାକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ହଜାଇ ଦେଇଥିଲି ।

ଜର୍ମାନୀ ଦେଶର ଗୀର୍ଜାରେ ଧର୍ମୋପଦେଶ ଦେଉଥିବା ପାଦ୍ରୀ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ଧର୍ମ-ତତ୍ତ୍ୱର ଅଧ୍ୟୟନ କରିଚନ୍ତି, ଈଶ୍ୱରତତ୍ତ୍ୱର କେତେ ଦାନ୍ତଭଙ୍ଗା ସୂତ୍ରକୁ ସେ ବୁଦ୍ଧିର ପାଚକରସ ଦେଇ ହଜମ କରିଚନ୍ତି ଓ ପରୀକ୍ଷାରେ ପାଶ୍ ମଧ୍ୟ କରିଚନ୍ତି । ସରକାରଙ୍କର ଧର୍ମବିଭାଗରୁ ନିଯୁକ୍ତି ପାଇ ସେ ଏହି ଗାଆଁକୁ ପାଦ୍ରୀ ହୋଇ ଆସିଚନ୍ତି । ସେ ସରକାରଙ୍କର ଖଜଣାଖାନାରୁ ଦରମା ପାଆନ୍ତି । ସେ ସରକାରଙ୍କର ହୁକୁମ ଅନୁସାରେ ଥାନାରୁ ଆଉ ଥାନାକୁ ବଦଳି ହୋଇ ଯାଆନ୍ତି । ଆପଣାର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନରେ ସେ ଯାହାକିଛି ହୋଇଥାଆନ୍ତୁ ପଛକେ, ଯେତେ ନିଦା ବା ଯେତେ ପୋଲା ହୋଇଥାଆନ୍ତୁ ପଛକେ, ଗୀର୍ଜାର ଉପାସନା ବେଳେ ତାଙ୍କୁ ଧର୍ମର ପ୍ରତିନିଧି ରୂପେ କଥା କହିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଆମ ଦେଶରେ ଯାହାକୁ ଠାକୁରାଣୀ ଲାଗିଥାଏ, ତାହାରି କଣ୍ଠରେ ବସି କେବଳ ଠାକୁରାଣୀହିଁ କଥା କହନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ସେହି ମଣିଷଟିର ଆପଣା ବିଷୟରେ ହୋସ୍ ନ ଥାଏ । ଠାକୁରାଣୀ ଛାଡ଼ିଗଲେ ସେ ପୁଣି ଆପଣାର ସାଧାରଣ ଜୀବନକୁ ଫେରିଆସେ । ଠାକୁରାଣୀ ଲାଗିଥିବା ବେଳେ ସେ ଯାହାସବୁ କହିଥାଏ ବା କରିଥାଏ ସେଗୁଡ଼ାକୁ ସେ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସ କରିପାରେ ନାହିଁ । ଠାକୁରାଣୀ ଦେଉଳରେ ଥାଆନ୍ତି, କୋଉ ଗଛରେ ଥାଆନ୍ତ କି କୋଉ ମଶାଣୀରେ ଥାଆନ୍ତି — ବାହାରୁ ଆସି ସେ ମଣିଷ ଭିତରେ ପଶନ୍ତି ଓ ମଣିଷକୁ ଚାଳିତ କରନ୍ତି । ଭଗବାନ ଏହି ମଣିଷର ବାହାରେ, ସେ ବେଳେବେଳେ ଆସନ୍ତି, ବେଳେବେଳେ ଲାଗନ୍ତି, ଏହିପରି ଏକ କଳ୍ପନା ଆମର ଧର୍ମ-ଭାବନାକୁ ଚାଳିତ କରୁଥିଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମେ ଧର୍ମଠାରୁ ଜୀବନର ଭିନ୍ନ କଳ୍ପନା କରିବାରେ ଭାରି ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥାଉ । ଠାକୁରାଣୀ ଲାଗିବାରେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିବା ଆମ ଗାଆଁ ଆଉ ଗୀର୍ଜା ଭିତରର ପାଦ୍ରୀକୁ ଧର୍ମଶରୀର ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିବା ଇଉରୋପ—ଦୁହିଁଙ୍କର ସଂସ୍କାର ଭିତରେ ଏଇଠି ବେଶ୍ ଏକ ଚମତ୍କାର ମେଳ ରହିଚି ।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ ଧର୍ମର ଇତିହାସ ହେଉଚି ଜଗତର ଦୁଇ ହଜାର ବର୍ଷର ଇତିହାସ । ଧର୍ମର ବିଶ୍ୱାସ ଅନୁସାରେ ଯୀଶୁ ହେଉଚନ୍ତି ଭଗବାନଙ୍କର ପୁତ୍ର । ସ୍ୱର୍ଗର ସିଂହାସନରେ ଉପବିଷ୍ଟ ଭଗବାନ ଆପଣା ହାତରେ ତିଆରି ଏହି ପୃଥିବୀର ପାପ ଭାରରେ କ୍ଷୁବ୍ଧ ହୋଇ ଆପଣାର ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ରକୁ ସଂସାରକୁ ପଠାଇଲେ । ଯୀଶୁର ଅବତାର ଗ୍ରହଣ କରି ତାଙ୍କର ପୁତ୍ର ସଂସାରରେ ଅନେକ କଷ୍ଟ ସହିଲେ, ଶେଷରେ ଏହି ସଂସାରର କ୍ରୂର ଶାସନ ତାଙ୍କୁ କଣ୍ଟା ବାଡ଼େଇ ଫାଶୀ ଖୁଣ୍ଟରେ ଝୁଲାଇ ଦେଲା । ସଂସାରର ପରିତ୍ରାଣ ଲାଗି ଅର୍ଥାତ୍ ସଂସାରର ମଣିଷ ଧର୍ମ ପଥକୁ ଆସିବ ବୋଲି ଈଶ୍ୱର ପୁତ୍ର ଏତେ କଷ୍ଟ ସହିଲେ ଏବଂ ଆତ୍ମତ୍ୟାଗ ଦ୍ୱାରା ସଂସାରର ସକଳ ପାପକୁ କ୍ଷୟ କରିଗଲେ, ଏହା ହେଉଚି ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍ ଧର୍ମର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରସଙ୍ଗ । ଭଗବାନଙ୍କୁ ଭଲ ପାଇବାକୁ ହେବ,– ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କର ଜୀବନବାଣୀ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍‌କୁ ଏହି ଆହ୍ୱାନ ଦେଇ ଯାଇଚି । ବିଗତ ଦୁଇହଜାର ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ଆହ୍ୱାନହିଁ ଇଉରୋପର ଜୀବନବୋଧକୁ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରି ଆସିଚି ।

ବଞ୍ଚିଥିବା ବେଳେ ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ କୌଣସି ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ନ ଥିଲେ । ଯେଉଁ ବାରଜଣ ଶିଷ୍ୟ ତାଙ୍କର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ହୋଇ ରହିଥିଲେ, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଭୟହେତୁ ଯୀଶୁଙ୍କର ଅନ୍ତିମ କାଳରେ ତାଙ୍କର ପଥକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଥିଲେ । ଯୀଶୁ ପ୍ରୟାଣର କେତେବର୍ଷ ପରେ ସନ୍ଥ ପଲ (St.Paul) ଯୀଶୁଙ୍କର ଜୀବନ ଗାଥା ସଂଗ୍ରହ କଲେ । ସେଇଥିରୁ ପ୍ରଥମେ ବାଇବେଲ୍ ଲେଖା ହେଲା ଓ ଗ୍ରୀକ୍ ଭାଷାରେ ଅନୂଦିତ ହୋଇ ତାହା ଇଉରୋପକୁ ଆସିଲା । ଯୀଶୁ ଜୀବନ ସହିତ ଧର୍ମତ୍ତ୍ୱର ଅବୟବ ମିଶାଇ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ଧର୍ମରୂପୀ ଏକ ସଂଗଠିତ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଢ଼ି ଉଠିଲା । ପ୍ରଥମ ଯୁଗର ସେହି ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନମାନେ ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ସତ୍ତାକୁ ଭଗବତ ସତ୍ତାର ଅଧୀନ ବୋଲି ମାନୁଥିଲେ ଓ ସେହି ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ସକାଶେ ପୃଥିବୀର ସକଳ ଶାସକମାନଙ୍କ ହାତରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଅନେକ ନିର୍ଯାତନା ଭୋଗିବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ସେମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସରଳ ଓ ଶୁଦ୍ଧ ଭାବରେ ଆପଣାର ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରୁଥିଲେ । ପ୍ରତିବେଶୀର ସେବାକୁ ଆପଣାର ପ୍ରଧାନତମ ବ୍ରତବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ । ସେମାନେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସଂଗ୍ରହ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ଧର୍ମବିରୋଧୀ ବୋଲି ମାନୁଥିଲେ ଓ ସେଥିଲାଗି କେବଳ ସାମୂହିକ ଭାବରେହିଁ ସକଳ ସମ୍ପତ୍ତି ଭୋଗ କରୁଥିଲେ । ତତ୍‌କାଳୀନ ସମାଜ ଏମାନଙ୍କୁ ବିଦ୍ରୋହୀ ବୋଲି ମଣୁଥିଲା, ତତ୍‌କାଳୀନ ଶାସକମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଧର୍ମକୁ ଆପଣାଲାଗି ଏକ ବିପଦ ପରି ମନେ କରୁଥିଲେ ।

ଗବେଷଣା କରି ଇତିହାସକୁ ବୁଝୁଥିବା କେତେକ ପଣ୍ଡିତ କହନ୍ତି ଯେ ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ ତତ୍‌କାଳୀନ ପାଲେଷ୍ଟାଇନ୍‌ର ଇସିନ୍ (Essene) ସମ୍ପ୍ରଦାୟଦ୍ୱାରା ଅନେକ ପ୍ରଭାବିତ

ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ଇସିନ୍ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟ ଭାରତୀୟ ଧର୍ମ ଓ ଦର୍ଶନଦ୍ୱାରା ଅନେକ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଥିଲା । ପୁଣି ଆହୁରି କେତେକ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ଯେ ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀ ଅବସ୍ଥାରେ ଯୀଶୁ ସ୍ୱୟଂ ଭାରତକୁ ଆସିଥିଲେ ଓ ଭାରତୀୟ ସନ୍ଥମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଏହି ଅନୁମାନ ପଛରେ ସତ୍ୟ ଓ ମିଥ୍ୟା କେଉଁଅନୁପାତରେ ରହିଚି, ସେକଥା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ସହଜ ନୁହେଁ । ଏବେ ପାଲେଷ୍ଟାଇନ୍‌ର ମରୁ ସାଗରରୁ ଯେଉଁ ଲିପିଗତ ପ୍ରମାଣ (Dead Sea Scrolls) ମିଳିଚି, ସେଥିରୁ ଏତିକି ପ୍ରମାଣ ମିଳିଚି ଯେ ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ ତତ୍‌କାଳୀନ ଧର୍ମପଥମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅନେକ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଥିଲେ ଓ ସବୁ ପଥର ସାର ନେଇ ସେ ଏକ ସଦ୍ଧର୍ମର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ ।

ସନ୍ଥ ପିଟରଙ୍କର ଉଦ୍ୟମରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ ଧର୍ମ ଇଉରୋପକୁ ଆସିଲା । ରୋମ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଶାସକମାନେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍ ଗୋଷ୍ଠୀକୁ ଆପଣାର ପରମ ଶତ୍ରୁ ରୂପେ ଦେଖୁଥିଲେ ଓ ଆପଣାର ଧର୍ମ ଛାଡ଼ି ରୋମ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିବାଲାଗି ସେମାନଙ୍କୁ ନାନା ପ୍ରକାରେ ବାଧ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ରାଜାର କ୍ରୋଧ ଲାଗି ସେତେବେଳେ କେତେ କେତେ ସତ୍ୟପର ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନଙ୍କୁ ଜୀବନ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ସ୍ୱୟଂ ସନ୍ଥ ପିଟର ମଧ୍ୟ ଏହି ଶାସନର ହାତରେ ଶହୀଦ ହୋଇଥିଲେ । Quo Vadis ଉପନ୍ୟାସରୁ ତତ୍‌କାଳୀନ ଏହି ଇତିହାସ ବିଷୟରେ ଅନେକ ସୂଚନା ମିଳିଥାଏ । ଧର୍ମର ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଓ ଆପଣାର ବିଶ୍ୱାସର ପ୍ରମାଣ ଦେବାକୁ ଯାଇ ସେଦିନ ଯେଉଁଠି ସନ୍ଥ ପିଟରଙ୍କୁ ମସ୍ତକଚ୍ୟୁତ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା, ଠିକ୍ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଆଜିର ସନ୍ଥ ପିଟର ଗୀର୍ଜା ତିଆରି ହୋଇଚି । ଏହାକୁ ଘେରି ସେଇଠି ରୋମ୍‌ର ଭାଟିକାନ୍ ନଗରୀ ବସିଚି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ ଧର୍ମ ଜଗତ ଲାଗି ସେହିଦିନଠାରୁ ଏହା ପ୍ରଧାନତମ ତୀର୍ଥରେ ପରିଣତ ହୋଇ ରହିଚି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟ-ଜଗତରେ ଗୁରୁ ପୋପ୍‌ଙ୍କର ଅଧିଷ୍ଠାନ ହେଉଚି ଏଇଠି ।

ଗୋଟାଏ ପାଖରେ ପ୍ରବଳ ପ୍ରତାପୀ ରୋମ୍‌ର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଓ ଆଉଗୋଟାଏ ପାଖରେ ବିଶ୍ୱାସକୁ ଜୀବନର ପରମ ସମ୍ବଳ କରି ଧରିଥିବା ନୂତନ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ, ଗୋଟାଏ ପାଖରେ ଶାସନର ସବୁ ପରାକ୍ରମ ଓ ଅନ୍ୟ ପାଖରେ କଷ୍ଟ ସହି ସତ୍ୟକୁ ଆଦରି ରହିବାର ପ୍ରବଳ ଶ୍ରଦ୍ଧା, — ଏହି ଯୁଦ୍ଧ ପ୍ରାୟ ଦୁଇଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲିଲା । ତଥାପି ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ଗୋଷ୍ଠୀ ପରାସ୍ତ ହେଲାନାହିଁ ଓ ରୋମ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଲାଗି ତଥାପି ଏକ ପ୍ରମାଦ ହୋଇ ରହିଲା । ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବ ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀରେ ରୋମ୍‌ସମ୍ରାଟ ଅଗଷ୍ଟାଇନ୍ ଏହି ପ୍ରମାଦର ନିରାକରଣ ଲାଗି ଏକ ନୂତନ ନୀତି ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ଧର୍ମର ଇତିହାସରେ ଏହା ଏକ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟଣା । ପୁରାତନ ରାଜନୀତିକୁ ଛାଡ଼ି ଅଗଷ୍ଟାଇନ୍ ଶତ୍ରୁକୁ ମିତ୍ର ବୋଲି ଘୋଷଣା କଲେ ଓ

ଶତ୍ରୁକୁ ଜୟ କଲେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ ଧର୍ମକୁ ରାଜ୍ୟର ଧର୍ମବୋଲି ଘୋଷଣା କରାଗଲା, ନିଜେ ସମ୍ରାଟ ଆପଣାକୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ କଲେ ଓ ତାଙ୍କର ଆଦେଶରେ ସକଳ ପ୍ରଜା ମଧ୍ୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ଧର୍ମକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହେଲେ । ଯୁଦ୍ଧର ଅବସାନ ଘଟିଲା । ଇତିହାସକାରମାନେ କହନ୍ତି ଯେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍ ଧର୍ମ ସନ୍ଦେଶରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ସମ୍ରାଟ ଅଗଷ୍ଟାଇନ୍ ଏହାକୁ ରାଷ୍ଟ୍ରର ଧର୍ମ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରି ନ ଥିଲେ । ରୋମ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର କୂଟନୀତିକ ଆବଶ୍ୟକତାଦ୍ୱାରା ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ସେ ଏହି ଚତୁର ପନ୍ଥା ଅବଲମ୍ବନ କରିଥିଲେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍‌ମାନଙ୍କୁ ଆଉ ରାଜାର ଅତ୍ୟାଚାର ସହିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଦୂର ହେଲା । ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପ୍ରତିପାଳିତ ଧର୍ମରୂପେ ସେମାନଙ୍କର ଧର୍ମର ପ୍ରସାର ଲାଗି ଗୀର୍ଜାମାନ ତିଆରି ହେଲା । ଅନ୍ତରର ଅନେକ ନିଷ୍ଠା ଓ ଅନେକ ବିଶ୍ୱାସ ଦେଇ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ରହିଥିବା ନୂତନ ଧର୍ମର କ୍ଷୁଦ୍ର ଆସନଟି ଉପରେ ବିରାଟ ସାମ୍ରାଜ୍ୟଶକ୍ତିର ପ୍ରତୀକ ରୂପେ ଏକ ଧର୍ମପ୍ରାସାଦ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍ ଧର୍ମ କେବଳ ଗୋଟିଏ ଗୋଷ୍ଠୀର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସମ୍ପଦ ହୋଇ ରହିଲାନାହିଁ, ମଧ୍ୟଏସିଆ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତାରି ରହିଥିବା ରୋମ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ସୀମା ଅନୁସାରେ ଏହି ରାଜଧର୍ମର ସୀମାଟି ମଧ୍ୟ ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ହୋଇଗଲା । ରାଜଦଣ୍ଡର ଆଶ୍ରୟ ପାଇ ରାଜା ଜୟକରି ନେଉଥିବା ସକଳ ଦେଶକୁ ଏହା ବିସ୍ତାରିତ ହେଲା । ରାଷ୍ଟ୍ରସଭା ଓ ଧର୍ମସଭା ଗୋଟିଏ ପ୍ରତୀକରେ ଆସି ଠୂଳ ହେଲେ । ସଂସାରର ରାଜା ନରରୂପୀ ନାରାୟଣ ହେଲେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ମାନିବା ଓ ତାଙ୍କର ଲୋକପାଳ ରାଜାକୁ ମାନିବା ଭିତରେ ଆଉ କୌଣସି ପ୍ରଭେଦ ରହିଲା ନାହିଁ । ରାଜାର ଅନୁଶାସନକୁ ମାନିବାହିଁ ଧର୍ମର ଅନୁଶାସନକୁ ମାନିବାବୋଲି ବୁଝାଗଲା । ଏହାଦ୍ୱାରା ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ ଧର୍ମର କେତେ ଲାଭ ହେଲା ବା କ୍ଷତି ହେଲା, ସେ ବିଷୟରେ ଆଜି ମଧ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ମତଭେଦ ରହିଚି । କିନ୍ତୁ ତଥାପି ସମସ୍ତେ ଏତିକି ସ୍ୱୀକାର କରିବେ ଯେ ଏହାଦ୍ୱାରା ରାଜ୍ୟରେ ଶାନ୍ତିର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେଲା, ରାଜ୍ୟର ଶକ୍ତି ପାଇ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ଧର୍ମ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ହେବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଲା ।

ରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ଧର୍ମର ଏହି ସମ୍ମିଳନ ଇତିହାସରେ କେବଳ ଏହି ଗୋଟିଏ ନୁହେଁ । ଇସ୍‌ଲାମ୍ ଧର୍ମର ଆଦିକାଳରେ ରାଜ୍ୟର ଶାସକ ଖଲିଫା ନିଜକୁ ଧର୍ମର ଗୁରୁବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ । ତିବ୍ବତର ଲାମାଶାସନରେ ମଧ୍ୟ ଧର୍ମଶକ୍ତି ଓ ରାଜ୍ୟଶକ୍ତି ଏକତ୍ର ହୋଇଥିବାର ଆଉ ଏକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଚାଣକ୍ୟ ନୀତିରେ ରାଜା ଆଉ ଭଗବାନ ମଧ୍ୟରେ ଖୁବ୍ ବେଶୀ ପାର୍ଥକ୍ୟ ରଖାଯାଇ ନାହିଁ । ଅଶୋକ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଏକ କାରଣରୁ ଆପଣାର ଅବଲମ୍ବିତ ଧର୍ମ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମକୁ ରାଜ୍ୟର ଧର୍ମବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ ଓ ଜଣେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଆଦର୍ଶବାଦୀ ପରି ଏହି ଧର୍ମର ପ୍ରସାରରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଥିଲେ । ଭାରତରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ କ୍ରମେ

ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମରେ ମିଶିଗଲା, ଅବତାରବାଦ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲଢ଼ିଥିବା ସ୍ୱୟଂ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଭାରତୀୟ କଳ୍ପନାର ସିଂହାସନରେ କ୍ରମେ ଏକ ଅବତାରରୂପେ ପିତୁଳା ହୋଇ ପୂଜା ପାଇଲେ । ଏହା ଅନେକ ସମୟରେ ଏକ ରହସ୍ୟ ପରି ମନେହୁଏ । କିନ୍ତୁ ରାଷ୍ଟ୍ରଶକ୍ତି ଏବଂ ଧର୍ମଶକ୍ତିର ତୁଳନାତ୍ମକ ଭୂମି ଉପରେ ଯେଉଁମାନେ ଭାରତୀୟ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଇତିହାସ ବିଷୟରେ ଗବେଷଣା କରୁଥିବେ, ସେମାନେ ହୁଏତ ଏହି ରହସ୍ୟ ଭିତରେ ଏକ ପଥର ସନ୍ଧାନ ପାଇପାରିବେ ।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ଧର୍ମ ଇଉରୋପର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶକୁ ପ୍ରଧାନତଃ ରାଜଶକ୍ତିର ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ଯାଇଚି ଓ ରାଜଶକ୍ତିର ପରାକ୍ରମ ସାହାଯ୍ୟରେ ସାମାଜିକ ମଣିଷର ଧର୍ମଗତ ଜୀବନକୁ ସଂକ୍ରାମିତ କରି ପାରିଚି । ରୋମ୍‌ର ସମ୍ରାଟ ଇଂଲଣ୍ଡ ବିଜୟ କରିସାରିବା ପରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ପରମ୍ପରାଗତ ଡ୍ରୁଇଡ୍ ଧର୍ମର ଉତ୍‌ପାଟନ କରି ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍ ଧର୍ମ ଆପଣାକୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିପାରିଚି । ଏହି ନୂତନ ସଂକ୍ରମଣ ବିରୁଦ୍ଧରେ ନାନାଦେଶର ସମାଜ ଆପଣାର ପ୍ରତିବାଦ ଜଣାଇଚି, ତଥାପି ରାଜଶକ୍ତି ବିରୁଦ୍ଧରେ ବେଶୀଦୂର ଯୁଝିନପାରି ତାହାକୁ ହିଁ ଆପଣାର ଧର୍ମ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିଚି । ଇଉରୋପରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ ଧର୍ମର ଇତିହାସ ହେଉଚି ପ୍ରଧାନତଃ ଏହି ଅଧିକାର ପ୍ରମତ୍ତତାର ଇତିହାସ । ଧର୍ମଶକ୍ତି ଓ ରାଜଶକ୍ତି ଏକାଠି ହେଲେ ଶାସନ କୌଶଳର କରାମତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ରାଜଶକ୍ତି ହୁଏତ ବହୁ ପରିମାଣରେ ସଫଳ ହୁଏ, କିନ୍ତୁ ଏହାଦ୍ୱାରା ଧର୍ମଶକ୍ତି ଅନ୍ଧ ହୁଏ, ଏହା ମଣିଷର ଅନ୍ତର୍ଶକ୍ତି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ରହିବାକୁ ଭୁଲିଯାଏ, ଧର୍ମ ବଢ଼ାଇବା ନାମରେ ଧର୍ମାନୁଷ୍ଠାନିକ ଜୀବନ ଭିତରେ ଅନେକ ପାଷାଣ୍ଡତା ପ୍ରବେଶ କରିପକାଏ । ଧର୍ମର ଇତିହାସ ନାନାବିଧ ଧର୍ମଭ୍ରଷ୍ଟତାର ଦୋଷରେ ଦୂଷିତ ହୋଇପଡ଼େ ।

ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଇଉରୋପୀୟ ଧର୍ମ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ଇତିହାସ ପ୍ରଧାନତଃ ମାର୍ଟିନ୍ ଲୁଥରଙ୍କର ଜୀବନ ସହିତ ଜଡ଼ିତ ରହିଚି । ପୋପ୍‌ଙ୍କର ଏକାଧିନାୟକତ୍ୱ ବିରୁଦ୍ଧରେ ମାର୍ଟିନ୍ ଲୁଥର ପ୍ରଥମେ ପ୍ରତିବାଦ ଉଠାଇଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କର ଏହି ପ୍ରତିବାଦ କ୍ରମେ ପ୍ରୋଟେଷ୍ଟାଣ୍ଟ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରତିବାଦୀ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ଧର୍ମର ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ରୂପରେ ଆପଣାର ମସ୍ତକ ଉତ୍ତୋଳନ କରିଥିଲା । ଲୁଥରଙ୍କର ବାସନାକୁ ଅବଶ୍ୟ ଏକ ଶୁଭବାସନା ବୋଲି କହିବାକୁ ହେବ, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ପଥକୁ ଧର୍ମପଥ ବୋଲି କହିବାଲାଗି ବିବେକୀ ମଣିଷ ହୁଏତ କୁଣ୍ଠା ପ୍ରକାଶ କରିବ । ଆପଣାର ନୂତନ ପ୍ରତିବାଦୀ ଯୁକ୍ତିରେ ଲୁଥର୍ ଏପରି ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲେ ଯେ ଧର୍ମର ପ୍ରସାର ଲାଗି ସେ ପ୍ରଧାନତଃ ଧର୍ମଶକ୍ତି ଓ ମଣିଷର ବିବେକଶକ୍ତି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିବାକୁ ଭୁଲି ଯାଇଥିଲେ । ସେତେବେଳର ପରମ୍ପରାରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଫାଇଦା ଉଠାଇବାକୁ ଯାଇ

ଲୁଥର୍ ରାଜଶକ୍ତି ଉପରେ ଅଧିକ ଭରସା ରଖିବାକୁ ହିଁ ଉପାଦେୟ ମଣିଥିଲେ । ଜର୍ମାନୀ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଦେଶକୁ ଯାଇ ସିଏ ଆଗ ତାହାର ଶାସକଙ୍କୁ ନୂତନ ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରୁଥିଲେ ଓ ଶାସକଙ୍କ ସହିତ ରାଜ୍ୟର ସକଳ ପ୍ରଜା କାନୁନ୍ ଅନୁସାରେ ପ୍ରୋଟେଷ୍ଟାଣ୍ଟ ହେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଉଥିଲେ । ପ୍ରୋଟେଷ୍ଟାଣ୍ଟ ରାଜ୍ୟରେ ଯିଏ କ୍ୟାଥୋଲିକ୍ ରହୁଥିଲା, ଭଗବାନଙ୍କ ନାମରେ ତାକୁ ସବୁପ୍ରକାର ଅତ୍ୟାଚାର ସହିବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ଠିକ୍ ସେହିପରି କାଥୋଲିକ୍ ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରୋଟେଷ୍ଟାଣ୍ଟ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ରାଜାର କୋପ ସହିବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଧର୍ମ ନାମରେ ମଣିଷକୁ ଯେଉଁ ନରକ ଦଣ୍ଡମାନ ଭୋଗିବାକୁ ପଡୁଥିଲା ଓ ମଣିଷକୁ ମାରିବାର ଯେତେପ୍ରକାର କୌଶଳ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇଥିଲା, ଜର୍ମାନୀର କେତେକ ସଂଗ୍ରହାଳୟରୁ ତାହାର ପ୍ରମାଣମାନ ମିଳିଥାଏ । ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀ ଓଡ଼ିଶାରେ ଗୌଡ଼ୀୟ ଧର୍ମ ଆପଣାର ପ୍ରଚାରଲାଗି ରାଜା ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଦେବଙ୍କୁ ଆଗ ଦୀକ୍ଷାଦେବାର ସହଜ କୁଶଳ ପଥ ଅବଲମ୍ବନ କରିବା ସହିତ ଲୁଥରଙ୍କ ଆଚରିତ ନୀତିଟିର ଅନେକ ପରିମାଣରେ ତୁଳନା କରାଯାଇପାରେ ।

ସେତେବେଳେ ଇଉରୋପରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍ ଧର୍ମନାମରେ ଯେଉଁସବୁ ଉଗ୍ରତା ଓ ଅମାନୁଷିକତାର ଲୀଳା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା, ସେଥିରେ ଲୁଥର୍, ଜୁଇଙ୍ଗଲି (Zwingli), କାଲ୍‌ଭିନ୍ (Calvin), ଓ (Cranmer) କ୍ରାନ୍‌ମର୍ ନାନା ଦେଶରେ ବୀରର ଭୂମିକାରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଏମାନେ ଇଉରୋପୀୟ ଧର୍ମବିପ୍ଳବ (Reformation) ରେ କେବଳ ଗୋଟାଏ ଶାଖାର ପ୍ରତିନିଧି । ଏହି ଇତିହାସ ଓ ଏହି ବିପ୍ଳବର ଆଉ ଏକ ଶାଖାମଧ୍ୟ ରହିଚି । ରାଜକୋପର କବଳରେ ପଡ଼ି ଏଇଟି ହୁଏତ ଅନ୍ୟ ଶାଖାଟି ପରି ଏତେଦୂର ଲୋକ ସମକକ୍ଷକୁ ଆସି ପାରିନାହିଁ । ଏହି ଦ୍ୱିତୀୟ ଶାଖାର ପ୍ରତିନିଧି ହେଉଚନ୍ତି ରଟର୍‌ଡାମ୍‌ର ଏରାସ୍‌ମୁସ୍ (Erasmus) ଓ ଜର୍ମାନୀର ଟମାସ୍ ମ୍ୟୁନ୍‌ତ୍‌ଜର (Thomas Muentzer) । ଲୁଥରଙ୍କର ପ୍ରବଳ ଶାଖା ରାଜଶକ୍ତିର ସମର୍ଥନ ପାଇଥିଲା, କାରଣ ଏହା ଧର୍ମର ପରିପୂରଣ ଲାଗି ରାଜଶକ୍ତିକୁ ମଧ୍ୟ ଏକ ସଫଳ ସାଧନରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଏହି ଶାଖା ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡ ଓ ହିଂସାର ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ଓ ନାନା ଭୟ ଦେଖାଇ ମଣିଷର ଧର୍ମକୁ ଜବରଦସ୍ତି ବଦଳାଇଦେବାର ଦମ୍ଭ ପୋଷଣ କରିଥିଲା,— ଏବଂ ସେଥିଲାଗି ଅନେକ ସମୟରେ ଧର୍ମ ନାମରେ ଜାତୀୟତାର ମୋହ ମଧ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରୁଥିଲା । ମାତ୍ର ଅନ୍ୟ ଶାଖାଟି ପଛରେ କୌଣସି ଜାତୀୟତା ବା ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ସାମୂହିକତାର ଉତ୍କଟ ମୋହ ନ ଥିଲା । ସବୁ ଦେଶର ମଣିଷକୁ ଏହା ଧର୍ମାକାଙ୍‌କ୍ଷୀ ମଣିଷରୂପେ ଦେଖୁଥିଲା । ସମାଜରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ନାନା ପ୍ରକାର ଅନ୍ୟାୟ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରତିବାଦ କରିବାକୁ

ମଧ୍ୟ ଏହା ଧର୍ମର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲା । ଏବଂ ସେହି କାରଣରୁ ସମାଜରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଶାସକମାନଙ୍କଠାରୁ ମଧ୍ୟ ଏହାକୁ କଟାକ୍ଷ ସହିବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ଯେତେବେଳେ ଧର୍ମ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସମାଜ ବିରୁଦ୍ଧରେ କହିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ, ଯେତେବେଳେ ଏହା ସମଗ୍ର ଜୀବନକୁ ବଦଳାଇ ଦେବାର ସନ୍ଦେଶ ବହନ କରି ଆସେ, ସେତେବେଳେ ଏହାକୁ ଅନେକ ପ୍ରମାଦ ସହିବାକୁ ପଡ଼େ । ସେଥିଲାଗି ଅଧିକାଂଶ ଧର୍ମ ସହଜ ଉପାୟରେ ସଫଳତା ହାସଲ କରିବାକୁ ସମସାମୟିକ ଦରବାରର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି, ରାଜାକୁ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ କହି ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି । ଧର୍ମର ବିପଣି ବଢ଼େ, କିନ୍ତୁ ତଦ୍ବାରା ଧର୍ମ କମେ, ଜ୍ୟୋତି ନିଭିଯାଏ । ଏରାସ୍‌ମୁସ୍ ଶାନ୍ତିବାଦୀ ଥିଲେ । ଧର୍ମସୂତ୍ର ଓ ଧର୍ମବିବାଦ ଅପେକ୍ଷା ସେ ନୈତିକ ମୂଲ୍ୟ ଓ ନୀତିଗତ ଶ୍ରେୟକୁ ଧର୍ମଜୀବନର ଉଚ୍ଚତର ସମ୍ପଦ ବୋଲି ମନେକରୁଥିଲେ । ଅନୁଷ୍ଠାନର କଠୋରତା ଭିତରେ ଧର୍ମକୁ ବନ୍ଦ କରି ନ ରଖି ସେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଆତ୍ମସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ଭିତରେ ଧର୍ମକୁ ମୁକ୍ତି ଦେବା ଉଚିତ୍ ବୋଲି ଭାବୁଥିଲେ । ଥମାସ୍ ମ୍ୟୁନ୍‌ତ୍‌ଜର୍ (୧୪୮୯-୧୫୨୫) ନୂତନ ଧର୍ମର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ସହିତ ସାମାଜିକ ଅନ୍ୟାୟ ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ଦୂରହେବା ଉଚିତ୍ ବୋଲି ବିଚାରୁଥିଲେ । ଯଦି ମଣିଷ ଭଗବାନଙ୍କର ସନ୍ତାନ ହେଲା, ତେବେ ସମାଜର କୌଣସି ଆର୍ଥିକ ବା ରାଜନୀତିକ ଅନ୍ୟାୟ ତା' ଉପରେ ମାଲିକ ହୋଇ ରହିବ କାହିଁକି ? ତାକୁ ଗୋଡ଼ି ମାଟିପରି ବ୍ୟବହାର କରିବ କାହିଁକି ? ଜର୍ମାନୀର କୃଷକ ବିଦ୍ରୋହରେ ନିଜେ ମ୍ୟୁନ୍‌ତ୍‌ଜର୍ ନେତୃତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ମୂଳତଃ ଲୁଥରଙ୍କର ପ୍ରେରଣାରେ ସେ ଏହି ନୂତନ ଧର୍ମରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି କାରଣରୁ ହିଁ ତାଙ୍କୁ ଲୁଥର୍ ଧର୍ମଦ୍ରୋହୀ ବୋଲି ବର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ଧର୍ମବିପ୍ଳବର ଏହି ନୂତନ ଶାଖା ସମାଜର ସମ୍ପତ୍ତି ଉପରେ ସବୁରି ଅଧିକାର ରହିଚି ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଥିଲା, ସମାଜରେ ପୁରୁଷ ଓ ନାରୀର ସମାନ ଅଧିକାର ଘୋଷଣା କରିଥିଲା । ସମାଜକୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ରଖିଥିବା ବର୍ଗବାଦ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏହା ପ୍ରତିବାଦ ଘୋଷଣା କରିଥିଲା । ଅଳ୍ପ ବୟସ୍କ ପିଲାକୁ ଶାରୀରିକ କଷ୍ଟ ଦେଇ ବୟସ୍କର ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ତାକୁ ବାଧ୍ୟ ଓ ମଣକରି ରଖିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଏହା ଅଧର୍ମ ବୋଲି କହିଥିଲା । [Williams, G.H. The Radical Reformation- Widenfeld and Nicolson, 1962] ଏହି ସବୁ ଚିନ୍ତାଧାରାରୁ ମୂଳପ୍ରେରଣା ନେଇ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଇଉରୋପରେ ପୁନର୍ଜାଗରଣ-ଯୁଗ (Renaissance) ର ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇଥିଲା ବୋଲି କହିଲେ ଆଦୌ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ ।

ଧର୍ମ ବିପ୍ଳବର ଶାଖା ଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ସାମୂହିକ ଜୀବନରେ ସମୂଳ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଚାହୁଥିଲେ, ଏମାନେ ଅସଲ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଚାହୁଥିଲେ । ସେଥିଲାଗି ନୂଆ ଓ ପୁରୁଣା

ପ୍ରୋଟେଷ୍ଟାଣ୍ଟ ଓ କାଥୋଲିକ୍ ଉଭୟ ଶିବିରରୁ ଏମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ପୀଡ଼ନ ସହିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଏମାନଙ୍କୁ ଉଭୟପକ୍ଷ ପ୍ରମାଦ ବୋଲି ମଣୁଥିଲେ । ୧୫୨୦ରୁ ୧୫୮୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇଉରୋପର ଇତିହାସ ଏହି ଉତ୍ପୀଡ଼ନର କାହାଣୀରେ ଭରପୂର ହୋଇ ରହିଚି । ମୁଁ ଏଠାରେ ଏହି ଶାଖାର କେବଳ ଜଣେ ପ୍ରତିନିଧି ଫ୍ରାନ୍ସର ମାଇକେଲ ସର୍ଭିତୁସ୍ (Michael Servitus) ଙ୍କର ଉଦାହରଣ ଦେବି । ଲିଅଁ ସହରର କାଥୋଲିକ୍‌ମାନେ ଦିନେ ସର୍ଭିତୁସ୍‌ଙ୍କର ପାଳଭୂତ ତିଆରି କରି ସେଥିରେ ନିଆଁ ଲଗାଇଦେଲେ । ଜୀବନର ଆଶଙ୍କା କରି ସର୍ଭିତୁସ୍ ଆଶ୍ରୟ ଆଶାରେ ସୁଇଜର୍‌ଲାଣ୍ଡ୍ ପଳାଇଗଲେ । କିନ୍ତୁ ସେଠାରେ ଜେନେଭା ସହରରେ ତାଙ୍କୁ କାଲଭିନ୍‌ପନ୍ଥୀ ପ୍ରୋଟେଷ୍ଟାଣ୍ଟମାନଙ୍କର କବଳରେ ପଡ଼ିବାକୁ ହୋଇଥିଲା ଓ ସେମାନେ ତାଙ୍କୁ ଜୀଅନ୍ତା ପୋଡ଼ି ମାରି ପକାଇଥିଲେ ।

ଇଉରୋପରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍ ଧର୍ମର ଇତିହାସ ପ୍ରଧାନତଃ ଏହି ଉତ୍ପୀଡ଼ିନର ଇତିହାସ, ରାଜଶକ୍ତିର ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ମଣିଷର ହୃଦୟକୁ ପ୍ରବଞ୍ଚିତ କରିଥିବାର ଇତିହାସ । ଆଜିମଧ୍ୟ ଇଉରୋପୀୟ କୌଣସି ଗୀର୍ଜାରେ ରାଜ୍ୟଶାସନରୁ ବେତନ ପାଉଥିବା ପାଦ୍ରୀକୁ ସକଳ କୁଳୀନତା ସହିତ ଧର୍ମୋପଦେଶ ଦେଉଥିବାର ଦେଖିଲେ ପ୍ରଧାନତଃ ଏହି ଅଶୁଭ କାହାଣୀଗୁଡ଼ିକ ମନେପଡ଼ିଯାଏ । ରାଜ୍ୟରେ ଶାନ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାଲାଗି ସମ୍ରାଟ ଅଗଷ୍ଟାଇନ୍ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍ ଧର୍ମକୁ ରାଜଧର୍ମରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତା'ପରେ ଏହି ରାଜଶକ୍ତିର ଆତଙ୍କ ଦେଖାଇ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍ ଧର୍ମ ଇଉରୋପରେ ଆପଣାକୁ ବିସ୍ତୃତ କରିଚି ଓ ବିଜୟୀ ହୋଇଚି । ସେତେବେଳର ଜନସମୂହ ହୁଏତ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ଧର୍ମର ବିପ୍ଳବବାମୂକ ସନ୍ଦେଶଲାଗି ଅନ୍ତର ଭିତରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ରାଜାର ବଳାତ୍କାରକୁ ଏଡ଼ି ନ ପାରି ବାଧ ହୋଇ ଏହି ଧର୍ମକୁ ଗ୍ରହଣ କରିଚି ଓ କାଳକ୍ରମେ ଧର୍ମଗତ ଆନୁଷ୍ଠାନିକତରେ ଲିପ୍ତ ରହି ଏହାକୁ ହିଁ ଆପଣାର ଧର୍ମ ବୋଲି ମାନିନେଇଚି । ଇଉରୋପର ହୃଦୟ ଉପରେ କରାଯାଇଥିବା ବଳାତ୍କାରଜନିତ କ୍ଷତର ଜ୍ୱାଳା ହୁଏତ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଭିନାହିଁ, ଏହାର ପ୍ରତିକ୍ରିୟାଜନିତ ଦଂଶନ ପୀଡ଼ା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶାନ୍ତ ହୋଇନାହିଁ । ଏହିପରି ଏକ ପ୍ରପୀଡ଼ିତ ଇଚ୍ଛା ନେଇ ଇଉରୋପ ମଧ୍ୟ ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମହାଦେଶରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍ ଧର୍ମର ପ୍ରସାର କରିବାକୁ ଯାଇଚି । କେବଳ ଧର୍ମର ନିବେଦନ ଉପରେ ଭରସା କରି ଯିବାକୁ ହୁଏତ ତା'ର ସାହସ ହୋଇନାହିଁ । ସେଥିଲାଗି ଧର୍ମ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଗି ତାକୁ ସବୁଠାରେ ଶାସନର ଫଳ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିବାକୁ ପଡ଼ିଚି । ଏସିଆ ଓ ଆଫ୍ରିକାରେ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଥିବା ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ଧର୍ମ ପ୍ରଧାନତଃ ରାଜଧର୍ମର ପୋଷଣ ଓ ପରାକ୍ରମ ସାହାଯ୍ୟରେ ଆପଣାର ଆସନକୁ ବିସ୍ତାର କରିଚି । ଏପରି କରି ତାହା ହୁଏତ ଅନେକ ସାନ୍ତ୍ୱନା ମଧ୍ୟ ପାଇଚି । ଏକଦା ଫାଶରେ ପଡ଼ି ଧରା ହୋଇ ଆସିଥିବା

ପୋଷା ହାତୀ ଅନ୍ୟ ବଣୁଆ ହାତୀକୁ ଫାଶରେ ପକାଇବାରେ ଯେଉଁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ପାଏ, ଇଉରୋପ ହୁଏତ ସେଇ ସାନ୍ତ୍ୱନା ପାଇଚି । କିନ୍ତୁ ଏହାଦ୍ୱାରା ଧର୍ମର ଅଭ୍ୟୁଦୟ କେତେଦୂର ହୋଇଚି ?

ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ଧର୍ମର ନିନ୍ଦା କରିବା ମୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ । ଗୋଟାଏ ଧର୍ମର ନିନ୍ଦା କରି ଆଉ ଗୋଟାଏ ଧର୍ମର ପ୍ରଶସ୍ତି ବଢ଼ାଇବାଦ୍ୱାରା ଧର୍ମ ଜଗତର କୌଣସି ଲାଭ ହୁଏନାହିଁ । ଆମ ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ଧର୍ମର ଏକ ଦୀର୍ଘ ଇତିହାସ ରହିଚି । ଏହି ଇତିହାସ ଭିତରେ ଘୃଣା ଓ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ମୋହବଶତାରେ ନାନା ଭୟାବହ କାହାଣୀ ମଧ୍ୟ ରହିଚି । ପୃଥିବୀର ଇତିହାସରେ ଧର୍ମ ପ୍ରଧାନତଃ ଅଫିମ ପରି କାମ କରିଚି ଓ ଅଫିମଖିଆ ମଣିଷ ପରି ଧର୍ମାନ୍ଧ ମଣିଷ ମଧ୍ୟ ଧର୍ମ ନାମରେ ନାନା ଉତ୍ପୀଡ଼ନ ହିଁ ସୃଷ୍ଟି କରିଚି । ଧର୍ମ ଦ୍ୱାରା ଉପକୃତ ହେବାକୁ ହେଲେ ଏସବୁ ସମୀକ୍ଷାମୂଳକ ଆଲୋଚନା ଅବଶ୍ୟ ଦରକାର । ସେଥିଲାଗି ଯେଉଁ ପ୍ରଶସ୍ତ ମନନକ୍ଷେତ୍ର ଦରକାର, ଆମଦେଶରେ ସେହି କ୍ଷେତ୍ର ଆଜିଯାଏ ତିଆରି ହୋଇନାହିଁ । ଗୌତମ ବୁଦ୍ଧ ଧର୍ମ ଓ ଧର୍ମ ପର୍ଯ୍ୟାୟକୁ ପରସ୍ପରଠାରୁ ଭିନ୍ନ କରି ଦେଖାଇଥିଲେ । ଆରବ ଦାର୍ଶନିକ ଆଭେରୋସ (Averroes) ମଧ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱଠାରୁ ମତକୁ (Secundum rationem ଓ Secundum fidem) ଭିନ୍ନ କରି ଦେଖାଇଚନ୍ତି । ସହଜ ବାଟକୁ ଧରିବା ଲାଳସାରେ ଆମେ ମତଟାକୁ ହିଁ ତତ୍ତ୍ୱ ବୋଲି ଧରିଚୁ । ଭାରତୀୟ ଇତିହାସର ଆଦିକାଳରୁ ପୁରୁଣା ମତାୟତନକୁ ଭାଙ୍ଗି ତତ୍ତ୍ୱପ୍ରତିଷ୍ଠାର ଏକାଧିକ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇଚି । କିନ୍ତୁ ଲୋଭୀ ଶିଷ୍ୟ ଓ ଭାଷ୍ୟକାର ନୂଆ ତତ୍ତ୍ୱକୁ ନେଇ ପୁଣି ମତ ଓ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁରୀ ଗଢ଼ି ଥୋଇ ଦେଇଚନ୍ତି । ତଦ୍ୱାରା ଧର୍ମର ହାନି ହୋଇଚି । ଧର୍ମ ମଣିଷକୁ ବାଟ ଦେଖାଇ ପାରିନାହିଁ । ବିଂଶଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଆମ ଦେଶରେ ଏହି ଦାରୁଣ ଅଭିନୟ ଚାଲିଆସିଚି । ଆମର ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ନାନା ପ୍ରକାର ଅଧର୍ମ ଓ ଅନ୍ୟାୟ ବର୍ତ୍ତି ରହିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ନୂଆ ନାମ ଓ ନୂଆ କାରୁଣରେ ଭେକ ପିନ୍ଧି ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ହିଁ ବଢ଼ି ଚାଲିଚି । ମଠ ବଢ଼ିଚି, ଦେବୋତ୍ତର ସମ୍ପତ୍ତି ବଢ଼ିଚି, ଗୁରୁନାମର ଖ୍ୟାତି ବଢ଼ିଚି, ଘଣ୍ଟବାଡ଼ିଆ ବଢ଼ିଚି, କିନ୍ତୁ ଧର୍ମ ବଢ଼ିନାହିଁ । ମଣିଷକୁ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଅଧୀନ କରି ଧର୍ମ କଦାପି ତିଷ୍ଠି ରହିପାରିବ ନାହିଁ । ଅତି ଅଧର୍ମ ସ୍ତରକୁ ଆସିଲେ ପିତୁଳା ପୂଜାରେ ଯେଉଁ ଦଶା ହେବାର କଥା ଆମ ଦେଶରେ ଅନେକତଃ ତାହାହିଁ ହୋଇଚି । କିନ୍ତୁ ସେ ଆଲୋଚନା ଲାଗି ସମ୍ୟକ୍ କ୍ଷେତ୍ର ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇନାହିଁ ।

ସେଦିନ ସେଇ ଛୋଟ ଗୀର୍ଜାଟିରେ ବସି ମୁଁ ଏହିସବୁ କଥା ଭାବୁଥିଲି । ଗୀର୍ଜାର ସକଳ ଉପଚାର ଓ ଉପାସନା ଭିତରେ ମୁଁ ଧର୍ମର ସାରଟିକୁ ଖୋଜି ବୁଲୁଥିଲି । ମତଭିତରୁ ତତ୍ତ୍ୱ ଖୋଜିବାର ସମସ୍ୟା, ନାନା ଭେକଧ ଆବହ ଭିତରୁ ଆପଣାକୁ ଖୋଜି ନେବାର

ସମସ୍ୟା କେବଳ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍ ଧର୍ମର ବା କେବଳ ଇଉରୋପର ନୁହେଁ । ଏହା ସବୁ ଧର୍ମର, ସବୁ ଦେଶର, ସତ୍ୟ ଖୋଜୁଥିବା ଓ ଜୀବନର ଶ୍ରେୟ ଖୋଜୁଥିବା ସକଳ ମଣିଷର ସମସ୍ୟା । ସେଦିନ ଗୀର୍ଜାରେ ସେହି ପୂଜାବେଦୀକୁ ଅନାଇ ମୁଁ ବିଶ୍ୱର ବିବେକ ପାଖରେ ଗୁହାରି କରୁଥିଲି; ପିତୁଳା ପୂଜାରେ ମୋର କୌଣସି ଆପତ୍ତି ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ପୌତ୍ତଳିକତାରୁ ଆପଣାକୁ ଦୂରେଇ ରଖିବାର ଶକ୍ତି ଆମର ଆସୁ । ପୂଜା ବଢୁ, ସେଥିରେ ମୋର ଆପତ୍ତି ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଖାଲି ଧ୍ୱଜା ଉଡ଼ାଇବାରେ ଏହି ପୂଜା ଆପଣାର ସକଳ ଉତ୍ସାହକୁ ନିଃଶେଷ କରି ନ ଦେଉ । ଶିବଙ୍କର ପୂଜା ଆମକୁ 'ଶିବୋଽହଂ'ର ଉପଲବ୍ଧି ଆଡ଼କୁ ବାଟ କଢ଼ାଇ ନେଇଯାଉ ।

—ଜାନୁଆରୀ, ୧୯୬୩

❖

ଜାନୁଆରୀ ତିରିଶି

— ଗୋଟିଏ ତାରିଖ, ଦୁଇଟି ସଙ୍କେତ

ଜାନୁଆରୀ ତିରିଶି ତାରିଖ, — କେବଳ ଜର୍ମାନୀ ବା ଭାରତବର୍ଷର ଇତିହାସରେ ଏକ ସ୍ମରଣୀୟ ଦିନ ନୁହେଁ, ଆଧୁନିକ ପୃଥିବୀରେ ସବୁ ଦେଶଲାଗି ଏହା ଗୋଟିଏ ସ୍ମରଣୀୟ ଦିନ । ଆମ ସଂସାର ବିଷୟରେ ଯେଉଁଠି ଯେଉଁ ମଣିଷ ଏତେ ଟିକିଏ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତଥାପି ସଚେତ ରହିଚି, ବଞ୍ଚି ରହିବାର ଓ ମଣିଷ ହେବାର ସ୍ୱାଧୀନତାକୁହିଁ ବଞ୍ଚି ରହିବାର ଓ ମଣିଷ ହେବାର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମ୍ପଦ ବୋଲି ବିଚାରୁଚି । ଭଲ ଖାଇ ଭଲ ପିନ୍ଧି ଆପଣା ସାନ ପରିବାରଟିର ପାଚେରୀ ଭିତରେ ଯେକୌଣସି ପ୍ରକାରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଓ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ରହିବା ଅପେକ୍ଷା ଜୀବନ ପଥରେ ଆହୁରି ଅଧିକ କିଛି ଶ୍ରେୟ ଓ ପ୍ରେୟ ଅଛି ବୋଲି ଯିଏ ଅନୁଭବ କରୁଚି, ସିଏ ଆମ ବଡ଼ ପୃଥିବୀର ଯେଉଁଠାରେ ବାସ କରୁଥାଉ ପଛକେ ଓ ଯେଉଁ ଧର୍ମ ବା ଯେଉଁ ଭାଷାକୁ ଆପଣାର ଧର୍ମ ଓ ଆପଣାର ଭାଷା ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରୁଥାଉ ପଛକେ, — ଜାନୁୟାରୀ ମାସର ତିରିଶି ତାରିଖକୁ ସେ ଅବଶ୍ୟ ମନେ ରଖିବ, ଆପଣା ଜୀବନର ବାଟ ଠିକ୍ କଲାବେଳେ ଇତିହାସ-ପଥର ଏହି ଦିନଟି ବିଷୟରେ ସେ ଅବଶ୍ୟ ସତର୍କ ରହିବ ।

ଆଜିକୁ ତିରିଶ ବର୍ଷତଳେ, ଅର୍ଥାତ୍ ୧୯୩୩ ମସିହା ଜାନୁୟାରୀ ତିରିଶ ତାରିଖ ଦିନ ଜର୍ମାନୀଦେଶରେ ହିଟଲର କ୍ଷମତାସୀନ ହୋଇଥିଲେ, ପୁଣି ଆଜିକୁ ଠିକ୍ ଷୋଳବର୍ଷ ତଳେ ଅର୍ଥାତ୍ ୧୯୪୮ ମସିହା ଜାନୁୟାରୀ ତିରିଶ ତାରିଖ ଦିନ ଆମ ଦେଶର ଦିଲ୍ଲୀ ଦାଣ୍ଡରେ ଆଉ ଜଣେ ଭାରତୀୟର ଗୁଳିଚୋଟରେ ମାନବିକ ଇତିହାସର ମହାଭାରତୀୟ ପ୍ରତିନିଧି ମୋହନଦାସ କରମଚାନ୍ଦ ଗାନ୍ଧୀଙ୍କର ଜୀବନରେ ହଠାତ୍ ଅବସାନ ଘଟିଥିଲା । ହିଟ୍‌ଲ୍‌ର ଜର୍ମାନୀ ଦେଶରେ କ୍ଷମତାରୂଢ଼ ହେଲାଦିନ ହୁଏତ ଭାରତବର୍ଷରେ ମାତ୍ର ଅଳ୍ପ କେତେଜଣ ଲୋକ ବଡ଼ ଆକସ୍ମିକ ଭାବରେ ସେକଥା ଖବରକାଗଜରେ ପଢ଼ିଥିବେ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବା ପରବର୍ତ୍ତୀ ବାରବର୍ଷ ଭିତରେ ଜର୍ମାନୀ ବା ଇଉରୋପରେ କଣ ସବୁ ଘଟିବ ବା ବୃହତ୍ତର ପୃଥିବୀ ଉପରେ ସେହିସବୁ ଘଟଣା କିପରି ଭୟାବହତା ସହିତ ଚିହ୍ନିତ ହୋଇ ରହିବ, — ହୁଏତ ସେତେବେଳେ ଖୋଦ୍ ଜର୍ମାନୀ ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ କେହି ସେହିସବୁ ଅନୁମାନର ଗନ୍ଧ ବି ପାଇ ନ ଥିବେ । ଦିଲ୍ଲୀ ସହରରେ ସମବେତ ହୋଇଥିବା ଏକ ପ୍ରାର୍ଥନା

ସଭାର ଉପକଣ୍ଠରେ ଯେଉଁଦିନ ଗାନ୍ଧୀଙ୍କର ଶରୀର ଗୁଳିର ଆଘାତରେ ପ୍ରାଣହୀନ ହୋଇ ଟଳି ପଡ଼ିଥିଲା, ସେଦିନ ଜର୍ମାନୀ ମଧ୍ୟ ସେହି ସମ୍ବାଦଟି ଉପରେ ଖୁବ୍ ବେଶୀ ମହତ୍ତ୍ୱ ଦେଇ ନ ଥିବ । ଆପେ ଭିଆଇଥିବା ଗୋଟାଏ ମହାଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ଆପଣା ପୋଡ଼ାଘର ଓ ପୋଡ଼ା ମନର ପାଉଁଶ କାଢ଼ିବାରେ ଜର୍ମାନୀ ସେତେବେଳେ ଏତେ ବ୍ୟସ୍ତ ଓ ଆତ୍ମକେନ୍ଦ୍ରିତ ହୋଇ ରହିଥିବ ଯେ ସଂସାରର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଘଟଣା ଆଡ଼କୁ ଅନାଇବାକୁ ହୁଏତ ତାର କୌଣସି ବେଳ ମଧ୍ୟ ନ ଥିବ । ତଥାପି ହିଟ୍‌ଲର୍ ଆସିବାର ତିରିଶି ବର୍ଷ ଓ ଗାନ୍ଧୀ ଯିବାର ଷୋଳ ବର୍ଷ ପରେ ଜଣେ ମଣିଷ ହିସାବରେ ଆପଣା ବିଚାରର ସୂତା ଖିଅମାନ ଗଅଁଠାଇ ଆଣିଲାବେଳକୁ ଆଧୁନିକ ଇତିହାସର ପୃଷ୍ଠଭୂମି ଉପରେ ଦୁଇ ଘଟଣା ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ସମ୍ବନ୍ଧ ରହିଥିଲା ପରି ମନେ ହେଉଚି । ମଣିଷର ବିକ୍ରମଣ-ପଥରେ ଚିରକାଳ ଯେଉଁ ପରସ୍ପରବିରୋଧୀ ଦୁଇଟି ବାଟ ରହି ଆସିଛି, ଗତ ତିରିଶବର୍ଷ ଭିତରେ ଘଟିଥିବା ଉକ୍ତ ଦୁଇଟି ଘଟଣାକୁ ସେହି ଦୁଇ ପଥର ପ୍ରତୀକ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ । ଗୋଟିଏ ବାଟ ହେଉଚି ଗାନ୍ଧୀର ବାଟ, ଆଉ ଗୋଟିଏ ହେଉଚି ହିଟ୍‌ଲର ବାଟ । ଗୋଟିଏ ବାଟରେ ଗଲେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବାଟକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବା ବ୍ୟତୀତ ଉପାୟାନ୍ତର ନାହିଁ । ଇତିହାସରେ ସବୁଦିନ ସବୁ ଧର୍ମ ଓ ସବୁ ସଂସ୍କୃତିରେ ଏହି ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱଟିର ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିବା ।

ଭାରତ ସ୍ୱାଧୀନ ହେବାର ଷୋଳବର୍ଷପରେ ପଛକୁ ଅନାଇ ଭାରତର ସ୍ୱାଧୀନତା-ସଂଗ୍ରାମ ଆଡ଼କୁ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କଲାବେଳକୁ ଅନେକ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଆପଣାର ଅନୁରକ୍ତିଗୁଡ଼ାକ ଟିକିଏ ଅନ୍ୟପ୍ରକାରେ ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥାଏ । ସ୍ୱାଧୀନତା ହାସଲ କରିବାର ଉତ୍ତେଜନାରେ ସେତେବେଳେ ସଂଗ୍ରାମର ସବୁ ବାଟକୁ ଆମେ ଆପଣାର ବାଟ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲୁଁ, ସଂଗ୍ରାମରତ ସବୁ ଯୋଦ୍ଧାଙ୍କୁ ଆମେ ଜାତିର ଯୋଦ୍ଧା ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିନେଇଥିଲୁ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟସିଦ୍ଧିର ଉତ୍ସାହଦ୍ୱାରା ଅତିବେଶି ହୋଇ ରହିଥିବାରୁ ସେଦିନ ବାଟ ବିଷୟରେ ବିଚାର କରିବା ଲାଗି ହୁଏତ ଆମଭିତରୁ ଅନେକଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ ଆତ୍ମବଳ ନ ଥିଲା । ଇଂଲଣ୍ଡ ଜର୍ମାନୀ ସହିତ ଲଢୁଚି । ଭାରତବର୍ଷରେ ଆମେ ଇଂରେଜ ସରକାର ସହିତ ଲଢୁଚୁ — ତେଣୁ ସଂଗ୍ରାମ -ନ୍ୟାୟର ସୂତ୍ର ଅନୁସାରେ ଜର୍ମାନୀ ଓ ଭାରତବର୍ଷ ହେଉଚନ୍ତି ପରସ୍ପରର ବନ୍ଧୁ । କାରଣ ସେମାନେ ଉଭୟେ ଏକ ସାଧାରଣ ଶତ୍ରୁ ସହିତ ଲଢୁଚନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ବଡ଼ମାନେ କିପରି ଅନୁଭବ କରିଥିବେ କେଜାଣି, ଆମେ ପିଲାଏ ହିଟ୍‌ଲର ଓ ଜର୍ମାନୀକୁ ନେଇ ସେତେବେଳେ କମ୍ ଗର୍ବ ଅନୁଭବ କରିନାହୁଁ । ଯୁଦ୍ଧର ଆରମ୍ଭରେ ଇଂଲଣ୍ଡ ପକ୍ଷ ଯହୁଁ ଯହୁଁ ହଟି ଯାଉଥାଆନ୍ତି ଓ ହିଟ୍‌ଲର୍ ଶାସନ ଯହୁଁ ଯହୁଁ ଇଉରୋପ ଉପରେ ମାଡ଼ି ମାଡ଼ି ଯାଉଥାଏ,

ପରୋକ୍ଷ ଭାବରେ ଆମେ ସେଥିରୁ କିଞ୍ଚିତ ଆନନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ପାଉଥାଉ । ଏହିସବୁ ଘଟଣାରୁ ମନେ ହେଉଥାଏ, ଯେପରି ଭାରତର ସ୍ୱାଧୀନତା ମଧ୍ୟ କ୍ରମଶଃ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇଆସୁଚି ! ଗତ ଯୁଦ୍ଧରେ ଜର୍ମାନୀ ଜିତିଥିଲେ ପୃଥିବୀର ଭାଗ୍ୟ କିପରି ଆକାର ଧାରଣ କରିଥାନ୍ତା ଓ ସେହି ଭାଗ୍ୟପଟ ଉପରେ ଭାରତବର୍ଷର ଭାଗ୍ୟ ମଧ୍ୟ କେଉଁ ଅର୍ଗଳି ଭିତରେ ଯାଇ ପଶିଥାନ୍ତା, ଆଜି ସିନା ସେ କଥା ଭାବିଲାବେଳକୁ ମନ ଆତଙ୍କିତ ହୋଇଉଠୁଚି; କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳେ ଏହି ଦିଗରୁ ଭବିଷ୍ୟତର ବିଚାର କରିବା ଲାଗି ଆମ ପାଖରେ ହୁଏତ ଯଥେଷ୍ଟ ସାମଗ୍ରୀ ମଧ୍ୟ ନଥିଲା ।

ସେତେବେଳେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସୁଭାଷଚନ୍ଦ୍ର ବୋଷ ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭବତଃ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଠିକ୍ ଆମରି ପରି ଭାବିଥିଲେ । ଭାରତବର୍ଷର ସ୍ୱାଧୀନତା-ସଂଗ୍ରାମରେ ଇଂରାଜର ଶତ୍ରୁ ଜର୍ମାନ ଶାସନଠାରୁ ଆମକୁ ଅନେକ ସାହାଯ୍ୟ ମିଳିବ, ଏହି ଆଶ୍ୱାସନାକୁ ଆପଣାର ପଥ ବୋଲି ମାନି ସେ ଜୀବନ ବିପନ୍ନ କରି ଭାରତବର୍ଷରୁ ଜର୍ମାନୀକୁ ପଳାଇ ଆସିଥିଲେ । ଜର୍ମାନୀରେ ସେ ବେଶ୍ କେତେକ ବର୍ଷ ରହିଥିଲେ, ଏହି ଜର୍ମାନୀରେ ସଂସାର ମଧ୍ୟ କରିଥିଲେ । ହିଟ୍‌ଲରର ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ କରି ସେତେବେଳେ ସେ ଜର୍ମାନ୍ ରେଡ଼ିଓରେ ଭାରତ ବାସୀଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କେତେଥର ଭାଷଣ ଦେଇଥିବେ, — ଇଂରେଜର କେତେ ନିନ୍ଦା ଓ ହିଟ୍‌ଲର୍‌ର କେତେ ପ୍ରଶଂସା କରିଥିବେ । ଜର୍ମାନୀରୁ କ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ସେ ଜାପାନ ଯାଇଥିଲେ, ସେଠାରେ ଏକ ଜାତୀୟ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ଗଢ଼ି ସେ ବ୍ରହ୍ମଦେଶର ସୀମାନ୍ତରୁ ଭାରତବର୍ଷ ଉପରେ ଆକ୍ରମଣ ମଧ୍ୟ କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ଇଉରୋପର ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ଜର୍ମାନ ହାରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲାଣି, ଇଟାଲି ଭୁଷୁଡ଼ି ପଡ଼ିଲାଣି । ସେପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଯେ ଭାରତୀୟ ଜାତୀୟ ବାହିନୀର ସାହାଯ୍ୟରେ ସୁଭାଷଚନ୍ଦ୍ର ଭାରତକୁ ଅଧିକାର କରିବେ ଓ ଭାରତରେ ସ୍ୱାଧୀନ ସରକାର ସ୍ଥାପନ କରିବେ, — ଏକଥା ଉପରେ କଣ ସେ ପ୍ରକୃତ ବିଶ୍ୱାସ ରଖିଥିଲେ ? ସ୍ୱାଧୀନତାର ଜଣେ ନାୟକ ହିସାବରେ ସୁଭାଷଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ନିଷ୍ଠାକୁ ମୁଁ ଆଜି ମଧ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ସମ୍ମାନ ଦେବି । କିନ୍ତୁ କେବଳ ସାମରିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେଖିଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଉଦ୍ୟମରୁ କେତେଦୂର କି ଫଳ ଫଳିଥାନ୍ତା, ଏ ବିଷୟରେ ଆଜି କୌଣସି ସ୍ଥିର ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ପହଞ୍ଚି ହୁଏନାହିଁ ।

୧୯୩୩ରୁ ୧୯୪୫,— ଏହି ବାରବର୍ଷ ଭିତରେ ହିଟ୍‌ଲର-ଶାସନ ପରାକ୍ରମ ଫଳରେ ଜର୍ମାନ ତଥା ଇଉରୋପରେ ଯାହାସବୁ ଘଟିଥିଲା, ହିଟ୍‌ଲରର ରାଜ୍ୟବିସ୍ତାର ପଛରେ ଯେଉଁସବୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ବିଚାରମାନ ରହିଥିଲା, ସେ ସବୁ ଆଜି ପଦାକୁ ଜଣା

ପଢ଼ିଲାଣି । ଆଜି ହଠାତ୍ ମନ ଭିତରେ ସ୍ୱତଃ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠୁଚି, — ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସୁଭାଷ ବୋଷ କଣ ଏହିସବୁ ବିଷୟରେ ସେତେବେଳେ କିଛି ଜାଣି ନଥିଲେ ? ଏତେ ବର୍ଷକାଳ ଜର୍ମାନୀରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ କଣ ହିଟ୍‌ଲର-ଶାସନର ଅମାନୁଷିକ ବିଚାର ଓ ବର୍ବରତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି ଜାଣି ନ ଥିଲେ ? ଜାଣି କରି ମଧ୍ୟ କଣ ସେ ଏହିସବୁ ନୀତି ଓ ବର୍ବରତାକୁ ସମର୍ଥନ କରୁଥିଲେ ? ଏକଥା ବିଶ୍ୱାସ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଆଜି ଭୟ ଲାଗୁଚି । ଯିଏ ଶ୍ରୀ ସୁଭାଷଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଆତ୍ମଜୀବନୀ ପଢ଼ିଥିବ, ସେ କଦାପି କହିବ ନାହିଁ ଯେ ସୁଭାଷଚନ୍ଦ୍ର ହିଟ୍‌ଲରର ନାତ୍‌ସିବାଦକୁ ସମର୍ଥନ ମଧ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ତା' ହେଲେ କେବଳ ଭାରତର ସ୍ୱାଧୀନତା-ସଂଗ୍ରାମରେ ହିଟ୍‌ଲରର ସାହାଯ୍ୟ ମିଳିବ ବୋଲି କଣ ସେ ଏକାଧିକ ବର୍ଷକାଳ ଜର୍ମାନୀ ଭିତରେ ଆଖିବୁଜି ରହିଥିଲେ ? କୋଟି କୋଟି ଲୋକଙ୍କର ସ୍ୱାଧୀନତା ଅପହରଣ କରିଥିବାରୁ ଓ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ମଣିଷଙ୍କର ପ୍ରାଣ ନେବାରେ ଜର୍ମାନ୍‌ଜାତିକୁ ନିମିତ୍ତରୂପେ ଖଟାଇ ପାରିଥିବାରୁ ଆତ୍ମପ୍ରସାଦ ଅନୁଭବ କରୁଥିବା ଉନ୍ମତ୍ତ ହିଟ୍‌ଲରର ସାହାଯ୍ୟ ଓ ସହାନୁଭୂତି ଭାରତର ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଗି କୌଣସି କାମରେ ଲାଗି ପାରିବ ବୋଲି କଣ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସୁଭାଷଚନ୍ଦ୍ର ସତରେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ ? ତାଙ୍କର ଜୀବନ ସହିତ ଜଡ଼ିତ ଥିବା ଭାରତୀୟ ସ୍ୱାଧୀନତାସଂଗ୍ରାମର ସେହି ଅଧ୍ୟାୟଟି ଆଜି ମଧ୍ୟ ମୋତେ କେବଳ ଏକ ପ୍ରହେଳିକା ପରି ଲାଗେ ।

୧୯୩୩ ମସିହା ଜାନୁୟାରୀ ୩୦ ତାରିଖ ଦିନ ହିଟ୍‌ଲର ଜର୍ମାନୀ ଦେଶରେ ଶାସନକ୍ଷମତାକୁ ଆସିଲେ । ଦେଶର ଆଇନ ଅନୁସାରେ ନିର୍ବାଚନରେ ଜିତି ସେ କ୍ଷମତାକୁ ଆସିଥିଲେ । ଜର୍ମାନୀର ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ତାଙ୍କର ଦଳ ସର୍ବାଧିକ ଭୋଟ ପାଇଥିଲେ । ହିଟ୍‌ଲର କ୍ଷମତାକୁ ଆସିବାର ଅତି ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ ଜର୍ମାନୀରେ ପାର୍ଲାମେଣ୍ଟ ଭବନ (Reichstag) ପୋଡ଼ା ହେଲା । ଏହି ଘଟଣାଟିକୁ ଜର୍ମାନୀ ଦେଶରୁ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଗଣତନ୍ତ୍ର ଶାସନ ଲୋପ ପାଇବାର ଏକ ପ୍ରତୀକ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ । ଏହାର ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ ଜର୍ମାନୀର ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ରାଜନୈତିକ ଦଳକୁ ବେଆଇନ୍ ଅର୍ଥାତ୍ ଦେଶର ସ୍ୱାର୍ଥବିରୋଧୀ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରାଗଲା ଏବଂ ହିଟ୍‌ଲରଙ୍କ ଜାତୀୟ -ସମାଜବାଦୀ ଦଳକୁହିଁ ଜନତାର ଏକମାତ୍ର ମୁଖପାତ୍ରରୂପେ (Volkspartei) ଘୋଷଣା କରି ଦିଆଗଲା । ଏବଂ ତା' ପରେ ଜାତୀୟତା ନାମରେ ଜର୍ମାନୀରେ ଯେଉଁ ରାକ୍ଷସୀ ପ୍ରସ୍ତୁତି ଚାଲିଲା, ତାହା ଅଳ୍ପ କେତେବର୍ଷ ଭିତରେ ସମଗ୍ର ଇଉରୋପକୁ ଗ୍ରାସ କରିବାକୁ ବସିଲା । ୧୯୩୯ ମସିହା ସେପ୍‌ଟେମ୍ବର ମାସରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଓ ହିଟ୍‌ଲର ଶାସନର ସକଳ ପ୍ରକାର ଅମାନୁଷିକତା ସମଗ୍ର ଇଉରୋପରେ ପ୍ରକଟ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ୧୯୪୫ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଛଅ ବର୍ଷକୁ କେବଳ ଇଉରୋପୀୟ ସଭ୍ୟତା ଲାଗି ନୁହେଁ, ସମଗ୍ର ମାନବିକତା ଲାଗି ମଧ୍ୟ ଏକ ମୃତ୍ୟୁଜର୍ଜର ଶୀତକାଳ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ ।

ଜର୍ମାନୀରେ ଏହା ବାରବର୍ଷର ହିଟ୍‌ଲରୀ ଏକ ନାୟକତ୍ୱ କାଳରେ ଯେଉଁସବୁ ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡ କରାଯାଇଛି, ଏଠାରେ ସେସବୁର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ମୁଁ ମନ ବଳାଉ ନାହିଁ । ହିଟ୍‌ଲର ଭିଆଇଥିବା ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡ ହିଟ୍‌ଲରି ଶାସନର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ବିସ୍ମୟକର ବ୍ୟାପାର ନୁହେଁ । ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷା ଓ ସଭ୍ୟତାରେ ଜୁଆ ହୋଇଥିବା ଜର୍ମାନୀ ଦେଶ ଓ ସମଗ୍ର ଭାବରେ ଇଉରୋପ କିପରି ଏହି ଶାସନକୁ ସହ୍ୟ କରି ପାରିଥିଲା, ମୋତେ ଏହାହିଁ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ବିସ୍ମୟକର ବୋଲି ମନେହୁଏ । ଜର୍ମାନୀର ଅଧିକାଂଶ ଲୋକ ହିଟ୍‌ଲରକୁ ତ୍ରାଣକର୍ତ୍ତା ବୋଲି ମାନି ନେଇଥିଲେ । ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧ ପରେ ଜର୍ମାନୀରେ ଘୋଟି ଯାଇଥିବା ଦାରିଦ୍ର୍ୟକୁ ଦୂର କରି ଓ ଜର୍ମାନୀ ଲାଗି ଅତୁଳ ଆର୍ଥିକ ସମୃଦ୍ଧିର ଯୋଜନା ବାଢ଼ି ହିଟ୍‌ଲର୍ କିପରି ସକଳପ୍ରକାର ଅମାନୁଷିକତାଲାଗି ଜର୍ମାନୀଜାତିର ମନକୁ କିଣି ନେଇଥିଲେ, ଆଜି ପଛକୁ ଅନାଇଲା ବେଳକୁ ତାହାହିଁ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ବିସ୍ମୟକର ମନେହୁଏ । ଜର୍ମାନୀ ହେଉଚି ସାରା ପୃଥିବୀର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦେଶ, ଜର୍ମାନୀଜାତି ହେଉଚି ସାରା ପୃଥିବୀର ଏକମାତ୍ର ରାଜା-ଜାତି, ଭଗବତ୍ - ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାବରେ ଜର୍ମାନୀ ଦେଶ ହିଟ୍‌ଲରଙ୍କର ଯୋଜନା ଅନୁସାରେ ପୃଥିବୀରେ ଏକ ନୂତନ ନୀତିବିଧାନ ଓ ନୂତନ ଶାନ୍ତିର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଇବ, —— ଏବଂ ସେହି ମହାନ୍ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ସାଧନ ଲାଗି ତାକୁ ସକଳ ବିବେକର ସହିତ ମହାଯୁଦ୍ଧରେ ଜୟଲାଭ କରିବାକୁ ହେବ, ବାରବର୍ଷ କାଳ ଜର୍ମାନୀର ସାନବଡ଼ ଓ ଶିକ୍ଷିତ ଅଶିକ୍ଷିତ ସମସ୍ତେ ଏହିପରି ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ । ଏହି ବିଶ୍ୱାସ ସହିତ ତାଳ ଦେବାକୁ ଯେଉଁ କତିପୟ ଭାଗ୍ୟହୀନଙ୍କର ବିବେକ ସମ୍ମତ ହେଉ ନ ଥିଲା, ସେମାନଙ୍କ ଆପଣାର ବିବେକକୁ ଲୁଚାଇ ସମୂହ ଦର୍ପର ସେହି ବିଜୟତାଣ୍ଡବରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ପଡୁଥିଲା ବା ଦେଶଦ୍ରୋହୀ ହିସାବରେ ଅନେକ ନିର୍ଯ୍ୟାତନା ସହି ଶେଷରେ ଆପଣାର ପ୍ରାଣ ଦେବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ଗବେଷଣାଗାରର ବୈଜ୍ଞାନିକ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଚାଟଶାଳୀର ଚାଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତେ ଗୁଣ୍ଡୁଚିମୂଷା ପରି ଏହି ଶାସନ ଲାଗି ବାହାରି ପଡ଼ିଥିଲେ, ନିଶା ଖାଇ ସମସ୍ତେ ପାଗଳ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ଏହି କେତୋଟି ବର୍ଷର ଇତିହାସ ପଢ଼ିଲେ ମଣିଷ ଭିତରେ ନିହିତ ଥିବା ନାନା ପ୍ରବୃତ୍ତି ବିଷୟରେ ହଠାତ୍ ବଡ଼ ସନ୍ଦୀହାନ୍ ହେବାକୁ ହୁଏ । ଯାହାହାତକୁ କ୍ଷମତା ଆସିବ, ସତରେ କଣ ସେଇ ସାରା ପୃଥିବୀଟାକୁ ଚଳାଇବ, ମଣିଷର ବିବେକକୁ ମଧ୍ୟ କଣ ସେଇ ଚଳାଇବ ? ରାଜନୀତି ହିଁ କଣ ଜୀବନର ଅନ୍ୟସକଳ ନୀତିକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିବ ? ଏହିପରି ନାନା ପ୍ରଶ୍ନ ଆଜି ବଡ଼ ଜଟିଳ ଭାବରେ ମଣିଷର ମନକୁ ବିବ୍ରତ କରି ପକାଇବାକୁ ଆସେ ।

ଆମେ ପ୍ରଥମେ ପିଲାଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରିବା । କ୍ଷମତାସୀନ ହେବାପରେ ହିଟ୍‌ଲର ହିଟ୍‌ଲର-ଯୁବକଦଳର ସ୍ଥାପନା କରିଥିଲେ । ଦଶବର୍ଷ ପୂରିବା ମାତ୍ରକେ ଦେଶର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୁଅଝିଅ , ଏହି ଦଳର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହେବ । ପ୍ରଥମ ଚାରିବର୍ଷ ସେ ଖେଳ, ଗୀତ ଓ ଦେଶଭ୍ରମଣ ଜରିଆରେ ନାତ୍‌ସି-ଶାସନର ହାଉଆରେ ଆପଣାର ମନକୁ ପାଗ କରିନେବ । ଚଉଦରୁ ଅଠର ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନାତ୍‌ସି-ଦଳର ପତାକା ଧରି ଶୋଭାଯାତ୍ରା କରିବ, ସରକାରୀ ପ୍ରଦର୍ଶନ ମାନଙ୍କରେ ଠିକ୍ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ପରି ଠିଆହୋଇ ସାଲିଉଟ୍ ନେବାକୁ ଆସିବ, ଏବଂ ଅଠରବର୍ଷ ପୂରିଗଲେ ସେ ରାଜ୍ୟସେନାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହେବ । ୧୯୩୬ ମସିହାରେ ଏହି ହିଟ୍‌ଲର୍ - ଯୁବକଦଳ (Hitlerjugend) କୁ ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ଯୁବକ ଦଳ (Staatsjugend) ରେ ରୂପାନ୍ତରିତ କରି ଦିଆଗଲା । ସେତେବେଳେ ହିଟ୍‌ଲର୍ ଆଉ ରାଷ୍ଟ୍ରଭିତରେ ଆଉ କୌଣସି ପାର୍ଥକ୍ୟ ରହିଲା ନାହିଁ । ହିଟ୍‌ଲରଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ଅର୍ଥାତ୍ ରାଷ୍ଟ୍ରର ଇଚ୍ଛା, ଅର୍ଥାତ୍ ରାଷ୍ଟ୍ର-ଜନଗଣର ଇଚ୍ଛା । ଏହିପରି ଏକ ଅଦ୍ୱୈତବାଦୀ ମୋହର ଝଞ୍ଜାଟନାରେ ସେଦିନ ଜର୍ମାନୀର ଯୁବକ-ଯୁବତୀ ହିଟ୍‌ଲର- ଶାସନର ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତରେ ଅମିତ ଶକ୍ତି ଭରି ଦେଇଥିଲେ । ସେହି ଶାସନର ଇଚ୍ଛା ପୂରଣ ଲାଗି ଆପଣାକୁ ନିମିତ୍ତ ରୂପେ ମହଜୁଦ କରି ରଖିଥିଲେ ।

ଆପଣାର ଶାସନ କାଳରେ ହିଟ୍‌ଲର ଜଣେ ପ୍ରବୀଣ ଶିକ୍ଷାବିତ୍‌ରୂପେ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ତଳେ ରହିଥିବା ବିଭାଗୀୟ ସୁବେଦାରମାନେ ଅବଶ୍ୟ ଦାରୁବ୍ରହ୍ମରୂପେ ଶିକ୍ଷା ଓ ଲୋକନିର୍ମାଣର ବଡ଼ଦାଣ୍ଡରେ ରଥ ଚଳାଇ ବାହାରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ହିଟ୍‌ଲରଙ୍କର ନୀତିହିଁ ଏହିସବୁ ମାର୍ଗଚାଳନାରେ ପାଣପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲା । ତାଙ୍କର ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ ପାଠପଢ଼ାର ମାର୍ଗ ବଦଳିଗଲା, ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ବଦଳିଗଲା, ପୃଥିବୀର ଇତିହାସ ମଧ୍ୟ ନୂତନ ପ୍ରକାରେ କୁହାଗଲା । ଜର୍ମାନୀ ଦେଶକୁ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ କରି ଦେଖାଇବାକୁ ଓ ଜର୍ମାନ ପିଲାକୁ ବଶ୍ୱଜୟ କରିବା ସକାଶେ ଦାରୁଣ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ କରି ତିଆରି କରିବାକୁ ଅନୁରୂପ ଆଦେଶ ଦିଆଯାଇ ଶିକ୍ଷକକୁ ତାଲିମ କରାଗଲା । ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷକ ଏଥିରେ ସମ୍ମତ ନ ହେଲା, ତାକୁ ଆପଣାର ଶିକ୍ଷକତା ହରାଇବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ପୋଲିସର ଦୟାରୁ ତାକୁ ନାନାବିଧ ଉତ୍ପୀଡ଼ନ ସହିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ବା କୌଣସି ଏକ ଅମାନୁଷିକ କାରାଗାରରେ ଜୀଆଇ ମାରିବାଲାଗି ତାକୁ ବଡ଼ ଅଜ୍ଞାତ ଭାବରେ କେଉଁଆଡ଼େ ହରଣଚାଳ କରି ନିଆଗଲା । ଯୁବକମାନଙ୍କୁ ତାଲିମ କରିବାର ନୀତି ବୟାନ କରି ଥରେ ହିଟଲର ଏକ ବକ୍ତୃତାରେ କହିଥିଲେ, " ମୋ ଦେଶର ଯୁବକଯୁବତୀଙ୍କ ଲାଗି ମୁଁ ଏକ ବୁଦ୍ଧିଗତ ଶିକ୍ଷା (Intellektuale Erziehung) ଚାହେନାହିଁ । ଜ୍ଞାନର ପରିମାଣ ବଢ଼ାଇଲେ ମୁଁ ମୋ ଦେଶର ଯୁବଶକ୍ତିକୁ ନଷ୍ଟହିଁ କରିଦେବି

(Verderben) ସେମାନଙ୍କୁ ମୁଁ ଖେଳୁଆଡ଼ ହେବାକୁ ଚାହେ, ଶକ୍ତିଶାଳୀ ହେବାକୁ ଚାହେ । ଅଦୂର ଭବିଷ୍ୟତରେ ଦିନେ ସେମାନଙ୍କୁ ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀର ଶାସକ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କୁ ମୁଁ ଇନ୍ଦ୍ରଲୋକର ମଣିଷ ପରି (Gottmenschen) ତିଆରି କରିବାକୁ ଚାହେଁ । ଦେଶର ଯୁବକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ହେବ, ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଦୃଢ଼ ଭାବରେ ଶାସନ କରିପାରିବ, ସେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଭୟକୁ ମାନିବ ନାହିଁ, ସେ ନିଷ୍ଠୁର ଓ ନିର୍ମମ ହେବ, — ମୋର ଦେଶ ଲାଗି ମୁଁ ଠିକ୍ ଏହିପରି ଏକ ଯୁବଶକ୍ତି ନିର୍ମାଣ କରିବାକୁ ଚାହେଁ । ’’ (Eine gewalttaetige, herrische, unerschrokende, grausame jugend will ich !) ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସିଦ୍ଧି ଲାଗି ହିଟ୍‌ଲର ସମସ୍ତ ସନ୍ତର୍ପଣ ସହିତ ଅତି ନିର୍ମମ ଓ ଅମାନୁଷିକ ଭାବରେ ଜର୍ମାନୀ ଦେଶର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦଶବର୍ଷର ପିଲାକୁ ଆପଣାର ଖେଦାଭିତରକୁ ଆଣି ମଣ କରିଥିଲେ ଓ ଆପଣାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସଫଳ ମଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ ।

ଯେତେବେଳେ ମଣିଷ କେବଳ କ୍ଷମତାହିଁ ଚାହେ ସେତେବେଳେ ସେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଆପଣା ପଘାରେ ଆଣି ବାନ୍ଧି ରଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ । ଇତିହାସର ଅନେକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରେ ଆମେ ଧର୍ମକୁ ନେଇ ମଣିଷର ବିଦ୍ରୂପ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବା । ତାଠାରୁ ଆହୁରି ଅଧିକ ବିସ୍ମୟର ବ୍ୟାପାର ହେଉଚି ଯେ ସେତେବେଳର କୋଟି କୋଟି ସାଧାରଣ ମଣିଷ ମଧ୍ୟ କ୍ଷମତାକର୍ମୀ ମଣିଷର କାମନା ସହିତ ଆପଣାକୁ ଅଭେଦ ଭାବରେ ମିଶାଇ ଦିଅନ୍ତି ଓ ସକଳ ପ୍ରକାର ଅଧର୍ମରେ ସହଯୋଗ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଯାଆନ୍ତି । ୧୯୩୪ ମସିହାରେ ଜର୍ମାନୀର ଚାଟଶାଳୀରେ ପଢୁଥିବା ପିଲାଙ୍କୁ ମାଷ୍ଟରମାନେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶ୍ରୁତଲିଖନ ଡାକୁଥିଲେ :— ଯେମିତି ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ ସଂସାରର ମଣିଷମାନଙ୍କୁ ପାପ ଓ ନର୍କ-ରୋଗରୁ ପରିତ୍ରାଣ କରାଇବାକୁ ଆସିଥିଲେ, ଠିକ୍ ସେହିପରି ଭାବରେ ହିଟଲର ଆସି ଆମ ଜର୍ମାନ ଜାତିକୁ ସର୍ବନାଶର ପଥରୁ ରକ୍ଷା କଲେ । ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଓ ହିଟଲର ଉଭୟଙ୍କୁ ଅନେକ ନିର୍ଯ୍ୟାତନା ସହିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ମାତ୍ର ଦୁହିଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ହେଉଚି ଏତିକି ଯେ ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କୁ ଶେଷରେ କ୍ରସ୍ ଉପରେ କଣ୍ଟା ପିଟାହୋଇ ମାରି ଦିଆଗଲା, ଅଥଚ ହିଟଲର ଦେଶର ସର୍ବେସର୍ବା ହୋଇ ନିର୍ବାଚିତ ହେଲେ । ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କର ଶିଷ୍ୟମାନେ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରତାରଣା କରିଥିଲେ, ତାଙ୍କ ଆଗରେ ମିଛ କହିଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କୁ ଶତ୍ରୁହାତରେ ଧରାଇ ଦେଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଗଣନେତା ହିଟ୍‌ଲରଙ୍କର ଷୋଳଜଣ ସହଚାରୀ ଅତି ବିଶ୍ୱସ୍ତ ଭାବରେ ତାଙ୍କର ଆଦେଶ ପାଳନ କରୁଛନ୍ତି । ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କର ପ୍ରୟାଣ ପରେ ତାଙ୍କର ସନ୍ଦେଶବାଦୀ ଧର୍ମଦୂତମାନେହିଁ ପୃଥିବୀରେ ତାଙ୍କର ଅସମାପ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାକୁ ଆସିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଆମେ ଆଶା

କରୁଚୁ ଯେ ହିଟ୍‌ଲର ତାଙ୍କ ଜୀବନକାଳରେ ହିଁ ଆପଣା କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାରେ ସମର୍ଥ ହୋଇ ପାରିବେ । ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଏଠି ସ୍ୱର୍ଗର ସ୍ଥାପନା କରିବାକୁ ଆସିଥିଲେ, ଏହି ପୃଥିବୀରେ ହିଟ୍‌ଲର ଜର୍ମାନୀର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ଆସିଚନ୍ତି । ''

ଏବଂ ଠିକ୍ ସେହି ଜର୍ମାନୀର ପ୍ରଖ୍ୟାତ ବିଶ୍ୱ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ କଣ ହେଉଥିଲା ? ଜଣେ ନାମଜାଦା ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କର ତୁଣ୍ଡ ଅନୁସାରେ ହିଟ୍‌ଲର କେବଳ ଜଣେ ସାଧାରଣ ମଣିଷ ନୁହନ୍ତି, ସେ ହେଉଚନ୍ତି ଜାତୀୟ ସମାଜବାଦୀ ଦଳର ଆଦର୍ଶ ପ୍ରତୀକ, ଜାତି ତଥା ସମାଜର ଧର୍ମକାୟ । ୧ ୯୩୭ ମସିହାରେ ବର୍ଲିନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଜଣେ ବିଦ୍ୱାନ୍ ଅଧ୍ୟାପକ ଲେଖିଥିଲେ, '' ୧ ୯୩୩ ମସିହା ଜାନୁଆରୀ ୩୦ ତାରିଖରେ ଯେଉଁ ନୂତନ ନିର୍ବାଚନ ହେଲା ଓ ରାଜ୍ୟର ଶାସନରେ ଯେଉଁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଲା, ତାକୁ କେବଳ ଜଣେ ରାଜ୍ୟପ୍ରମୁଖ ଯାଇ ତାଙ୍କ ଜାଗାରେ ଆଉଜଣେ ରାଜ୍ୟପ୍ରମୁଖ ବସିବାର ଏକ ସାଧାରଣ ଘଟଣା ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବନାହିଁ । ହିଟ୍‌ଲରଙ୍କର ଜାତୀୟସମାଜବାଦୀ ବିଜୟରେ ସମଗ୍ର ଦୃଷ୍ଟିରେ ହିଁ ଏକ ତୁମୂଳ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଲା । ଏହାହିଁ ହେଉଛି, ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ କଥା । ହିଟଲର କ୍ଷମତାସୀନ ହେବା ଦିନଠାରୁ ସ୍ୱୟଂ ଜନଗଣ (Volkstum) ହିଁ ରାଷ୍ଟ୍ରର ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କଲେ । '' ଜର୍ମାନୀର ବଛାବଛା ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ମଧ୍ୟ ଆପଣାର ପାଖଣ୍ଡରେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ପଛୁଆ ହୋଇରହିନଥିଲେ । ୧ ୯ ୦ ୫ ମସିହାରେ ଉଚ୍ଚତର ବୈଜ୍ଞାନିକ ଗବେଷଣା ଲାଗି ନୋବେଲ ପୁରସ୍କାରର ସମ୍ମାନ ଅର୍ଜନ କରିଥିବା ଫିଲିପ୍ ଲେନାର୍ଡ୍ ୧ ୯୩୪ ମସିହାରେ କହିଲେ : '' ନାତ୍‌ସି ଶାସନର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ପରେ ଜର୍ମାନର ବିଜ୍ଞାନ ଆଉ ଆପଣାର ମାର୍ଗ ଅନୁସରଣ କରିବନାହିଁ, ଆପଣାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହେବନାହିଁ, ଏହା ଏଣିକି ଜର୍ମାନ ଜନଗଣର ଇଚ୍ଛାଦ୍ୱାରା ହିଁ ପରିଚାଳିତ ହେବ । '' ରାଜ୍ୟର ଏହି ନୀତି ସହିତ ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ଆପଣାର ସମ୍ମତିଟିକୁ ସମ୍ମିଳିତ କରାଇ ଦେଇଥିଲେ । ୧ ୯ ୧ ୯ ମସିହାରେ ନୋବେଲ ପୁସ୍କାର ଲାଭ କରିଥିବା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଷ୍ଟାର୍କ ସମୟର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଅନୁସାରେ ଭେଦ ବଦଳାଇ ହିଟ୍‌ଲର୍‌ଙ୍କୁ ଜର୍ମାନୀରେ ବିଜ୍ଞାନ-ଗବେଷଣାର ପ୍ରତିପାଳକ ଓ ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ବୋଲି କହି ସ୍ତୁତି କଲେ ! ସେ କହିଥିଲେ : '' ଆମର ସକଳ ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ଆମେ ଆଡ଼ଲଫ୍ ହିଟ୍‌ଲରଙ୍କୁ ହିଁ ଆମର ମହାନ୍ ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ ଓ ସମ୍ମାନିତ କରୁଚୁ ।'' (Grossen richtungsweisenden Fuehrer) ଏହି ଅଭିନବ ପର୍ଯ୍ୟାୟକୁ ଆସି ବିଜ୍ଞାନ ଜର୍ମାନ ବିଜ୍ଞାନ ହେଲା, ଦର୍ଶନ ଜର୍ମାନ ହେଲା, ଇତିହାସ ମଧ୍ଧ କେବଳ ଜର୍ମାନ ଇତିହାସ ଭାବରେ ଆପଣାର ଶାସନ ଜାରି କଲା ।

ଜର୍ମାନୀର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାର୍ଟିନ୍ ହାଇଡ଼ିଗର୍ ହେଉଛନ୍ତି ଏ ଯୁଗର ଜଣେ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଦାର୍ଶନିକ । ତାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନିବନ୍ଧ ଲେଖି ହୁଏତ କେତେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ କେତେ ପଣ୍ଡିତ ବଡ଼ ବଡ଼ ଉପାଧିମାନ ଲାଭ କରିଚନ୍ତି । ଜର୍ମାନୀର କୌଣସି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ପାଠ ପଢ଼ାଇଲାବେଳେ ୧୯୩୩ ମସିହା ନଭେମ୍ବର ମାସରେ ସିଏ ବି କହିଥିଲେ : ''ତୁମେମାନେ ବହିରୁ ଯାହାସବୁ ପଢୁଚ ଏବଂ ଆପଣା ମନ ଭିତରେ ଯାହାସବୁ ବିଚାର କରୁଚ, ସେଗୁଡ଼ିକ ତୁମମାନଙ୍କର ଜୀବନକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିବ ନାହିଁ । ଜନଗଣର ବିଧାୟକ ହିସାବରେ କେବଳ ସ୍ୱୟଂ ହିଟ୍‌ଲର୍ ହେଉଚନ୍ତି ବର୍ତ୍ତମାନ ଓ ଭବିଷ୍ୟତର ଜର୍ମାନର ସବୁ ସତ୍ୟ ଓ ସବୁ ବିଧାନର ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ପ୍ରତୀକ । '' ଆପଣା ଅଧ୍ୟାପନାର ଶେଷରେ ସେ ମଧ୍ୟ ଆପଣାର ସକଳ ଦର୍ଶନ ଭୁଲି କେତେଥର 'ଜୟ ହିଟ୍‌ଲର' (Heil Hitler) ବୋଲି କହିଥିବେ । ପରିସ୍ଥିତିରେ ପଡ଼ି ଅର୍ଥାତ୍ ବାଧ୍ୟହୋଇ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ହାଇଡ଼ିଗର୍ ଏପରି କହିଥିଲେ ବା ପରିସ୍ଥିତି ଅନୁସାରେ ନିଜ ବିବେକକୁ ବାଧ୍ୟ କରି ଏପରି କହିଥିଲେ, ଆଜି ସ୍ୱୟଂ ହାଇଡ଼ିଗର୍ ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭବତଃ ଏହି ଦ୍ୱିଧାଟିର ଏକ ନିର୍ଭୁଲ ଉତ୍ତର ଦେଇ ପାରିବେନାହିଁ ।

ନାତ୍‌ସି ଦଳର ଆଦର୍ଶବାଦୀ ଲୋକଦୃଷ୍ଟି ଚାର୍ଲସ୍ ଡାରଉଇନ୍‌ଙ୍କର ବିବର୍ତ୍ତନବାଦ ଦ୍ୱାରା ଅନେକ ପରିମାଣରେ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଥିଲା । ବୀରଭୋଗ୍ୟା ବସୁନ୍ଧରା,— ମୋଟା ଭାଷାରେ କହିଲେ ଏହାହିଁ ହେଉଚି ଡାରଉଇନ୍‌ଙ୍କ ମତରେ ସୃଷ୍ଟି କ୍ରମର ଅନୁସରିତ ସର୍ବପ୍ରଧାନ ନୀତି । ଜୀବନଲାଗି ସୃଷ୍ଟି ଯାକ ସଂଗ୍ରାମ ଲାଗିଚି । ଜୀବଜଗତରେ ବଳୁଆ ଜିତୁଚି, ଦୁର୍ବଳ ପଛରେ ପଡ଼ି ରହୁଚି । ଏଥିରେ ଦୁଃଖ କରିବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ, କାରଣ ଏହାହିଁ ଜୀବନନୀତି । ବଳବାନ୍‌ର ରଥ ଆଗକୁ ଚାଲିଚି, ସେଇ ରଥର ଚକମଡ଼ା ତଳେ କେତେ ଦୁର୍ବଳ ପେଷି ହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି, — ଯେଡ଼େ ଅପ୍ରିୟ ଓ ଯେଡ଼େ ନିର୍ମମ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏହାହିଁ ହେଉଚି ଜୀବନର ସତ୍ୟ ଏବଂ ଜୀବନର ନ୍ୟାୟ । ହିଟ୍‌ଲରଙ୍କର ସୁଧୀମଣ୍ଡପରେ ଏହାକୁ ହିଁ ଅନୁକୂଳତମ ନ୍ୟାୟରୂପେ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇଥିଲା । ଚାର୍ଲସ ଡାର୍‌ଉଇନ୍ ଆପଣାର ସୂତ୍ରନିପାତରେ ମଣିଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସି ଅଟକି ଯାଇଥିଲେ, ହିଟ୍‌ଲର୍ ଅତି ତଟସ୍ଥ ଭାବରେ ସେହି ସୂତ୍ରକୁ ମଣିଷ ଜାତିର ଇତିହାସ ଉପରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ କଲେ । ତାଙ୍କ ଦଳର ସଂହିତା ଅନୁସାରେ ସଂସାରର ମଣିଷକୁ ଆମେ ତିନି ଜାତିରେ ବିଭକ୍ତ କରିପାରିବା । ପ୍ରଥମେ କୁଲି ଜାତି । ପୃଥିବୀର ଅଧିକାଂଶ ମଣିଷ ଏହି କୁଲି ଜାତିର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଏସିଆ ଓ ଆଫ୍ରିକାର କୃଷ୍ଣକାୟ ଓ ପୀତକାୟମାନେ ହେଉଛନ୍ତି କୁଲି ଜାତିର ବଂଶଧର । ଋଷିଆ ଦେଶର ଅଧିବାସୀମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହି ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର । ଦ୍ୱିତୀୟ ଜାତି ମଲାଙ୍ଗ ଜାତି । ଏମାନେ ସର୍ବଦା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଶୋଷଣ କରନ୍ତି । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଠକି ଆପଣର ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ

କରନ୍ତି । ଏହି ଜାତି ହେଉଚି ଇହୁଦୀ ଜାତି । ତୃତୀୟ ଜାତି ହେଉଚି ରାଜା-ଜାତି ବା ଯୋଦ୍ଧାଜାତି । ଇଉରୋପର ନର୍ଡିକ୍ ଜାତି ହେଉଚି ଏହାର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରତିନିଧି । ତଥାପି ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ଫ୍ରାନ୍ସ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶରେ ଗଣତନ୍ତ୍ର ଓ ସେହିପରି ଆହୁରି ଅନେକ ଦୋଷ ଲାଗି ଏହି ଜାତି ବଡ଼ ଦୂଷିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଚନ୍ତି । ତେଣୁ ଯଦି କୌଣସି ଦେଶରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ବିଶୁଦ୍ଧ ନର୍ଡ଼ିକ୍ ଜାତି ଅଛନ୍ତି, ତାହା ହେଉଚି ଆମରି ଦେଶ, ଅର୍ଥାତ୍ ଜର୍ମାନୀ ଦେଶ । ଏହି ନିୟମ ଅନୁସାରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠଙ୍କ ଭିତରେ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ହେଉଚି, ଜର୍ମାନୀ ଜାତି (Vorvolk) । ସଂସ୍କୃତିକ ବିବର୍ତ୍ତନର ନିୟମ ଅନୁସାରେ ଏହି ଜାତି ହିଁ ସାରା ପୃଥିବୀକୁ ଶାସନକରିବା ଲାଗି ବିଶେଷ ଭାବରେ ତିଆରି ହୋଇଚନ୍ତି ।

ଇହୁଦୀ ଜାତି ହେଉଚି ନର୍ଡ଼ିକ୍ ବା ଆର୍ଯ୍ୟଜାତିର ସର୍ବପ୍ରଥମ ଶତ୍ରୁ । ଇହୁଦୀମାନେ ସବୁ ଅନିଷ୍ଟର ମୂଳ, ଜାତିର କଣ୍ଟକ (Gegenrasse) । ଆର୍ଯ୍ୟଜାତିର ଶୁଦ୍ଧତାକୁ ଦୂଷିତ କରିଦେବା ଲାଗି ଏମାନେ ଚିରକାଳ ନାନାପ୍ରକାର ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କରି ଆସିଚନ୍ତି । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କର ସମୂଳ ଉତ୍ପାଟନ କରିବା ହେଉଚି ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ଆର୍ଯ୍ୟ ଜାତିର ପୁଣ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଏହି ଜାତୀୟ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମଟିକୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କରିବାପରି ଅବଧାନ ସାଜି ମିଉନିକ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଜଣେ ଅଧ୍ୟାପକ ୧୯୩୯ ମସିହାରେ ଯୁକ୍ତି ଦେଲେ : "ଇହୁଦୀ ଜାତି ଆମର ସର୍ବପ୍ରଥମ ଶତ୍ରୁ । ପୁଞ୍ଜିବାଦ କହ, ମାର୍କସ୍‌ବାଦ କହ ବା ଆଉ ଯେଉଁ ବାଦ କହ, ସବୁ ହେଉଚି ଏହି ଇହୁଦୀବାଦର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରତିରୂପ ମାତ୍ର ।" ଇହୁଦୀ ମାରଣ ଓ ଇହୁଦୀ ଧର୍ଷଣ ଇଉରୋପର ଇତିହାସରେ ନୂଆକଥା ନୁହେଁ । ଇଉରୋପକୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ ଧର୍ମ ଆସିବାର ଆଦିକାଳରୁ ସେଠି ଇହୁଦୀମାନେ ନାନା ଉପଲକ୍ଷରେ ନାନା ଉତ୍‌ପୀଡ଼ନର ଶିକାର ହୋଇଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ହିଟ୍‌ଲର୍ ସମ୍ଭବତଃ ପ୍ରଥମଥର ପାଇଁ ଏହାକୁ ଏକ ମହାଦେଶୀୟ ମାରଣ ଅଭିଯାନର ରୂପ ଦେଲେ । ଜର୍ମାନୀର ରାଜ୍ୟବିସ୍ତାର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଇହୁଦୀ ମାରଣର ପର୍ବ ଇଉରୋପର ନାନା ଦେଶକୁ ବିସ୍ତାରିତ ହୋଇଗଲା । ଏଠାରେ ସେହି ମାରଣ ପର୍ବର ବର୍ଣ୍ଣନା ଦେବା ମୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ । John Hersey ଙ୍କର ବିବରଣାତ୍ମକ ଉପନ୍ୟାସ "The Wall" ପଢ଼ିଲେ ଅନ୍ତତଃ ଗୋଟାଏ ଦେଶରେ ଏହି ରାକ୍ଷସକାଣ୍ଡର ଭୟାବହ ବର୍ଣ୍ଣନାମାନ ଜାଣିବାକୁ ମିଳିପାରିବ । ସେହି ସୁଯୋଜିତ ମଣିଷ ନିପାତର ଦାରୁଣ କାହାଣୀଟିକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିପାରିବା ସକାଶେ ଯେତିକି ସଂଯମ ଓ ସହନଶକ୍ତି ଦରକାର ମୋର ହୁଏତ ସେତିକି ସଂଯମ ଓ ସହନଶକ୍ତି ବି ନାହିଁ । କେତେପ୍ରକାରର ଓ କେତେ ଛଟାରେ ସେହି କେତେବର୍ଷ ଭିତରେ ଇଉରୋପରେ ଦଶଲକ୍ଷ ସାନ ପିଲାଙ୍କ ସମେତ ଷାଠିଏ ଲକ୍ଷ ଇହୁଦୀଙ୍କୁ ମରାଯାଇଥିଲା । ତାହାର ଛବିଳ ବିବରଣୀ ଏବେ ଜର୍ମାନୀରେ ପ୍ରକାଶିତ କେତେକ ବହିରେ

ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପାଇଚି । ସେଇ ଛବିଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଖିବାଲାଗି ମଧ୍ୟ ଆପଣାର ମନକୁ ପଥର କରିଦେବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ ।

ଜର୍ମାନୀରେ ନାତ୍‌ସି-ଶାସନର ଚେର ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ମାଡ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସରକାରୀ ଉଦ୍ୟମ ଓ ଉତ୍ସାହୀ ଜନଗଣର ସହଯୋଗରେ ଏକ ସଫାଇ ଅଭିଯାନ (Saeuberungsaktion) ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । କର୍ତ୍ତାମାନେ କହିଲେ, ଇହୁଦୀମାନେ ଜର୍ମାନ ସାହିତ୍ୟର ଶତକଡ଼ା ୪୦ ଭାଗ ଅଧିକାର କରି ବସିଛନ୍ତି । ଜାତିର ଭବିଷ୍ୟତକୁ ସେହି ମନ୍ଦ ପ୍ରଭାବରୁ ମୁକ୍ତ କରିବାକୁ ହେଲେ ସାହିତ୍ୟ, ବହି ଦୋକାନ ଓ ଗ୍ରନ୍ଥାଳୟମାନଙ୍କୁ ବିହିତ ଭାବରେ ନିର୍ମଳ କରିବାକୁ ହେବ । ଅତି ଆଡ଼ମ୍ବର ଓ ସୁଯୋଜିତ ସମାରୋହ ସହିତ ଏହି ଅଭିଯାନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଅନେକ ଲେଖକ ବୈଜ୍ଞାନିକଙ୍କୁ ଦେଶରୁ ବାହାର କରି ଦିଆଗଲା, ଅନେକଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀଶାଳାରେ ଭର୍ତ୍ତିକରି ଦିଆଗଲା । ଲଜ୍ଜାରକଥା, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀ ଯୁବକମାନେହିଁ ଅଯୋଗ୍ୟ ଓ ଆବର୍ଜନାମୟ ସାହିତ୍ୟମାନ (Schund-und Schmutzliter) ପୋଡ଼ିବାରେ ସବୁଠି ନେତୃତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଦେଶ ନାମରେ ଓ ହିଟ୍‌ଲରଙ୍କ ନାମରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିଷ୍ଠା ଓ ଉଦ୍ଦୀପନା ସହିତ ଏହା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ରାଜଧାନୀ ବର୍ଲିନର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଯାହା ଆରମ୍ଭ ହେଲା, ଜର୍ମନୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କୁ ତାହାହିଁ ଏକ ଜାତୀୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରୂପେ ସଂକ୍ରମିତ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ଦିନେ ରାତିରେ ବର୍ଲିନ ସହରରେ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ନିଆଁହୁଳା-ଶୋଭାଯାତ୍ରା ବାହାରିଲା । ଅଶୁଭ ସାହିତ୍ୟ ପୋଡ଼ିବା ବିଷୟରେ ନାନା ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ଜୟନାଦ କରି ସେମାନେ ସହର ପରିକ୍ରମା କଲେ ଓ ଶେଷରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ଟ୍ରକ ଓ ଠେଲାଗାଡ଼ିମାନଙ୍କରେ ଲଦା ହୋଇ କେତେ ଗ୍ରନ୍ଥାଳୟର କେତେ ଗ୍ରନ୍ଥ ଆଗରୁ ଆସି ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିଥିଲା ଏବଂ ଗୋଟିଏ ପରେ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ସେହି ଉତ୍ସବାଗ୍ନି ଭିତରକୁ ସମର୍ପି ଦିଆଗଲା ।

ଏକମାତ୍ର ସତ୍ୟାଦର୍ଶର ପ୍ରତିଷ୍ଠାଲାଗି ଆଦର୍ଶବିରୋଧୀ ସକଳ ଗ୍ରନ୍ଥ ଓ ଗ୍ରନ୍ଥକାରଙ୍କର ଉଚ୍ଛେଦ-ସାଧନ କରାଗଲା । ଶ୍ରେଣୀସଂଘର୍ଷ ଓ ଭୌତିକବାଦର ପ୍ରଚାର କରିଥିବା କାର୍ଲମାର୍କ୍ସ , ଏକ ପତନଯୁଗର ପ୍ରତୀକ -ସାହିତ୍ୟିକ ହାଇନ୍‌ରିଖ୍‌ମାନ୍, ଥିଓଡ଼ର୍ ହଏସ୍ ଓ ଏରିକ୍ କେଷ୍ଟନର, ମନୁଷ୍ୟର ମୂଳପ୍ରବୃତ୍ତିଗୁଡ଼ାକୁ ଉଖାରି ବାହାର କରିଥିବା ମନୋବୈଜ୍ଞାନିକ ସିଗ୍‌ମଣ୍ଡ ଫ୍ରଏଡ୍, ଇତିହାସ ଭିତରେ ନାନା ମିଥ୍ୟା ଆଣି ପୂରାଇଥିବା ଏମିଲ୍ ଲୁଡ୍‌ଉଇଗ୍, ଯୁଦ୍ଧ ଓ ସୈନିକର ନୈତିକତାକୁ କ୍ଷୁନ୍ନ କରିଥିବା ଉପନ୍ୟାସକାର ଏରିକ୍

ମାରିଆ ରିମାର୍କ, ଅନିର୍ବାଣ ଜର୍ମାନ ଜାତିର ସମ୍ମାନ ହାନି କରିଥିବା ଅସିଏତ୍‌ସ୍କି, ଏବଂ ଦଶକସଂଖ୍ୟାରେ ଆହୁରି କେତେକେତେ ଲେଖକଙ୍କର ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ସେଦିନ ସେହି ଅଗ୍ନିଉତ୍ସବରେ ଆସି ପଡ଼ିଥିଲା । ଜର୍ମାନୀ ଶୁଦ୍ଧ ହେଲା, ବିଚାରର ବାଟ ମାରି ବ୍ୟଭିଚାର ବାଟକୁ ନିରାପଦ କରାଗଲା ।

ଉପନ୍ୟାସକାର ଏରିକ୍‌ମାରିଆ ରିମାର୍କ୍ All Quiet in the Western Front, Love thy Neighbour ଓ A Time to love and a Time to die ପ୍ରଭୃତି ପୃଥିବୀପ୍ରସିଦ୍ଧ ଉପନ୍ୟାସଗୁଡ଼ିକର ରଚୟିତା । ଯୁଦ୍ଧର ଚରମ ବ୍ୟର୍ଥତା ହେଉଚି ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଉପନ୍ୟାସର ମୂଳ ବିଷୟବସ୍ତୁ । ହିଟଲର ଅମଳରୁ ଜର୍ମାନୀ ଛାଡ଼ି ସେ ସୁଇଡେନ୍‌ରେ ବାସ କରୁଚନ୍ତି । ଆଜି ମଧ୍ୟ ଜର୍ମାନୀରୁ ଫେରିଆସିବା ଲାଗି ସେ ନିରାପଦ ମଣୁନାହାନ୍ତି । ଏବେ ଜଣେ ସାମ୍ବାଦିକ ଆଗରେ ସେ କହିଛନ୍ତି — ''ମୋ ' ଅନ୍ତରର ଜର୍ମାନୀ ଓ ତାର ପରମ୍ପରାକୁ ମୁଁ ମୋର ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ଆସିଚି । ତେଣୁ ମୋ' ଲାଗି ଭୌଗୋଳିକ ଜର୍ମାନୀର ଭୂଇଁକୁ ଫେରିଯିବାର ଆଉ କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ । '' କାର୍ଲଫନ ଆସିଏତ୍‌ସ୍କି ଚିରଦିନ ଶାନ୍ତିବାଦୀ ଥିଲେ, ନାତ୍‌ସି ଏକାଧିପତ୍ୟକୁ ସେ ଚିରଦିନ ଅସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲେ । ସେଥିଲାଗି ହିଟ୍‌ଲର ଶାସନରେ ତାଙ୍କୁ କଠୋର କାରାଗାର ଭିତରେ କ୍ଷୟରୋଗରେ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଯିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ତଥାପି ତାଙ୍କର ହୃଦୟ ପରାଜୟ ସ୍ୱୀକାର କରିନଥିଲା । ସେହି ହୃଦୟର ଅମିତ ଶକ୍ତିକୁ ସ୍ୱୀକାର କରି ୧୯୩୫ ମସିହାରେ ଶାନ୍ତିପାଇଁ ନୋବେଲ୍ ପୁରସ୍କାର ଲାଗି ତାଙ୍କର ନାମ ଘୋଷିତ ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଏକଛତ୍ର ରାଜତ୍ୱର କାରାଗାରରୁ ଆସି ଏହି ସମ୍ମାନ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ତାଙ୍କୁ ଶାସନର ଅନୁମତି ମିଳିଲା ନାହିଁ ।

ଭାରତବାସୀଙ୍କ ଲାଗି ଗାନ୍ଧୀ କଥାକୁ ବୁଝାଇ କହିବା ଦରକାର ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ଭାରତର ଯେଉଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୂଳଦୁଆ ଉପରେ ଆଜି ମଣିଷର ଭବିଷ୍ୟତ ଗଢ଼ାହେଉଚି, ସେହି ମୂଳଦୁଆ ଗାନ୍ଧୀର ହାଡ଼ ଦେଇ ତିଆରି ହୋଇଚି । ଏହାର ଅର୍ଥ ନୁହେଁ ଯେ ଗାନ୍ଧୀର କହିଥିବା କଥାକୁ ଆମେ ବେଦର ବଚନ ବୋଲି ମାନିବା । ସେପରି କରୁଥିଲେ ଗାନ୍ଧୀର ଆବେଦନ କୋଉଦିନୁ ପଥର ହୋଇ ସାରନ୍ତାଣି । କିନ୍ତୁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବିରୋଧାଭାସ ନ ରଖି ଏତିକି କୁହାଯାଇ ପାରିବ ଯେ ଗାନ୍ଧୀ ବାଟ ଆଉ ହିଟ୍‌ଲର୍ ବାଟ ଭିତରେ ଆକାଶ ପାତାଳ ପ୍ରଭେଦ ରହିଛି । ହୁଏତ ସେଥିଲାଗି ଭାରତର ରାଜନୀତିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ ଗାନ୍ଧୀ କେବଳ ଭାରତର ଗଣ୍ଠିଧନ ନ ହୋଇ ବୃହତ୍ତର ବିଶ୍ୱ ଲାଗି ଏକ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ପଥରେ ପରିଣତ ହୋଇ ସାରିଲାଣି । ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟ ଆମେରିକା

ଯାଏ ନାନା ଦେଶରେ ସୁନ୍ଦର ଓ ମନୁଷ୍ୟୋଚିତ ଭବିଷ୍ୟତର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଥିବା ଅନେକ ମଣିଷ ଯେଉଁ ବାଟକୁ ଉପାଦେୟ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିଚନ୍ତି, ଗାନ୍ଧୀ ଆଜି ସେହି ବାଟର ପ୍ରତୀକ ହୋଇ ରହିଚି । ଏଠାରେ ମୁଁ ଏହି ବାଟ ବିଷୟରେ କୌଣସି ଭାଷ୍ୟ ଲେଖିବାକୁ ଯାଉନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ମୋ ବିଚାରରେ ଆଜି ପୃଥିବୀ ଆଗରେ ଦୁଇଟି ବାଟ ପଡ଼ିଚି । ଗୋଟିଏ ହେଉଚି କ୍ଷମତାର ବାଟ, ମଣିଷକୁ ବାଡ଼େଇ ପିଟି ମଣକରି ସଜାଡ଼ିବାର ବାଟ । ଏହା ହେଉଚି Caesar ର ବାଟ, ଏକ ସୀମିତ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କଲେ ଏହା ରାଜନୀତିର ବାଟ । ଏହି ବାଟ ମଣିଷକୁ ମୂଳତଃ ଦୁର୍ବଳ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରେ, ମୂଳତଃ ପାଷଣ୍ଡ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରେ । ତେଣୁ ମଣିଷକୁ ଠିକ୍ ବାଟରେ ଚଲାଇବାଲାଗି ଏହା କୌଣସି ସବଳ ମଣିଷକୁ ନେଇ ସିଂହାସନରେ ବସାଇ ଦିଏ, ତା' ହାତରେ ଅତୁଳ କ୍ଷମତା ଦେଇ ଅତିରିକ୍ତ ଭାବରେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ହେବାକୁ ସକଳ ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦିଏ । ସେହି ସବଳ ମଣିଷ ଶାସନ, ମାରଣ ଓ ଦଣ୍ଡ ଧରି ମଣିଷକୁ ଶାସନ କରେ । ମଣିଷର ବାହାରେ ଥିବା କୌଣସି ଏକ ଆଦର୍ଶ ଲାଗି ଏହା ମଣିଷକୁ ସେବାକାର ନିମିତ୍ତରୂପେ ତାଲିମ କରେ । ଏହି ଆଦର୍ଶର ପାଳଭୂତ ରୂପେ କେତେବେଳେ ଜାତିକୁ ଠିଆ କରାଇ ଦିଆଯାଏ, କେତେବେଳେ ଦେଶ ଆସି ଉଚ୍ଚାସନରେ ବସେ, କେତେବେଳେ ଧର୍ମ ନାମରେ ଧର୍ମ-ଯୁଦ୍ଧ ହୁଏ, କେତେବେଳେ ମଣିଷ ଲାଗି ଆଦର୍ଶ ସଂସାର ଗଢ଼ିବାକୁ ମଣିଷମରା ହୁଏ । ସବୁ ମଣିଷ ଲାଗି ହୁଏ, କିନ୍ତୁ ଆଟ ମଣିଷକୁ ମାର ତାପରେ ତା'ର ଜାତି, ଦେଶ ବା ଧର୍ମ ନାମରେ ଦେଉଳ ତୋଳା ହୁଏ । ଆଧୁନିକ ଇତିହାସର ଏକ ସନ୍ତକ ନେଇ ମୁଁ କହିବି, ଏହାହିଁ ହେଉଚି ହିଟ୍‌ଲରର ବାଟ । "ତୁ କିଛି ନୋହୁ, ତୋର ଜାତି ହେଉଚି ସବୁ ।"— ଏହିପରି ଏକ ଆଦର୍ଶର ଆବେଦନ ଜଣାଇ ଠିକ୍ ତିରିଶ ବର୍ଷ ତଳେ ହିଟ୍‌ଲର୍- ଶାସନ ଜର୍ମାନୀର କେତେ କୋଟି ମଣିଷଙ୍କୁ ବେଶ୍ ସଫଳ ଭାବରେ ବଶ କରି ରଖି ପାରିଥିଲା ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ ବାଟ ହେଉଚି ସ୍ୱାଧୀନତାର ବାଟ । ମଣିଷକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶର ସୁଯୋଗ ଦେଇ ସୁ-ବିକଶିତ ମଣିଷ ଜରିଆରେ ସମାଜ ବା ସମୂହକୁ ବିକଶିତ କରିବାର ବାଟ । ଏହା ଧର୍ମର ବାଟ । ଧର୍ମ ବୋଇଲେ ଏଠି ମୁଁ କୌଣସି ଧର୍ମାନୁଷ୍ଠାନିକ ଅପଚାର କଥା କହିବାକୁ ଯାଉନାହିଁ । ଭୟାସକ୍ତ ଆତୁର ଭାବରେ ଆପଣାର ସକଳ ଦାୟିତ୍ୱ ଓ ବିକାଶପ୍ରବଣତାକୁ କୌଣସି ଗୋଷ୍ଠୀ, ଚକ୍ର ବା ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ପାଖରେ ସମର୍ପି ଦେବାର ଧର୍ମ ମଣିଷକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରେ, କଳ୍ପନାର ଭଗବାନ ଲାଗି ସେ ମଣିଷକୁ କେବଳ ଗୋଡ଼ିପଥର ପରି ବ୍ୟବହାର କରେ । ମଣିଷକୁ କେବଳ ଏକ ସାଧନ ପରି ବ୍ୟବହାର କରିବାର ଦୁଃସାହସ କରୁଥିବାର ବାଟ ଧର୍ମର ବାଟ ନୁହେଁ । କାରଣ ଏହି ବାଟର ମୂଳପ୍ରେରଣା ପଛରେ ମଣିଷପ୍ରତି

ଏକ ମଜ୍ଜାଗତ ଅବିଶ୍ୱାସହିଁ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ଧର୍ମର ବାଟ ହେଉଚି ମଣିଷ ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ ରଖିବାର ବାଟ । ତେଣୁ ମଣିଷକୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେବାରେ ଏହି ବାଟ ଆଦୌ କୁଣ୍ଠିତ ହୁଏନାହିଁ । ମଣିଷକୁ ମୂଳ କରି ଧରିଥିବାରୁ ଏହା ରାଜନୀତି ବା ରାଷ୍ଟ୍ରନୀତିକୁ ମଧ୍ୟ ଧର୍ମଠାରୁ ପୃଥକ୍ ବୋଲି ବିଚାର କରିପାରେ ନାହିଁ । ଧର୍ମ ଆଉ ଘୃଣା ଭିତରେ ଏହା କୌଣସି ପ୍ରକାର ସହାବସ୍ଥାନ କଳ୍ପନା କରି ପାରେନାହିଁ । ମଣିଷକୁ ଭୟ ଦେଖାଇ ନୁହେଁ, ମଣିଷର ଭୟ ଭଙ୍ଗାଇ ହିଁ ଏହା ମଣିଷକୁ ବାଟ ଚାଲିବା ଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରେ । ଏ ଯୁଗରେ ଗାନ୍ଧୀ ଏହି ବାଟର ପ୍ରତୀକ ହୋଇ ରହିଥିଲେ । ଇତିହାସର ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ, ବୁଦ୍ଧ ଓ ସକ୍ରେଟ୍ରିସ୍ ଏହି ବାଟରେ ପୁରୋଗାମୀ ହୋଇ ରହିଚନ୍ତି । ଜୀବନର କୌଣସି ପ୍ରକାର ସାର୍ଥକତା ହାସଲ କରିବା ଲାଗି ଏମାନେ କୌଣସି କ୍ଷମତା ବା ଭୟର ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ନାହାନ୍ତି । ଏମାନେ ମଣିଷଠାରେ ହିଁ ବିଶ୍ୱାସ ରଖିଛନ୍ତି ଏବଂ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼କଥା ହେଉଛି ଏମାନେ ଆପେ ସେହି ବାଟରେ ଚାଲିଚନ୍ତି । ଯିଏ ଖାଲି କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ କରିବାକୁ ଆସେ, ସେ କେବଳ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସେହି ବାଟରେ ଯିବାକୁ ବାଧ କରେ; ଚିତା, ଚଇତନ, ଭେକ ଓ ବାନାର ବ୍ୟୂହ ବସାଇ ସିଏ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଗୋଟାଏ ଗୋଠରେ ପୂରାଇ ଦେଇ ଭାରି ଆତ୍ମପ୍ରସାଦ ପାଏ ।

କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱର ବାଟ ହେଉଚି ବଡ଼ ସହଜ ବାଟ । ଏଥିରେ କେବଳ ମାନିବାକୁ ପଡ଼େ । ବଦଳିବାକୁ ପଡ଼େନାହିଁ । କେବଳ ମାନିବା ମାତ୍ରକେହିଁ କର୍ତ୍ତା ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ, ତେଣୁ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱର ହିରଣ୍ମୟ ପାତ୍ର ତଳେ ଲୁଚିକରି ରହିଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଣିଷକୁ ଆପଣାଠାରୁ ଆଉ କୌଣସି ଆହ୍ୱାନର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ବୋଧହୁଏ ଠିକ୍ ଏହି କାରଣରୁହିଁ ପୃଥିବୀର ଅଧିକାଂଶ ପରିବର୍ତ୍ତନ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱର ସହଜ ବାଟରେ ଯାଇ ଅଳପକରେ ଆପଣାକୁ ଶାନ୍ତ କରି ଦେଇଚି । ଧର୍ମ ନାମରେ ମଠ ବସିଚି, ଗୋଠ ବଢ଼ିଚି, ଗ୍ରନ୍ଥର ପୂଜା ହୋଇଛି । ସମାଜକୁ ବଦଳାଇବା ନାମରେ ନୂତନ ବାଦ ଓ ବାନାର ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ିଛି, ରାଜନୀତି ନାମରେ ନୂଆ ନାମର ଅଫିମ ଆଣି ମଣିଷକୁ ଗିଳାଇ ଦିଆଯାଇଛି । ମାତୃଭୂମି ଓ ପିତୃଭୂମି ନାମରେ କେତେ ତାଣ୍ଡବ ଲାଗିଛି, ଜାତି ଓ ଗୋଷ୍ଠୀ ନାମରେ କେତେ ଅମଣିଷ କ୍ଷମତାକାମୀଙ୍କ ହାତରେ ଜୀବନ-ନିୟମନର ଅଡ଼ାକୁ ଧରାଇ ଦିଆଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ ମଣିଷକୁ ତଳକୁ ମାଡ଼ି ରଖି ଦଆଯାଇଛି । ଦେଶ ଆଗକୁ ଯାଇଛି । ଜାତିର ଉଗ୍ରତା ବଢ଼ିଛି, ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ପ୍ରସିଦ୍ଧି ବଢ଼ିଛି; — କିନ୍ତୁ ମଣିଷ ସେହି ପୁରୁଣା ତିମିର ଭିତରେ ପଡ଼ି ରହିଛି । ସେଥିପାଇଁ ଆମର ଇତିହାସରେ ନୂତନ ସୃଷ୍ଟି ଅପେକ୍ଷା ପୁନରାବୃତ୍ତିହିଁ ଅଧିକ ହୋଇଛି । ମଝିରେ ମଝିରେ ଜଣେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟର ଆସି ମନ୍ଦିର ଭିତରେ ପଶିଗଲାପରି ସକ୍ରେଟିସ୍‌ର ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇଛି, କିନ୍ତୁ ସମୂହର ପ୍ରକୋପ ସହି ତାକୁ ବିଷ ପିଇବାକୁ ପଡ଼ିଛି । ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟର ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇଛି;

କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କୁ କଣ୍ଟାର ମୁକୁଟ ପିନ୍ଧି ବଡ଼ ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ଭାବରେ ଫାଶୀକାଠରେ ଝୁଲିବାକୁ ପଡ଼ିଚି ଓ ପରେ ତାଙ୍କରି ନାମରେ ଆଉ କେତେକ କ୍ଷମତାଲୋଭୀ ମଣିଷ ଠିକ୍ ସେହିପରି ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ଭାବରେ ଗୋଟାଏ ଗୋଷ୍ଠୀ ଗଢ଼ି ଅଧିକ ଘୃଣା ଓ ଅଧିକ ଅନ୍ଧତାର ପରାକ୍ରମ ଦେଖାଇଚନ୍ତି । ପୃଥିବୀର ଆହୁରି ଅନେକ ଧର୍ମଗୋଷ୍ଠୀ ପରି ଏହାଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ପୃଥିବୀରେ ଅନାଚାରହିଁ ଅଧିକ ବଢ଼ିଚି । ଏହି ପୃଥିବୀରେ ବୁଦ୍ଧର ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇଚି; କିନ୍ତୁ ରାଜନୀତିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ହାସଲ କରିବା ଲାଗି ଗାନ୍ଧୀ ନେତୃତ୍ୱର ସବୁ ସୁଯୋଗ ନେଇସାରି ଆମ ରାଜନୀତିକ ଜୀବନର ପଣ୍ଡାମାନେ ତାକୁ ପୂର୍ବ ଯୁଗର ଏକ ପ୍ରତିନିଧିରୂପେ ଜାତିର ସଂଗ୍ରାହଳୟରେ ଥାପନା କରି ରଖି ସାରିଲେଣି । ତଥାପି ମୁଁ କହିବି ଯେ ଯେତେ ଅପ୍ରଶସ୍ତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି ପଥ ଇତିହାସର ଆଦିକାଳରୁ ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ଦ୍ଦମନୀୟ ହୋଇ ରହିଚି, ସବୁ ଯୁଗରେ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱର ବାଟଲାଗି ଏକ ଆତଙ୍କ ହୋଇ ରହିଚି, ପୃଥିବୀର ନାନା ଦୁର୍ଗତି ସମୟରେ ଏଡ଼େ ପାଟିକରି ଏହା ଚେଇଁ ଶୋଇଥିବା ମଣିଷର ଭ୍ରମ ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ଆସିଚି ।

ଏହି ଦୁଇ ପଥ ଭିତରୁ ସାହିତ୍ୟର ପଥ କେଉଁଟା ? ସମ୍ମାନ ପାଇବାଲାଗି ସାହିତ୍ୟ ରାଜାପୁଅ, ମନ୍ତ୍ରୀପୁଅ ଓ ସାଧବ ପୁଅଙ୍କ ବାଟରେ ଯିବ ନା ଆପଣାର ଅନ୍ୟ ବାଟରେ ଯିବ । ହିଟ୍‌ଲର୍-ଶାସନର ବାରବର୍ଷ ଭିତରେ ଷାଠିଏ ଲକ୍ଷ ଇହୁଦୀଙ୍କୁ କଲବଲ କରି ମରାଯାଇଛି, ଋଷ ଦେଶର ସତୁରି ଲକ୍ଷ ଲୋକ ମରିଚନ୍ତି ଓ ଆହୁରି ଛବିଶି ଲକ୍ଷ ଯୁଦ୍ଧବନ୍ଦୀ ହିସାବରେ କାରାଗାରରେ ସଢ଼ିକରି ମରିଚନ୍ତି । ଏହି ଶାସନର କବଳରେ ପଡ଼ି ପୋଲାଣ୍ଡର ୪୨ ଲକ୍ଷ ଲୋକ ପ୍ରାଣ ଦେଇଚନ୍ତି । ଏହାଛଡ଼ା ଆହୁରି କେତେ ଦେଶର କେତେକେତେ ଲକ୍ଷ ମଣିଷ ଉପାସ ରହି ମରିଚନ୍ତି, କାରାଗାରରେ ବେଠି ଖଟି ଖଟି ମରିଚନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏମାନଙ୍କ ସହିତ ଆହୁରି ଲକ୍ଷେ ତିରିଶ ହଜାର ମଣିଷ ଆପଣାର ଜୀବନ ଦେଇ ମରଣର ଏହି ନୈରାଶ୍ୟ ଭିତରେ ଜୀବନ ବାସନାର ଆଶା ଭରିଦେଇ ଯାଇଚନ୍ତି । ହିଟ୍‌ଲର ଶାସନର ବାରବର୍ଷ ଯାକ ହିଟ୍‌ଲର୍ -ଶାସିତ ଜର୍ମାନୀରେ ଗୁପ୍ତ ଭାବରେ ହିଟ୍‌ଲର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯେଉଁ ପ୍ରତିରୋଧ-ଅଭିଯାନ ଚାଲିଥିଲା,ସେଥିରେ ଏକଲକ୍ଷ ତିରିଶ ହଜାର ମଣିଷ ଆପଣାର ପ୍ରାଣ ଦେଇଚନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ରକ୍ତ ସ୍ରୋତରେ ସତର ଅଠର ବରଷର ଅନେକ ଯୁବକଙ୍କର ରକ୍ତ ମଧ୍ୟ ମିଶିକରି ରହିଛି । ଏମାନେ ହିଟ୍‌ଲରର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯାଇଥିଲେ, ଏକଛତ୍ର ଶାସନର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଠିଆ ହୋଇଥିଲେ, ସର୍ବଶକ୍ତିମାନ ହୋଇ ଦେଶଯାକ ଆବୋରି ରହିଥିବା ଭୟର ସମ୍ମୁଖରେ ଏମାନେ ତଥାପି ନିର୍ଭୟ ହୋଇ ଆପଣାର କଥା କହିଥିଲେ । ଯେତେ ଅନାମଧେୟ ଭାବରେ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏହିମାନେହିଁ ଧର୍ମ ବାଟର ଆହ୍ୱାନ ମାନିଥିଲେ । ଏମାନେ ଜାତିଠାରୁ ମଣିଷକୁ ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟବାନ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲେ । ପ୍ରାଣ ଦେଇ ନିର୍ଭୟତା ବାଟ ପକାଇଥିବା

ଏହି ବୀରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ହେଉଛନ୍ତି କବି, ଲେଖକ ଓ ସାହିତ୍ୟିକ । ଅଧିକାଂଶ ହେଉଚନ୍ତି ଶିକ୍ଷକ, ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ଛାତ୍ର । ଏହାହିଁ ସବୁ ଦେଶର ସାହିତ୍ୟଲାଗି ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଗୌରବର ବିଷୟ, ସବୁ ଦେଶର ଯୁବକ ଓ ମଣିଷ ଲାଗି ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଆଶାର ବିଷୟ । ଯେତେବେଳେ କ୍ଷମତା ଓ ରାଜନୀତିର ନିଶା ପ୍ରବଳ ଆକାର ଧାରଣ କରେ, ସେତେବେଳେ ଦେଶ ଓ ଜାତି ନାମରେ ମଣିଷ ସଭାରେ କେବଳ ବିଷ ପରଷା ହୁଏ, ଯେତେବେଳେ ଘୃଣା ମଣିଷର ଅନୁରକ୍ତି ଗୁଡ଼ାକୁ ଉଗ୍ର କରିବାକୁ ଆସେ, ଯେତେବେଳେ ଭୟକୁହିଁ ଭଗବାନ ବୋଲି କହି ନୂଆ ସମାଜ ଗଢ଼ିବାର ଛାଟ ବାଡ଼ିଆ ହୁଏ, ଠିକ୍ ସେତିକିବେଳେ ଦେଶର ସାହିତ୍ୟିକ ଓ ଶିକ୍ଷକ ଆସି ଆପଣା ଦାୟିତ୍ୱର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ପରିଚୟ ଦିଏ, ସକଳ ଜାଡ୍ୟ ପରିହାର କରି ସେ ନିର୍ଭୟ ହୋଇ ଠିଆହୁଏ — ତାହାହିଁ ସବୁଦେଶର ସାହିତ୍ୟିକ ଲାଗି ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଗୌରବ, ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ନିର୍ଭର ।

୧୯୩୩ ମସିହା ଜାନୁୟାରୀ ୩୦ ତାରିଖରେ ଜନସମୂହକୁ ମୁଗ୍ଧ କରି ହିଟ୍‌ଲର ସେହିମାନଙ୍କର ସମର୍ଥନରେ କ୍ଷମତାର ଆସନରେ ବସିଲେ । ୧୯୪୮ ମସିହା ଜାନୁୟାରୀ ୩୦ ତାରିଖରେ ଗାନ୍ଧୀ ଆତତାୟୀ ହାତରେ ପ୍ରାଣ ଦେଲେ । ଦୁହିଁଙ୍କ ଭିତରୁ କିଏ ଜିତିଲା ଆଉ କିଏ ହାରିଲା ? ଇତିହାସରେ ଏହି ଦୁହିଁଙ୍କ ଭିତରୁ ପ୍ରକୃତରେ କିଏ ଜିତୁଚି ଓ କିଏ ହାରୁଚି ? ମଣିଷର ବିଶ୍ୱାସ ହିଁ ପ୍ରଶ୍ନଟିର ସର୍ବୋତ୍ତମ ଉତ୍ତର ଦେବ । ଯଦି ମୁଁ କ୍ଷମତା ଉପରେ ବା ଭୟଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ ରଖିଥିବି, ତେବେ ମୁଁ କହିବି ଇତିହାସରେ ହିଟ୍‌ଲର ଜିତୁଚି, ସମ୍ରାଟ ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠୀ ଜିତୁଚି ଏବଂ ଯିଏ ଅନ୍ୟ ବାଟଟି ଉପରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଜଣେ ମଣିଷ ହିସାବରେ ନିଜର ଅମିତସମ୍ଭାବ୍ୟତା ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ ରଖିଥିବ, ଯିଏ ନିର୍ଭୟ ହେବା ଓ ନିର୍ଭୟ କରିବାର ଦୁର୍ଗମ ବାଟକୁ ଡରୁନଥିବ, ସିଏ କହିବ ହିଟ୍‌ଲର ଇତିହାସରେ ବାରବାର ହାରିବାରେ ଲାଗିଚି, କ୍ଷମତାର ସ୍ତୂପମାନ କ୍ରମେ ଭାଙ୍ଗି ଭାଙ୍ଗି ଯାଉଚି, ଏବଂ ସବୁ ଆୟତନକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ସବୁ ଆଦର୍ଶର ମର୍ମଚିରି ମଣିଷ ହିଁ ଜନ୍ମଲାଭ କରୁଚି । ଆଗରେ ଗାନ୍ଧୀର ବାଟଟା ଜଳଜଳ ହୋଇ ଦିଶିଗଲା ପରି ମନେ ହେଉଚି । ପ୍ରବଳ କ୍ଷମତାର ପ୍ରତୀକ ନେପୋଲିଅନ ଥରେ କଥାଛଳରେ କହିଥିଲେ , " ଯୁଗେ ଯୁଗେ ପୃଥିବୀରେ ଦୁଇଟି ଶକ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଆସୁଚି, – ଖଡ୍‌ଗ ଶକ୍ତି ଓ ଆତ୍ମଶକ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସର୍ବଶେଷରେ ଖଡ୍‌ଗ ଶକ୍ତିର ହିଁ ପରାଜୟ ଘଟୁଚି, ଆଉ ଆତ୍ମଶକ୍ତି ଜୟଲାଭ କରୁଚି । "

" ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ ସମସ୍ୟାବହୁଳ ଜଗତକୁ ବଦଳାଇବାଲାଗି ଆମକୁ ବାଟ ବତାଇବ କିଏ ? କିଏ ଆମର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ସାମାଜିକ ଜୀବନର ଅସମାହିତ ନାନା ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଆସିବ ? କିଏ କହୁଚି, ବିଜ୍ଞାନ ତା'ର ଉତ୍ତର ଦେବ । କିନ୍ତୁ ଆଉ କିଏ କହୁଚି,

ରାଜନୀତି ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସମୂହ-ନୀତି ତାର ଉତ୍ତର ଦେବ । ମୁଁ ଭାବୁଚି ବାହାରର କୌଣସି କର୍ତ୍ତା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିବା ପୂର୍ବରୁ ତୁମକୁ ଓ ମୋତେ ଏହାର ଉତ୍ତର ଖୋଜି ବାହାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଏବଂ ଏହି ଉତ୍ତର ଖୋଜିବା ଲାଗି ସମାଜରେ ଯେପରି ବାତାବରଣ ଦରକାର, ମୋତେ ତୁମକୁ ସେହିପରି ଏକ ବାତବରଣ ସମ୍ଭବ କରିବା ଲାଗି ଅବିରତ ସଂଗ୍ରାମ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । କୀର୍ତ୍ତନ ଓ କୋଳାହଳର ସଙ୍ଗସମାରୋହ ଜମାଇ ବସିଥିବା ଗୁରୁ ମଧ୍ୟ ବାଟ ବତାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଆମର ବିଶ୍ୱାସହିଁ ଆମକୁ ବାଟ ବତାଇବ । ଆମର ବିଶ୍ୱାସହିଁ ସକଳ ପ୍ରବଳତା ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆମକୁ ତଥାପି ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବ । ଦ୍ୱେଷ ଓ ପାପର ଶକ୍ତି ଉପରେ ଶିବ ଓ ଶୁଭର ଶକ୍ତି ଦିନେ ନା ଦିନେ ଜୟଲାଭ କରିବ, ସେହି ସମୟ ଦିନେନା ଦିନେ ଅବଶ୍ୟ ଆସିବ,'' — ମରିବା ପୂର୍ବରୁ ଋଷିଆର କବି ପାଷ୍ଟରନାକ ଏହିପରି ଭାବରେ ଆପଣାର ବିଶ୍ୱାସ ଘୋଷଣା କରି ଯାଇଚନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଚାରିପାଖରେ ଘେରିକରି ରହିଥିବା ସକଳ ପ୍ରମତ୍ତତା ଓ ପ୍ରବଳତା ମଝିରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଅତି ନିର୍ଭୟ ଭାବରେ ଏହି ବିଶ୍ୱାସର ଘୋଷଣା କରିଚନ୍ତି । ଶେଷ ଜୀବନର ଆଉ ଗୋଟିଏ କବିତାରେ ସେ କହିଚନ୍ତି—

It is not the Earthquake that controls
the advent of a different life,
But storms of generosity
And visions of incandescent souls

'' ପୃଥିବୀରେ ନୂତନ ଅନ୍ୟଏକ ଜୀବନ ଆବିର୍ଭାବ — ଏହା ପ୍ରବଳ ଭୂମିକମ୍ପର ହାତରେ ନାହିଁ । ଉଦାର ଆକାଂକ୍ଷାର ନୂତନ ବାୟୁତରଙ୍ଗ ଓ ଶକ୍ତିଭାସ୍ୱର ମଣିଷର ଦୃଷ୍ଟି ଭିତରେ ହିଁ ନୂତନ ନିହିତ ହୋଇ ରହିଚି ! '' ଏପରି ଏକ ବିଶ୍ୱାସ ଧରି ବଞ୍ଚିବାକୁ ଅନେକ ବଳ ଓ ଅନେକ ନିର୍ଭୟତା ଦରକାର ।

ସକଳ ଯଥାର୍ଥ ପରିବର୍ତ୍ତନର ବାଟ ହେଉଛି ସାହିତ୍ୟିକ ଓ କଳାକାରର ବାଟ । ସାହିତ୍ୟିକ ଓ କଳାକାରର ବାଟ ହେଉଚି ଆପେ ନୂତନ ହୋଇ ନୂତନତାର ସଞ୍ଚାର କରିବାର ବାଟ ବା କ୍ଷମତା, ସହଜ ଦୀକ୍ଷା, ସହଜ ମୁଗ୍ଧତା ଓ ସକଳ କ୍ରୂରତାର ବାଟଠାରୁ ଏହା ଯୋଜନ ଯୋଜନ ଦୂରରେ । ଏହା ଦୁରୂହ, ତଥାପି ବରଣୀୟ, ଓ ତେଣୁ ତଥାପି ସମ୍ଭବ ।

— ଜାନୁଆରୀ ୧୯୬୩

❖

ଇଉରୋପ

— ଐତିହ ଓ ଇଙ୍ଗିତ

ଇଉରୋପ କହିଲେ ଯଦି ଆମେ କେବଳ ଏକ ଭୌଗୋଳିକ ଏକକ ବୋଲି ବୁଝି ବସିବା, ତେବେ ଆମେ ଇଉରୋପକୁ ଭୁଲ ବୁଝିବା । ଇଉରୋପ କେବଳ କେତେକ ନଦୀ, ପର୍ବତ ଓ ଉଚ୍ଚ ନୀଚ ଭୂମିବିସ୍ତାରର ସମଷ୍ଟିମାତ୍ର ନୁହେଁ । ଛୋଟ ବଡ଼ କେତୋଟି ଦେଶର କେବଳ ଏକ ରାଜନୀତିକ ସମଷ୍ଟି ମାତ୍ର ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ମନୁଷ୍ୟ ସଭ୍ୟତାର ଇତିହାସରେ ଇଉରୋପ ହେଉଚି ସର୍ବାଦୌ ଏକ ସାଂସ୍କୃତିକ ଏକକ । ଇତିହାସର ଯେ କୌଣସି ସଂସ୍କୃତି ପରି ଇଉରୋପୀୟ ସଂସ୍କୃତି ମଧ୍ୟ ନାନା ଗହ୍ୱର ଓ ଶିଖର ଦେଇ ଅତିକ୍ରମ କରି ଆସିଚି । ଏହାର ଗାଥା ପୃଥିବୀର ଯେ କୌଣସି ସଂସ୍କୃତିର ଗାଥା ପରି ଗୌରବ ଓ ଅଗୌରବ ଉଭୟ କାହାଣୀରେ ସମ୍ମିଶ୍ରିତ ହୋଇ ରହିଚି । ଏହି କାହାଣୀ ଆଜି ସମାପ୍ତ ହୋଇନାହିଁ ।

ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିଗତ ଖିଅ କାଢ଼ି ଦେଖିଲେ ଇଉରୋପ କେବଳ ଏକ ଭୌଗୋଳିକ ନାମ ମାତ୍ର ନୁହେଁ, ଏହା ହେଉଚି ପ୍ରାକ୍-ଗ୍ରୀକ୍ ପୌରାଣିକ କାହାଣୀରେ ରହିଥିବା ଏକ ଦେବୀଙ୍କର ନାମ । ପୁରାଣର କଥା ଅନୁସାରେ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀସ୍‌ର ଧରିତ୍ରୀ-ଦେବୀଙ୍କର ନାମ ହେଉଚି ଇଉରୋପ । ଆମ ପୁରାଣରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀଙ୍କର ସମତୁଲ । ଗ୍ରୀକ୍‌ଦେବତା ଜିଅସ୍ (Zeus) କୁଆଡ଼େ ତାଙ୍କର ରୂପରେ ମୋହିତ ହୋଇପଡ଼ି ତାଙ୍କୁ ଭୋଗ କରିବାର ବୁଦ୍ଧି ପାଞ୍ଚିଲେ । ଦିନେ ଏକ ବୃଷଭର ରୂପ ଧାରଣ କରି ସେ ସମୁଦ୍ରବେଳାରେ ଦଉଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଦେବୀ ଇଉରୋପ ଅତ୍ୟନ୍ତ କୌତୂହଳରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ଖେଳିବାକୁ ଆସିଲେ । ଏହି ଖେଳର ନିଶାରେ କେତେବେଳେ ଯେ ସେ ବୃଷଭର ପିଠି ଉପରେ ଯାଇ ବସି ପଡ଼ିଲେ, ସେ ବିଷୟରେ ଆଉ ତାଙ୍କର କୌଣସି ହୋସ ରହିଲା ନାହିଁ । ସୁଯୋଗ ପାଇ ବୃଷଭରୂପୀ ଦେବତା ତାଙ୍କୁ ନେଇ ଦଉଡ଼ି ପଳାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । କାମୁକ ଦେବତା ବୃଷଭ ହୋଇ ଦଉଡ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ ତାଙ୍କୁ ରୋକିବାକୁ ଆଉ କାହାର ବଳ ଅଛି ? ଏହିପରି ଦଉଡ଼ି ଦଉଡ଼ି ଯାଇ ସେ କ୍ରୀଟ୍ ଦ୍ୱୀପରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେଇଠି ବୃଷଭ ରୂପ ଛାଡ଼ି ସେ ଦେବତାର ରୂପ ଧାରଣ କଲେ ଓ ଦେବୀ ଇଉରୋପଙ୍କ ସହିତ ପରିଣୟ-ସୂତ୍ରରେ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ ଆପଣାର ବାସନା ପୂର୍ଣ୍ଣ କଲେ । ଅନ୍ୟ ସବୁ ଦେବୀଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ହଠାତ୍ ଏହି ଦେବୀଙ୍କର ନାମ କାହିଁକି ଓ କିପରି ସମସ୍ତ ମହାଦେଶୀୟ ଭୂଖଣ୍ଡଟିକୁ ବୁଝାଇବାଲାଗି ବ୍ୟବହୃତ ହେଲା, ସେହି କାହାଣୀର କୌଣସି

ସୂତ୍ର ମୁଁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଇନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଏତିକି ଜାଣିଚି ଯେ ଗ୍ରୀକ୍‌ଭାଷାର 'ଇଉରୋପ' ରୋମ ରାଜ୍ୟର ଲାଟିନ୍ ଭାଷାରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ' ଇଉରୋପା' ବୋଲି ପରିଚିତ ହେଲା । ସେଦିନ ଜର୍ମାନୀର ଏକ ପତ୍ରିକାରେ ଏହି 'ଇଉରୋପ'ର ଗୋଟିଏ ଛବି ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲି । ଛବିଟି ମଧ୍ୟଯୁଗରେ କଳ୍ପିତ ହୋଇଚି । ଏହି କଳ୍ପନା ଅନୁସାରେ ସମଗ୍ର ଇଉରୋପ ମହାଦେଶକୁ ଏକ ଦେବୀମୂର୍ତ୍ତିରେ ଦର୍ଶାଇବାର ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇଚି । ସ୍ପେନ୍ ଓ ପର୍ତ୍ତୁଗାଲ ହେଉଛନ୍ତି ଦେବୀଙ୍କର ମସ୍ତକ, ଇତାଲୀ ହେଉଚି ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତ, ସିସିଲୀ ଦ୍ୱୀପ ହେଉଚି ଧ୍ୱଜା, ଇଂଲଣ୍ଡ ହେଉଚି ବାମ ହସ୍ତରେ ଧାରଣ କରିବା ଅସ୍ତ୍ର ଓ ଗ୍ରୀସ୍ ଦେଶ ହେଉଚି ଦେବୀଙ୍କର ଚରଣ । ସବୁଟିକୁ ମିଶାଇ ଇଉରୋପର ମାନଚିତ୍ର ଖଡ଼୍‌ଗ ଖର୍ପର ଧାରଣ କରିଥିବା ଶତ୍ରୁମର୍ଦ୍ଦିନୀ ଓ ଅଭୟ ଦାୟିନୀ ଦେବୀର ରୂପ ଧାରଣ କରିଚି ।

ଇତିହାସର କ୍ରମ ସନ୍ଧାନ କରି ଦେଖିଲେ, ଗ୍ରୀସ୍ ହେଉଚି ଇଉରୋପୀୟ ସଂସ୍କୃତିର କେବଳ ଗୋଟିଏ ଚରଣ । ଅନ୍ୟ ଦୁଇଟି ଆଦିଚରଣ ହେଉଚନ୍ତି ମିଶରର ପ୍ରାଚୀନ ସଭ୍ୟତା ଓ ପାଲେଷ୍ଟାଇନର ଇହୁଦୀ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ ଧର୍ମ-ସଭ୍ୟତା । ଇଂଲଣ୍ଡର ଦାର୍ଶନିକ ଆଲଫ୍ରେଡ଼ ନର୍ଥ ହ୍ୱାଇଟ୍ ହେଡ଼ ତାଙ୍କର The Adventures of Ideas ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏହା ପ୍ରତିପାଦନ କରନ୍ତି । ଗ୍ରୀସ୍‌କୁ ଏକ ଆଦିଚରଣ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିବା ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ଦ୍ୱିମତ ରହିଚି । ଅନ୍ୟମତଟି ଅନୁସାରେ ଗ୍ରୀକ୍ ସଭ୍ୟତା ଓ ସଂସ୍କୃତି ହେଉଚି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତଃ ମିଶରର ପ୍ରାଚୀନ ଐତିହ୍ୟରୁ ଚୋରିହୋଇ ଆସିଥିବା ସଭ୍ୟତା । The Stolen Legacy — Philosophical Library NewYork) ଐତିହାସିକ ବିବାଦ ଭିତରେ ନପଶି ଆମେ ତିନୋଟିଯାକ ଚରଣକୁହିଁ ଇଉରୋପୀୟ ସଂସ୍କୃତିର ଆଦିଚରଣ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିବା । ଏହି ତିନୋଟିଯାକ ଚରଣ ଅଦୂର ଏକ ପରବର୍ତ୍ତୀ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ରୋମ ସମ୍ରାଟ ଓ ସାମ୍ରାଜ୍ୟସତ୍ତାର ଛାୟାଦଣ୍ଡ ଭିତରକୁ ଆସି ଏକ ପ୍ରବଳ ଶକ୍ତିରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇଥିଲା ଓ ରାଜଧର୍ମ ହିସାବରେ କାଳକ୍ରମେ ସମଗ୍ର ଭୌଗୋଳିକ ଇଉରୋପକୁ ବ୍ୟାପ୍ତହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଏହି ପରାକ୍ରମୀ ପ୍ରସାର ପୂର୍ବରୁ ଇଉରୋପର ଭୂମିରେ ଅତି ଆଦିମ ରୂପରେ ଯେଉଁସବୁ ସଭ୍ୟତା ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିଲା, ଇଉରୋପୀୟ ଇତିହାସରେ ତାହାକୁ ଇଉରୋପୀୟ ଐତିହ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଗତ ରୂପେ ବିଚାର କରିବାର ପ୍ରଶସ୍ତ ଅବକାଶ ହିଁ ଆସିନାହିଁ । ଇଉରୋପୀୟ ପରମ୍ପରାର ସ୍ୱୀକୃତ ଭାଷା ଅନୁସାରେ ସେଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଧାନତଃ ବର୍ବର, ବିଧର୍ମୀ ଓ ମ୍ଳେଚ୍ଛ ସଭ୍ୟତା ବୋଲି କହି ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନହିଁ କରାଯାଇଚି ।

ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧଟିରେ ମୁଁ ଇଉରୋପୀୟ ସଭ୍ୟତାର କ୍ରମାଗତ ଐତିହାସିକ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ଯାଉନାହିଁ । ଏହି ଇତିହାସ ଯେ କୌଣସି ସଭ୍ୟତାର ଇତିହାସ ପରି ଏକ ବିରାଟ ମହାସାଗର, କୌଣସି ଗୋଟିଏ ପର୍ଯ୍ୟାୟର ଇତିହାସକୁ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କରିବାକୁ ଗଲେ

ମଧ୍ୟ ତାହା କାଠିଏ ବିଦ୍ୟାର ପରିମାଣ ହେବ । ମୁଁ କେବଳ ଉପସଂହାର କଳାପରି ଏକ ସମଗ୍ର ଦୃଷ୍ଟି ବୁଲାଇ ଆଣି କହିବି ଯେ ଶକ୍ତି ହେଉଚି ଇଉରୋପୀୟ ସଭ୍ୟତା ଓ ସଂସ୍କୃତିର ପ୍ରଧାନତମ ପ୍ରତୀକ । ଇଉରୋପୀୟ ସଭ୍ୟତାର ଶକ୍ତିତାହିଁ ତାହାର ଅନ୍ୟ ସକଳ ଆୟତନକୁ ବଳି ଯାଇଚି, ଅନେକ ସମୟରେ ଗ୍ରାସ ମଧ୍ୟ କରି ପକାଇଚି । ଲୋକଜୀବନ ଓ ଲୋକ ସଂଗ୍ରହର ସୌମ୍ୟତାକୁ ଗ୍ରାସ କରି ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଇଉରୋପରେ ଏହି ଶକ୍ତିରହିଁ ବିଜୟ-ବାନା ଉଡ଼ିଚି । ଏହାର ଜୟଯାତ୍ରାରେ ଧର୍ମ, ଆଦର୍ଶ, ଜୀବନବୃତ୍ତି ଓ ଅନ୍ୟ ସକଳ ସୃଷ୍ଟିଶୀଳ ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଧାନତଃ ଏକ ସାଧନ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଛି । ନାନା ମାନବିକ ମୂଲ୍ୟର ସମୃଦ୍ଧି ସାଧନ କରିବାର ବାନା ଧରି ପ୍ରଧାନତଃ ଅତିଅମାନୁଷିକ ଉପାୟରେ ଏଇ ଶକ୍ତିହିଁ ଅତି ବଳୀୟାନ ହୋଇ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଇଚି । ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଆପଣାର 'ସାଧନା' ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଇଉରୋପୀୟ ସଭ୍ୟତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ ସାଧାରଣ ତଥ୍ୟଟି ଦେଇଛନ୍ତି ସେଥିରୁ ଇଉରୋପୀୟ ଶକ୍ତିମତ୍ତା ଲାଗିହିଁ ଏକ ସମର୍ଥନ ମିଳୁଚି । ସେ କହିଛନ୍ତି, ଇଉରୋପୀୟ ମଣିଷ ତାର ପରିପାର୍ଶ୍ୱକୁ ପ୍ରଧାନତଃ ଶତ୍ରୁ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିଚି, ତେଣୁ ପରିପାର୍ଶ୍ୱକୁ ଜୟ କରି ତାକୁ ଆପଣାର ଅଧୀନ କରି ରଖିବାକୁ ହିଁ ସେ ସଭ୍ୟତାର ପରିଭାଷା ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିଚି । ପ୍ରାକୃତିକ ଉପାଦାନ ଗୁଡ଼ିକୁ ଆପଣାର ଅଧୀନ କରି ରଖିବାର ଶକ୍ତି ହେଉଚି ଇଉରୋପୀୟ ବିଜ୍ଞାନ । ଏହି ଶକ୍ତିର ସନ୍ତକ ଦେଇ ଅନ୍ୟ ସକଳ ମୂଲ୍ୟର ବିଚାର କରୁଥିବାରୁ ଇଉରୋପୀୟ ସଭ୍ୟତା ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ଧର୍ମ ପରି ପ୍ରେମ ଓ କରୁଣାର ଏକ ଧର୍ମକୁ ପ୍ରଧାନତଃ ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଏକ ଧର୍ମସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପ୍ରତିରୂପ ଦେଇ ଗ୍ରହଣ କରିଚି । ଆପଣାର ସମୃଦ୍ଧିକୁ ପ୍ରଧାନତଃ ଶକ୍ତି ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରି ଅତ୍ୟନ୍ତ ନୀତିବିବର୍ଜିତ ଭାବରେ ତାହା ସଂସାରଯାକ ଆପଣାର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିଚି । ଶକ୍ତିର ଉଚ୍ଚାଟନରେ ହିଁ ସେ ଆପଣାର ସଭ୍ୟତାକୁ ସଂସାରଟାଯାକ ମଡ଼ାଇଦେବାକୁ ଯାଇଚି, ସାରା ପୃଥିବୀଟାକୁ ଆପଣାର ଖେଳଘର ପରି ବ୍ୟବହାର କରିଚି । କେତେ ଭାଙ୍ଗିଚି, କେତେ ନୂତନ କରି ଗଢ଼ିଚି; ଯୁଦ୍ଧ ଭିଆଇଚି, ଯୁଦ୍ଧରେ ହାରି ମଧ୍ୟ ପୁଣି ଯୁଦ୍ଧ ଭିଆଇବାର ଶକ୍ତି ସଂଗ୍ରହ କରିଚି ଓ ଏହାହିଁ ରାଷ୍ଟ୍ରନୀତି ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିଚି । ଯୁଗଯୁଗର ନାନା ବିଗ୍ରହ ଓ ବିବାଦ ପରେ ମଧ୍ୟ ଇଉରୋପ ତଥାପି ଧୈର୍ଯ୍ୟ ହରାଇ ନାହିଁ ବା ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିନାହିଁ । ଶକ୍ତିରୂପୀ ଏକ ଜୀବନଧର୍ମରେ ଅଟଳ ବିଶ୍ୱାସ ରଖି ଇଉରୋପ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଏକ ପ୍ରବଳ ପ୍ରାଣ-ପ୍ରେରଣାରେ ଅଭିଭୂତ ହୋଇ ରହିଚି ଓ ଆମର ଏହି ଶତାବ୍ଦୀରେ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀକୁ ମଧ୍ୟ ଅଭିଭୂତ କରି ରଖିବାକୁ ଯାଉଚି ।

ଇଉରୋପର ଧର୍ମ ପରି ଇଉରୋପର ଅର୍ଥନୀତି ମଧ୍ୟ ଏହି ଶକ୍ତିର ସଂଚାର ପ୍ରକ୍ରିୟା ଦ୍ୱାରା ପରାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ରହିଛି । ଆର୍ଥିକ ଓ ସାମାଜିକ ଜୀବନ ଆଜି ବିଜ୍ଞାନର ପବନ -

କଠଉ ପିନ୍ଧି ଅମିତ ଶକ୍ତିରେ ଉଡ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲାଣି । ଏହି ଉଡ଼ିବାର ବିସ୍ତାର ଲାଗି କୌଣସି ପରିସୀମା ନାହିଁ । ଅର୍ଥନୀତିର ଅର୍ଥ ହେଉଚି ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଉତ୍ପାଦନ । ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଉତ୍ପାଦନ କରିବା ହେଉଚି ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଶକ୍ତିର ପରିଚୟ । ଶକ୍ତିର ହାତରେ ଅଡ଼ା ରହିଥିଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ପ୍ରକାର ସୀମା ବା ସଂଯମ ହେଉଚି କେବଳ ଏକ ଜୀବନ ପ୍ରତିକୂଳ ଆଦିମତାର ପରିଚାୟକ । ଆବଶ୍ୟକତା ଓ ଅନାବଶ୍ୟକତାର ଯୁକ୍ତି ବାଢ଼ି ଏହି ଶକ୍ତିକୁ କୌଣସି ଆୟତନ ଭିତରେ ଧରିରଖିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିବା କେବଳ ଏକ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ଧୃଷ୍ଟତା ମାତ୍ର । ନୂଆ ଦ୍ରବ୍ୟର ଉତ୍ପାଦନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନୂଆ ଆବଶ୍ୟକତା ମଧ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ଚାଲିଥିବ । ସେଥିରେ କ୍ଷତି କଣ ? ତାହା ହିଁ ତ ଆଗକୁ ଯିବା, ତାହାହିଁ ତ ଜୀବନ ! ସମାଜର ମଣିଷଗୋଷ୍ଠୀ ଯଦି ନୂଆ ନୂଆ ଆବଶ୍ୟକତା ଦ୍ୱାରା ମଣ ହେବାକୁ ନ ଚାହୁଁଚି, ତେବେ ପ୍ରଚାର ଓ ପ୍ରଲୋଭନଦ୍ୱାରା ତାହା ଭିତରେ ନୂତନ ଆବଶ୍ୟକତାବୋଧର ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ହେବ । ମଣିଷର ବୁଦ୍ଧିରେ ଯେଉଁ ଶକ୍ତି ନିହିତ ରହିଚି, ତାହାରି ବଳରେ ଗୋଷ୍ଠୀଜୀବନର ଦୃଷ୍ଟି ହିଁ ବଦଳିଯିବ । କେବଳ କଳକାରଖାନାରେ ନୁହେଁ, କେବଳ ହାଟ ବଜାରରେ ନୁହେଁ, ମଣିଷର ମନଭିତରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଶକ୍ତିର ପରାକ୍ରମକୁ ଅନୁଭୂତ କରାଇ ତାହାର ସକଳ ବିଚାରକୁ ବାଧ୍ୟ ଓ ଅନୁଗତ କରି ରଖାଯାଇ ପାରିବ । ଯନ୍ତ୍ରର ଶକ୍ତି ଉତ୍ପାଦନ ବଢ଼ାଇବ । ଅର୍ଥର ଶକ୍ତି ଭୋଗର ପରିମାଣ ଓ ଭୋଗର ଆବଶ୍ୟକତା ବଢ଼ାଇବ । — ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଶକ୍ତି ପ୍ରୟୋଗ କରି ମଣିଷକୁ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଏକ ଶକ୍ତିପ୍ରାଦୁର୍ଭୂତ ସାମୂହିକ ଜୀବନ ଲାଗି ମଣ କରି ରଖାଯିବ । ଇଉରୋପ ବୃକ୍ଷର ଆଗଡାଳ ଆମେରିକାରେ ମନକୁ ମଣ କରିବାର ଶକ୍ତି ଯେ କେତେଦୂର ପ୍ରବଳ ହୋଇ ସାରିଲାଣି, ୧୯୬୨ ମସିହାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିବା Martin Grossଙ୍କର The Brain Watchers ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ଆମେ ତାହାର କିୟତ୍ ପରିଚୟ ପାଇପାରିବା ।

ଗତ ପଚାଶବର୍ଷ ଭିତରେ ଇଉରୋପରେ ଦୁଇଟା ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇ କେବଳ ଶକ୍ତିଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ବଞ୍ଚିବାର ଅଶକ୍ତିତା ଦୁଇଥର ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇ ସାରିଲାଣି । ତଥାପି ଇଉରୋପୀୟ ସଭ୍ୟତା ତା'ର ବିଶ୍ୱାସ ହରାଇନାହିଁ; ତା'ର ଜୀବନମଜ୍ଜାରେ ଏହି ଶକ୍ତି ଆଜିମଧ୍ୟ ଏକ ମୂଳପ୍ରବୃତ୍ତି ହୋଇ ରହିଚି । ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧ ପରେ ଇଉରୋପର କ୍ଷତବିକ୍ଷତ ନିରାଶାବାଦୀ ମନର ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ Osward Spengler ତାଙ୍କର Untergang des Abendlandes ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସମଗ୍ର ପଶ୍ଚିମ ସଭ୍ୟତାକୁ ଏକ ଅପ୍ରିୟ ଚେତାବାନୀ ଶୁଣାଇଥିଲେ । ସେ କହିଥିଲେ ଯେ ଇଉରୋପୀୟ ସଭ୍ୟତାର ବିଲୟ ହେବାକୁ ଆଉ ବେଶୀ ବିଳମ୍ବ ନାହିଁ । ଗଛରୁ ପତର ଝଡ଼ିବା ଆରମ୍ଭ ହେଲାଣି, ଏଥର ଶୀତର କାଳଗ୍ରାସ ଆସି ଏହି ସଭ୍ୟତାର ସକଳ କୀର୍ତ୍ତିକୁ ଧରାପୃଷ୍ଠରୁ ବିଲୁପ୍ତ କରିନେବ । Spenglerଙ୍କର ଏହି ଅଶୁଭ ଚେତାବନୀ ଆପାତତଃ

ମିଥ୍ୟା ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଚି । ତାଙ୍କର ଜର୍ମାନୀ ଦେଶରେ ତାଙ୍କ ବହିଲେଖାରେ ପନ୍ଦରବର୍ଷ ନ ପୂରୁଣୁ ଇଉରୋପୀୟ ସଭ୍ୟତା ଆପଣାର ପ୍ରବଳତମ ଓ ବର୍ବରତମ ଶକ୍ତିର ପରିଚୟ ଦେଇଚି ଏବଂ ଜନଜୀବନର ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ସଂସ୍କୃତିକ ଚେରକୁ ମ୍ରିୟମାଣ କରି ପକାଇଚି । କାଳକ୍ରମେ ଏହି ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ଦେଉଳ ମଧ୍ୟ ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ି ପଥରଗଦାରେ ପରିଣତ ହୋଇଚି । ତଥାପି ଇଉରୋପର ଖଣ୍ଡିଆ ଖାବରା ମଣିଷ ପୁଣି ଅଣ୍ଟା ସିଧା କରି ଠିଆ ହେଲାଣି, ଇଉରୋପୀୟ ସଭ୍ୟତାର କବନ୍ଧ ଦଢ଼ ମଣିଷପରି ପୁଣି ଶକ୍ତିର ବାଡ଼ି ବୁଲାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲାଣି । ମଝିରେ ବାଡ଼ ବସି ଏକା ଇଉରୋପର ଦୁଇ ସାହିରେ ଆଜି ପହିଲମାନ ତିଆରି ହେଉଛନ୍ତି । ଏହି ତିଆରି ହେବା ରୁଷିଆରେ ଚାଲିଚି, ଜର୍ମାନୀରେ ଚାଲିଚି ଓ କୁବେରପାଟଣା ଆମେରିକାରେ ମଧ୍ୟ ଚାଲିଚି । ସମସ୍ତେ ଗତ ଯୁଦ୍ଧର ଦ୍ୱାହି ଦେଉଚନ୍ତି, ସମସ୍ତେ ଶାନ୍ତିର ଗୁରୁବଚନ ଜପି ଆତ୍ମରକ୍ଷା କରିବାର ଲାଳସାରେ ଶକ୍ତିର ବଜ୍ରଯାନରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହେଉଚନ୍ତି ।

ଖଣ୍ଡିଆ ଖାବରା ଜର୍ମାନୀ ଆଜି ଲକ୍ଷ୍ମୀର ନିବାସ ପାଲଟି ଗଲାଣି । କାଲି ମନ୍ଥା ହୋଇଥିବା ସମୁଦ୍ର ଆଜି ପୁଣି ରତ୍ନାକରରେ ପରିଣତ ହୋଇ ସାରିଲାଣି । ଯନ୍ତ୍ରର ଦଶଶିରା ଆଜି ସହସ୍ର ଶିରାର ମହିମା ଧାରଣ କରିଚି । ଏବଂ ଏହି ମହିମାରୁ ଏଠି ଯେଉଁ ଶକ୍ତିସମ୍ପନ୍ନତାର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଚି, ଜର୍ମାନୀର ଭାଷାରେ ଏହାକୁ Wirtscha flswundel ବୋଲି କୁହାଯାଉଚି । ସାଦା ଓଡ଼ିଆ ଅର୍ଥରେ ବୁଝାଇ କହିଲେ ଏହା ହେଉଚି ଆର୍ଥିକ ସମୃଦ୍ଧିର କିମିଆ, ଧନସମ୍ପଦ ଓ ଗୋପଲକ୍ଷ୍ମୀ ମାଡ଼ିଯିବାର କିମିଆ । ଏହାକୁ କିମିଆ ବୋଲି ନକହିବାକୁ କୌଣସି ଚାରା ନାହିଁ । କାରଣ ପନ୍ଦରବର୍ଷ ତଳେ ଯୋଉଠି ଘରପୋଡ଼ା ଓ ଜୀବନପୋଡ଼ା ପାଉଁଶ ହିଁ ପଡ଼ିଥିଲା, ଆଜି ସେଠାରେ ଆର୍ଥିକ ସମୃଦ୍ଧିର ମହାବୟବ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ କାୟା ବିସ୍ତାରକରି ରହିଚି । ଏବଂ ଏହି କାୟାହିଁ ଆଜି ଜୀବନକାୟର ସଂଜ୍ଞା ହୋଇରହିଚି । ଏହାକୁ ଦୀର୍ଘାୟୁ କରି ରଖିବାଲାଗି ସୈନ୍ୟସାମନ୍ତ ବଢ଼ାଇବାକୁ ହେବ, ସୁଯୋଗ ପାଇଲେ ପରମାଣୁ ଅସ୍ତ୍ରଲାଗି ମଧ୍ୟ ମନ ବଳାଇବାକୁ ହେବ, ସକଳ ଉଗ୍ରତା ଓ ଆଦର୍ଶବାଦୀ ଘୃଣା ସହିତ ଶତ୍ରୁର ସମକକ୍ଷ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ୧୯୫୩ ମସିହାରେ ମୁଁ ଜର୍ମାନୀକୁ ଦେଖି ଯାଇଥିଲି । ୧୯୬୨ ମସିହାରେ ପୁଣି ଏ ଦେଶକୁ ଆସି ମୋ' ମନରେ ପ୍ରଥମ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ହେଲା ଏ ଦେଶରୁ ସାଇକେଲ ସବୁ ଗଲା କୁଆଡ଼େ ? ଆଜି ମଟରକାର୍ ଜର୍ମାନୀର କୃଷକ ଓ ନାଗରିକ ଲାଗି ସାମାଜିକ ସମ୍ମାନର ପରିମାପକ ହୋଇଚି । ଆଗେ ଡେନମାର୍କ୍ ଆପଣାକୁ ଏକ ସାଇକେଲର ଦେଶ କହି ଗୌରବ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲା । ଶୁଣୁଚି ସେଠିମଧ୍ୟ ଅର୍ଥନୈତିକ ସମୃଦ୍ଧିର କିମିଆ ସାଇକେଲ୍ର ରିବାଜ୍କୁ ଉଠାଇ ଦେଲାଣି । ସେଠି ଯିଏ ପାରୁଚି, ଆପଣା ମଟରକାର୍‌ରେ ବସି ସମ୍ମାନର ପାହାଚ ଚଢୁଚି; ଯିଏ ନ ପାରୁଚି, ଅନ୍ତତଃ ଫଟଫଟିଆ

ମଟରସାଇକେଲ ନଚଢ଼ିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତା'ର ଆତ୍ମା ଶାନ୍ତି ହେଉନାହିଁ । ଯନ୍ତ୍ର ଓ ଅର୍ଥ,— ଏହାହିଁ ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ମୋକ୍ଷ ପଦପ୍ରାପ୍ତି ଲାଗି ପରମ ପଥ ହେଲାଣି । ସେପାଖରେ ଥାଇ ରୁଷିଆ ମଧ୍ୟ ଆଉ ଅଳ୍ପ କେଇଟା ବର୍ଷରେ ଆମେରିକାକୁ ଧନରେ ଟପିଯିବ ବୋଲି ହୁଙ୍କାର ଦେଲାଣି । ଯନ୍ତ୍ର ଓ ଉତ୍ପାଦନ ଏହି ସମ୍ପନ୍ନ ସଭ୍ୟତାର ଜୀବନଧର୍ମ ହେଲାଣି । ସେଦିନ ସୁଇଜରଲାଣ୍ଡର ଜଣେ ଆଧୁନିକ ସଙ୍ଗୀତକାର Honnigerଙ୍କର ବାଦ୍ୟରଚନା ଶୁଣୁଥିଲି । ଆଧୁନିକ ଜୀବନରେ ହୃଦୟସ୍ୱରୂପ ଯନ୍ତ୍ରର ଛନ୍ଦକୁ ସଙ୍ଗୀତର ଛନ୍ଦଭିତରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ସେ ଏକ ମହାପ୍ରୟାସ କରିଚନ୍ତି । କୁଆଡ଼େ ଅତି ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ହୋଇ ଥରେ ସେ କହିଚନ୍ତି, ''ମୋର ଜୀବନରେ ମୋ' ସ୍ତ୍ରୀର ସ୍ଥାନ ଯେତିକି, ଯନ୍ତ୍ରର ସ୍ଥାନ ମଧ୍ୟ ସେତିକି । ଯନ୍ତ୍ରକୁ ମୁଁ ଠିକ୍ ମୋର ସହଧର୍ମିଣୀ ପରି ଭଲପାଏ । ''

ଇଉରୋପୀୟ ସଭ୍ୟତାକୁ ଜଡ଼ାଇ ରଖିଥିବା ଏହି ଯନ୍ତ୍ରର ଜୟଯାତ୍ରା ପଛରେ ମାନବିକତାର ଏକ ଅତି କରୁଣ ଇତିହାସ ମଧ୍ୟ ରହିଚି । ଯନ୍ତ୍ର-ଧର୍ମର ପ୍ରଥମ ପର୍ବରେ ଇଉରୋପର ଭୂମି ଉପରେ ମଧ୍ୟ କେତେ ମଣିଷ ମରିଚନ୍ତି, ଉତ୍ପାଦନ ବଢ଼ାଇବା ଲାଗି ମଣିଷର ଜୀବନ ଉପରେ କେତେ ଉତ୍ପୀଡ଼ନ ହୋଇଚି । କିନ୍ତୁ ଯନ୍ତ୍ରଶକ୍ତିର ପୂଜାରେ ଆପଣାକୁ ମତୁରାଇ ରଖିଥିବା ଇଉରୋପୀୟ ସଭ୍ୟତା ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ମନେକରି ଆଖି ବୁଜି ଆଗକୁ ଯାଇଚି । କାର୍ଲମାର୍କ୍ସ୍‌ଙ୍କର Das Kapital (ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ)ରୁ ଏହି ଭୟାବହ କାହାଣୀର ପରିଚୟ ମିଳେ । ଇଉରୋପକୁ ବଶ କରିସାରିବା ପରେ ଧନ ଓ ଉତ୍ପାଦନ ବଢ଼ାଇବାର ଏହି ନିଶା ଏସିଆ, ଆଫ୍ରିକା ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାକୁ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରାସ କରିବାକୁ ଯାଇଚି । ଉପନିବେଶ ବସାଇବା ନାମରେ ଶୋଷଣର ଶେଷ ସୀମା ଡେଇଁବାର ଏହି ଇତିହାସ ଆମେ ଅନେକାନେକ ବିବରଣୀରୁ ପାଇ ପାରିବା । ଧର୍ମ, ବାଣିଜ୍ୟ ଓ ଶାସନ ଏକାଠି ମିଶି କେତେ କେତେ ରାଜ୍ୟରେ ଯେଉଁସବୁ ଦୁର୍ଗତି ଭିଆଇଚନ୍ତି ଓ ଅତି ଅନୁଭୂତି ଶୂନ୍ୟ ନିଷ୍ଠାର ସହିତ ତାହାକୁ ଯେପରି ଇଉରୋପୀୟ ସଭ୍ୟତାର ଜୟଯାତ୍ରା ବୋଲି କହିଚନ୍ତି, ଆଜି ପଛକୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲେ ସେଗୁଡ଼ାକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ମନ ହୁଏନାହିଁ । ଏଠି ମୁଁ କେବଳ ଗୋଟାଏ ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ସେହି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଘଟିଥିବା ଗୋଟିଏ ଉତ୍ପାତର ଉଲ୍ଲେଖ କରିବି ।

ଲୋହିତ ଭାରତୀୟଙ୍କୁ ନିପାତ କରି ଆମେରିକାରେ ପ୍ରାୟ ଚାରିଶହ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଇଉରୋପୀୟ ଅଧିବାସୀମାନେ ଯେଉଁ ନୂଆ ପୃଥିବୀ ବସାଉଥିଲେ, ସେହି ପୃଥିବୀ ଗଢ଼ାହେବା ପଛରେ ନିଗ୍ରୋ କ୍ରୀତଦାସମାନଙ୍କର କରୁଣ କାହାଣୀ ଆଜିମଧ୍ୟ ଏକ ଅଭିଶାପ ପରି ଆମ ଆଖିଆଗରେ ରହିଚି । ଆମେରିକାରେ ଇଉରୋପୀୟ ସଭ୍ୟତାର ନୂଆଘର ତୋଳାହେବା ଲାଗି ଟାଣୁଆ ମୂଲିଆ ଦରକାର, ଏହି ମୂଲିଆ ଯୋଗାଇବାର ଇତିହାସ ।

ହେଉଚି ଆଫ୍ରିକାରୁ ନିଗ୍ରୋ ଧରି ଆମେରିକାରେ ବିକିବାର ଇତିହାସ । ୧୫୧୮ ମସିହାଠାରୁ ୧୮୬୫ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ବାଣିଜ୍ୟ ଚାଲିଥିଲା । ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟ ଆମେରିକା, ଫ୍ରାନସ୍, ଇଂଲଣ୍ଡ, ହଲାଣ୍ଡ, ଜର୍ମାନୀ, ସୁଇଡ଼େନ୍, ଡେନମାର୍କ, ପର୍ତ୍ତୁଗାଲ, ଅର୍ଥାତ୍ ଆମେରିକା ସମେତ ଇଉରୋପର ପ୍ରାୟ ସବୁଦେଶ ଏହି ବେପାରରେ ଭାଗ ନେଇଥିଲେ ଓ ଅଜସ୍ର ପଇସା କମାଇଥିଲେ । ଆଫ୍ରିକାରେ ମଦ ଓ ବନ୍ଧୁକ ବିକି ତାହାର ବିନିମୟରେ ସେମାନେ କ୍ରୀତଦାସ କିଣି ଆଣୁଥିଲେ । ଆହୁରି ଅନେକଙ୍କୁ ହରଣଚାଳ କରି ଅଣାଯାଉଥିଲା ଓ ଜାହାଜରେ ବୋଝେଇ କରାଯାଉଥିଲା । ଏହିପରି ପ୍ରାୟ ଦେଢ଼କୋଟି ଆଫ୍ରିକାବାସୀଙ୍କୁ ଆପଣାଘରୁ ଛଡ଼ାଇଆଣି ଆମେରିକାର ହାଟରେ ବିକ୍ରି କରାଯାଉଥିଲା । ଏବେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିବା ଏକ ବିବରଣୀରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଜାହାଜର ଅନ୍ଧାର ଗମ୍ଭୀର ଭିତରେ ନିଗ୍ରୋମାନଙ୍କୁ ବୋଝେଇ କରିବା ବିଷୟରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ମତ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ଥୋକେ କହୁଥିଲେ ଚିତ୍‌ହୋଇ ଶୋଇପାରିବାପାଇଁ ଯେତିକି ଥାନ ଦରକାର, ଜାହାଜରେ ଦାସମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ତତଃ ସେତିକି ଥାନ ଦିଆଯିବା ଉଚିତ । ତଦ୍ୱାରା ଆଟଲାଣ୍ଟିକ୍ ମହାସାଗରର ଦୀର୍ଘ ଜଳଯାତ୍ରାବେଳେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଖୁବ୍ ବେଶୀ ମରିବେନାହିଁ ଓ ତେଣୁ ବାଣିଜ୍ୟରେ କୌଣସି କ୍ଷତି ହେବନାହିଁ । ଆଉ ଦଳେ କହୁଥିଲେ, ନାଇଁ, ଚିତ୍‌ହୋଇ ଶୋଇବାକୁ ଦେବାଲାଗି ଏତେ ଥାନ କୁଆଡୁ ଆସିବ ? ତେଣୁ ଚାମଚ ସଜାଇ ରଖିବା ପରି (Spoon Fashion) କେବଳ କଡ଼ମାଡ଼ି ଶୋଇବାଲାଗି ଯେତିକି ଜାଗା ଦରକାର, ସେମାନଙ୍କୁ ସେତିକି ଜାଗା ଦିଆଯାଉ । ଏହାଦ୍ୱାରା ବାଟରେ ବେଶୀ ମରିବେ ସତ; କିନ୍ତୁ ଗୋଟାଏ ଥୋକରେ ଅଧିକ କ୍ରୀତଦାସଙ୍କୁ ଦରିଆପାରି କରାଯାଇ ପାରିବ । ତେଣୁ ବ୍ୟବସାୟରେ କ୍ଷତି ହେବାର ଭୟ ନଥିବ । ବାଟରେ ଯେଉଁ ନିଗ୍ରୋମାନେ ରୋଗରେ ପଡୁଥିଲେ, ସଂକ୍ରମଣ ଭୟରେ ସେମାନଙ୍କୁ ସମୁଦ୍ର ଭିତରକୁ ଜୀଅନ୍ତା ଫୋପାଡ଼ି ଦିଆଯାଉଥିଲା । ଅନେକ ନିଗ୍ରୋ ଜାଣି ଜାଣି ଉପାସ ରହି ବାଟରେ ମରିଯିବାକୁ ଓ ତେଣୁ ଭବିଷ୍ୟତର ବିପତ୍ତିରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଚିମୁଟାପରି ଗୋଟାଏ ଅସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା (Speculum Oris) ସେମାନଙ୍କର ମୁହଁର ଯାବ ଫିଟାଇ ଜବରଦସ୍ତି ଖାଦ୍ୟ ଭର୍ତ୍ତି କରି ଦିଆଯାଉଥିଲା । ବାଟରେ ଏଡ଼େ ବଢ଼ିଆ ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ହରାଇବାକୁ କୋଉ ବଣିକର ଆତ୍ମା କହିବ ? ଏପରି ବାଣିଜ୍ୟ ଲାଗିରହିଥିବା ବେଳେ ଯେତେବେଳେ ବେପାରିମାନଙ୍କୁ ବିବେକ ଆସି ଦଂଶନ କରୁଥିଲା, ସେତେବେଳେ କୁଆଡ଼େ ସେମାନେ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ବାଇବେଲର୍ ଧ୍ରୁବ ପଦକୁ ସୁମରଣା କରି ମନରେ ଦମ୍ଭ ପାଉଥିଲେ । 'ବିଧର୍ମୀକୁ (Heathen) ବେଠିଆ କରି ତୁ ତୋରକାମରେ ଆଣି ଲଗାଇବୁ ' ବାଇବେଲର ଏକ ସ୍ଥାନରେ (Leviticus 25 : 44) ଏହିପରି ଆଜ୍ଞା ଦିଆଯାଇଚି । ୧୮୦୭ ମସିହାରେ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଏହି କ୍ରୀତଦାସ-ବାଣିଜ୍ୟକୁ

ବେଆଇନ୍ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରାଯିବା ପରେ ବେପାରିମାନଙ୍କୁ ବଡ଼ ଦହଗଞ୍ଜରେ ଆପଣାର ବେପାର ବଳବତ୍ତର ରଖିବାକୁ ହୋଇଚି । ଥରେ କୁଆଡ଼େ ଜାହାଜ ବୋଝାଇ ହୋଇ ଯାଉଥିଲାବେଳେ ସମୁଦ୍ରର ପହରାଦାରମାନେ ଆସି ବାଟ ଉଗାଳିଲେ । ରାତାରାତି ୬୦୦ କ୍ରୀତଦାସଙ୍କୁ ଲଙ୍ଗରର ଲୁହାକଡ଼ିରେ ବାନ୍ଧି କରି ରଖାଗଲା । ସକାଳ ହେଲା, ତଥାପି ପହରାଦାରମାନେ ବାଟ ଛାଡ଼ିଲେ ନାହିଁ ଓ ଜାହାଜ ତଲାସ କରିବାକୁ ବାହାରିଲେ । ଉପାୟାନ୍ତର ନଦେଖି କପ୍ତାନ ସାହେବ ୬୦୦ ମଣିଷପଣ୍ୟ ସହିତ କଡ଼ିକୁ ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭ ଭିତରକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ । ବ୍ୟବସାୟରେ କ୍ଷତି ହେଲା; କିନ୍ତୁ ବେପାରୀ ରକ୍ଷା ପାଇଲେ । (Mannix and Cowely : Black Cargoes-Viking Press, 1962)

କିନ୍ତୁ ସତକଥା ହେଉଚି ଯେ ଆର୍ଥିକ ସମୃଦ୍ଧି ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ସମୃଦ୍ଧି ନୁହେଁ । ଏହା ଜୀବନର ପ୍ରଥମ ଭୂମି ମାତ୍ର । ଏହା ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ, କିନ୍ତୁ ସ୍ୱୟଂସର୍ବସ୍ୱ କଦାପି ନୁହେଁ । ଆର୍ଥିକ ଭୂମିର ସମସ୍ୟାଗୁଡ଼ିକ ସମାଧାନ କରି ନ ପାରିବାଯାଏ କର୍ମ ଓ ସଂସ୍କୃତିର ଆଡ଼ମ୍ବର-କଥାମାନ କହିବାକୁ ଯେପରି ଜୀବନରେ ପ୍ରତାରଣା କରିବା ବୋଲି କୁହାଯିବ, ଆର୍ଥିକ ଭୂମିର ସମୃଦ୍ଧି ହାସଲ କରି ସେହି ଆୟତନର ନିର୍ଭର ଗୁଡ଼ା ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ମୋଟା କରିବା ପ୍ରୟାସକୁ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଜୀବନର ପ୍ରତାରଣା ବୋଲି କୁହାଯିବ । ଇଉରୋପୀୟ ସଭ୍ୟତାର ଉତ୍ପାଦନ ଓ ଆର୍ଥିକ ସମୃଦ୍ଧିକୁ ମହାସୁଖଯାନ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିବାଦ୍ୱାରା ସେଠି ମଧ୍ୟ ଜୀବନ ପ୍ରତାରିତ ହୋଇଚି, ସେଠି ମଧ୍ୟ ଜୀବନର ଆହୁରି ଅନେକ ସମ୍ଭାବନା ନାନାପ୍ରକାରରେ ଉତ୍ପାଟିତ ଓ ଅପମାନିତ ହୋଇଚି । ବାହାରର ସମ୍ଭାର ବଢ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ତରର ଶୂନ୍ୟତା ଓ ଅକିଞ୍ଚନତା ମଧ୍ୟ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ଚାଲିଚି । ସୁଖ ପାଇବାର ସରଞ୍ଜାମମାନ ମଣିଷର ନାନା ଇଚ୍ଛା ଓ ଆକାଙ୍‌କ୍ଷାକୁ ବ୍ୟାଧି ପରି ମାଡ଼ିବସିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏଣେ ମଣିଷ ଅତି ଆତଙ୍କିତ ଅବଲମ୍ବନ-ଶୂନ୍ୟ ହେଲାପରି ଆପଣା ଜୀବନଘରୁ ଛାଟିପିଟି ପଳାଇ ଯିବାର ଫନ୍ଦି ଖୋଜି ବୁଲୁଚି । ଆଧୁନିକ ମଣିଷର ଏହି ବ୍ୟାଧିକୁ ଶହେବର୍ଷ ପୂର୍ବେ କାର୍ଲ ମାର୍କ୍‌ସ Alienation ବୋଲି କହିଥିଲେ । ଆପଣା ଘରେ ତଥାପି ଅଘରୁଆ ହୋଇ ରହିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ହେଉଚି Alienation,ପଳାୟନ ହେଉଚି ଏହାର ସହଜତମ ଔଷଧ । ସିଗ୍‌ମଣ୍ଡ ଫ୍ରଏଡ଼ ଏହି ଶତାବ୍ଦୀରେ ଏହାକୁ Regression, ବୋଲି କହିଚନ୍ତି । Regression, ର ଅର୍ଥ ପଛକୁ ଫେରିଯିବା, — ସଭ୍ୟତାର ଆବରଣ ପିନ୍ଧି ଆଦିମ ଜୀବନସ୍ତରକୁ ଫେରିଯିବା । ଜୀବନର ଖୁସି ଓ ଜୀବନର ମୁକ୍ତିକୁ ବହନ କରି ନ ପାରି ନାନା କୃତ୍ରିମ ଉତ୍ତେଜନା ଓ ବିସ୍ମରଣର ଦାୟିତ୍ୱହୀନ ଜୀବନାଚରଣର ସ୍ତରକୁ ଫେରିଯିବା । ଆଧୁନିକ ଇଉରୋପୀୟ ସଂସ୍କୃତିର ଏହି ସମସ୍ୟାଟିର ଚର୍ଚ୍ଚା କରାଯାଇ ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧପରେ ଅନେକ ଟୀକା ଲେଖାଯାଇଚି । ଏଠାରେ ମୁଁ କେବଳ David Riesmanଙ୍କର The Lonely

Crowd Erich Fromm ଙ୍କର Escape from Freedom, Lewis Mumford ଙ୍କର Transformations of Men ଓ Pitirim Sorokinଙ୍କର The Crisis of our Age ଏବଂ The American Sex Revolution ର ଉଲ୍ଲେଖ କରିବି । ଏହି ଲେଖକମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ହେଉଛନ୍ତି ଆମେରିକାର କୌଣସି ନା କୌଣସି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଚିନ୍ତାଧାରାର ଅଗ୍ରଗାମୀ ନେତାସ୍ୱରୂପ ।

ଗୋଟାଏ ପାଖରେ ଜୀବନର ଆବଶ୍ୟକତା ବଢ଼ି ବଢ଼ି ଚାଲିଚି । ଭୋଗର ଆବଶ୍ୟକତା ବଢ଼ି ବଢ଼ି ଚାଲିଚି । ତେଣୁ ଉତ୍ପାଦନ ଓ ପଣ୍ୟ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ଚାଲିଚି । ଆମେରିକାର କବି ଏମର୍ସନ୍‌ଙ୍କ ଭାଷାରେ କହିବାକୁ ଗଲେ — Things are on the saddle and ride man ! — ମଣିଷ ପୋଡ଼ା ହୋଇଚି ଓ ପଣ୍ୟ ସଇସ ହୋଇ ତା ଉପରେ ବସିଚି । ଅନ୍ୟ ପାଖରେ ମଣିଷ ଭିତରେ ଅସନ୍ତୋଷ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ଚାଲିଚି । ଭୋଗର ସହସ୍ର ଖିଅକୁ ଶତସହସ୍ର କଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଅସନ୍ତୋଷ ଯାଉନାହିଁ । ନାନା ଭାବେ ନାନା ଦାରୁଣ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରେ ଏହି ଅସନ୍ତୋଷ ପ୍ରକଟ ହେବାରେ ଲାଗିଚି । ଆମେରିକାରୁ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିବା ଗୋଟିଏ ବିବରଣୀ ଅନୁସାରେ ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟର ଶତକଡ଼ା ୩ ଜଣ ଲୋକ କୌଣସି ନା କୌଣସି ମାନସିକ ବ୍ୟାଧିରେ ପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ରହିଚନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଯେଉଁ ଉତ୍କଟ ରୋଗୀମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଚିକିତ୍ସା ପାଉଚନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ଲାଗି ସରକାର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ ବର୍ଷକୁ ତିରିଶିକୋଟି ଡଲାର୍ ଖରଚ କରୁଚନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା, ଥଇଥାନ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ବର୍ଷକୁ ଆହୁରି ପଚିଶିକୋଟି ଖର୍ଚ୍ଚ ହେଉଚି । ୧୯୫୪ ଓ ୧୯୬୧ ମସିହା ମଧ୍ୟରେ ମାନସିକ ଦୋଷ ରହିଥିବା ଲୋକଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ସେ ଦେଶରେ ଛଅଗୁଣ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଚି ।

ମାନସିକ ବ୍ୟାଧି ସାଙ୍ଗକୁ ମୁଣ୍ଡବ୍ୟଥା । ୧୯୬୧ ମସିହାରେ ସେଠି ତିନିଚଉଠରୁ ଅଧିକ ଲୋକ ମୁଣ୍ଡବ୍ୟଥା ଭୋଗିଚନ୍ତି ଓ ତିରିଶିକୋଟି ଡଲାର୍ ମୂଲ୍ୟର ମୁଣ୍ଡବ୍ୟଥା ଔଷଧ ବିକ୍ରୀ ହୋଇଚି । ସମସ୍ୟା ଜଟିଳତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଆମେରିକାରେ National Institute of Neurological Diseases and Blindness ଏବେ ମୁଣ୍ଡବ୍ୟଥାର ନିଦାନ ବିଷୟରେ ବିଶେଷ ଗବେଷଣା କରିବା ଲାଗି ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କମିଟି ଗଢ଼ିଚନ୍ତି । କମିଟି କହୁଚନ୍ତି ଯେ କେବଳ ଶାରୀରିକ କାରଣ ଥିଲେ ସିନା ଔଷଧ ଖାଇ ମୁଣ୍ଡବ୍ୟଥା ଭଲ ହୁଅନ୍ତା; ମାତ୍ର ଏହାର ମାନସିକ କାରଣମାନ ମଧ୍ୟ ରହିଚି । ଅତିରିକ୍ତ ସିଗାରେଟ୍ ଖାଇବା ହୁ' ହୁ' ହୋଇ ବଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଚି । ଅତିରିକ୍ତ ସିଗାରେଟ୍ ଖାଇବା ସହିତ ହୁଏତ କର୍କଟରୋଗର ସମ୍ବନ୍ଧ ରହିଚି ବୋଲି ଡାକ୍ତରମାନେ ପ୍ରଥମେ ୧୯୫୨ ମସିହାରେ ମତ ଦେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ସେବର୍ଷ ଆମେରିକାରେ ୪୩୨ କୋଟି ଡଲାର ମୂଲ୍ୟର ସିଗାରେଟ୍ ବିକ୍ରି ହୋଇଥିଲା । ୧୯୬୨

ମସିହାରେ ୬୮୮ କୋଟି ଡଲାରରୁ ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟର ସିଗାରେଟ୍ ବିକ୍ରିହୋଇଚି । ଅର୍ଥାତ୍ ଡାକ୍ତରମାନଙ୍କର ଗବେଷଣା ଓ ଚିକିତ୍ସା ବିଜ୍ଞାନ ପରାଜୟ ସ୍ୱୀକାର କରିଚି । ଧୂଆଁପତ୍ର ଓ ସିଗାରେଟ୍ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ଜୟଲାଭ କରିଛନ୍ତି । ଏଣେ ଡାକ୍ତରମାନେ ଖାଇବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଉଚନ୍ତି, ତେଣେ ନାନା ପ୍ରଚାରର ଫନ୍ଦି ବାହାର କରି ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ଅଧିକ ସିଗାରେଟ୍ ଖାଇବାକୁ ଉତ୍ସାହ ଦେଉଚନ୍ତି । ଆମେରିକାର ବିଜ୍ଞାପନ ଓ ପ୍ରଚାରଶକ୍ତି ଆଗରେ ଖାଲି ଚିକିତ୍ସା ବିଜ୍ଞାନ କାହିଁକି,ଯେ କୌଣସି ଜୀବନ ବିଜ୍ଞାନର ମଧ୍ୟ ହାର ମାନିବାହିଁ କଥା । ହିସାବ ନେବାରେ ଜଣାପଡ଼ିଚି ଯେ ୧୯୫୦ ମସିହାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପରବର୍ତ୍ତୀ ଦଶବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଆମେରିକାରେ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ଲାଗି ଯେତେ ପଇସା ଖର୍ଚ୍ଚ ହୋଇଚି, ବିଜ୍ଞାପନ ଓ ପଣ୍ୟ ପ୍ରଚାରରେ ତାହାର ତିନିଗୁଣ ଅଧିକ ଖରଚ ହୋଇଚି । ବିଦ୍ୟାଳୟର ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୃତ୍ତିକୁ ବୈଶ୍ୟର ବିଷୟଭାବନା ତିନିଗୁଣ ବଳିପଡ଼ିଚି ।

ଆମେରିକାର ସମାଜଶାସ୍ତ୍ରୀ ପଣ୍ଡିତ ଟାଲ୍‌କଟ୍ ପାର୍ସନ୍‌ସ (Talcott parsons) ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଏକ ବିଚାରଣୀୟ ତଥ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଚନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମତରେ ଆମେରିକାର ମାନସିକ ଜୀବନରେ ଏବେ ଯେଉଁ ବ୍ୟାଧିଗ୍ରସ୍ତତା ଦେଖା ଯାଉଚି, ଏହା ପଛରେ ଏକ ବିଶେଷ ପ୍ରକ୍ରିୟା କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଚି । ଆଦିମ ସମାଜରେ ଅର୍ଥାତ୍ ସଭ୍ୟତାର ସିଡ଼ିରେ ବେଶୀଦୂର ଅଗ୍ରସର ହୋଇନଥିବା ଗୋଷ୍ଠୀମାନଙ୍କରେ ମାନସିକ ବ୍ୟାଧି ସାଧାରଣତଃ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେନାହିଁ । ବ୍ୟାଧି କହିଲେ ସେଠାରେ ସାଧାରଣତଃ ଶାରୀରିକ ବ୍ୟାଧିକୁ ହିଁ ବୁଝାଏ । ଖାଦ୍ୟ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ବାତାବରଣର ଅଭାବରୁ ସେଠି ଶରୀର ନାନାବିଧ ଅସୁସ୍ଥତା ଭୋଗ କରୁଥାଏ, ଆର୍ଥିକ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ସହିତ ଯୁଝି ଯୁଝି ମଣିଷର ଅନ୍ୟ ବିଷୟରେ ମୁଣ୍ଡ ଖେଳାଇବାକୁ ଆଉ ବେଳ ନଥାଏ । ତେଣୁ ଶିରବିହୁନେ ଶିରଃପୀଡ଼ା ମଧ୍ୟ ନଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଆର୍ଥିକ ଦାରିଦ୍ର୍ୟଗତ ସମସ୍ୟାଗୁଡ଼ିକର ସମାଧାନ କରି ଜୀବନର ଆଉ ଏକ ସ୍ତରକୁ ଉଠିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟାଧି ଦୂରୀଭୂତ ହୁଏନାହିଁ । କେବଳ ବ୍ୟାଧିର କ୍ଷେତ୍ରରେ ହିଁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଥାଏ । ଶରୀର ପୁରୁଣା ରୋଗଗୁଡ଼ାକୁ ଭୋଗେନାହିଁ,ମାତ୍ର ମଦପିଇବା ବଢ଼େ, ନିଶାଖୋରି ବଢ଼େ, ମାନସିକ ଜଟିଳତା ବଢ଼େ ଓ ସେହି କାରଣରୁ ଅନେକ ନୂଆ ମାନସିକ ବ୍ୟାଧି ଆସି ଦେଖାଦିଏ । ଅପରାଧର ସ୍ତରରେ ମଧ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ । ଦରିଦ୍ର ସମାଜର ମଣିଷ ଅଭାବରେ ପଡ଼ି ଚୋରିକରେ, ପରର ପକେଟ କାଟେ; କିନ୍ତୁ ଆର୍ଥିକ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଦୂରହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏହିସବୁ ଅପରାଧ ମଧ ପ୍ରାୟ ଦୂର ହୋଇଯାଏ । ଚୋରି କରିବାର ବିକାର ଯାଇ ଯେତେବେଳେ ଆହୁରି କେତେ ନୂଆ ବିକାରର ଦାଉ ସହିବାକୁ ହୁଏ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପାର୍ସନ୍‌ସ ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାଟିକୁ The motivational economy of a society ବୋଲି କହିଚନ୍ତି । ପ୍ରକାରାନ୍ତରେ ସେ ସମ୍ଭବତଃ କହିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ଯେ ଆମ ସମାଜ ଅପରାଧରୁ କଦାପି

ମୁକ୍ତ ହୋଇ ପାରିବନାହିଁ । ଅପରାଧର ପ୍ରକାର କିମ୍ବା ସ୍ତର ବଦଳିବ ସିନା, କିନ୍ତୁ ଅପରାଧ ଯିବନାହିଁ । ଗତ ଦୁଇହଜାର ବର୍ଷଭିତରେ ମଣିଷ ଲିପିବଦ୍ଧ ଇତିହାସରେ ହୁଏତ ଶ୍ରୀ ପାର୍ସନସଙ୍କର ନୀତିଟି ହିଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଆସିଚି । କିନ୍ତୁ ଏଇଟା କଣ ଚରମ ସତ୍ୟ ? ଏହାହିଁ କଣ ମଣିଷର ଭାଗ୍ୟ ? ଅବୁଝା ମାନବିକ ମନଟା କାରବାର ଏହିସବୁ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିବସେ ।

ଦାର୍ଶନିକ Nicolas Berdyaev କହିଚନ୍ତି : ଆର୍ଥିକ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଜୀବନ ହେଉଚି ମଣିଷର ସୃଷ୍ଟି — ଥୋକାଏ ମଣିଷଙ୍କର ଅତିଲୋଭ ଓ କ୍ଷମତାର ଅପଚୟରୁ ସଚରାଚର ଏହି ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ଭିଆଣ ହୋଇଚି । ଶୁଭ ବା ଅଶୁଭ ଯେଉଁ ଉପାୟରେ ହେଉ ପଛକେ, ସଂସ୍କୃତି ପଥର ପ୍ରଥମ ବାଧାରୂପେ ଠିଆ ହୋଇଥିବା ଏହି ଦାରିଦ୍ର୍ୟକୁ ମନୁଷ୍ୟସମାଜ ନିଶ୍ଚୟ ଅତିକ୍ରମ କରିଯିବ । ତାର ଏହି ଅତିକ୍ରମ ପ୍ରଚେଷ୍ଟାରେ ବିଜ୍ଞାନ ତାର ସହାୟତା କରିବ । ରୁଷିଆ ଓ ସମଗ୍ର ପଶ୍ଚିମ ଜଗତରେ ଏହି ପଥ ଅତିକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇସାରିଲାଣି । ଏସିଆ, ଆଫ୍ରିକା ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଦାରିଦ୍ର୍ୟକୁ ଜୟ କରିବାର ପ୍ରସ୍ତୁତି ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲାଣି । ମାତ୍ର ଆର୍ଥିକ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ଖାଇ ଡେଇଁସାରିଲେ ଜୀବନରେ ଅସଲ ବିପତ୍ତିର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ପେଟପୂରିଲେ ଓ ଦେହ ଲୁଚିଲେ ଜୀବନରେ ଅସଲ କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ଆହ୍ବାନ ଆସିବ । ଆର୍ଥିକ ଅଭାବ ମେଣ୍ଟିଗଲେ ମଣିଷକୁ ଯେଉଁ ପ୍ରଚୁର ଅବସର ମିଳିବ, ମଣିଷ ତାହାକୁ କିପରି ଭାବରେ କାମରେ ଲଗାଇବ ? ଯଦି ସେତେବେଳେ ମଣିଷ ପାଖରେ କୌଣସି Positive ଧେୟ ନଥାଏ ଓ ସେହି ଧେୟର ସନ୍ଧାନଲାଗି ସେ ଯଦି ଆପଣାଭିତରୁ କୌଣସି ପ୍ରେରଣା ଜାତ କରି ନପାରେ, ତେବେ ତା'ର ଜୀବନ ବଡ଼ ବିକଳ ହୋଇ ପଡ଼ିବ । ଏହି ମୁକ୍ତିର ତ୍ରାସରେ ସେ ଦୂରକୁ ଦୂରକୁ ହଟି ପଳାଇବ, କେତେ ପ୍ରକାରେ ଭୁଲି ରହିବାର ପ୍ରଶ୍ରୟ ନେବ, କେତେ ପ୍ରକାରର ସାମୂହିକ ଶକ୍ତି ପାଖରେ ଆପଣାକୁ ବିକିଦେଇ ସେ ଦାସ ହୋଇ ରହିବାକୁ ହିଁ ସବୁଠାରୁ ନିରାପଦ ମନେକରିବ । ମନୋବୈଜ୍ଞାନିକ Maslowଙ୍କ କହିବା ଅନୁସାରେ ସୁସ୍ଥ ପ୍ରେରଣାଦ୍ୱାରା ପ୍ରେରିତ ଆବଶ୍ୟକତା ଗୁଡ଼ିକର ଅନୁସରଣ ନ କରି ସେ ଅସୁସ୍ଥ ପ୍ରେରଣାଦ୍ୱାରା ପ୍ରରୋଚିତ ଆବଶ୍ୟକତା ଗୁଡ଼ିକର (Pathologically motivated needs) ଅନୁସରଣ କରିବା ସାରକଥା ହେଉଚି, ମଣିଷର ସମ୍ପତ୍ତି ଓ ମଣିଷର ବିପତ୍ତି ଉଭୟ ହେଉଚି ଏହି ମଣିଷ ହାତରେ ।

ଇଉରୋପର ସମସ୍ୟା କେବଳ ଇଉରୋପର ସମସ୍ୟା ନୁହେଁ । ଆଜି ଇଉରୋପ ଆଗରେ ଯାହା ବିପତ୍ତି ହୋଇ ଦେଖା ଦେଇଛି, କାଲି ଭାରତବର୍ଷକୁ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହି ବିପତ୍ତିର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଏବେ ନିଦ ଭାଙ୍ଗୁଥିବା ଆଫ୍ରିକାକୁ ମଧ୍ୟ ଦିନେନାଦିନେ ସେହି ବିପତ୍ତିର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଯନ୍ତ୍ର ବା ଟେକ୍‌ନିକ୍‌କୁ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଆମେ ବିପତ୍ତି ଏଡ଼ିବାର ଲାଳସାରେ କଦାପି ପଛକୁ ଫେରିଯାଇ ପାରିବାନାହିଁ । ବିଜ୍ଞାନକୁ କେହି

ଅଟକାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ମହାଦେଶର ମଣିଷ ଆଉଗୋଟିଏ ମହାଦେଶର ମଣିଷକୁ ଜାଣିବାର ଓ ତା'ଠାରୁ ଶିଖିବାର ସାଧନମାନ ଆଜି ସୁଲଭ ହୋଇ ସାରିବାପରେ ଆମେ କଦାପି ଗୋଟାକୁ କବାଟ କିଳି ରଖିପାରିବା ନାହିଁ । ମୁଁ ତ ବରଂ କହିବି ଯେ ଇଉରୋପରେ ଟେକ୍‌ନିକ୍‌ର ଯେଉଁ ବିବର୍ତ୍ତନ ହେବାକୁ ପ୍ରାୟ ଦୁଇଶହ ବର୍ଷ ଲାଗିଲା, ଏସିଆ ବା ଆଫ୍ରିକାରେ ସେହି ବିବର୍ତ୍ତନ ସ୍ତରରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ହୁଏତ ତା'ର ମୋଟେ ଚଉଠେ ସମୟ ଲାଗିବ । ଇଂଲଣ୍ଡ ବା ଜର୍ମାନୀର ସମକକ୍ଷ ହେବାଲାଗି ରୁଷିଆକୁ ଦୁଇଶହ ବର୍ଷ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ, ମାତ୍ର ଚାଳିଶିଟା ବର୍ଷଭିତରେ ସେ ମଧ୍ୟ ଆଗଧାଡ଼ିରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲାଣି । ତେଣୁ ସଭ୍ୟତା କଦାପି ପଛକୁ ଯିବନାହିଁ, ଟେକ୍‌ନିକ କଦାପି ପଛକୁ ଯିବନାହିଁ । ଟେକ୍‌ନିକ୍‌ର ବିକାଶ ହୋଇ ଚାଲିଥିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆମ ଜୀବନର ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ପ୍ରଭାବ ସଞ୍ଚାରିତ ହେବ । ଆଧୁନିକ ଟେକ୍‌ନିକର ପୁରୋଗାମୀ ରୂପେ ଇଉରୋପ ଅବଶିଷ୍ଟ ସକଳ ପୃଥିବୀକୁ ବାଟ ଦେଖାଇଚି । ଏଥିଲାଗି ଆମ ସଭିଙ୍କୁ, ଅର୍ଥାତ୍ ଆଫ୍ରିକା, ଏସିଆ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାର ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କୁ ଇଉରୋପ ପାଖରେ କୃତଜ୍ଞତା ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ଖାଲି ଟେକ୍‌ନିକ୍‌ର କ୍ଷେତ୍ରରେ ନୁହେଁ, ସାମୂହିକ ଜୀବନର ନୂତନ ନିର୍ମାଣରେ ଇଉରୋପ ଆମକୁ ଆହୁରି ଅନେକ ପ୍ରକାରେ ବାଟ ବତାଇଚି । ଆମର ଜାତୀୟତାବାଦ, ଏହା ଇଉରୋପଠାରୁ ଶିଖା ହୋଇଥିବା ଆମର ଏକ ସମ୍ପଦ । ଇଉରୋପ ଠାରୁ ଜାତୀୟତାବାଦର ମନ୍ତ୍ର ନେଇ ଆମେ ଇଉରୋପୀୟ ଔପନିବେଶିକ ଶାସନକୁ ଦୂରକରି ଶିଖିଚୁ । ଆଜି ଅର୍ଥାତ୍ ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧପରେ ଯେତେସବୁ ଦେଶ ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇ ପୃଥିବୀର ଦରବାରରେ ଠିଆ ହେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଚନ୍ତି, ସେମାନେ ସସମ୍ପେ ଇଉରୋପଠାରୁ ହିଁ ସଂଗ୍ରାମର ଅସ୍ତ୍ରରୂପେ ଜାତୀୟତାବାଦକୁ ଗ୍ରହଣ କରିଚନ୍ତି । ତା'ପରେ ଗଣତନ୍ତ୍ରର । ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର କେତେକ ସ୍ଥାନୀୟ ଶାସନ ପଦ୍ଧତିରେ ହୁଏତ ଗଣତନ୍ତ୍ରର କେତେକ ଆଭାସ ରହିଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଗଣତନ୍ତ୍ର କହିଲେ ଆମେ ସାଧାରଣତଃ ଆଜି ଯାହା ବୁଝିଥାଉ, ତାହାର ଛାଞ୍ଚ ହେଉଚି ପ୍ରଧାନତଃ ଇଉରୋପୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ଓ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭୟମୁକ୍ତ ମତରେ ସ୍ତମ୍ଭଉପରେ ସାମୂହିକ ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବ, ଗଣତନ୍ତ୍ରର ଏହି ଆଧାରଟି ଏକ ଇଉରୋପୀୟ ସମ୍ପଦ । ନାନା ପ୍ରମାଦ ଓ ଅପରିପୂର୍ଣ୍ଣତା ସତ୍ତ୍ୱେ ଇଉରୋପ ଏହି ଗଣତନ୍ତ୍ରର ଆଦର୍ଶକଳ୍ପନାକୁ ଏକ ବାସ୍ତବିକ ରୂପ ଦେବାର ପରୀକ୍ଷା କରିଆସିଚି । ଗତ କେତେ ଶତାବ୍ଦୀ ଧରି ଇଉରୋପର ନାନା ଦେଶରେ ନାନା ଭାବରେ ଏହାର ପ୍ରୟୋଗ ଚାଲିଚି । ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀ ଲାଗି ଏହା ଏକ ମଡ଼େଲ୍ ବା ଆଦର୍ଶ ନମୁନାରୂପେ ଆପଣାକୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିପାରିଚି । ଗଣତନ୍ତ୍ରର ମଡ଼େଲ୍ ହେଉଚି ଭବିଷ୍ୟତ ପୃଥିବୀର ମଡ଼େଲ୍ । ଏକଛତ୍ର

ଶାସନ ଆଧୁନିକ ମଣିଷ ଓ ତା'ର ଜୀବନଦୃଷ୍ଟିର ରୁଚିବିରୋଧୀ । ଏକଥା ଜାଣିଥିବାରୁ ଆଜି ରୁଷିଆର ଶାସକମାନେ ମଧ୍ୟ ସେଦେଶର ଶାସନଛାଞ୍ଚକୁ ଏକ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ଛାଞ୍ଚବୋଲି କହିବାକୁ ନାନାଭାବେ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି । ସିଧାରେ ହେଉ ବା ବଙ୍କାରେ ହେଉ, ଏସିଆ, ଆଫ୍ରିକା ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାର ଜନଗଣ ଦିନେ ନା ଦିନେ ଏହି ଗଣତନ୍ତ୍ରକୁ ହିଁ ଆପଣା ଆପଣା ଦେଶର ଶାସନଛାଞ୍ଚ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବେ । ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟ ଆମେରିକାର ଅଟର୍ଣ୍ଣି ଜେନେରାଲ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରବର୍ଟ କେନେଡ଼ି କହିଲାପରି ନୂତନ ହୋଇ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ହେଉଥିବା ଏହିସବୁ ଭୂଖଣ୍ଡରେ ଆଜି ଲକ୍ (John Locke) ରୁଷୋ (Rousseau), ଜେଫରସନ୍ (Jefferson) ଲିଙ୍କନ (Lincoln)ଙ୍କର ଆତ୍ମା ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ରହିଚି ଓ ସେଗୁଡ଼ିକ ଅଭ୍ୟୁଦୟ ଲାଗି ପ୍ରେରଣା ଯୋଗାଉଚି ।

ଅଧ୍ୟାପକ କାର୍ଲ ହାଇମ (Karl Heim) ଙ୍କର ବିଶ୍ଳେଷଣ ଅନୁସାରେ ଟେକ୍‌ନିକ୍ ବା ଯନ୍ତ୍ରଯୁଗୀୟ ବିବର୍ତ୍ତନର ଦୁଇଟି କ୍ରମିକ ସ୍ତର ରହିଚି । ଏହାର ପ୍ରଥମ ସ୍ତରରେ ମଣିଷ ଭାବିଥାଏ ଯେ ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ସେ ବିଶ୍ୱର ମାଲିକ ହୋଇପାରିବ, ତା ଲାଗି ଆଉ ଅପ୍ରାପ୍ୟ ଓ ଅସମ୍ଭବ ବୋଲି କିଛି ରହିବ ନାହିଁ । ସେ ଭଗବାନ ପରି ଇଚ୍ଛାନୁକ୍ରମେ ସବୁକିଛି କରିପାରିବ ଓ ଭାଙ୍ଗିପାରିବ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିବ । ଆପଣାକୁ ମେସିନ୍ ପାଖରେ ବିକିଦେଇ ସେ ନିଜକୁ କେବଳ ଏକ ଉତ୍ପାଦନକାରୀ ଓ ଭୋଗକାରୀ ମେସିନ୍ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିବ । ତେଣୁ ତା' ଜୀବନରେ ଭଗବାନ୍ ଲାଗି ଆଉ କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକତା ରହିବ ନାହିଁ । ସେ ସବୁ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଆସିବ, ସବୁ ଜୀବନମୂଲ୍ୟକୁ ଆସ୍ଫାଳନ କରିବାକୁ ବାହାରିବ । ଅହଙ୍କାର, ଧର୍ମହୀନତା ଓ ଅନୁରାଗହୀନତା, — ଏହାହିଁ ହେଉଚି, ଏହି ପ୍ରଥମ ପର୍ଯ୍ୟାୟର ଲକ୍ଷଣ; କିନ୍ତୁ ଆପଣାର ଉତ୍ପାଦନ ଓ ଭୋଗର ସୀମାକୁ ଅପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ପରିମାଣରେ ବଢ଼ାଇ ଦିନେ ଯେତେବେଳେ ମଣିଷର ମନରେ କ୍ଲାନ୍ତି ଆସିବ, ସେଦିନ ସେ ଆପଣାର ଭ୍ରମ ବୁଝିପାରିବ । ସାମଗ୍ରୀ ବଢ଼ାଇ ଯେ ସେ କେବେହେଲେ ଶାନ୍ତିପାଇ ପାରିବନାହିଁ, ସେଦିନ ସେ ଏହି ସତ୍ୟଟିର ଆବିଷ୍କାର କରିବ । ସେଇଦିନ ହିଁ ସେ ଆପଣା ଭିତରେ ଶୂନ୍ୟତା ଓ ସାରହୀନତାକୁ ଅନୁଭବ କରିପାରିବ ଓ ଆପଣାର ଗତିପଥକୁ ବଦଳାଇ ଦେବ । ମେସିନ୍‌ର ପୂଜାକରି ସେ କିପରି ମେସିନର ଏକ ଭୃତ୍ୟ ହୋଇ ସାରିଲାଣି ଓ ଆପଣାର ବିବେକ ହରାଇ ବସିଲାଣି, ସେଦିନ ସେ ଆଖି ଫିଟାଇ ଏହା ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିପାରିବ । ଟେକ୍‌ନିକ୍‌ର ବିକାଶ କ୍ରମରେ ଏହା ହେଉଚି ଦ୍ୱିତୀୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟ । ସେଦିନ ଉପାୟ ଖୋଜିବାକୁ ଯାଇ ମଣିଷ ମେସିନ୍‌କୁ ବା ଟେକ୍‌ନିକ୍‌କୁ ବର୍ଜନ କରିବାର କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଭବ କରିବନାହିଁ । ସେ ମେସିନ୍‌ର ମାଲିକ ହେବ, ଆପଣା ଜୀବନର ମହତ୍ତର ମୂଲ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ସିଦ୍ଧିଲାଗି ସେ ମେସିନକୁ କାମରେ ଲଗାଇ ଶିଖିବ । ସେଇଦିନ ହିଁ ମଣିଷ ପୁଣି ଭଗବାନଙ୍କ

ପାଖକୁ ଫେରି ଆସିବ, ଆପଣାପାଖକୁ ଫେରି ଆସିବ । ମଣିଷର ଦାସତ୍ୱ ଦୂର ହେବ, ତା'ର ଜୀବନ ସତ୍ୟ ଓ ସାର୍ଥକ ହେବ । ଯୁଗର ଅନେକ ଅସୁସ୍ଥତା ଦୂର ହେବ । ଶ୍ରୀ ହାଇମ୍‌ଙ୍କ ମତରେ ଇଉରୋପ ଓ ଆମେରିକାରେ ବିଜ୍ଞାନ-ବିକାଶର ଏହି ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦ ଆରମ୍ଭ ହେବାର ସୂତ୍ରପାତ ହେଲାଣି, ମଣିଷର ନୂତନ ଅଭିଷେକ ଲାଗି ଥାଳୀ ସଜଡ଼ା ହେଲାଣି । ଇଉରୋପର ମଣିଷମନରେ ଏବେ ଯେଉଁ ପାରମାର୍ଥିକ ଅବସାଦ ଦେଖାଦେଉଚି, ତାହା ହେଉଚି ସେହି ନୂତନ ପର୍ବର ପୂର୍ବାଭାସ ମାତ୍ର । ଇଉରୋପ ଓ ଆମେରିକା ବ୍ୟତୀତ ଅବଶିଷ୍ଟ ପୃଥିବୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଜ୍ଞାନ-ବିକାଶର ପ୍ରଥମ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ମଧ୍ୟଦେଇ ଗତିକରୁଚି ।

ଇଉରୋପ ଓ ଆମେରିକା ପରି ଅବଶିଷ୍ଟ ପୃଥିବୀକୁ ମଧ୍ୟ ଟେକ୍‌ନିକ୍‌ର ଯେଉଁ ଆହ୍ୱାନର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ, ତାହାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରିବା ବିଷୟରେ ଆଲ୍‌ଡ୍‌ସ୍ ହକ୍ସଲେ ଏକ ଆଶାବାଦୀ ସୂଚନା ଦେଇଚନ୍ତି । ସେ କହନ୍ତି, ଇଉରୋପ ଟେକ୍‌ନିକ୍‌ର ବାଟରେ ଆଗେ ଆଗେ ଯାଇଚି । ଅଜଣା ପାଣିବାଟରେ ଯିଏ ଆଗେ ଆଗେ ଯାଉଥାଏ, ସେଇ ବିଚରା ଖାଲଖମାରେ ପଡ଼େ, ଅବାଟରେ ହୁଡ଼ିଯାଏ । ମାତ୍ର ଯେଉଁମାନେ ପଛେ ପଛେ ଯାଉଚନ୍ତି, ଆଗରେ ଯାଉଥିବା ଲୋକର ଅଭିଜ୍ଞତାରୁ ଶିଖି ସେମାନେ ହୋସିଆର ହୋଇଯାନ୍ତି ଓ ତେଣୁ ଖାଲଖମାରେ ପଡ଼ିବାର ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଯାନ୍ତି । ଆମ ଆଗରେ ଯାଉଥିବା ଇଉରୋପ ଓ ଆମେରିକା ନାନାଥାନରେ ଝୁଣ୍ଟିଚନ୍ତି, କେତେ ପ୍ରମାଦ ଭିଆଇଛନ୍ତି, କେତେ କଳଙ୍କ ଅର୍ଜିଚନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏହା ଅତି ସ୍ୱାଭାବିକ । ଆଜି ଆଫ୍ରିକା, ଏସିଆ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକା ବି ସେଇବାଟରେ ଯିବେ । ତେଣୁ ଇଉରୋପର ଅଭିଜ୍ଞତାରୁ ଶିଖି ପ୍ରମାଦ ଏଡ଼ିବାଲାଗି ସେମାନେ ଅଧିକ ବୁଦ୍ଧି ଓ ବାଟ ପାଇବେ । ସେମାନେ ଇଉରୋପୀୟ ଭୁଲଗୁଡ଼ାକର ପୁନରାବୃତ୍ତି କରିବେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଟେକ୍‌ନିକ୍‌ର ପ୍ରଥମ ସ୍ତରକୁ ଅତିକ୍ରମ କରିବା ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅଧିକ ସହଜ ହେବ । ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀଲାଗି ଏହା ଅନେକ ଆଶାର କଥା ।

କିନ୍ତୁ ଏହା ଆପେ ଆପେ ହୋଇ ଯିବନାହିଁ । ଏଥିଲାଗି ଦୂରଦୃଷ୍ଟି ଲୋଡ଼ା, ଶିକ୍ଷିତ ନେତୃତ୍ୱ ଲୋଡ଼ା । ଜୀବନର ଭଲ ଓ ସବୁ ମଣିଷର ଭଲ ଉପରେ ଆସ୍ଥା ରଖିଥିବା ତାରୁଣ୍ୟ ଲୋଡ଼ା ଆମେ ତେବେଯାଇ ଇଉରୋପ ଭିଆଇଥିବା ଭୁଲଗୁଡ଼ାକର ପୁନରାବୃତ୍ତି କରିବାର ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା ପାଇପାରିବା । ମୁଁ ଭାବୁଚି ଆମ ଭାରତବର୍ଷରେ କଣ ତାହା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିବ ? କେଉଁ ଉତ୍ସାହୀ ଓ ଆଶାବାଦୀ ତରୁଣ ଭିତରେ ଥାଇ କହିଉଠୁଚି, ' ହଁ ପାରିବା' କିନ୍ତୁ ତଥାପି ବାସ୍ତବ ଭୀରୁ ସନ୍ଦେହୀ ମନଟା ବାଧା ଦେଇ ପଚାରୁଚି: ' କିନ୍ତୁ ଏ ବୁଢ଼ା ଏ କ'ଣ ପାରିବ ?' ବୁଢ଼ା କ'ଣ ମୁଁ ଏଠାରେ ବୟସରେ ବୁଢ଼ାଙ୍କୁ ବୁଝାଉନାହିଁ । ଆପଣାର କ୍ଷେତ୍ରଟିକୁ ନିରାପଦ ରଖିବାକୁ ଏକମାତ୍ର ଦାୟିତ୍ୱ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିଥିବା ମନରେ

ବୁଢ଼ାହୋଇ ବସିଥିବା ମିଛନେତାମାନେ ମୋ' ଆଖିକୁ ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ଦିଶିଯାଉଛନ୍ତି । ସେଠି ଶାସନରେ ବସିଥିବା ସଭାସଦ୍ ରାଜନୀତିକୁ ଏକ ଚାକିରି ପରି ଗ୍ରହଣ କରିଚି, ସାହିତ୍ୟିକ ବି ସାହିତ୍ୟକୁ ଗୋଟାଏ ଚାକିରି ବା ଫନ୍ଦା ବୋଲି ଭାବୁଚି, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଅଧ୍ୟାପକ ମଧ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପନାକୁ ଚାକିରି ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରି ଟେକା ଜମାଇ ବସିଚି । ଏମାନେ ପାରିବେ ? ଏ ଚାକିରିଆମାନେ ପାରିବେ ।

ମ୍ୟୁନିକ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଅଧ୍ୟାପକ ରୋମାନୋ ଗୁଆର୍ଡ଼ିନ (Roma Guardini) କହନ୍ତି ଯେ ମନୁଷ୍ୟସମାଜର ଆଗାମୀ ପଥରେ ଇଉରୋପ ହିଁ ପୃଥିବୀକୁ ବାଟ ଦେଖାଇବ । ତାଙ୍କ ମତରେ ଏସିଆ, ଆଫ୍ରିକା ବା ଆମେରିକା କେହି ଏହି ନେତୃତ୍ୱଟିକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ କାରଣ ଆମେରିକାର କୌଣସି ସୁଗଭୀର ସାଂସ୍କୃତିକ ପରମ୍ପରା ନାହିଁ । ପୃଥିବୀର ସଂସ୍କୃତି ଲାଗି ଅତୀତରେ ଅନେକ କିଛି ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏସିଆ ଆପଣାର ଘର ସଜାଡ଼ିବାରେ ହିଁ ପ୍ରଧାନତଃ ବ୍ୟସ୍ତଅଛି ଓ ଆଫ୍ରିକାର ନିଦ ମୋଟେ ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ହିଁ ଆରମ୍ଭ କରୁଚି । ଆପଣାର ଇଉରୋପ କଳ୍ପନାରେ ଗୁଆର୍ଡ଼ିନି ରୁଷିଆକୁ ସାମିଲ କରିନାହାନ୍ତି । ମାତ୍ର କେଇଟା ବର୍ଷ ତଳେ ଫ୍ରାନ୍ସ୍‌ର ଲେଖକ ଭିକ୍ଟର ହ୍ୟୁଗୋ ଏକ ସମ୍ମିଳିତ ଇଉରୋପର ଯେଉଁ କଳ୍ପନା କରିଥିଲେ, ସେଥିରେ ସେ ରୁଷିଆକୁ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାନ ଦେଇଥିଲେ । ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ପରେ ପଶ୍ଚିମ ଇଉରୋପ କହିଲେ ରୁଷିଆକୁ ଯେ ସେଥିରୁ କାହିଁକି ବାଦ୍ ଦିଆଯାଉଚି, ତାହାର ଶିରା କାଢ଼ି ବସିଲେ ଗୋଟାଏ ବହି ହେବ । ରାଜନୀତିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯାହା ହୋଇଥାଉ ପଛକେ, ସାଂସ୍କୃତିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ରୁଷିଆକୁ ଇଉରୋପରୁ କଦାପି ବାଦ୍ ଦେଇ ହେବନାହିଁ । ରୁଷିଆ ଓ ପଶ୍ଚିମ ଇଉରୋପ ମଧ୍ୟରେ ପାଚେରୀ ପଡ଼ି ଏହି ପାରସ୍ପରିକ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ ଚାଲିଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀଲାଗି ନେତୃତ୍ୱ ଦେବାତ ଦୂରର କଥା, ଇଉରୋପ ଆପଣାକୁ ବି ସଜାଡ଼ି ପାରିବନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ଏକାବେଳେକେ ଏକ ଅନ୍ୟକଥା ହିଁ ଭାବୁଚି । ପୃଥିବୀର ଆଗାମୀ ନେତୃତ୍ୱକୁ ଆମେ କଦାପି ଇଉରୋପୀୟ ବା ଆଉ କୌଣସି ମହାଦେଶୀୟ ଛାଞ୍ଚଭିତରେ ଆଣି ପକାଇ ପାରିବା ନାହିଁ । ଆଜିର ପୃଥିବୀରେ ଜୀବନର ପରିବେଶ କ୍ରମେ ଯେତିକି ବଡ଼ ହେଲାଣି, ତାହାର ମାର୍ଗଦର୍ଶନ ମଧ୍ୟ ସେତିକି ବଡ଼ ହେବା ଦରକାର । ସବୁ ପରମ୍ପରାରୁ ସାର ଗ୍ରହଣ କରି ଯେଉଁ ବାଟ ଗଢ଼ାହୋଇ ପାରିବ, ତାହାହିଁ ଆମ ଆଗାମୀ ପୃଥିବୀର ବାଟ ।

ଆଗେ ଇହୁଦୀମାନେ ଆପଣାକୁ ଭଗବାନଙ୍କର ବଛା ଜାତି (Chosen People) ବୋଲି କହୁଥିଲେ । ଚୀନଦେଶର ଲୋକେ ନିଜର ଦେଶକୁ ସାରା ପୃଥିବୀର କେନ୍ଦ୍ର ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ । ପ୍ରାଚୀନ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଭାରତକୁ ଦେବଭୂମି ବୋଲି କହୁଥିଲେ । ଆମକୁ ଆଜି ଏସବୁ ଏକଦେଶୀ ବିଶ୍ୱାସକୁ ବର୍ଜନ କରି ଆସିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସବୁ ଦେବତାଙ୍କର କଳା

ଓ ଆୟୁଧ ନେଇ ଦେବୀ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ପରି ସବୁ ସଂସ୍କୃତିର ସୁସ୍ଥ ପରମ୍ପରା ଗୁଡ଼ିକୁ ଆପଣା ଦୃଷ୍ଟିରେ ସମ୍ଭାରି ଆଗାମୀ ମଣିଷ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବ । କେବଳ ସେଇ ପଥ ଦେଖାଇ ପାରିବ । କେବଳ ସେଇ ପଥ ଚାଲିପାରିବ । ଶ୍ରୀ ଆନନ୍ଦ କୁମାର ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଭାଷାରେ କହିଲେ, " କୌଣସି ବିଶେଷ ଜାତି ବା ପ୍ରଜାତି ଭବିଷ୍ୟତ ଯୁଗର ବଛା ଜାତି ବା ମାର୍ଗଦର୍ଶନ ବନି ପାରିବ ନାହିଁ । ଯେଉଁମାନେ ପଶ୍ଚିମ ସଂସ୍କୃତିର ତାରୁଣ୍ୟ ସହିତ ପ୍ରାଚ୍ୟ ସଂସ୍କୃତିର ସୌମ୍ୟତାକୁ ମିଶାଇ ଏକ ସମନ୍ୱୟ ସମ୍ଭବ କରିପାରିବେ, ସେମାନେ ଯେଉଁ ଦେଶରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତୁ ପଛକେ, ଆମ ସଂସାରଲାଗି ସେହିମାନେ ହିଁ ଆଗାମୀ ପଥ ଦେଖାଇବେ । "

—ଫେବୃଆରୀ, ୧୯୬୩

❖

ସ୍ୱାମୀ ବିବେକାନନ୍ଦ

—ଏକ ଗୁହାମୁକ୍ତିର ପ୍ରୟାସ

ଧର୍ମ କହିଲେ ପ୍ରକୃତରେ କଣ ବୁଝାଏ ? ଜୀବନର ଶ୍ରେୟ କହିଲେ ପ୍ରକୃତରେ କଣ ବୁଝାଏ ? ଧର୍ମ ଯାହାକୁ ଭଗବାନ ବୋଲି କହେ, ସେହି ଭଗବାନ କହିଲେ ଆମେ ପ୍ରକୃତରେ କ'ଣ ବୁଝିବା ? ଏହି ଭଗବାନ ଅଛନ୍ତି ବା କେଉଁଠି ? ସେ କଣ ମନ୍ଦିର ଭିତରେ ଅଛନ୍ତି, ପୋଥି ଭିତରେ ଅଛନ୍ତି, ରଥ ଉପରେ ବସି ଭକ୍ତ-କୋଳାହଳ ଜମାଇ ରଖିଥିବା ଦାରୁ ଭିତରେ ଅଛନ୍ତି, ସେ କଣ ଆକାଶ, ପବନ ଆଉ ଆଲୁଅ ଭିତରେ ଅଛନ୍ତି ? ସେ କଣ ପ୍ରକୃତରେ ମତ୍ସ୍ୟର ସୋପାନରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଆପଣାର ଅବତାର- ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ମ୍ଲେଚ୍ଛର ସୋପାନରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେଣି ? ବାଳକ ପ୍ରହ୍ଲାଦ କୁଆଡ଼େ ତାଙ୍କୁ ପଥରତିଆରି ଗୋଟାଏ ସ୍ତମ୍ଭ ଭିତରେ ପାଇଥିଲା । ଭାଗବତରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ କେତେ କାହାଣୀର କେତେ ଭକ୍ତ ତାଙ୍କୁ କେତେ ପ୍ରକାରେ ପାଇଥିଲେ । ସେହି ଭଗବାନଙ୍କୁ ପାଇବାଲାଗି ରହିଥିବା ସହଜ ବାଟମାନ ଦେଖାଇଦେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ 'ଦାର୍ଢ୍ୟତାଭକ୍ତି'ର ଲେଖକ କେତେମନ୍ତେ କେତେ କବିତ୍ୱ କରିଛନ୍ତି । ଖୋଜୁଥିବା ଅଥଚ ତଥାପି ପାଇ ନଥିବା ଅବୋଧ ମନକୁ ସେ କେତେ ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇଚନ୍ତି, କେତେ ଦମ୍ଭ ଦେଇଚନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ କେଉଁଠି ପାଇବି ? କିପରି ପାଇବି ? ସେ କୁଆଡ଼େ ବିଶ୍ୱାସରେ ଯାଇ ମିଳିବେ, ତର୍କ କରିବସିଲେ ବହୁଦୂରକୁ ଚାଲିଯିବେ । କିନ୍ତୁ ବିଶ୍ୱାସ କରି ବସିଲେ ମଧ୍ୟ ତର୍କର ଦରକାର ହୁଏ । ତର୍କର ସବୁ ଦୁଆର ବନ୍ଦ କରି ଖାଲି ବିଶ୍ୱାସରେ ଭୋଳ ହୋଇ ବସିଲେ କୀର୍ତ୍ତନ ବେଶ୍ ହୁଏ, କିନ୍ତୁ ତଥାପି ଆପଣାଭିତରେ କେଉଁ ଠିକଣା ଥାନରେ ଅସଲ ଦୁଆରଟି ବନ୍ଦ ହୋଇ ଗଲାପରି ମନେହୁଏ । ବିଶ୍ୱାସ ନିଶା ଖୁଆଏ, ବିଶ୍ୱାସ ସବୁ ଜାଣିଥିବା ଅଭିଭାବକ ବା ମାଷ୍ଟର ପରି କାନଧରି ବା ବେତ ଦେଖାଇ ଆଗକୁ ବାଟ କଢ଼ାଇନିଏ । ଏହି ବେତର ବୋଲ ମାନି ବିଶ୍ୱାସୀ ମଣିଷର ପିଲାମନ ଆଗକୁ ଯାଉଥାଏ ସତ; କିନ୍ତୁ ତଥାପି ତା'ର ମନ ବୁଝେନାହିଁ । ବିଶ୍ୱାସ ଭିତରୁ ଭୟ ଓ ମିଥ୍ୟାଦମ୍ଭକୁ ଅଲଗା କରି ରଖିବାକୁ ଗଲେ ତର୍କର ଦରକାର ହୁଏ, ବୁଝିବାର ଦରକାର ହୁଏ, ଜିଜ୍ଞାସାର ଦରକାର ହୁଏ ।

ଭାରତୀୟ ବିଚାରର ଇତିହାସରେ ଅବଶ୍ୟ ଜିଜ୍ଞାସାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଆଦୌ ବିରଳ ନୁହେଁ । ଉପନିଷଦର ନଚିକେତା ଓ ମୈତ୍ରେୟୀ ଉପାଖ୍ୟାନମାନଙ୍କରେ ଆମେ ଏହି ନିଦର୍ଶନ ପାଇପାରିବା । ଭାରତର ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଓ ଜୈନଧର୍ମ ହେଉଛନ୍ତି ପ୍ରଧାନତଃ ଜିଜ୍ଞାସାର ଧର୍ମ । ପ୍ରଚଳିତ ସମାଜ ଓ ପ୍ରଚଳିତ ଧର୍ମର ଅନେକ ବିଶ୍ୱାସ ଓ ଅନେକ ସଂସ୍କାରବଦ୍ଧତା ବିଷୟରେ ନୂତନ ଜିଜ୍ଞାସାର ଅବତାରଣା କରି ଭାରତୀୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହି ଦୁଇଟି ଧର୍ମଯାନର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଏହି ଜିଜ୍ଞାସାର ଆହ୍ୱାନରେ ହିଁ କୁମାରିକାଠାରୁ ହିମାଳୟର କେଦାରନାଥଯାଏ ପଦଯାତ୍ରା କରି ବୁଲୁଥିଲେ । ମଧ୍ୟ ଯୁଗରେ ମୀରାବାଈ, ନାନକ ଓ କବୀର ଆଦି ସନ୍ଥମାନେ ଏହିପରି ଏକ ଜିଜ୍ଞାସାକୁ ଜୀବନ ଧର୍ମର ସର୍ବପ୍ରଧାନ ଅବଲମ୍ବନ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରି ପୁରାତନ ପରମ୍ପରାର ମୂଳଦୁଆକୁ କେତେପ୍ରକାରେ ଦୋହଲାଇ ଦେଇଥିଲେ । ପୁରାତନ ନିୟାମକ-ଗୋଷ୍ଠୀ ହାତରେ ସେମାନେ କେତେ ତାଡ଼ନା ସହିଥିଲେ । ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ପଞ୍ଚସଖା-ଯୁଗ ହେଉଚି ପ୍ରଧାନତଃ ଏକ ଜିଜ୍ଞାସାର ଯୁଗ । ଯେକୌଣସି ଧର୍ମର ଇତିହାସରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଜିଜ୍ଞାସାର କୌଣସି ଅଭାବ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଏହି ଜିଜ୍ଞାସା ବଳରେ ପୁରୁଣା ଭାଙ୍ଗିଚି, ପୁରୁଣା ସତ୍ୟସାରର ସ୍ତମ୍ଭ ଉପରେ ନୂଆ ଆସି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଚି । ପୁରୁଣାଟିକୁ କାଟି ପକାଇ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଓ ବିଚ୍ୟୁତ ଭାବରେ ନୂଆକୁ ଆଣି ଠିଆକରାଇବା — କୌଣସି ଇତିହାସରେ ଆମେ ଏପରି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ କଦାପି ଦେଖିବାକୁ ପାଇବା ନାହିଁ । ତେଣୁ ଜିଜ୍ଞାସାର ମାର୍ଗ କଦାପି ବିଲୋପର ମାର୍ଗ ନୁହେଁ । ସକଳ ପ୍ରକାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ଓ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଲାଗି ଏହା ହେଉଚି ଏକ ସୁସ୍ଥ ମାର୍ଗ । ବିଶ୍ୱାସକୁ ଜୀବନ୍ତ ଓ ପ୍ରାଣମୟ କରି ରଖିବାକୁ ହେଲେ ତାହା ସହିତ ସତତ ଜିଜ୍ଞାସାର ସଦାଚରଣ ରହିଥିବା ଦରକାର । ଜିଜ୍ଞାସାରୁ ସବୁ ଧର୍ମ ଓ ଦର୍ଶନ ଆରମ୍ଭ ହେଲାପରି ନୂତନ ଜିଜ୍ଞାସାରୁହିଁ ନୂତନ ଧର୍ମ ଓ ନୂତନ ଦର୍ଶନର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଚି । କୌଣସି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଆୟତନ ଭିତରେ ବନ୍ଧା ହୋଇ ରହି ବିଶ୍ୱାସ ଜଡ଼ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା ବେଳକୁ କୌଣସି ନୂତନ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ନୂତନ ଜିଜ୍ଞାସାର ଆନ୍ଦୋଳନରେ ସେହି ଜଡ଼ତାକୁ ଭାଙ୍ଗିଦେବାକୁ ଆସିଚନ୍ତି ।

ଜଡ଼ତା ଆଉ ଜିଜ୍ଞାସା-ଧର୍ମର ଇତିହାସ ହେଉଚି ଏଇ ଦୁଇ ବିପରୀତ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଇତିହାସ । କେତେକ ସମାଲୋଚକ ଏହାକୁ ଯଥାକ୍ରମେ Monastic ଓ Mystic ପ୍ରବୃତ୍ତି ବୋଲି କହନ୍ତି । Monastic ପ୍ରବୃତ୍ତି ହେଉଚି ମଠ ବସାଇବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ବଢ଼ାଇ ଭଗବତ ପ୍ରସାଦ ବିତରଣ କରିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି । Mystic ପ୍ରବୃତ୍ତି ହେଉଚି ସତତ ଜିଜ୍ଞାସାର ପ୍ରବୃତ୍ତି, ତେଣୁ ଜଡ଼ତାକୁ ଦୋହଲାଇ ଦେବାକୁ ଯାଇ ପରମ୍ପରାକୁ ମାନି ନିରାପଦ ରହିଥିବା ଜଗତରେ ଅପ୍ରିୟ ହେବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି । ମଠ ବସିଲେ ଧର୍ମ ଜୀବନର କର୍ମଠତା ମରିଯାଏ, ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ବଢ଼ିଲେ ଧର୍ମକୁ କେବଳ ଏକ ଗୁରୁ-ପ୍ରସାଦପ୍ରାପ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ଭାବରେ ଭୋଗ

କରାଯାଇ ପାରେ ; କିନ୍ତୁ ଏହାଦ୍ୱାରା ଜିଜ୍ଞାସା ମରିଯାଏ । " ଧର୍ମସ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱଂ ନିହିତଂ ଗୁହାୟାଂ" — ଧର୍ମର ତତ୍ତ୍ୱ ଗୁହା ଭିତରେ ହିଁ ନିହିତ ହୋଇ ରହିଚି, — ଏହି ବାକ୍ୟର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅର୍ଥକୁ ଭୁଲି ଆମେ ଆମର ସକଳ ପ୍ରକାର ଧର୍ମ ଜୀବନକୁ ସଂସ୍କାର ଓ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଗୁହା ଭିତରେ ବନ୍ଦକରି ରଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁ । ଅଳ୍ପ କେତେଜଣଙ୍କ ସହିତ ଏକ ଦୀକ୍ଷା ଓ ଏକ ଭେକର ଆଚାରଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧାହୋଇ ରହିବାରେ ଆରାମ ମିଳେ । ହାତ ଗୋଡ଼ ବନ୍ଧାହୋଇ ରହିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତଥାପି ବାଟ ଚାଲୁଥିବା ପରି ମନେହୁଏ, କେବଳ ଅନ୍ଧ ଭାବରେ ବୋଲ ମାନୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତଥାପି ବିବେକ କାମକରୁଥିବା ପରି ମନେହୁଏ । ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଶବଟାକୁ ଶକ୍ତି ଦେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଚିତା ଚଇତନର ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ, ଗୁରୁନାମ ଓ ବୀଜବମନ୍ତ୍ରର ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ, ପୋଥି ଲେଖାହୁଏ, ପ୍ରଚାର ବଢ଼େ, ବଂଶ ମଧ୍ୟ ବଢ଼େ । । ଆପେ ମାନିନେଇଥିବା ବାଟ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ସକଳ ବାଟକୁ ଅବାଟ ବୋଲି କହିବାକୁ ଏଥିରୁ ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାର ଦୁଃସାହସ ମଧ୍ୟ ମିଳିଥାଏ । ସଂସାରଗୋଟାକୁ ଆପଣାର ଗୋଷ୍ଠୀ ଭିତରକୁ ବାନ୍ଧିନେଇ ଆସିବା ଲାଗି ଏକ କାମନା ମଧ୍ୟ ବଢ଼େ ,ଏବଂ ଏହି କାମନାକୁ ଧର୍ମ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ମନ୍ଦିର, ବାନା, ନାମ, ଜପ ଓ ଉତ୍ସବ — ଏହିସବୁ ଆନୁଷଙ୍ଗିକ ଉପଚାରଦ୍ୱାରା ଧର୍ମ କାମନାର ଅଗ୍ନିକୁ ଇନ୍ଧନ ଯୋଗାଇ ଦିଆଯାଇଚି । ଗତବର୍ଷ ଭାରତବର୍ଷରେ ସ୍ୱାମୀ ବିବେକାନନ୍ଦଙ୍କର ଶତବାର୍ଷିକ ପାଳନ କରାଯାଇଚି । ଏଥିଲାଗି ସରକାରୀ ଓ ବେସରକାରୀ କେତେ ଉତ୍ସବ ହୋଇଚି । ସେ ସବୁର ଅବଲୋକନ କରି ମୋର ମନ ଭିତରେ ଯେଉଁସବୁ ଜିଜ୍ଞାସାର ଉଦୟ ହୋଇଚି, ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧଟିରେ ଆଜି ମୁଁ ସେହିଗୁଡ଼ିକୁ ଠୂଳ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିବି ।

ଭାରତୀୟ ଧର୍ମର ଇତିହାସରେ ସ୍ୱାମୀ ବିବେକାନନ୍ଦ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ପ୍ରତୀକ ନୁହନ୍ତି, ସେ ହେଉଚନ୍ତି ଜିଜ୍ଞାସାର ପ୍ରତୀକ । ଏବେ ତାଙ୍କ ନାଆଁରେ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଗଢ଼ା ହେଉଚି, ବିଦ୍ୟାପୀଠ ବସିଚି; କିନ୍ତୁ କେବଳ ଧର୍ମର ଜିଜ୍ଞାସାମୂଳକ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ ସ୍ୱାମୀ ବିବେକାନନ୍ଦଙ୍କର ବିଚାର କରିପାରିଲେ ଯାଇ ଆମେ ତାଙ୍କର ଜୀବନର ଉଚିତ ପ୍ରେରଣା ପାଇପାରିବା । ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱାମୀ ବିବେକାନନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ରାମକୃଷ୍ଣ ମିଶନର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଏହାଦ୍ୱାରା ସେ କୌଣସି ଗୋଷ୍ଠୀର ଆୟତନ ବଢ଼ାଇବାର ପ୍ରୟାସ କରି ନଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପ୍ରଣୀତ ଯେକୌଣସି ଗ୍ରନ୍ଥ ପଢ଼ିଲେ ମନ କୌଣସି ମାର୍କା ବା କୌଣସି ଆୟତନ ଭିତରେ ବାନ୍ଧିହୋଇ ରହିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେନାହିଁ । କୌଣସି ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଭିତରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ବସି ଆପଣାର ମୁକ୍ତି କାମନା କରିବାକୁ ମନ ସ୍ୱଭାବତଃ ଅସହ୍ୟ ବୋଧ କରେ । ତାଙ୍କର ରଚିତ ସନ୍ନ୍ୟାସୀର ସଙ୍ଗୀତ ମଣିଷର ମନରେ ଯୌବନ ଶକ୍ତି ଭରିଦେଇ ତାକୁ ଜୀବନର ନାନା ଅନାବିଷ୍କୃତ ଓ ଅନୁପଲବ୍ଧ ଦାଣ୍ଡରେ ବାହାର କରି ନେଇଥାଏ । ଗତବର୍ଷ ନାନା

ଆୟୋଜନରେ କେତେ ବଡ଼ ବଡ଼ ସଭାରେ ବସି ସ୍ୱାମୀ ବିବେକାନନ୍ଦଙ୍କର ଶତବାର୍ଷିକୀ ପାଳନ କରୁଥିବାବେଳେ ଆମର ଏହିସବୁ କଥା ମନେ ଥିଲା କି ନାହିଁ କେଜାଣି ? ମନେ ନ ରହିବାରହିଁ ଅଧିକ ସମ୍ଭବ । କାରଣ ବାହାର ଆକର୍ଷଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେଖିଲେ ଜିଜ୍ଞାସା ଅପେକ୍ଷା ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଆକର୍ଷଣହିଁ ଅଧିକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ । ଆପେ ଚିନ୍ତା କରିବାଠାରୁ ବୋଲ ମାନି ଭକ୍ତ ବୋଲାଇବାର ମାର୍ଗ ଅଧିକ ସହଜ । ନୂତନ ଜିଜ୍ଞାସାଦ୍ୱାରା ଆପଣା ଭିତରେ କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଂଘଟିତ କରାଇବା ଅପେକ୍ଷା ପୁରୁଣା ପରମ୍ପରାରେ ଲାଖିରହିବା ହିଁ ଅଧିକ ନିରାପଦ । ସେଥିଲାଗି ଆମ ପୃଥିବୀର ଇତିହାସରେ ଅଧିକସଂଖ୍ୟକ ଲୋକ ଜିଜ୍ଞାସାର ଗହନ ପଥକୁ ବର୍ଜନ କରି ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ପଥକୁହିଁ ଅନୁସରଣ କରିଚନ୍ତି । ପୃଥିବୀର ଆଉ ସବୁ ଦେଶରେ ଯାହା ହୋଇଚି, ଆମ ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ତାହାହିଁ ହୋଇଚି । ସେଥିଲାଗି ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ବଢ଼ିଚି, ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ମଧ୍ୟ ବଢ଼ିଚି, କିନ୍ତୁ ଅଧିକାଂଶ ମଣିଷ ସକଳ ଆଡ଼ମ୍ବର ସତ୍ତ୍ୱେ ତଥାପି ଉଦୟ ପଥରୁ ବଣା ହୋଇ ରହିଚନ୍ତି ।

ଭାରତର ଧର୍ମ ପ୍ରଧାନତଃ ମୋକ୍ଷକୁହିଁ ଜୀବନର ଶ୍ରେୟ ବୋଲି ବତାଇଚି । ମୋକ୍ଷ — ଅର୍ଥାତ୍ ଏହି ଜୀବନରୁ ମୁକ୍ତି । ଜୀବନର ସକଳ ଦୁଃଖ ଓ ଦହନରୁ ମୁକ୍ତି । ମରଣରେ ଜୀବନର ଅବସାନ, — ଏବଂ ମରଣଅନ୍ତେ ଆତ୍ମାର ମୋକ୍ଷ ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ୱର୍ଗବାସ । ଏହାକୁ ମୁଁ ଭାରତୀୟ ଧର୍ମର ଏକମାତ୍ର ଦାରା ବୋଲି କହିବାର ଭୁଲ କଦାପି କରିବି ନାହିଁ । ସବୁ ଧର୍ମ ପରି ଭାରତୀୟ ଧର୍ମରେ ମଧ୍ୟ ନାନା ବ୍ୟତିକ୍ରମ ରହିଚି । ତଥାପି ଅଧିକାଂଶ ଯୁଗରେ ଆମର ଆଚରିତ ଧର୍ମ ଆମକୁ ପ୍ରଧାନତଃ ମୋକ୍ଷମୁହାଁ କରି ରଖିବାର ଚେଷ୍ଟା କରି ଆମକୁ ସଂସାରରୁ ବିମୁଖ କରି ରଖିଚି । ମୋର ଏହି ଜୀବନ ହେଉଚି ମୋର ପୂର୍ବ ଜୀବନରେ ଅର୍ଜିତ କର୍ମର ଫଳ, — ଏହାକୁ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାରେ ବଞ୍ଚିବାର କୌଣସି ଶକ୍ତି ବା ଅଧିକାର ମୋର ନାହିଁ, ମୁଁ ପୂର୍ବ ଜନ୍ମରେ ଭଲ କାମ କରି ପୁଣ୍ୟ ଅର୍ଜିଥିଲି ବୋଲି ଏ ଜୀବନରେ ସୁଖ ଭୋଗୁଚି ବା ମନ୍ଦ କାମ କରି ପାପ ଅର୍ଜିଥିଲି ବୋଲି ଏ ଜୀବନରେ ଦୁଃଖ ଭୋଗୁଚି ଏହି କର୍ମକୁ ବଦଳାଇବା ଅସମ୍ଭବ । ତେଣୁ କର୍ମକୁ ଆଦରି ନେବାହିଁ ଏକମାତ୍ର ପନ୍ଥା । ହଁ, ମୋର ପର ଜୀବନରେ ମୁଁ କେଉଁ ଗତି ପାଇବି ତାର ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ଏହି ଜୀବନରେ ପ୍ରଧାନତଃ ମୋ'ରି ହାତରେ ଅଛି । ତେଣୁ ଏ ଜୀବନ ବିଷୟରେ କ୍ଷୋଭ ବା ଦୁଃଖ ନ କରି ମୋତେ ଧର୍ମଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ହେବ, ଆର ଜୀବନରେ ଭଲ ଗତି ପାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମୋତେ ଏହି ଜୀବନରେ ଧର୍ମାଚରଣର ବୀମା ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଆମ ସମାଜରେ ଚଳି ଆସୁଥିବା ଜାତିଭେଦ ହେଉଚି ଏଇ କର୍ମବାଦପ୍ରଧାନ ଯୁକ୍ତିର ଅଧୀନ ହୋଇ ରହିଥିବା ଏକ ସମାଜବ୍ୟବସ୍ଥା । କିଏ କୋଉ ଜାତିରେ ଜନ୍ମଲାଭ କରିବ, ସେକଥା ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଣିଷର ପୂର୍ବଜନ୍ମର କର୍ମାନୁସାରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇ ରହିଚି । ମୋ'

ପାଖରେ ଧନ ଅଛି, ମୋର କୁଟୁମ୍ବ ବଢୁଚି, ପଦରେ ଉନ୍ନତି ହେଉଚି, ବ୍ୟବସାୟରେ ଲାଭ ହେଉଚି, — ଏସବୁ ମୋର ପୂର୍ବତନ ଜୀବନର କର୍ମଫଳ । ଭଗବାନଙ୍କ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ମୁଁ ଏହାକୁ ମୋର ଅଧିକାର ରୂପେ ପାଇଛି । ଏଥିରେ ଉଣେଇଶ ବିଶ୍ କରିବାକୁ କାହାରି ହାତ ନାହିଁ । ମୋ' ପଡ଼ିଶାରେ ଆଉ ଜଣେ ଦରିଦ୍ର ହୋଇ ରହିଚି ତାର ପିଲାଏ ଖାଇବାକୁ ପାଉନାହାନ୍ତି । ପାଠପଢ଼ି ଯିବା ସେମାନଙ୍କ ଲାଗି ଏକ ଧୃଷ୍ଟତା ମାତ୍ର ହୋଇ ରହିଚି, ଏଥିରେ ମୋର କିଛି ହେଲେ କରିବାର ନାହିଁ କାରଣ ମୋର ପଡ଼ୋଶୀ କେବଳ ନିଜର କର୍ମ ଫଳହିଁ ଭୋଗ କରୁଛି, — ଏପରି ଏକ ଯୁକ୍ତିର ଅଧୀନ ହୋଇ ମୁଁ ଅଟଳ ଦମ୍ଭରେ ଆପଣା ଆସନରେ ଦୃଢ଼ ହୋଇ ବସୁଚି । ମୋର ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଉଦାସୀନତାକୁ ମୁଁ ଧର୍ମର ଯୁକ୍ତି ଦେଇ ଧଉଳାଇ ରଖୁଚି । ମୋର ସୁଖଲାଭ ସହିତ ଯେ ଆଉ କାହାରି କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ବଞ୍ଚିତ ହେବାର ସମ୍ପର୍କ ରହିଚି, ଏକଥା ମୁଁ କଳ୍ପନା ମଧ୍ୟ କରି ପାରୁନାହିଁ । ସମାଜରେ ପର୍ବ ବା ମଉଚ୍ଛବବେଳେ ମୋ' ଘରେ ପିଠାପଣାର ସୁଅ ଚାଲିଚି, କୁଣିଆ ମଇତ୍ରଙ୍କର ତୁଣ୍ଡ-ଶବଦରେ ମୋ' ଘରର ଖୁସି ଅଜାଡ଼ି ହୋଇପଡୁଚି, କିନ୍ତୁ ଆଉ କାହାଘରେ ପର୍ବଦିନକୁ ପର୍ବଦିନ ବୋଲି ମନେ କରିବାର ସମୟ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ମୁଁ ଯେପରି ମୋରି କର୍ମଫଳ ଅନୁସାରେ ମୋ ସୁଖକୁ ଆଦରି ନିର୍ମମ ହୋଇ ରହିଚି, ସେ ମଧ୍ୟ ସେଇପରି ଆପଣା କର୍ମଫଳ ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ କରି କପାଳ ଆଦରି ରହୁଚି, ଏବଂ ଆମେ ଦୁହେଁ ଏହାକୁ ହିଁ ସଂସାରର ଧର୍ମ ବୋଲି କହୁଚୁ । ଗୋଟିଏ ହାତର ପାଞ୍ଚ ଆଙ୍ଗୁଠି ପରି ଅସମାନ ହୋଇ ବଞ୍ଚି ରହିବାକୁ ହିଁ ଆମେ ଏକମାତ୍ର ସମ୍ଭବ ଜୀବନ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରି ନେଉଚୁ ।

ଏହାଦ୍ୱାରା ଆମର ଚେଷ୍ଟା ମଧ୍ୟ ଏକ ସ୍ୱାର୍ଥକେନ୍ଦ୍ରିତ ଚେଷ୍ଟା ଭିତରେ ବଡ଼ ଆବଦ୍ଧ ଓ ବିକୃତ ହୋଇ ରହୁଚି । ମୁଁ ମୋ ସମାଜ ବା ପ୍ରତିବେଶୀରେ ଏକ ଅଙ୍ଗ ବୋଲି ନିଜକୁ ଭାବିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଭୁଲି ଯାଉଚି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମାଜରେ ଯେ କେବେ କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରିବ ତାହା ଯେ ମୋର ଓ ଆଉ ସମସ୍ତଙ୍କର ସମ୍ମିଳିତ ଚେଷ୍ଟାଦ୍ୱାରା ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରିବ , ସେକଥା ମୁଁ କଳ୍ପନା ମଧ୍ୟ କରି ପାରୁନାହିଁ । ଏହି କର୍ମ ବିମୁଖତା ଓ ଉଦାସୀନତାକୁ ଅନେକ ଭାରତୀୟ ଧର୍ମର ଏକ ଗୁଣ ବୋଲି କହନ୍ତି । ସେମାନେ ଏହାକୁ ସହନଶୀଳତା ବୋଲି କହି ଏହାର ପ୍ରଶଂସା ମଧ୍ୟ କରିଥାଆନ୍ତି । ଭାଗ୍ୟବାଦୀ ଓ ଜଡ଼ ମଣିଷର ମନକୁ ଆମେ କେତେଦୂର ଯେ ସହନଶୀଳ ମନ ବୋଲି କହି ପାରିବା, ସେଥିରେ ମୋର ବଡ଼ ସନ୍ଦେହ ରହିଚି । ଅନ୍ୟପ୍ରତି ସହନଶୀଳ ହେବା ପଛରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ରହିଥିଲେ ହିଁ ତାହାକୁ ସାର୍ଥକ ସହନଶୀଳତା ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ,ତାହାଦ୍ୱାରା ଜୀବନ ଆଗକୁ ଚାଲେ, ଧର୍ମର ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଗୋଟାଏ ନିର୍ମମ କର୍ମବାଦର ନିର୍ଦ୍ଦେଶକୁ ଜୀବନର ଚରମ ଧର୍ମ ବୋଲି ମାନି ନେଇ, ନିର୍ମମ ହୋଇ ବସିଲେ ଅପରପ୍ରତି ତଥା ଆପଣା ପ୍ରତି କେବଳ ଏକ

ଉଦାସୀନତାହିଁ ସାର ହୁଏ । ଏହାଦ୍ୱାରା ମଣିଷ ତାର ଶକ୍ତି ହରାଇ ବସେ । ଏହି ଅଶକ୍ତତା ହେତୁ ସେ ଆପଣାର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ଅନେକ ଅନ୍ୟାୟ ଓ ଅବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦିଏ ଓ ସେଥିଲାଗି ଆଦୌ ଆହତ ଅନୁଭବ କରେନାହିଁ । କାଠ ବା ପଥରର ସହନଶୀଳତା ପରି ସେ ନିଜେ ମଧ୍ୟ କେବଳ କାଠ ବା ପଥର ହୋଇ ବସେ ।

ଉଦାସୀନତାକୁ ପରମାଶ୍ରୟ କରି ଚଳୁଥିବା ଏହି ଧର୍ମ-ପରମ୍ପରା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଜିଜ୍ଞାସାର ଉତ୍‌ଥାପନ ହୋଇଥିଲା, ଗତ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟ ଭାଗରେ । ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ହିଁ ଭାରତୀୟ ଶାସ୍ତ୍ରର ନୂତନ ଭାଷ୍ୟମାନ ଲେଖା ହେଲା, ନୂତନ ନାନା ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍‌ଥାପନ କରାଯାଇ ସେଗୁଡ଼ିକର ନୂତନ ଉତ୍ତର ଖୋଜିବାର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା କରାଗଲା । ପୁରାତନ ଧର୍ମର ଆଧୁନିକ ସତ୍ୟକୁ ଗତାନୁଗତିକ କେତେ ଯୁଗର କେତେ ଅନ୍ଧସଂସ୍କାର ବଡ଼ ନିଷ୍ପ୍ରଭ କରି ପକାଇଥିଲା । ଏହି ଜୀବନକୁ ମିଥ୍ୟା ବୋଲି କହି ଆମ ଦେଶର ଆଚରିତ ଧର୍ମ ଆମର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ସାମାଜିକ ଜୀବନ ନାନା ମିଥ୍ୟାକୁ ବଡ଼ ଦାରୁଣ ଭାବରେ ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦେଇ ଆସିଥିଲା । କର୍ମବାଦର ଉଦାସୀନ ବାଟ ଅନୁସରଣ କରିବାର ଫାନ୍ଦରେ ପଡ଼ି ମଣିଷର ହୃଦୟ ଆପଣାର ସକଳ ସହାନୁଭୂତିଶୀଳ ସ୍ପନ୍ଦନ ହରାଇ ବସିଥିଲା । ଏହି ମିଥ୍ୟା ଉଦାସୀନତାକୁ ଅଧର୍ମ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରି ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଭାରତରେ ଏକ ନୂତନ ଧର୍ମ-ଜିଜ୍ଞାସାର ଉଦୟ ହୋଇଥିଲା । ସ୍ୱାମୀ ଦୟାନନ୍ଦ, ସ୍ୱାମୀ ଶ୍ରଦ୍ଧାନନ୍ଦ, ରାଜା ରାମମୋହନ ରାୟ ଓ କେଶବଚନ୍ଦ୍ର ସେନ୍ ପ୍ରଭୃତି ମନୀଷୀମାନଙ୍କୁ ମୁଁ ଏହି ଅଭ୍ୟୁଦୟରେ ଅଗ୍ରଣୀ ବୋଲି କହିବି ଏବଂ ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟଟିକୁ ମୁଁ ଭାରତବର୍ଷର ଇତିହାସରେ ଏକ ଅପୂର୍ବ ଓ ଯୁଗାନ୍ତକାରୀ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ବୋଲି କହିବି ।

ଯୁଗ ଯୁଗର ଉଦାସୀନତାକୁ ଭାଙ୍ଗି ଭାରତୀୟ ଜୀବନରେ ନୂତନ ଜନ୍ମର ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିବା ଏହି ଅଭ୍ୟୁଦୟ ପଛରେ ଆମେ ଏକାଧିକ କାରଣ ଦର୍ଶାଇ ପାରିବା । କିନ୍ତୁ ଇଉରୋପୀୟ ଧର୍ମ ଓ ସଂସ୍କୃତି ସହିତ ଆମର ସମ୍ପର୍କକୁ ହିଁ ମୁଁ ଏହି ଅଭ୍ୟୁଦୟର ସର୍ବପ୍ରଧାନ କାରଣ ବୋଲି କହିବି । ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ହିଁ ଭାରତୀୟ ଧର୍ମ ଇଉରୋପୀୟ ଧର୍ମ ସହିତ ଏକ ସଂଘାତର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ସଂଘାତ ଫଳରେ ହୁଏତ ଭାରତୀୟ ସକଳ ପରମ୍ପରା ଭାରତ ଭୂମିରୁ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଥାଆନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ଆମର ପରମ ସୌଭାଗ୍ୟ ହେତୁ ଏହି ସଂଘାତ ଏକ ସମନ୍ୱୟରେ ନବଜନ୍ମ ଲାଭ କଲା । ସମୁଦ୍ରର ମନ୍ଥନରୁ ଅମୃତ ଜାତ ହେଲା । ଇଉରୋପୀୟ ଧର୍ମ ଓ ଭାରତୀୟ ଧର୍ମରେ ଯେଉଁସବୁ ସାର-ସତ୍ୟ ନିହିତ ରହିଥିଲା, ଉଭୟର ସମନ୍ୱୟରେ ଭାରତବର୍ଷରେ ଏକ ନୂତନ ଧର୍ମବିପ୍ଳବ ସଂଜାତ ହେଲା । ସକଳ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ଓ ଉଦାସୀନତାକୁ ଭାଙ୍ଗି ନୂତନ ଜୀବନ-ସ୍ରୋତର ଧାରା ପ୍ରବାହିତ

ହେଲା ! ଇଉରୋପର ଜାତୀୟ ଓ ସାମାଜିକ ଚେତନା ଆମର ଧର୍ମଚେତନାରେ ନୂତନ ପ୍ରେରଣା ଓ ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟି ଭରିଦେଲା । ସାମାଜିକ ଓ ମାନବିକ ନ୍ୟାୟ ଯେ ଯେକୌଣସି ସଂଗତ ଧର୍ମନ୍ୟାୟର ଏକ ଅଙ୍ଗ ମାତ୍ର, ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ହିଁ ଯଥେଷ୍ଟ ଗଭୀରତା ସହିତ ଆମେ ଏହି ସତ୍ୟଟିକୁ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲୁ । ଏହି ନୂତନ ପରିବର୍ତ୍ତନର ମାନବବାଦୀ ଅଭ୍ୟୁଦୟରେ ସ୍ୱାମୀ ବିବେକାନନ୍ଦଙ୍କୁ ମୁଁ ସର୍ବାଗ୍ରଣୀ ବୋଲି କହିବି । ରାମକୃଷ୍ଣ ପରମହଂସ ଆପଣାର ଧର୍ମଦୃଷ୍ଟିରେ ଯେଉଁ ନୂତନ ମାନବିକ ଜିଜ୍ଞାସାର ସୂତ୍ରପାତ କରିଥିଲେ, ସ୍ୱାମୀ ବିବେକାନନ୍ଦ, ତାହାରି ସନ୍ଦେଶବାହକ ରୂପେ ସେଥିରେ ନୂତନ ଶକ୍ତି ଆଣି ଦେଇଥିଲେ ଆମ ଧର୍ମଧାରାରେ ସେ ଏକ ବିପ୍ଳବ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ ।

ସ୍ୱାମୀ ବିବେକାନନ୍ଦଙ୍କର ପର୍ଯ୍ୟାୟକୁ ଆସି ଆମ ଦେଶରେ ଧର୍ମର ଭାଷା ବଦଳିଗଲା । ମୋକ୍ଷର ଭାଷା ମଧ୍ୟ ବଦଳିଗଲା । ମୋକ୍ଷ କହିଲେ ଏହି ମାୟାମୟ ଜଗତରୁ ପଳାଇ ଯିବାକୁ ବୁଝାଇଲା ନାହିଁ । ମୋକ୍ଷର ନୂଆ ଅର୍ଥ ହେଲା ସକଳ ପ୍ରକାର ପାଶର ପ୍ରମାଦରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ମଣିଷ ଲାଗି ଜୀବନ ସମର୍ପଣ କରିବା । ଏଠି ସଂସାରରେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ରହିଚି, ଏଠୁ ପଳାଇ ଯିବା ଲାଗି ଭଗବଦ୍ ଭଜନ କଲେ ତାହାକୁ ଧର୍ମ ବୋଲି କୁହାଯିବ ନାହିଁ । ଭଗବତ୍ କରୁଣାକୁ ଆପଣାର ଜୀବନ ପ୍ରେରଣାରେ ପରିଣତ କରି ସକଳ ମଣିଷର ଦୁଃଖକୁ ଆପଣାର ଦୁଃଖ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେବ, —ସମାଜର ଦୁର୍ଗତ ଜୀବନକୁ ଅଧିକ ମାନବିକ କରିବାକୁ ହେବ, —ଏହାହିଁ ହେଉଚି ବିବେକାନନ୍ଦଙ୍କର ସକଳ ସନ୍ଦେଶରେ ସାରକଥା । ପର ଜୀବନରେ ମୋକ୍ଷ ଲାଭ କରିବା ବିଷୟରେ ଆପଣାର ଅବଜ୍ଞା ପ୍ରକାଶ କରି ସେ ଥରେ କହିଥିଲେ, " ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଂସାରରେ ଦୁଃଖ ରହିଚି, କ୍ଷୁଧା ଓ ବ୍ୟାଧିର ମନୁଷ୍ୟକୃତ ନାନା କଷଣରେ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ମଣିଷଙ୍କର ଜୀବନ ପଥ ବାରିତ ହୋଇ ରହିଚି, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ସଂସାରରେ ମୁଁ ବାରବାର ମଣିଷ ହୋଇ ଜନ୍ମ ନେବାକୁ ଚାହେ । " ଆଉ ଏକ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସେ କହିଥିଲେ, " ମୋ ଦେଶରେ ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଛାର କୁକୁରଟାଏ ମଧ୍ୟ ଭୋକିଲା ରହିଚି, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ପ୍ରକାରର ମୋକ୍ଷରେ ମୁଁ କଦାପି ଶାନ୍ତି ପାଇପାରିବି ନାହିଁ । " ମୁଁ ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରୁଚି ଯେ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କର ଜୀବନରେ ମଧ୍ୟ ଆମେ ଏହିପରି ଏକ କରୁଣା-ପ୍ରଣୋଦିତ ମାନବିକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଥାଉ । ସେ ବୋଧିପ୍ରାପ୍ତ ହେବାପରେ ସ୍ୱର୍ଗରୁ ରଥ ଆସି ତାଙ୍କୁ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଯିବାର ଲୋଭ ଦେଖାଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବୋଧିସତ୍ତ୍ୱ ସକଳ ସଂସାରର ମୁକ୍ତିଲାଗି ଏହି ସଂସାରରେ ରହି ସଦ୍ଧର୍ମର ପ୍ରଚାର କରିବାକୁ ହିଁ ଆପଣାର ଧର୍ମ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କଲେ ଓ ସ୍ୱର୍ଗର ପ୍ରଲୋଭନକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଆମେ କାଳକ୍ରମେ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କର ଏହି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତର ଆହ୍ୱାନକୁ ପାଶୋରି

ପକାଇଥିଲୁ । ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କୁ ଭଗବାନଙ୍କର ଅବତାର ବୋଲି ପୂଜା କରିବାର ଫକର କରି ଆମେ ତାଙ୍କର ସକଳ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତକୁ କେବଳ ଅଲୌକିକ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲୁ । ଆମ ଆପଣା ଜୀବନରେ ପ୍ରେରଣାଲାଭ କରିବା ଲାଗି ଆମେ ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଉପକୃତ ହେବାକୁ ଭୁଲି ଯାଇଥିଲୁ । ସେଥିରେ ନୂତନ ବ୍ୟଞ୍ଜନା ଦେଇ ସ୍ୱାମୀ ବିବେକାନନ୍ଦ ଆମକୁ ପୁଣି ସେଇକଥା କହିବାକୁ ଆସିଥିଲେ । ସେ ଆମ ସମାଜର କର୍ମବାଦକୁ ଭାଙ୍ଗିବାଲାଗି ଆସିଥିଲେ, ଆମକୁ ମାନବିକ ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରାଇବାକୁ ଆସିଥିଲେ । ଭାରତୀୟଚେତନା ତାଙ୍କର ବାଣୀରୁ ଅନେକ ବଳପାଇଲା, ମଣିଷ ଭାବରେ ପରସ୍ପର ସହିତ ଠିଆହୋଇ ଶିଖିବା ଲାଗି ଆମେ ସେହି ବାଣୀରୁ ହିଁ ଅନେକ ପ୍ରେରଣା ପାଇଲୁ । ଧର୍ମ ଆଉ କେବଳ ମନ୍ଦିର ଭିତରେ ପୂଜାମଉଚ୍ଛବ କରିବାର ମନ୍ଦବିଳାସ ହୋଇ ରହିଲାନାହିଁ । ଆପଣାର କର୍ମକୁ ମାନିନେଇ ଉଦାସୀନ ଓ ନିର୍ମମ ହୋଇ ରହିବାର ମୋହ ଅପସରି ଗଲା । ମାନବିକ ପ୍ରେରଣାଦ୍ୱାରା ନୂତନ ଭାବେ ସ୍ପନ୍ଦିତ ହୋଇ ଧର୍ମ ନୂତନ ବ୍ୟଞ୍ଜନା ଲାଭକଲା ।

ସ୍ୱାମୀ ବିବେକାନନ୍ଦଙ୍କ ପରେ ଭାରତୀୟ ଧର୍ମର ଏହି ନୂତନ ପରମ୍ପରା ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ, ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ ଓ ଶ୍ରୀଅରବିନ୍ଦଙ୍କର ସାଧନା ଓ କର୍ମ-ପ୍ରତିଷ୍ଠା ମଧ୍ୟରେ ସମୃଦ୍ଧି ଲାଭ କଲା । ଏହି ଧାରାରେ ଶ୍ରୀ ରମଣ ମହର୍ଷି ଓ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୃଷ୍ଣମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ନକଲେ ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ବଡ଼ ଅନ୍ୟାୟ କରିବି । ଏମାନଙ୍କର ଆହ୍ୱାନ ମାନି ଆଜି ମଧ୍ୟ ଭାରତବର୍ଷର କେତେ ସ୍ଥାନରେ କେତେ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ବ୍ୟକ୍ତି ଆପଣା ସମର୍ପିତ ଜୀବନ ଯାପନ କରୁଚନ୍ତି, ମାନବିକ ଧର୍ମକୁହିଁ ଆପଣାର ଧର୍ମପଥରେ ସର୍ବପ୍ରଧାନ ପ୍ରେରଣା ବୋଲି ମାନିଚନ୍ତି । ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଂସ୍କୃତିର ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିଚନ୍ତି ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଧର୍ମଧାରାରୁ ସତ୍ୟ ନେଇ ଭାରତୀୟ ଧର୍ମ ସହିତ ତାହାର ସମନ୍ୱୟ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଚନ୍ତି । ଏହି ସମନ୍ୱୟ ଫଳରେହିଁ ଭାରତୀୟ ଧର୍ମ ବଞ୍ଚି ରହିଚି, ଅତୀତର ପରମ୍ପରା ରକ୍ଷଣଶୀଳତା ଭିତରେ ପଚିସଢ଼ି ଯାଇନାହିଁ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୃଷ୍ଣମୂର୍ତ୍ତି ଆଜି ମଧ୍ୟ ବଞ୍ଚିଚନ୍ତି । ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ପରେ ବିନୋବା ସେହି କର୍ମ ସମର୍ପିତ ମାନବିକ ଧର୍ମପଥରେ ଆଜି ମଧ୍ୟ ଚାଲିଚନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନର ନୂତନ ଭାରତ ଏହିସବୁ ମନୀଷୀଙ୍କର ଉପଲବ୍ଧି ସତ୍ୟକୁହିଁ ଆପଣାର ପରମଧନ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଚି । ଏହି ନୂତନ ଧର୍ମର ଭାଷ୍ୟକାର ହିସାବରେ ଶ୍ରୀ ଆନନ୍ଦ କୁମାର ସ୍ୱାମୀ ଓ ଶ୍ରୀ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଭାରତୀୟ-ବିଦ୍ୟାର ଇତିହାସରେ ଆମର ନମସ୍ୟ ହୋଇ ରହିଥିବେ ।

— ମାର୍ଚ୍ଚ, ୧୯୬୩

❖

ଏକ ବାକ୍‌ଯୁଦ୍ଧ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ

କେତେଦିନ ତଳେ ଧାରାବାହିକ ତିନୋଟି ପ୍ରବନ୍ଧ ✳ ଲେଖି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାୟାଧର ମାନସିଂହ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଓଡ଼ିଆ ପାଠପଢ଼ାର ଭଲୁଗୁଣା ଦେଇ ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କୁ ଗାଳି ଦେଇଥିଲେ । ଅଧ୍ୟାପକ ବନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀ ଭାବଗ୍ରାହୀ ମିଶ୍ର ଆଉ କେତୋଟି ପ୍ରବନ୍ଧ ✳✳ ରେ ଲେଖି ପ୍ରଧାନତଃ ସେହି ଗାଳିର ଜବାବ ଦେଇଚନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗର ଜଣେ ଅଧ୍ୟାପକ ହିସାବରେ ସେ ଏହି ଗାଳିର ଉତ୍ତର ଦେଇଚନ୍ତି । ସାହିତ୍ୟିକ ସୁଆଲଜବାବର ଏହି ପେଡ଼ୀଟିକୁ ପୁନର୍ବାର ଫିଟାଇ ଆଜି ମୁଁ କୌଣସି ଚିଠି ଲେଖିବାକୁ ଯାଉନାହିଁ । କେବଳ ଚିଠି ଲେଖିବାକୁ ହୋଇଥିଲେ ମୁଁ ସିଧା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହ ବା ଶ୍ରୀ ଭାବଗ୍ରାହୀ ବାବୁଙ୍କ ପାଖକୁ ଚିଠି ଲେଖି ପାରିଥାନ୍ତି ।

ପ୍ରଥମରୁ କହିଦେଉଚି ଯେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହଙ୍କର ତିନୋଟିଯାକ ପ୍ରବନ୍ଧ ପଢ଼ି ମୁଁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅସହିଷ୍ଣୁତା କିମ୍ବା ଅସୂୟା ଅନୁଭବ କରିନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ ଏହାର ଅର୍ଥ ନୁହେଁ ଯେ ମୁଁ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଯୁକ୍ତିକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ସମର୍ଥନ କରୁଚି । ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିବାକୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହ ସମ୍ଭବତଃ କେବେହେଲେ ଆପଣାର ଭାବପ୍ରକାଶ କରିବାରେ ସ୍ୱାଭାବିକ ଶୈଳୀ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିନାହାନ୍ତି । ସେ ହେଉଚନ୍ତି ପ୍ରଧାନତଃ କବି, ଜୀବନଟାକୁ ସେ ପ୍ରଧାନତଃ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାବିହାର କାଳୀନ ଦେଇ ଚିହ୍ନିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥାନ୍ତି । ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିବାଲାଗି ସଚରାଚର ଯେଉଁ ସଂଯମ ଦରକାର ହୁଏ, ଆପଣାର ବିଚାର-ବିଶ୍ଲେଷଣରେ ଯେଉଁ ସ୍ୱଚ୍ଛତା ଲୋଡ଼ାହୁଏ, ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହ ତାହାକୁ ଅନେକ ସମୟରେ ଆୟତ୍ତ କରି ପାରନ୍ତିନାହିଁ । କବିର ମନକୁ ବୁଝିଥିଲେ କବି ମନର ଏହି ଅଭାବକୁ କେବଳ ଏକ ସ୍ୱାଭାବିକ ଆଚାର ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିନେବାକୁ ଆମର ଆଦୌ କୌଣସି ଅସୁବିଧା ହେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।

✳ ନବଜୀବନ (ମାସିକପତ୍ରିକା) — ଷଷ୍ଠ ବର୍ଷ/୧୦ମ, ୧୧ଶ ଓ ୧୨ଶ ସଂଖ୍ୟା

✳ ✳ ଦିଗନ୍ତ (ମାସିକ ପତ୍ରିକା) ୧୯୬୧ — ୧୯୬୨

ସେଥିଲାଗି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହ ଲେଖିଥିବା ତିନୋଟିଯାକ ପ୍ରବନ୍ଧକୁ ଅତି ଶାନ୍ତ ଓ ଅପ୍ରମତ୍ତ ଭାବରେ ସଜାଡ଼ି କରି ପଢ଼ିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ନାନା ଅଳଙ୍କାର ଓ ନାନା ଆଭରଣର ଲତାଭାରକୁ ଆଡ଼େଇ ଆଡ଼େଇ ତେବେଯାଇ ତାଙ୍କ ବିଚାରବୃକ୍ଷର ମୂଳପାଖରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିବ । ପ୍ରବନ୍ଧ ତିନୋଟିରେ ସେ କେତେକେତେ ଆଡ଼େ ମାଡ଼ିଯାଇଚନ୍ତି, କେତେଆଡ଼େ ଲତେଇ ଯାଇଚନ୍ତି । କଣ କହିବାକୁ ଯାଇ କ'ଣ କହି ପକାଇଚନ୍ତି, ସମସ୍ୟାର ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ଯାଇ ବ୍ୟକ୍ତିର ଆଲୋଚନା ଭିତରେ କେତେଥର ଗୁରାଇ ତୁରାଇ ହୋଇ ପଡ଼ିଚନ୍ତି । ବାଟରେ ଯାଉ ଯାଉ ସେ ପରିଚିତ କେତେ ଖଣ୍ଡାଭିତରେ ପଶିଯାଇ ଅଟକି ରହିଚନ୍ତି । ତଥାପି ତାଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧର ମୂଳକଥା ପାଖରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିପାରିବା ଆଦୌ ଅସମ୍ଭବ ବୋଲି ମନେ ହେଉନାହିଁ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହଙ୍କର ପ୍ରବନ୍ଧ ତିନୋଟିରେ ଅନେକ ବ୍ୟଙ୍ଗ ରହିଚି । ଅନେକ ଆକ୍ଷେପ ଓ ଅନେକ ବିଦ୍ରୂପ ରହିଚି । କିନ୍ତୁ ହସାଇବାର ପ୍ରୟାସ ଅପେକ୍ଷା ଏଥିରେ ଆଘାତ ଦେବାର ପ୍ରୟାସଟାହିଁ ଅତିରିକ୍ତ ହୋଇ ରହିଥିବା ପରି ମନେହେଉଚି । ସେହି କାରଣରୁ ପ୍ରବନ୍ଧଟିର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ସତ୍ୟ ଓ ଅର୍ନ୍ତଦୃଷ୍ଟିଗୁଡ଼ିକ ପୃଷ୍ଠଭୂମିରେ ରହିଯାଇଥିବା ପରି ମନେହେଉଚି । । ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଉତ୍‌ଥାପିତ କରାଯାଇଥିବା ସମସ୍ୟାଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ଗୌଣ ହୋଇ ରହିଯାଇଚି ଓ ଆଘାତଟାହିଁ ମୁଖ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଚି । ଏହାର ପ୍ରମାଣ ଶ୍ରୀ ଭାବଗ୍ରାହୀ ବାବୁଙ୍କର ଚିଠିଗୁଡ଼ିକରୁ ମିଳିବ । ସେ ଆପଣାର ଜବାବରେ ଏହି ଆଘାତଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରତିଆଘାତ ଦେବାକୁ ଅଧିକତର ଚେଷ୍ଟା କରିଥିବା ପରି ମନେ ହେଉଚି । ସେ ଅସଲ ସମସ୍ୟାଗୁଡ଼ିକୁ ହୁଏତ ଉକ୍ତ କରିଚନ୍ତି, ମାତ୍ର ତେଣେ ଅଧିକ ମନୋଯୋଗ ଦେବାକୁ ସେ ସମୟ ପାଇନାହାନ୍ତି । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହଙ୍କର ବାଡ଼ି ଉଞ୍ଚାଇବା ଦେଖି ସେ ଏଣୁ ମଧ୍ୟ ବାଡ଼ି ଉଞ୍ଚାଇବାର ଉଦ୍‌ଯୋଗ କରୁଚନ୍ତି । ସେପାଖରୁ ଏକ ଉଡ଼ନ୍ତା କବି-ମନ ସମସ୍ୟାଲୋଚନା କରିବାର ଛଳରେ ଆଉ ଜଣେ ଅଧ୍ୟାପକ-କବିଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଆଘାତ ଦେବାର ଉପକ୍ରମ କରିଚି, ଏପାଖରେ ଥାଇ ଭାବଗ୍ରାହୀ ବାବୁ ସେଇ . ଆଘାତର ପ୍ରତିବାଦରେ ପକ୍ଷଲଢ଼ି ବାହାରିଚନ୍ତି । କେତେ କେତେ ପ୍ରକାରେ ବିଷୟକୁ ଆଘାତ ଦେଇ ବାହାରିଚନ୍ତି । ସାହିତ୍ୟର ଭାଷା ଦେଇ ସାହିକଜିଆକୁ ସେ ଦାଣ୍ଡ କଜିଆରେ ପରିଣତ କରିଚନ୍ତି । ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧଟିରେ ମୁଁ ସେଇ କଜିଆ ଭିତରକୁ ଯିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିବିନାହିଁ । ଆପଣାର ଲେଖାଗୁଡ଼ିକରେ ଶ୍ରୀମାନସିଂହ ଶିକ୍ଷା ବିଷୟରେ ଯେଉଁ ସମସ୍ୟାସବୁର ଉଦ୍ରେକ କରିଚନ୍ତି ଏବଂ ନାନା ଭାବୁକତା ଓ ଆନୁଷଙ୍ଗିକ ଅତିରଞ୍ଜନରେ ସେହି ସମସ୍ୟାଗୁଡ଼ିକର ଯେପରି ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟକୁ ହାନି କରି ପକାଇଚନ୍ତି, ମୁଁ କେବଳ ତାହାରି ଆଲୋଚନା କରିବି । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପାଚେରୀ ବାହାରେ ଥିବା ଅଥଚ, ଶିକ୍ଷା ଓ ସାହିତ୍ୟର କ୍ଷେତ୍ରରେ ସତତ ଆଗ୍ରହ ରଖିଥିବା ଜଣେ ମଣିଷର ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ହିଁ ମୁଁ ତାହାର ଆଲୋଚନା କରିବି ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହଙ୍କର ପ୍ରବନ୍ଧରେ ବଡ଼ ଅତିରିକ୍ତ ଭାବେ ରହିଥିବା ଶସ୍ତା ଜାତୀୟ ପ୍ରେରଣା ମୋତେ ଆଦୌ ଭଲ ଲାଗିଲାନାହିଁ । ଥାନରେ ଅଥାନରେ ଜାତି, ଜାତି, ଜାତି ବୋଲି ବାରମ୍ବାର ଚିତ୍କାର କରି ଆପଣାର ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକୁ ବଡ଼ ଅଜାତିଆ କରି ପକାଇଚନ୍ତି । ଆମର ଜାତୀୟତା ଇଉରୋପରୁ ଶିଖା ଏକ ପ୍ରେରଣା ମାତ୍ର । ରାଜନୀତିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ହାସଲ କରିବାରେ ଏହି ଜାତୀୟତା ଆମକୁ ଅବଶ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟ କରିଚି । କିନ୍ତୁ ରାଜନୀତିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇବାପରେ ଆମେ ଯେତେ ଶୀଘ୍ର ଏହି ଅଫିମକୁ ଆମ ଘରୁ, ବିଶେଷ କରି ଆମ ସାହିତ୍ୟରୁ ଓ ଆମର ବିଚାରରୁ ବାହାର କରିଦେଇ ପାରିବା, ଆମେ ସେତେଶୀଘ୍ର ମଣିଷ ହୋଇପାରିବା । ଇଉରୋପ ଓ ଆମେରିକାରୁ ଆଜି ଜାତୀୟତାବାଦର କୌଣସି ଗନ୍ଧ ନାହିଁ ବୋଲି କହିଲେ ଆଦୌ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ । ଅଥଚ ଏଣେ ଆମେ ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତି ଓ ଭାରତରୂପୀ ଏକକର କେବଳ ଖଣ୍ଡେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ନେଇ ଜାତି ଜାତି ବୋଲି ଚିତ୍କାର କଲେ ତାହା ଯେପରି ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ କଥା ହେବ, ସେହିପରି ଆମ ନିର୍ବୋଧତାର ପରିଚୟ ମଧ୍ୟ ଦେବ । ସବୁଠାରୁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଲାଗିଲା ଯେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହ ଏହି ଜାତୀୟ ମୁଗ୍ଧତାର ଫାନ୍ଦରେ ପଡ଼ି ଇଂରାଜୀ ସାହିତ୍ୟର ମଧ୍ୟ ଖଣ୍ଡବିଚାର କରି ବସିଚନ୍ତି । " ଇଂରେଜୀ ସାହିତ୍ୟର ମୂଳରସ ହେଲା ନିଜ ଦେଶ, ମାଟି, ଜାତି ଓ ଭାଷାକୁ ଭଲ ପାଇବା । " ମୂଳରସ କହିଲେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହ କ'ଣ ବୁଝନ୍ତି, ସେକଥା ମୁଁ ଜାଣିନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଇଂରାଜୀ ସାହିତ୍ୟର ସେକ୍‌ସପିଅର, ଶେଲି ବା କୀଟ୍‌ସ୍ ପୃଥିବୀର ସବୁ ଯୁଗ ଓ ସବୁ ଜାତିଲାଗି ଯେଉଁ ରସ-ପରିବେଷଣ କରି ଯାଇଚନ୍ତି, ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହ କଣ ସେଥିରେ କେବଳ ଜାତୀୟତାର ଆସ୍ୱାଦ ପାଇଚନ୍ତି ? ଯଦି ଏକଥା ସତ୍ୟ ହୋଇଥାଏ, ତେବେ ତାଙ୍କର ରସଗ୍ରହଣ- ମାନକୁ ମୁଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦରିଦ୍ର ବୋଲି କହିବି । ସାହିତ୍ୟ ଜାତିକୁ ଅବଶ୍ୟ ସମୃଦ୍ଧିକରେ, କିନ୍ତୁ ଜାତି ଓ ସାମୂହିକ ଜୀବନକୁ ସାର୍ଥକ ପ୍ରେରଣା ଦେବାକୁ ହେଲେ ସାହିତ୍ୟର ମାନକୁ ଜାତୀୟ ଆୟତନଠାରୁ ଅନେକ ଉପରକୁ ଉଠିବାକୁ ହୁଏ । ବଙ୍ଗର ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର ବଙ୍ଗଳାର ମାଟି ଓ ବଙ୍ଗଳାର ପାଣିକୁ ଭଲ ପାଉଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ବଙ୍ଗଳାର ମାଟି, ବଙ୍ଗଳାର ପାଣି ବା ବଙ୍ଗାଳି ଜାତି ତାଙ୍କର ଏହି ଭଲ ପାଇବାର ମୂଳରସ ନ ଥିଲା । ତାଙ୍କର ଉତ୍‌କ୍ରାନ୍ତ କବିଦୃଷ୍ଟିହିଁ ଏହି ଭଲ ପାଇବାର ଶକ୍ତିକୁ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ କରି ରଖିଥିଲା ।

ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ କହିଲେ ବି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହ ଠିକ୍ କ'ଣ ବୁଝନ୍ତି ? ବିଶେଷକରି କୌଣସି ଦେଶର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସହିତ ସେହି ଦେଶର ସାହିତ୍ୟସୃଷ୍ଟିକୁ ସେ କେତେଦୂର ସମ୍ବନ୍ଧିତ ବୋଲି ବିଚାର କରନ୍ତି, ମୁଁ ତାହା ଭଲକରି ଜାଣେ ନାହିଁ । ଓଡ଼ିଶାରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସୃଷ୍ଟି ଏବର କଥା । ଏହି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଜୀବନ ସହିତ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହ ଆଦ୍ୟରୁ ଏଯାଏ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ବା ପରୋକ୍ଷରେ ଜଡ଼ିତ ହୋଇ ରହିଚନ୍ତି । ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ

ନାନାବିଧ କାରଣରୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଯେପରି ଭାବରେ ବଢ଼ିଚି ଓ ଠିକ୍ ସେହି ଅନୁପାତରେ ଦେଶର ଅଧ୍ୟାପନା ଓ ଶିକ୍ଷିତ ଜୀବନର ମାନ ଯେପରି ହ୍ରାସ ପାଉଚି, ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହ ସେଇକଥା କେବଳ ଜାଣିନଥିବେ,ଅନେକ ସମୟରେ ସେ ଏହାକୁ ଅଙ୍ଗେ ନିଭାଇ ଥିବେ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଧାକୃଷ୍ଣନଙ୍କର ଅଧ୍ୟକ୍ଷତାରେ ବସିଥିବା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ କମିଶନ୍ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟଗୁଡ଼ିକୁ ଯେପରି ନୂଆ କଳେବର ଓ ନୂଆ ପ୍ରାଣ ଦେବାର ପରାମର୍ଶ ଦେଇଥିଲେ, ତାହାକୁ ଭାରତର କେତେଟା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ କେତେ ପରିମାଣରେ ଗ୍ରହଣ କରିଚନ୍ତି, ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହ ସେ କଥାକୁ ମୋ ଅପେକ୍ଷା ଅବଶ୍ୟ ଶହେଗୁଣ ଅଧିକ ଜାଣିଥିବେ । ହଁ,ନାନା ନୂଆ ଯୋଜନା ନାମରେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଟଙ୍କା ମିଳିଚି, ନୂଆ ପଦ ଓ ନୂଆ ଚାକିରିର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଚି । ନୂଆ କୋଠା ତୋଳା ହୋଇଚି । କିନ୍ତୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସାଂସ୍କୃତିକ ବା ଶିକ୍ଷାଗତ ଜଳବାୟୁ କେତେ ପରିମାଣରେ ବଦଳି ପାରିଚି ? କିପରି ବା ବଦଳି ଥାଆନ୍ତା ? ବ୍ରିଟିଶ ଶାସନର ଅମଳରେ ଯେଉଁମାନେ ଆମ ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷା ଭଣ୍ଡାରରେ ମାଲିକ ହୋଇଥିଲେ, ଆଜିମଧ୍ୟ ସେହିମାନେ ନ ହେଲେ ବି ସେହିମାନଙ୍କର ମନ ଆମ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ତୋଳା ହୋଇଥିବା ନୂଆ କୋଠାଭିତରେ ମାଲିକ ହୋଇ ବସିଚି । ସେଇ ପୁରୁଣା ମନର ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ର ଓ ଜୀବନନ୍ୟାୟ ଅନୁସାରେ ବିଭାଗ ବିଭାଗ ଭିତରେ ଦ୍ୱେଷ ରହିଚି । ଗୋଟିଏ ବିଭାଗ ଭିତରେ ଜଣଜଣକ ମଧ୍ୟରେ ଦ୍ୱେଷ ରହିଚି । ଦରମା ଖାଇବାର ଦରବାରରେ ସମସ୍ତେ କେବଳ ଉପର ପାହାଚକୁ ଯିବାର ଚେଷ୍ଟା କରୁଚନ୍ତି ଓ ସେଥିଲାଗି ଅପରକୁ ତଳ ପାହାଚକୁ ଟାଣିବାର ଚକ୍ରାନ୍ତ ଲଗାଇଚନ୍ତି । ମୋର ଅନୁମାନ, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ-ସଂସାରର ଜଣେ ଅନୁଭବୀ ହିସାବରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହ ମଧ୍ୟ କେତେ ଚକ୍ରାନ୍ତରେ ପଡ଼ିଥିବେ, ପୁଣି କେତେ ଚକ୍ରାନ୍ତରେ ଲିପ୍ତ ବି ହୋଇପଡ଼ିଥିବେ । ତାଙ୍କର ଦରିଦ୍ର-ପସରା ଏହି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଦେଶକୁ ନେତୃତ୍ୱ ଦେଇପାରିବ ? ଏହି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସାହିତ୍ୟକୁ ପ୍ରେରଣା ଦେଇ ପାରିବ ? ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହ ଯଦି ନିଷ୍ଠାପର ଭାବରେ ଏପରି ବିଶ୍ୱାସ ରଖିଥାନ୍ତି, ତେବେ ତାଙ୍କର ନିଷ୍ଠା ଅପାତ୍ରରେ ଯାଉଚି ବୋଲି କହି ମୁଁ ଖାଲି ଦୁଃଖ ହିଁ କରିବି ।

ଆମ ଦେଶର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ,— ଆମ ଦେଶର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକେବଳ ଏକ ଦାୟିତ୍ୱହୀନ ଦ୍ୱୀପ ମାତ୍ର । ଆମ ଦେଶର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କ କଥା ପଢ଼ିବାବେଳେ ଅନେକ ସମୟରେ ଆଜିକୁ ପ୍ରାୟ ଦୁଇହଜାର ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଫ୍ରାନ୍ସର ରୋମାନ ସମ୍ରାଟମାନେ ବସାଇଥିବା ସ୍କୁଲଗୁଡ଼ିକର କଥା ମୋର ମନେ ପଡ଼ିଯାଏ । ଫ୍ରାନ୍ସର ଅଶିକ୍ଷିତ ସମାଜ ଭିତରେ ସେତେବେଳେ ରୋମାନ ଶାସକମାନେ କିରାନୀ ଓ କର୍ମଚାରୀ ଗଢ଼ିବାଲାଗି ଏହିସବୁ ସ୍କୁଲ ବସାଇଥିଲେ । ଏସବୁ ସ୍କୁଲରୁ ଶିକ୍ଷା ପାଇ ଯେଉଁସବୁ ଯୁବକ ବାହାରକୁ ବାହାରୁଥିଲେ,

ସେମାନେ ନିଜକୁ ନିଜ ସମାଜରେ ଏକ ଅଙ୍ଗ ବୋଲି କଦାପି ବିଚାରୁ ନଥିଲେ । ଅଶିକ୍ଷିତ ସମାଜରେ କେବଳ ସେଇମାନେ ହିଁ 'ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା' ପାଇଚନ୍ତି ବୋଲି ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଦୁଷ୍ଟ ଅହମିକା ମଧ୍ୟ ରହିଥିଲା ।

ସାହିତ୍ୟସୃଷ୍ଟି ବା ସାହିତ୍ୟାଲୋଚନା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କୃତି ବା କରାମତି ଉପରେ ଖୁବ୍‌ବେଶୀ ନିର୍ଭର କରେନାହିଁ । ବିଶେଷତଃ ଯେଉଁ ଦେଶରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ କହିଲେ ପରୀକ୍ଷା ଲାଗି ପଢ଼ାଇବା, ପରୀକ୍ଷା କରିବା ଓ ପରୀକ୍ଷାର ଫଳ ବାହାର କରିବାର ଏକ ବିରାଟ ଓ ନିର୍ମମ ମେସିନ୍‌କୁ ବୁଝାଏ ଏବଂ ଅଧ୍ୟାପକ କହିଲେ କଲେଜରେ ପାଠ ପଢ଼ାଉଥିବାର ଚାକିରିଆକୁ ବୁଝାଏ, ସେହି ଦେଶରେ ସାହିତ୍ୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କବଳରୁ ଯେତିକି ଦୂରରେ ରହିବ, ତାହା ସେତିକି ନିରାପଦ । ଯେଉଁ ଦେଶର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଦେଶର ତରୁଣକୁ ତା'ର ସାଂସ୍କୃତିକ ଚେରଗୁଡ଼ିକରୁ ଛିନ୍ନକରି ନେଇଆସେ, ଗୋଟାଏ ଡିଗ୍ରୀ ପିନ୍ଧାଇଦେଇ ତାକୁ ନାନାପ୍ରକାର ଅଶିକ୍ଷିତ ଅଭିମାନରେ ଉଗ୍ର ଓ ଜର୍ଜର କରି ରଖେ, ସେ ଦେଶର ଅସଲ ସାହିତ୍ୟ ବା ଅସଲ ସଂସ୍କୃତି କେବଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ବାହାରେ ହିଁ ବିକଶିତ ହୋଇ ପାରିବ । ହଁ, ମୁଁ ସ୍ୱୀକାର କରୁଚି ଯେ ଆଜି ଆମର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ମଧ୍ୟ ଆପଣାର ପୁଚ୍ଛ ବିସ୍ତାର କରି ରହିଚି । କେବଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କ୍ଷମତାପନ୍ନ ଭାବରେ ଅଧ୍ୟାପକମାନେ ସାହିତ୍ୟସଭାମାନଙ୍କୁ ସଦସ୍ୟ ହୋଇ ଯାଉଚନ୍ତି । ଏହି କ୍ଷମତାବଳରେ କେବଳ ଏହି ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କର ବହି ହିଁ ପଢ଼ାବହି ଭାବରେ ଚଳୁଚି । କିନ୍ତୁ ଏହାଦ୍ୱାରା ସାହିତ୍ୟ ମରିମରି ଯାଉଚି । ସାହିତ୍ୟର ସମୃଦ୍ଧି ଲାଗି ଯେଉଁଭଳି ବାତାବରଣ ଲୋଡ଼ା, ସେହି ବାତାବରଣ ମଧ୍ୟ ମରିଯାଉଚି । ପୁଣି ଜୀବନଧାରଣ କରି ରହିବାଲାଗି ଅନେକ ସମୟରେ ବିଚାର, ସାହିତ୍ୟିକକୁ ମଧ୍ୟ ବଡ଼ ବଡ଼ କମିଟି ଓ ବଡ଼ ବଡ଼ ଅଫିସରେ ବସିଥିବା ଏହି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ବାବୁମାନଙ୍କର ପାଦ ଧରିବାକୁ ପଡୁଚି । ଆପଣାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସିଦ୍ଧିଲାଗି ଜରାସନ୍ଧର ପ୍ରାସାଦଦ୍ୱାରରେ ସ୍ୱୟଂ ମହାପ୍ରଭୁ କୁଆଡ଼େ ଗଧର ପାଦ ଧରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ବାବୁମାନଙ୍କର ପାଦ ଧରିବାରେ ସାହିତ୍ୟିକର ବା ସାହିତ୍ୟର ମଧ୍ୟ କୌଣସି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସିଦ୍ଧି ହେଉନାହିଁ । ସେହି ପାଦଟାର ହିଁ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଚି ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହଙ୍କର ପ୍ରବନ୍ଧ ଭିତରେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତିର ଏକାଧିକ ଉଦ୍‌ଗାରମାନ ରହିଚି । କେବଳ ଆପଣା କଳ୍ପନାରେ ମୁଗ୍ଧହୋଇ ରହିଥିବା ଜଣେ କବି ପରି ସେ ଭାଷାର ଉଲ୍ଲାସରେ କେତେକେତେ କଥା କହି ପକାଇଚନ୍ତି, ଯାହାକୁ କି କେବଳ ପିଲାଳିଆ କଥା ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ । ପିଲାଳିଆ କଥାରେ ସାଧୁତା ଅବଶ୍ୟ ଥାଏ, କିନ୍ତୁ ସତ୍ୟତା କ୍ୱଚିତ୍ ରହିଥାଏ । ଏଠାରେ ସେଥିଭିତରୁ ମୁଁ କେବଳ ତିନୋଟି କଥାର ଠିକେ ଠିକେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବି । " ଚନ୍ଦ୍ରଲୋକକୁ ଗମନ କରିବା ହେଉଚି କେବଳ ଟେକ୍‌ନିକ୍‌ର କରାମତି । " ଏହା ସହିତ

ସାଧୁତା ବା ଜ୍ଞାନଗଭୀରତାର କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ଅଛି ବା ଏଥିରେ ମଣିଷ ପଣିଆ ବଢ଼ିବାର କୌଣସି କାରଣ ନିହିତ ଅଛି ବୋଲି ନ କହିଥିଲେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହ ଅଧିକ ବିଚାରଶୀଳତାର ପରିଚୟ ଦେଇଥାଆନ୍ତେ । ସବୁଠାରୁ ମଜାକଥା ହେଉଚି ଯେ ସେ M.A. ପାସ୍ କରିବାଟାକୁ ଆପଣା ମୂଲ୍ୟ କଳ୍ପନାର ସିଡ଼ିରେ ଏକାବେଳେକେ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଉଠାଇ ନେବାର ଚେଷ୍ଟା କରିଚନ୍ତି । ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ମୁଁ କେବଳ ଏତିକି କହିବି ଯେ ମଣିଷର ସାଧୁତା ବା ଶାଳୀନତା ସେ କେଉଁ ବିଷୟରେ M.A. ପାସ୍ କରିଚି, ତା' ଉପରେ ଆଦୌ ନିର୍ଭର କରେନାହିଁ । କେଉଁ ଯୁକ୍ତିର ସୁଅରେ ଭାସିଯାଇ ଯେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହ ଓଡ଼ିଶାରେ M.A. ପାସ୍ କରିଥିବା ଲୋକ ଅର୍ଥନୀତି, ଇଂରାଜୀ ବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କୌଣସି ବିଷୟରେ M.A. ପାସ୍ କରିଥିବା ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଅଧିକ ଅବିବେକୀ ବା ଅସାଧୁ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ରହିଚି ବୋଲି କହିଚନ୍ତି, ଯେତେ ସହାନୁଭୂତି ସହିତ ବିଚାର କଲେ ମଧ ମୁଁ ତାର କୌଣସି ଠିକଣା ହିଁ ପାଉନାହିଁ । ସଂଯତ ବିଚାରର ଧର୍ମ ଓ ଶୃଙ୍ଖଳା ଭୁଲି ସେ I.A S. ପରୀକ୍ଷାକୁ ଯୋଗ୍ୟତାର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ମାନଦଣ୍ଡ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିଚନ୍ତି । ଆମ ଦେଶରେ I.A.S ପାସ୍ କରିଥିବା ଲୋକେ ସମସ୍ତେ ଯୋଗ୍ୟ ବା ପରିପକ୍ୱ ନୁହନ୍ତି । ଯେତେବେଳେ ଦେଶରେ I.A.S. ପଦର ପ୍ରଚଳନ ନଥିଲା, ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ଏ ଦେଶରେ ଯୋଗ୍ୟ ଲୋକ ଥିଲେ ବୋଲି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହ ବି ନିଶ୍ଚୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ । ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ଖରାପ ଲାଗିଲା ଯେ' ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହ ଆମ ଭାରତବର୍ଷଟାକୁ ଏକ ଅଭିଶପ୍ତ ଦେଶ ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରିବାର ଉତ୍ସାହରେ ପୃଥିବୀରେ ଆଉ କେତେଟା ଦେଶର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ କେତେ ନା କେତେ ଉପରକୁ ଟେକିନେବାର ଅନାବଶ୍ୟକ ପ୍ରୟାସ କରିଚନ୍ତି ।

ଆମ ଦେଶର ଶିକ୍ଷା ଓ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଦୁର୍ଗତିକୁ ପାଠକର ସମକ୍ଷକୁ ଆଣିବାଲାଗି ଅନ୍ୟଦେଶର ଶିକ୍ଷାବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ନାନା ଅତିଶୟୋକ୍ତି ଓ ଭ୍ରମୋକ୍ତିଦ୍ୱାରା ମୋଟା କରି ଦେଖାଇବାର କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକତା ରହୁଚି ବୋଲି ମୁଁ ମନେ କରୁନାହିଁ । ଋଷିଆରେ ଛପା ହୋଇଥିବା ଖଣ୍ଡେ ବହିରୁ ବାକ୍ୟ ଉଦ୍ଧାର କରି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହ ଋଷ ସେକେଣ୍ଡାରି ସ୍କୁଲରେ ସାହିତ୍ୟଚର୍ଚ୍ଚା ଓ ସାହିତ୍ୟ ଅଧ୍ୟୟନର ମାନ ନିରୂପଣ କରି ପକାଇଚନ୍ତି । ଯେଉଁ ଦେଶରେ ବହିଖଣ୍ଡେ ଛପାଇବାକୁ ହେଲେ ସରକାରୀ କର୍ତ୍ତାମାନଙ୍କର ଅନୁମତି ନେବାକୁ ପଡ଼େ, ସରକାରୀ କୁହାମାନି ବହି ନ ଲେଖିଲେ ଯେଉଁଠି ଲେଖକକୁ ସାଇବିରିଆର ନିର୍ବାସନ ଭୋଗ କରିବାକୁ ହୁଏ, ସେ ଦେଶର ବିଦ୍ୟା ଓ ସେ ଦେଶର ସାହିତ୍ୟକୁ କେବଳ ଅବିଦ୍ୟା ଓ ଅସାହିତ୍ୟ ବୋଲି କହିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହଙ୍କ ପରି ଜଣେ ଗୁରୁଜନଙ୍କୁ ଏକଥା ବୁଝାଇବାକୁ ପଡୁଚି ବୋଲି ମୁଁ ବଡ଼ ଦୁଃଖିତ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଦେଶରେ ତାଙ୍କପରି ଲୋକର ବିଚାର ଓ ବିବେଚନାକୁ ମଧ୍ୟ ସହଜ ମୋହର କୁଜ୍ଝଟିକା ଏପରି ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରି ରଖିଚି,

ସେହି ଦେଶରେ ଜ୍ଞାନର ପରିସର ସମୃଦ୍ଧ ହେବା ବିଷୟରେ ମୋର ଭାରି ଆଶଙ୍କା ରହିଚି । ଶ୍ରୀ ମାନସିଂହ ଉଦ୍ଧାର କରିଥିବା ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଅନୁସାରେ କୁଆଡ଼େ ସେକେଣ୍ଡାରି ସ୍କୁଲରେ ପଢୁଥିବା ଋଷିଆର ପିଲା ବିଶ୍ୱସାହିତ୍ୟ ସହିତ ପରିଚିତ ହୋଇଯାଏ । ବିଶ୍ୱସାହିତ୍ୟର କେତେଟା ବହି ଯେ ଋଷିଆର ଲଙ୍କାପୁରୀରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାର ଅନୁମତି ପାଏ, ସେହି ଖବର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହ ରଖିଚନ୍ତି କି ? ସରକାରୀ ଖବରକାଗଜ ଛଡ଼ା ସେଇ ଋଷିଆ ଦେଶର ଓ ବିଦେଶର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, ଶିକ୍ଷା ବା ସାହିତ୍ୟକୁ ସଜାଡ଼ିବାକୁ ହେଲେ ଦେଶରେ ଆଉ ଯାହା ଦରକାର ଥାଉ ପଛକେ, ଏ ସରକାରୀ କଣ୍ଟ୍ରୋଲ ଆଦୌ ଦରକାର ନାହିଁ ବୋଲି ମୁଁ ଦୃଢ଼ଭାବରେ କହିବି ।

ଆମେରିକାର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିବେଶ ମଧ୍ୟ ଗୋଟାସୁଦ୍ଧା ସୁନା ନୁହେଁ । ସେଠି ମଧ୍ୟ ପାଠ ପଢ଼ାଇବା କହିଲେ ସବୁବେଳେ କେବଳ ଜ୍ଞାନ ଆହରଣ କରିବାକୁ ବୁଝାଏ ନାହିଁ । ତରୁଣର ତାରୁଣ୍ୟକୁ ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ନାନାପ୍ରକାରେ ଅନାଦୃତ କରାଯାଏ, ତାକୁ କେବଳ ବାଡ଼େଇ ପିଟି ସାଧ୍ୟ ଓ ଅନୁଗତ କରି ରଖାଯାଏ । ସେଠି ମଧ୍ୟ ମିଥ୍ୟାସମ୍ମାନ, ଅଭିମାନ ଓ ହୀନମନର ନାନାବିଧ ଦୟନୀୟତାରେ ଶିକ୍ଷାଳୟର ଜୀବନ ଜଡ଼ ଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ରହିଥାଏ । Jacques Barzun ଙ୍କର The American Teacher ବହିଟି ପଢ଼ିଲେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହ ଏହାର ପ୍ରମାଣ ପାଇବେ । ଆମେରିକାର କେତେକେତେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ Ghost writing ର ପ୍ରଚଳନ ରହିଚି । ମୁଁ Ph. D ପାଇବି, ତେଣୁ ମୋତେ କୌଣସି ବିଷୟରେ ଏକ ନିବନ୍ଧ ଲେଖିବାକୁ ହେବ । କିନ୍ତୁ ସେଥିଲାଗି ମୋ' ପାଖରେ କେବଳ ଟଙ୍କା ରହିଥିଲେ ହେଲା । ଏହି Ph. D ଲେଖାରେ ସେଠି ଚମତ୍କାର ବ୍ୟବସାୟ ମଧ ଚଳେ । ମୁଁ ଯାଇ ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କ ହାତରେ ଏତେ ଶହ ଟଙ୍କା ଦେଇଆସିବି । ବ୍ୟବସାୟୀ କୌଣସି ବିଶେଷଜ୍ଞଙ୍କଦ୍ୱାରା ମୋର ଆବଶ୍ୟକ ନିବନ୍ଧଟି ଲେଖାଇଦେବ । ବିଶେଷଜ୍ଞ ଟଙ୍କା ପାଇବ । ବ୍ୟବସାୟୀ ମଧ୍ୟ କିଛି ଉପାର୍ଜନ କରିବ ଓ ଏଣେ ନିବନ୍ଧ ଦାଖଲ କରି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ମଧ୍ୟ Ph. D ଉପାଧି ପାଇଯିବ । ଇଂଲଣ୍ଡରେ ପାଠପଢ଼ି ଦେଶକୁ ବାହୁଡ଼ିଥିବା ଆମ ଦେଶର ଅନେକ ଅଧ୍ୟାପକ ଯେଉଁ କେମ୍ବ୍ରିଜ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଶିକ୍ଷାର ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି, ସେହି କେମ୍ବ୍ରିଜ୍ ବିଷୟରେ ଏବେ ଇଂଲଣ୍ଡର ଜଣେ ବିଜ୍ଞ ସମାଲୋଚକ ଶ୍ରୀ Kingsley Amis କଣ ମତ ଦେଇଚନ୍ତି ଶୁଣନ୍ତୁ : "I had thought that, intellectually, Cambridge will be a realswinging town, I thought the dons would have ideas about literature that they would want to exchange. In fact, all they want to talk about is who is getting whose chair." (Sunday

Express, 17.3.63) ଏହି ଉକ୍ତିଟି ଶୁଣି ଆମ ଦେଶର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ଅନେକ ଅଧ୍ୟାପକ ଖୁସି ହେବାଲାଗି ହୁଏତ ଅନେକ କାରଣ ପାଇବେ । କିନ୍ତୁ ବିଦେଶର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ରହିଥିବା କେବଳ ମନ୍ଦ ଗୁଡ଼ାକୁ ଦେଖାଇବା ମୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ । ମୁଁ ଖାଲି ଏତିକି କହିବି ଯେ ବିଲାତ, ଆମେରିକା, ଜର୍ମାନୀ ବା ଋଷିଆ ବିଷୟରେ ମୋହମଣ୍ଡା ଖାଉଥିଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମେ ଆମ ଘରକୁ କଦାପି ସଜାଡ଼ି ପାରିବା ନାହିଁ ।

" ମୋ' ଜାତି ଉଠିବ କେବଳ ଏହି ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗର ଉନ୍ନତି ଦ୍ୱାରା " — ଏପରି କହି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହ କେବଳ ଆପଣା ଭାବପ୍ରବଣତାର ପରିଚୟ ଦେଇଚନ୍ତି । ଜାତି କହିଲେ ଯଦି ଓଡ଼ିଶାର ଦେଢ଼କୋଟି ଲୋକଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ବୁଝାଏ, ତେବେ ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗର (ଭାବଗ୍ରାହୀ ବାବୁଙ୍କ କହିବା ଅନୁସାରେ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗର ବୋଲି କୌଣସି ବିଭାଗ ମଧ୍ୟ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନାହିଁ ।) କେତେଜଣ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ହାତରେ ହିଁ ଏହି ଜାତି ଉଠିବାର ଚାବିକାଠି ରହିଚି ବୋଲି କହିବା କେବଳ ଅନୁପାତହୀନତାର ସୂଚନା ଦେଉନାହିଁ କି ? ଆପଣାର ବିଚାର ସହିତ ଖୁବ୍ ବେଶୀ ଅଭିମାନ ନ ମିଶାଇଲେ କେହି କଦାପି ଏପରି ମୀମାଂସା କରି ବସିବନାହିଁ । ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କୁ ଶ୍ରୀ ମାନସିଂହ ଯାବତ ପ୍ରକାରେ ଗାଳି ଦେଇଚନ୍ତି । ଆଗରୁ ଯେତେ ଉପଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗର ଯେତେ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ଉପରେ ତାଙ୍କର ଆକ୍ରୋଶ ବା ଦ୍ୱେଷ ରହିଥିଲା, ମନରେ ସମସ୍ତ ଅସନ୍ତୋଷ ମିଶାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ସେ ଆଖି ବୁଜି ଗାଳି ଦେଇଚନ୍ତି । କେତେଜଣ ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକ ଇଂରାଜୀ ଓ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟରେ ଅବଗାହିଚନ୍ତି ବୋଲି ସେ ପ୍ରଶ୍ନ କରିଚନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ଓଲଟା ପ୍ରଶ୍ନ କରୁଚି, କେତେଜଣ ଇଂରାଜୀ ଅଧ୍ୟାପକ ଓଡ଼ିଆ ବା ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟରେ ଅବଗାହିଚନ୍ତି ?

ନୂଆ ହୋଇ କଲେଜ ମାଡ଼ୁଥିବା ନିରୀହ ପିଲାଙ୍କୁ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବିଷୟ ରୂପେ ଓଡ଼ିଆ ପଢ଼ିବାରୁ ନିବର୍ତ୍ତାଇଲେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗର ଉନ୍ନତି ହେବ ବୋଲି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହ କିପରି ବିଚାରୁଚନ୍ତି ? ସପତ୍ନୀର ସ୍ୱାମୀସୁଖ ଛଡ଼ାଇନେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସ୍ୱାମୀର ମୃତ୍ୟୁକାମନା କରିବାର ଯୁକ୍ତି ପରି ଏହି ଯୁକ୍ତି ପ୍ରକୃତରେ ବଡ଼ ଦୟନୀୟ ନୁହେଁ କି ? ସମ୍ବଲପୁର କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଥିଲାବେଳେ ଓଡ଼ିଆ ପଢ଼ିବା ବିଷୟରେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ନିରୁତ୍ସାହିତ କରି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହ କୌଣସି କୀର୍ତ୍ତି ଅର୍ଜନ କରିଚନ୍ତି ବୋଲି ମୁଁ ଆଦୌ ବିଚାର କରି ପାରୁନାହିଁ । ଏପରି କରିବା ଦ୍ୱାରା ସେ ନିଜ ଅଧିକାରର ଅପବ୍ୟବହାର ହିଁ କରିଚନ୍ତି ଓ ଆପଣା ଦାୟିତ୍ୱରେ ତ୍ରୁଟି ଦେଖାଇଚନ୍ତି । ପିଲାଙ୍କୁ ନ ହୁଡ଼ାଇ ଯଦି ସେ ଆପଣାର ସହକର୍ମୀ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଧ୍ୟାପନାର ଏକ ଉଚ୍ଚତର ମାନଲାଗି ଆଗ୍ରହ ସୃଷ୍ଟି କରି ପାରିଥାନ୍ତେ, ତେବେ ସେ ଜଣେ ଯୋଗ୍ୟତର ଅଧ୍ୟକ୍ଷର ପରିଚୟ

ଦେଇଥାନ୍ତେ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହଙ୍କର ମନେଥିବ, ସେହି ସମ୍ବଲପୁର କଲେଜର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଥିଲାବେଳେ ସେ ଥରେ ମୋତେ ମଧ୍ୟ କଲେଜର ଓଡ଼ିଆ ପିଲାଙ୍କୁ ଇଂରାଜୀରେ ବକ୍ତୃତା ଦେବାଲାଗି ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଥିଲେ । ଭାରତର କୌଣସି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ବାଧ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ହୋଇଥିଲେ ମୁଁ ସେଦିନ ତାଙ୍କ ଶିକ୍ଷାରେ ପଡ଼ି ହୁଏତ ଓଡ଼ିଆ ପିଲାଙ୍କୁ ଇଂରାଜୀ ବକ୍ତୃତାରେ ଅବାକ୍ କରିବାର ଅସ୍ୱାଭାବିକ ଆଚରଣ କରିଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର ଶାନ୍ତିନିକେତନରୁ ଶିଖିଥିବା ମୋର ଦୁଷ୍ଟ ବୁଦ୍ଧି ହିଁ ସେଦିନ ମୋତେ ମୋର ବିବେକ ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ସକାଶେ ଭାରି ବଳ ଦେଇଥିଲା ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହ ଯେଉଁ କାରଣରୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗକୁ ଗାଳି ଦିଅନ୍ତୁ ପଛକେ, ତାଙ୍କର ଅସନ୍ତୋଷ ସାଧାରଣତଃ ଆମ ଦେଶର ଶିକ୍ଷାବ୍ୟବସ୍ଥା ଉପରେ, ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଭାବଗ୍ରାହୀ ବାବୁ ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ ତରଫରୁ ବା ଅନ୍ୟ ଯେଉଁ କାରଣରୁ ଏହି ଗାଳିର ଉତ୍ତରରେ ଓଲଟଗାଳି ଦେଇଥାନ୍ତୁ ପଛକେ, ମୋତେ ତଥାପି କହିବାକୁ ପଡୁଚି ଯେ ସେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହଙ୍କର ଲେଖା ଭିତରେ ରହିଥିବା ଗଭୀରତର ଯୁକ୍ତିଗୁଡ଼ିକୁ ଧରିପାରି ନାହାନ୍ତି । ପ୍ରବନ୍ଧ ତିନୋଟିରୁ ଏକାଧିକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଇ ମୁଁ ଏକଥା କହିପାରିବି । '' ପାଠ କଣ କେବଳ ଡିଗ୍ରୀ ? କେବଳ ଜୀବିକାର ଉପାୟ ମାତ୍ର ? ତାହା କଣ ଅଧିକାରୀର ଚିତ୍ତ ଓ ଆତ୍ମାକୁ ଗଢ଼େନା ବା ପ୍ରଭାବିତ କରେନା ? ତେବେ ଏ କି ପାଠ ? ଏ କି ଜ୍ଞାନ ? କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆ କହ ବା ଯେକୌଣସି ଜ୍ଞାନବିଭାଗ କହ, ଆଜି ଏ ଦେଶରେ ବିଦ୍ୟାର ସାମଗ୍ରିକ ଅଧଃପତନର କାରଣ କ'ଣ ?'' — ଏହି ପ୍ରଶ୍ନଟି ପଚାରି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହ ଆମର ଏଠି ପ୍ରଚଳିତ ଅସାଧୁ ପରୀକ୍ଷାର ଚର୍ଚ୍ଚା କରିଚନ୍ତି । ଆମ ଦେଶରେ ଅଧ୍ୟାପକ ମାନଙ୍କ ଠାରେ ଜାତି ଓ ଦେଶର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଚରମ ବ୍ୟର୍ଥତା ପ୍ରମାଣିତ କରୁଚି ବୋଲି ସେ କହିଚନ୍ତି । ସମଗ୍ର ଭାବରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ଶିକ୍ଷାର ସମୀକ୍ଷା ନ କରି କେବଳ ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗକୁ ଗାଳି ଦେଇ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଦୋଷାଦୋଷର ଆରୋପ କରି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହ ଆପଣା ପ୍ରବନ୍ଧଟିର ଗୁରୁତ୍ୱକୁ ଉଣା କରି ଦେଇଚନ୍ତି । କେବଳ ମୁଁ କାହିଁକି , ଓଡ଼ିଶାର ଯେକୌଣସି ଶିକ୍ଷକ ତାଙ୍କଠାରୁ ଅନେକ ବେଶୀ ଆଶା କରିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱାଭାବିକ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହ ବନ୍ଧୁମୁଖରେ ଯେଉଁ କଥାପଦକ କୁହାଇଚନ୍ତି, ତାହାହିଁ ହେଉଚି ଆମ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ବିଷୟରେ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ସତକଥା । ଏହି କଥାପଦକ ହେଉଚି ; '' ଏକଥା କଣ କେବଳ ଓଡ଼ିଆରେ ? ଏହା ଯେ ଆଜି ସବୁ ବିଭାଗରେ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ।'' ପଦପୂରଣ କରି ମୁଁ କହିବି ଏ ଯେ କେବଳ ଏକ ଖଜୁରୀଗଛ, — ମୂଳରୁ ପାହାଚ ପାହାଚ !

କିନ୍ତୁ ବିଲେଇ ବେକରେ ଘଣ୍ଟି ବାନ୍ଧିପାରିବ କିଏ ? କୁ-ଶିକ୍ଷା କହ ବା କୁ-ପଦ୍ଧତି କହ, ଆମ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ଅନର୍ଥ ସବୁର ପ୍ରତୀକ ହୋଇ ରହିଚି, ଏଠାରେ

ମୁଁ ତାହାକୁ ହିଁ ବିଲେଇ ବୋଲି କହୁଚି । ଏଇ ବିଲେଇର ବେକରେ କିଏ ଘଣ୍ଟି ବାନ୍ଧିପାରିବ ? ଗୋଟିଏ ବିଭାଗ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିଭାଗ ସହିତ ସପତ୍ନୀ-ବିବାଦ ଲଗାଇଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହା ସେମାନଙ୍କୁ ହୁଏତ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର ଭଲ ଲାଗୁଥିବ ସତ, ମାତ୍ର ଘଣ୍ଟି ବନ୍ଧାହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । କଥାବଳୀରେ ପଢୁଥିଲି, ବିଲେଇ ବେକରେ ଘଣ୍ଟି ବାନ୍ଧିବା ଲାଗି ମୂଷାମାନେ ଅନ୍ତତଃ ଏକାଠି ବସି ଏକତାକୁ ମଧ୍ୟ ବିଚାର କରିବାର ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛନ୍ତି ? ଆମ ଦରିଦ୍ର ଦେଶରେ ସେମାନେ ସାଆନ୍ତର ଆସ୍ଥାନରେ ବସିଚନ୍ତି । ଦେଶର ଶତକଡ଼ା ଜଣେ ଲୋକକୁ ବୁଝାଉ ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେଇମାନେ ହିଁ ଦେଶର ସାହିତ୍ୟ, ସଂସ୍କୃତି, ସଭା ଓ ପରିଷଦମାନ ମାଡ଼ିବସିଚନ୍ତି । କେତେ ଚଟୁର ଖୋସାମତି କରି ସେଇମାନେ ଶାସକର ଅନୁଗ୍ରହ ଲାଭ କରୁଚନ୍ତି । ଶାସକଦ୍ୱାରା ଆୟୋଜିତ କେତେ ସୁଧୀସଭାରେ ଟିକିଏ ବସିପାରିବାକୁ ସେମାନେ ଆପଣା କର୍ମଜୀବନର ଚରମ ସାର୍ଥକତା ବୋଲି ବିଚାରୁଚନ୍ତି ଏହି ଦେଶରେ କୋଉ ଯୁଗରେ ସିନା ରାଜା ଦଶରଥଙ୍କୁ ଗୁରୁ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କର ବୋଲ ମାନିବାକୁ ପଡୁଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଆମର ଏ ଯୁଗରେ ଭାରତବର୍ଷରେ ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ଗୁରୁମାନେ ସକଳପ୍ରକାର ଠକ ରୀତିର ଆଚରଣ କରି ଶାସକର ଆଶୀର୍ବାଦ ପାଇବାଲାଗି ବଡ଼ ଆତୁରଭାବେ ଏଣେ ତେଣେ ହେବାରେ ଲାଗିଚନ୍ତି । ସାନ ଅଧ୍ୟାପକ ବଡ଼ ଅଧ୍ୟାପକକୁ ଡରୁଚି । ତେଣୁ ଆପଣାର ଜ୍ଞାନ ବଢ଼ାଇବା ଅପେକ୍ଷା ସେ ଉପର ପାହିଆରେ ଅଧିକ ଦରମା ପାଉଥିବା 'ବଡ଼ ମୁଣ୍ଡ'କୁ ତୁଷ୍ଟ କରି ରଖିବାକୁ ହିଁ ନିଜର ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରୁଚି । ଉପରେ ଜବର ହୋଇ ବସିଥିବା 'ବଡ଼ ମୁଣ୍ଡ' ସାନମାନଙ୍କୁ ଚଳାଇବାର ଧନ୍ଦାରେ ପଡ଼ି କେବେ କେତେବର୍ଷ ତଳେ ପଢ଼ିଥିବା ପାଠ ଗୁଡ଼ାକୁ ଭୁଲି ସାରିଲାଣି । ତେଣୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଭିତରେ ସେ ଆପଣାର ସାନ ରାଜ୍ୟଟିକୁ ଜବରକରି ରଖିବାକୁ ରାଜନୀତି ଅଭ୍ୟାସ କରିବା ମଧ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କଲାଣି । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ କିଏ କାହାକୁ ପ୍ରେରଣା ଦେବ ? କିଏ କାହାକୁ ବାଟ ଦେଖାଇବ ? ପୁଣି ଦେଶର ତରୁଣ ଲାଗି ଶିକ୍ଷାର ବାତାବରଣ ମଧ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିବ କିଏ ? ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହ କୌଣସି କାରଣରୁ ଆଇ.ଏ.ଏସ୍. ପରୀକ୍ଷାକୁ ଶିକ୍ଷିତ ହେବାର ଏକ ମାନଦଣ୍ଡ ବୋଲି ମାନିଚନ୍ତି । ଆମ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ହୁଏତ ଏପରି ଅଧ୍ୟାପକ ଅନେକ ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ଆଇ. ଏ. ଏସ୍, ଲାଗି ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ନ ପାରିବାରୁ ମନେମନେ ଏକ ଗ୍ଲାନିର ବିଦାରଣ ବହନ କରି କଲେଜମାନଙ୍କର ପାଠ ପଢ଼ାଇବାକୁ ଆସିଚନ୍ତି । ବୟସ ଥିଲେ ଆଜି ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହ ଆଇ. ଏ. ଏସ୍, ପରୀକ୍ଷାରେ ବସିବାଲାଗି ମନ ବଳାଉଥାନ୍ତେ କି ନାହିଁ, ମୁଁ ସେ କଥା କହି ପାରିବି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଆଇ.ଏ. ଏସ୍. ପରୀକ୍ଷାକୁ 'ଜ୍ଞାନଦୀପ୍ତ' ହେବାର ପରିମାପକ ବୋଲି ମାନି ସେ ଶିକ୍ଷାଳୟର ରୀତିକୁ ବଡ଼ ବିଡ଼ମ୍ବିତ କରି ପକାଇଚନ୍ତି । ଯେଉଁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଠିକ୍ ତାଙ୍କପରି ଅଧିକାଂଶ ଅଧ୍ୟାପକ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ବିଚାର

କରୁଥିବେ,ସେଠାରେ କେଉଁ ଜ୍ଞାନର କିପରି ଅଭିବୃଦ୍ଧି ହୋଇପାରିବ ? ଆଇ. ଏ.ଏସ୍. ହେଉଚି, ଅଧିକ ଟଙ୍କା ଓ ଅଧିକ କ୍ଷମତାର ପ୍ରତୀକ । ଆମ ଦେଶର ପାଠପଢ଼ୁଆ ସମାଜରେ ଅଧିକ ଖାତିରିର ପ୍ରତୀକ । ଏଠି ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ଅଧ୍ୟାପନାର ପାହ୍ୟାଚ ଅନେକ ପଛରେ, ଅନେକ ତଳେ ।

ସମାଜଶାସ୍ତ୍ରବିତ୍ Durkheim ଶିକ୍ଷକ ବା ଅଧ୍ୟାପକକୁ ଏକ ମିଶନାରି ସହିତ ତୁଳନା କରିଚନ୍ତି । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ଶିକ୍ଷକ ସତ୍ୟର ଆଦର୍ଶକୁ ଧରି ରଖିବ, ସେମାନଙ୍କୁ ବାଟ ବତାଇବ, ସତ୍‌ଜ୍ଞାନ-ପଥରେ ବ୍ରତୀ କରାଇବ । ଆମ ଏଯୁଗରେ ଶିକ୍ଷକ କିମ୍ବା ଅଧ୍ୟାପକ କେବଳ ମିଶନାରି ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଚଳିବନାହିଁ । ସ୍ୱୟଂ ଅଧ୍ୟାପକକୁ ମଧ୍ୟ ସତ୍ ପଥର ସନ୍ଧାନ କରି ବାହାରିବାକୁ ପଡ଼ିବ, ସେ ଛାତ୍ର ମାନଙ୍କୁ ଏହି ସନ୍ଧାନର ଅଭିଜ୍ଞତାଗୁଡ଼ିକୁହିଁ କହିବ ଓ ତଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କୁ ଅଧିକ ସନ୍ଧାନର ପ୍ରେରଣା ଦେବ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କଲେ ଆଜି ଅସଲ ଅଧ୍ୟାପକକୁ ଅସଲ ଛାତ୍ର ବି ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । David Riesman ଙ୍କ କହିବାପରି ଏବର ଅଧ୍ୟାପକ ଆପଣା ଜ୍ଞାନାନ୍ୱେଷଣରେ ଆପଣାକୁ ଯେତିକି ସାର୍ଥକ ଭାବରେ ସମର୍ପଣ କରିଦେଇ ପାରିବ, ଅଧାପକ ହିସାବରେ ସେ ସେତିକି ପରିମାଣରେ ଆପଣାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ କରିପାରିବ । ସେ ସେତିକି ପରିମାଣରେ ହିଁ ଛାତ୍ରଭିତରେ ସୁପ୍ତ ହୋଇ ରହିଥିବା ମେଧା, ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଓ ଉତ୍କର୍ଷ- ସମ୍ଭାବନାଗୁଡ଼ିକୁ ଜାଗ୍ରତ କରିପାରିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହ ଓ ଶ୍ରୀଭାବଗ୍ରାହୀବାବୁ ଉଭୟେ କହନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଧ୍ୟାପକ-ପଦବାଚ୍ୟ କେତେଜଣ ଅଧ୍ୟାପକ ଅଛନ୍ତି ? ସେଇମାନେ ହିଁ ବିଚାରକରି କହନ୍ତୁ କେବଳ ଏ ସାହି ସେ ସାହି ଭିତରେ ଗାଳି ଦିଆଦେଇ ହେଲେ କଣ ସେମାନେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଏହି ଅଭାବକୁ ପୂରଣ କରି ପାରିବେ ? କେବଳ ଆତ୍ମରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ, ପରର ଘାଆକୁ ଉଖାରି ଆପଣା ଘାଆ ବିଷୟରେ ଟିକିଏ ଉଆସ ଅନୁଭବ କରିବାର ଅସଦର ବୃତ୍ତି ଅବଲମ୍ବନ କଲେ ସେମାନେ କଣ ବିଲେଇ ବେକରେ ଘଣ୍ଟି ବାନ୍ଧିପାରିବେ ? ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଜଉମୁଦ ଭିତରେ ରହି ବଡ଼ ବଡ଼ ଶବ୍ଦରେ ଛୋଟ କଥା କହିବାର ମାର୍ଗ ଅନୁସରଣ କଲେ କଣ ସେମାନେ ଓଡ଼ିଶାର ତରୁଣ ସମାଜକୁ ବାଟ ଦେଖାଇ ପାରିବେ ?

ଏବେ ଇଂରାଜୀରେ The Hidden Remnant [Routledge and Kegan Paul, London, 1962] ବୋଲି ଖଣ୍ଡେ ବହି ବାହାରିଚି । ଲେଖକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ Gerald Sykes ଜଣେ ସାମ୍ବାଦିକ, ଯଥାର୍ଥରେ ଆଧୁନିକ ଜୀବନସ୍ୱାଦର ସମୀକ୍ଷକ । ଆଧୁନିକ ଜୀବନଶାସ୍ତ୍ରରେ କେଉଁଠି କେତେ ଜୀବନପ୍ରେରଣା ରହିଚି, ସେ ତାହାରି ଆଲୋଚନା କରିଚନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ଯୁଗ ଭାଙ୍ଗି ପଡୁଥିବା ବେଳେ ଯୁଗର ରକ୍ଷା କିଏ କରେ,

ଅର୍ଥାତ୍ ନୂତନ ଯୁଗର ଅଙ୍କୁରୋଦ୍‌ଗମ କାହା ଦ୍ୱାରା ହୁଏ ? ଶ୍ରୀ ସାଇକ୍‌ସ୍‌ଙ୍କ ଅନୁମାନ ଅନୁସାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯୁଗର ଯେଉଁମାନେ ଯୁଗାୟତନର ସକଳ ପ୍ରସାମନ (Conditioning) ସତ୍ତ୍ୱେ ତଥାପି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମଣିଷପରି ବଞ୍ଚିବାର ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ରଖିଥାନ୍ତି ଓ ଜୀବନକୁ ଏକ ସମଗ୍ର ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖି ପାରିବାର ସାହସ ଅର୍ଜନ କରଥାନ୍ତି, ଯୁଗସଂସ୍କାର ଅର୍ଥାତ୍ ଯୁଗସୃଷ୍ଟିରେ ସେଇମାନେ ନିମିତ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କୁ ଲେଖକ (Hidden Remnant) ବା ସଂଗୁପ୍ତ ଅବଶେଷ ବୋଲି କହିଚନ୍ତି । ଏମାନେ ସଂଗୁପ୍ତ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି, କୌଣସି କୋଳାହଳ ନ କରି ଏମାନେ ସଂସାରର ଜ୍ଞାନ, ଭକ୍ତି ଓ କର୍ମକୁ ଏକ ସମଗ୍ର ଏବଂ ସୁସ୍ଥ ଦ୍ୟୋତନା ଦେବାଲାଗି ଚେଷ୍ଟା କରୁଥାନ୍ତି । ଖୁଆଡ଼ ବାହାରେ ଏମାନେ ଅପାଂକ୍ତେୟ ଅବଶେଷ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି । ଏଯୁଗର ପଙ୍କରୁ ଏହିମାନେ ଆଗାମୀ ଯୁଗର ପଦ୍ମନାଡ଼ ହୋଇ ବାହାରନ୍ତି । ଏହିପରି ଭାବରେ ଯୁଗ ବଦଳିଯାଏ, ଯୁଗର ରକ୍ଷା ହୁଏ । ତେଣୁ ସଂଗୁପ୍ତ ଅବଶେଷମାନଙ୍କୁ ଆମେ ଯୁଗ ରକ୍ଷାକାରୀ ଅବଶେଷ (Saving Remnant) ବୋଲି ମଧ୍ୟ କହିପାରିବା ।

ଓଡ଼ିଶାର ବା ସମଗ୍ରତଃ ଆମ ଭାରତବର୍ଷର ଶିକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ରରେ ଆଜି Saving Remnant ହୋଇ ବାହାରିବାକୁ କିଏ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି ? କେଉଁ ନିର୍ଭୟ ଅଧ୍ୟାପକ ଆଜି ତଥାପି ବଞ୍ଚି ରହିବାକୁ ଭଲ ପାଇ ବାହାରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି ? ସିନେଟ୍ ସଭାରେ ଖାଲି ପ୍ରସ୍ତାବ ପାସ୍ କଲେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ବଦଳିବ ନାହିଁ । କୌଣସି ପ୍ରକାର କଳି ଲଗାଇଦେଲେ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରମାଦ ତୁଟିବ ନାହିଁ । ଦରମା ବଢ଼ିଲେ ବା ନୂଆ ପାଟଳିପୁତ୍ରରେ ନୂଆ ବିହାର ବସିଲେ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦୂର ହେବନାହିଁ । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଯେଉଁ ଅଧ୍ୟାପକ ନିଜକୁ ଏହି Remant ପରି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବ, କେବଳ ସେଇ ସକଳ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଲାଗି ପ୍ରଥମ ପଥର ପକାଇବ । Sykes ଙ୍କ କହିବା ଅନୁସାରେ : A Remnant will not be produced by 'conditions' but by precise self-study and ancient religious methods of self-reliance brought up-to-date... Vulnerability is a predominant trait of the Reminant. It is indeed the beginning of wisdom and of knowledge with grace. A member of the Remnant listens.He is ready to see with the 'innocent eye'. He is open to new experience. If he is a man of action, he is ready for thought. If he is a man of thought, he is ready for action. All this means that he is willing to be wounded... He faces his own evil... He accepts the pain of continual self-transcendence.

ଏହି ଉକ୍ତିଗୁଡ଼ିକର ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ କରିବା ଲାଗି ମୁଁ କୌଣସି ଚେଷ୍ଟା କରିବି ନାହିଁ । ଶିକ୍ଷା ଓ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତା କରୁଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ସ୍ଥିର ହୋଇ ଏହି ଉକ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ବିଷୟରେ ଭାବିବାଲାଗି ମୁଁ ଅନୁରୋଧ କରିବି । ଶିକ୍ଷାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିବାକୁ ହେଲେ ଆମକୁ ଏଗୁଡ଼ିକର ସମ୍ୟକ୍ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଏଥିଲାଗି ଅନେକ ଆଘାତ ସହିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଅନେକ ଭୁଲ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଭୁଲକୁ ଲୁଚାଇ ରଖିବା କୌଣସି ସ୍ୱାଧୀନ ମଣିଷର ଧର୍ମ ନୁହେଁ । ବଡ଼ କୋଠାଘରେ ବା ବାବୁଗିରିର ଆଡ଼ମ୍ବର ଭିତରେ ଆମେ ସବୁଦିନ ଲାଗି ଆମ ଶୂନ୍ୟତାଗୁଡ଼ାକୁ ଲୁଚାଇ ରଖି ପାରିବାନାହିଁ । ଆପଣାର ଜୀବନକୁ ଦୃଢ଼ମୂଳ କରିବାକୁ ହେଲେ ଆମକୁ ହିଁ ଆମ ସମାଜ ଓ ଶିକ୍ଷାର ମୂଳକୁ ଦୃଢ଼ କରିବା ଲାଗି ବ୍ରତୀ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସେହି Sykes ଙ୍କ ଭାଷାରେ କହିବାକୁ ଗଲେ : Unless a man is born at variance with his society, he will never understand it. Unless he later consents to serve it, he will never take root.

— ଏପ୍ରିଲ, ୧୯୬୩

❖

ରୁଷସାହିତ୍ୟରେ ସବୁଜତମ ପରମ୍ପରା

୧୯୬୦ ମସିହା ମଇ ମାସ ୩୧ ତାରିଖରେ ରୁଷିଆର ବୋରିସ୍ ପାସ୍ତରନାକ ଦେହତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ଆଜି ତାହାର ଠିକ୍ ତିନିବର୍ଷ ପୂରିଗଲା । ୧୯୫୮ ମସିହାରେ ତାଙ୍କ ନାମରେ ସାହିତ୍ୟରେ ନୋବେଲ ପୁରସ୍କାର ଘୋଷିତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଇଉରୋପର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶରେ ସେ ରୁଷିଆର ଜଣେ ଅଗ୍ରଗଣ୍ୟ କବି ହିସାବରେ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ହୋଇ ସାରିଥିଲେ ହେଁ ଆମ ଦେଶରେ ପ୍ରାୟ ଅପରିଚିତ ଥିଲେ ବୋଲି କହିବାକୁ ହେବ । ୧୯୫୮ ମସିହା ଦଶହରା ଛୁଟିରେ ଦିନେ ହଠାତ୍ ପାସ୍ତରନାକ୍‌ଙ୍କର ଉପନ୍ୟାସ 'ଡାକ୍ତର ଜିଭାଗୋ' ମୋର ହାବୁଡ଼ରେ ପଡ଼ିଗଲା । ବହି ଦରପଢ଼ା ହୋଇଛି, ହଠାତ୍ ରେଡ଼ିଓରୁ ଦିନେ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଲି ଯେ ସୁଇଡ଼େନର ନୋବେଲ କମିଟି ପାସ୍ତରନାକ୍‌ଙ୍କ ନାମରେ ହିଁ ସାହିତ୍ୟର ପୁରସ୍କାରଟି ଘୋଷଣା କରିଚନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ଲେଖକଙ୍କ ବିଷୟରେ ଯାବତୀୟ ସମ୍ବାଦ ମୋତେ ଅସମ୍ଭବ ପରି ମନେ ହେଉଥିଲା । ରୁଷିଆରେ ଏକଛତ୍ର ଶାସନର ନିବୁଜଘରେ ବସି କୌଣସି ଲେଖକ ଯେ ଏପରି ଏକ ଉପନ୍ୟାସ-ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖିପାରେ, ଚାଳିଶ ବର୍ଷକାଳ ନାନା ପ୍ରକାର କଟକଣା ଓ କଟୁଆଖି ଭିତରେ ପ୍ରତିପାଳିତ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ତଥାପି ଯେ କୌଣସି ଲେଖକ ଶାନ୍ତି, ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ମଣିଷ ଜୀବନର ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦତା ଉପରେ ଏପରି ପ୍ରଗାଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ରଖିପାରେ, ସେକଥା ମୋତେ ସେତେବେଳେ ବଡ଼ ଅବିଶ୍ୱାସ ପରି ମନେ ହେଉଥିଲା । ଆକସ୍ମିକ ଭାବରେ ହୁଏତ ରୁଷିଆର ହଜାରଜଣ ଲେଖକଙ୍କ ଭିତରେ ଜଣେ ପାସ୍ତରନାକ୍ ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରନ୍ତି । ସେଦିନ ମୁଁ ଏହିପରି ଏକ ଅନୁମାନକୁ ପତିତ ସତ୍ୟ ବୋଲି ଧରିନେଇ ମୋର ଜିଜ୍ଞାସୁ ମନକୁ ବୋଧ ଦେବାକୁ ଯାଇଥିଲି । ସେହିଦିନଠାରୁ ରୁଷିଆର ସାହିତ୍ୟ ବିଷୟରେ ମୋର ଜିଜ୍ଞାସା ଓ ଆଗ୍ରହ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ବିଗତ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ରୁଷିଆରେ ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୁଁ ଯୋଉଠି ଯାହା ପଢ଼ିବାକୁ ପାଇଚି, ତାହା ପଢ଼ିଚି । ଆଜି ପାସ୍ତରନାକ୍‌ଙ୍କର ଦେହତ୍ୟାଗର ତିନିବର୍ଷ ପରେ କହିବାକୁ ମନ ହେଉଚି ଯେ ତାଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ରୁଷୀୟ ସାହିତ୍ୟର ଆଧୁନିକ ଇତିହାସରେ ଆଦୌ ଏକ ଆକସ୍ମିକ ଘଟଣା ନୁହେଁ ।

ଜର୍ମାନୀରେ ହିଟଲର୍-ରାଜତ୍ୱର ଦୀର୍ଘ ପନ୍ଦର ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ବାହାରେ ଥିବାଲୋକେ ଆମେ ଭାବୁଥିଲୁ, ହୁଏତ ଜର୍ମାନୀଦେଶ ଗୋଟାକ ଯାକ ହିଟ୍‌ଲର ପଛରେ ଅଛି ବା ହିଟ୍‌ଲର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଆପଣା ପ୍ରଚାର ଓ ଭୟ ଦ୍ୱାରା କାବୁକରି ରଖିଚି। ସେତେବେଳର ତ୍ରାସଶାସିତ ଓ ଆଦର୍ଶ ଜର୍ଜର ଦେଶ ଜର୍ମାନୀ ବିଷୟରେ ସତକଥା ଜାଣିବା ମଧ୍ୟ ବାହାର ଲୋକଙ୍କର ସାଧ୍ୟ ବାହାରେ ଥିଲା। କିନ୍ତୁ ନାତ୍‌ସି ଶାସନର ଶୀତକାଳ ପରେ ଆଜି ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ସବୁକଥା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜାଣିବାକୁ ମିଳୁଚି। ହିଟଲର ଗାଦୀରେ ବସିବା ଦିନଠାରୁ ଯେ ଜର୍ମାନୀରେ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଲୋକ ଜୀବନକୁ ବିପନ୍ନ କରି ଏକଛତ୍ର-ଶାସନର ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରତିନିଧି-ସଂଗ୍ରାମ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ,ଆଜି ଇତିହାସ ଭାବରେ ସେସବୁ ପଦାକୁ ପ୍ରକାଶ ପାଉଚି। କେତେ ଛାତ୍ର ପାଠପଢ଼ା ଛାଡ଼ି ବେଆଇନ୍ ପ୍ରଚାରପତ୍ର ବାଣ୍ଟିଥିଲେ, କେତେ କବି ଓ ଲେଖକ ସାହସର ସହିତ ଆପଣାର ପ୍ରତିବାଦ ଜଣାଇଥିଲେ। କେତେ ଶିକ୍ଷକ ପିଲାଙ୍କୁ ପାଠ ପଢ଼ାଇବା ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟ ବାଟରେ ଦୁଃଶାସନର ପ୍ରତିରୋଧ କରି ବାହାରିଥିଲେ। ଫଳତଃ ସେମାନଙ୍କୁ ହଜାର ହଜାର ସଂଖ୍ୟାରେ ପ୍ରାଣବଳି ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା। ସେତେବେଳେ ବାହାରେ ଥାଇ ଏସବୁ ଜାଣିବାଲାଗି କାହାରି ଜୁ' ନ ଥିଲା। ଜର୍ମାନୀ ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ସେତେବେଳେ ଅନେକଲୋକ ଏ କଥା ଜାଣି ନ ଥିଲେ। ଠିକ୍ ସେହିପରି ରୁଷିଆରେ ଏକ କ୍ରୁର ଆଦର୍ଶବାଦୀ ଏକଛତ୍ର ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବାପରେ ସେଦେଶରେ ପ୍ରକୃତରେ କୋଉଠି କଣ ଘଟିଚି ବା ଘଟୁଚି ସେ କଥା ଜାଣିବାଲାଗି ଆମର ଖୁବ୍‌ବେଶୀ ସମ୍ଭାବନା ନାହିଁ। ରୁଷିଆ ଦେଶର ଚାରିପାଖରେ ଲୁହାବାଡ଼ ବସି ଚାଳିଶ ବର୍ଷ ହେଲା ନୂତନ ସମାଜର ଯୋଜନାମାନ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରାଯାଉଚି। ସଂସାର ସହିତ ଏହି ଦେଶର ଖୁବ୍ ବେଶୀ ମାନସିକ ସରବରାହ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ। ଯେଉଁଦିନ ରୁଷିଆ ଓ ସଂସାର ଭିତରେ ପଡ଼ିଥିବା ଏହି ଭେଦ ଉଠିଯିବ, ସେଦିନ ଯାଇ ଆମେ ଗତ ଚାଳିଶି ବର୍ଷର ଅନେକ ଅଦ୍ୟାପି-ଅଜ୍ଞାତ ଇତିହାସ ଜାଣିବାକୁ ପାଇବା। ବୋଧହୁଏ ଆମକୁ ବିଶେଷତଃ ଏହି ଯୁଗଟିର ସାହିତ୍ୟିକ ଇତିହାସ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ବିସ୍ମିତ କରିବ। ସରକାରଙ୍କର ବୋଲ ମାନି ସେ ଦେଶରେ ଅନେକ ସାହିତ୍ୟିକ ସୁନାପୁଅ ପରି ମଣିଷଙ୍କ ଲାଗି ଶୁଆପାଠ ଲେଖିଚନ୍ତି; ସେଇମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଶିରିପା ବନ୍ଧାହୋଇଚି, ବାବୁ ଘରର ବିଶ୍ୱସ୍ତ ଭୃତ୍ୟ ପରି ଆମେ ବାହାରୁ ସେହିମାନଙ୍କୁ ହିଁ ଜାଣିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଚୁ। କିନ୍ତୁ ଏମାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ରୁଷିଆରେ ଆହୁରି ଅନେକ ସାହିତ୍ୟିକ ମଧ୍ୟ ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ଶାସନର ପ୍ରରୋଚନାରେ ପଡ଼ି ନୁହେଁ , ସାହିତ୍ୟ ଓ ସତ୍ୟସାଧନାର ପ୍ରେରଣାରେହିଁ ସାହିତ୍ୟ ଲେଖିଚନ୍ତି। ସ୍ୱୀକୃତ ସୁଧୀସଭାମାନଙ୍କରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଉଠାଇ ନିଆଯାଇଚି, ସେମାନଙ୍କୁ ନାନାପ୍ରକାରେ ଶାସ୍ତି ସହିବାକୁ ପଡ଼ିଚି, ସାଇବିରିଆର ନିର୍ବାସନ ଭୋଗି ହୁଏତ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରାଣ ଯାଇଚି। ଦିନ ଆସିବ, ଯେତେବେଳେ ଏମାନଙ୍କର

କାହାଣୀ ମଧ୍ୟ ଆମେ ଜାଣିବାକୁ ପାଇବା । ଶାସନଶାଳାର ଅନ୍ଧାର ଭିତରେ ଲୁହାପିଟା ହୋଇ ମଣିଷକୁ ବରାବର ଅନୁରୂପ କରି ଗଢ଼ିବାର ଅମାନୁଷିକ କାରିଗରୀ ଲାଗିରହିଥିବା ବେଳେ ତଥାପି ଯେଉଁମାନେ ରୁଷିଆରେ ମାନବିକତା ଓ ବିବେକର ଦୀପଜାଳି ରଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ଆସିଚନ୍ତି, ଆମେ ଦିନେ ସେମାନଙ୍କ ପରିଚୟ ମଧ୍ୟ ପାଇପାରିବା । ବୋରିସ୍ ପାଷ୍ଟରନାକ୍ ଏମାନଙ୍କ ଭିତରୁ କେବଳ ଜଣେ ମାତ୍ର ।

ପାଷ୍ଟରନାକ୍‌ଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଖବର ରୁଷିଆର କୌଣସି ବଡ଼ ଖବରକାଗଜରେ ବାହାରି ନଥିଲା । କେବଳ ଏକ ସାହିତ୍ୟ-ପତ୍ରିକାରେ ମାତ୍ର ତିନିଧାଡ଼ିରେ ଏହି ସମ୍ବାଦ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ତେଣୁ ତାଙ୍କର ଶବକୁ କେଉଁଦିନ ସମାଧି ଦିଆଯିବ, ଏହି ସମ୍ବାଦପତ୍ର ମଧ୍ୟ ଅନେକଙ୍କୁ ଜଣା ନଥିଲା । ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସରକାରୀ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଏବଂ ସାହିତ୍ୟସଂସ୍ଥାମାନେ ତାଙ୍କର ନାମ ଉପରେ କେବଳ ବିଷୋଦ୍‌ଗାରଣ ହିଁ କରିଥିଲେ । ତଥାପି ତାଙ୍କର ଶବ ସମାଧିସ୍ଥ ହେବାଦିନ ସେଠାରେ ଅନ୍ୟୁନ ପନ୍ଦରଶହ ଲୋକ ସମବେତ ହୋଇଥିଲେ । ସ୍ୱର୍ଗତଃ ଲେଖକ ଓ କବିଙ୍କର ଆତ୍ମାକୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଜ୍ଞାପନ କରିବାକୁ ଆସିଥିବା ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କୃଷକ ଥିଲେ, ଶ୍ରମିକ ଥିଲେ, ଛାତ୍ର ମଧ୍ୟ ଥିଲେ । ବିଖ୍ୟାତ କଳାବିତ୍ ସଙ୍ଗୀତଜ୍ଞ ଓ ଲେଖକମାନେ ମଧ୍ୟ ଥିଲେ । ସାହିତ୍ୟ ସମାଲୋଚକ Valentin Asmus ସମାଧି କାଳୀନ ଭାଷଣ ଦେବାକୁ ଯାଇ ପାଷ୍ଟରନାକ୍‌ଙ୍କର ସାଧୁତା, ଶୁଦ୍ଧ ବିଶ୍ୱାସ ଏବଂ ଗଣତନ୍ତ୍ର ଉପରେ ଅଟଳ ଆସ୍ଥାର ପ୍ରଶଂସା କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର କହିବା ଅନୁସାରେ ପାଷ୍ଟରନାକ୍ '' ଅତି ନିଷ୍ଠାପର ଭାବରେ କଳାଦର୍ଶର ସାଧନା କରିଥିଲେ ଏବଂ ଅତି ସୁଦକ୍ଷ ଭାବରେ ମାନବିକତାର ଆଦର୍ଶକୁ ସାହିତ୍ୟର ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶ କରି ପାରିଥିଲେ । ''

୧୯୧୭ ମସିହାର ବିପ୍ଳବ ପରେ ଯେତେବେଳେ ରୁଷିଆରେ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା ସେତେବେଳେ ରୁଷିଆର ଅନେକ ସାହିତ୍ୟିକ କମ୍ୟୁନିଜ୍‌ମର ଆଦର୍ଶକୁ ନ୍ୟାୟ, ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସାମ୍ୟ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଏକ ନୂତନ ସାମାଜିକ ଆଦର୍ଶ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରି ଏହି ନୂତନ ବିପ୍ଳବର ସ୍ୱାଗତ କରିଥିଲେ । ରୁଷିଆର କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ସରକାର ଏହି ଆଦର୍ଶକୁ ହିଁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବ ବୋଲି ସେମାନେ ଅତି ନିଷ୍ଠାପର ଭାବରେ ବିଶ୍ୱାସ ମଧ୍ୟ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟବାଦ ନାମରେ ସେଠି ଏକଛତ୍ର ଶାସନ କ୍ରମେ ସକଳ ଉଗ୍ରତାର ସହିତ ଦେଶର ସମଗ୍ର ଜୀବନକୁ ମାଡ଼ି ବସିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ତ୍ରାସ ବଢ଼ିଲା, କ୍ଷମତାର ଲାଳସା ବଢ଼ିଲା; ତେଣୁ ଆଦର୍ଶନାମରେ ଅନ୍ଧତା ମଧ୍ୟ ବଢ଼ିଲା । ଏହି କ୍ଷମତା କ୍ରୁର ଶାସନର ଭୃତ୍ୟତା କରିବାଲାଗି ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କୁ ବାଧ୍ୟ କରାଗଲା । ଅଧେ ବିଶ୍ୱାସ ଓ ଅଧେ ଭୟରେ ଅନେକ ଲେଖକ ଏହି ଅନୁସାରେ ବାଧ୍ୟ ବି ହେଲେ । ସରକାରଙ୍କ ନୀତିକୁ ହିଁ ଆଦର୍ଶ ନୀତି ବୋଲି ପ୍ରଚାର କରିବା ସାହିତ୍ୟିକର ଏକମାତ୍ର ଧନ୍ଦା ହୋଇ ରହିଲା । ଏହି ପ୍ରଥମ ଯୁଗରେ ମଧ୍ୟ

ସାହିତ୍ୟିକ ପ୍ରତିବାଦ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଇଥିଲା । 'ସୋଭିଏଟ ରୁଷିଆ' ଶୀର୍ଷକ ଏକ କବିତାରେ କ୍ଷୋଭ ପ୍ରକାଶ କରି ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟର କବି Sergei Yesenin କହିଥିଲେ— " ମୋର ନିଜ ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ନିଜକୁ ବିଦେଶୀ ପରି ମନେ କରୁଚି । ... ମୋର କବିତା ଲାଗି ଆଉ ଏ ଦେଶରେ କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ । ସମ୍ଭବତଃ ଏଠାରେ ମୋର ମଧ୍ୟ କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ । " ଆପଣାର ଆଉ ଏକ ଗ୍ରନ୍ଥ 'ବସନ୍ତ-ମୁକୁଳ' (A leaf of Spring) ରେ ସାହିତ୍ୟିକର ନୀତି ବିଷୟରେ ସେ ଲେଖିଚନ୍ତି — " ସାଧୁତା ହେଉଚି ସାହିତ୍ୟିକର ସର୍ବମୂଲ୍ୟ ସଂପଦ । ସାଧୁତା ଅବଲମ୍ବନ କରିବାର ଅର୍ଥ ହେଉଚି ମିଛ କହିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ନ ହେବା ଓ ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା ନ କରିବା । କିନ୍ତୁ ଏଥିଲାଗି ଅନେକ ସାହସ ଦରକାର, ତେଣୁ ସାହିତ୍ୟିକ ହେବାକୁ ହେଲେ ପ୍ରଥମେ ଏହି ସାହସ ଅର୍ଜନ କରିଥିବା ଉଚିତ । ସାହସ ଥିଲେ ଅନ୍ୟ ସବୁକଥା ବଳେ ବଳେ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିବ ।" କିନ୍ତୁ ନିଜେ ଯେସେନିନ୍ ମଧ୍ୟ ଶେଷପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆପଣାର ସାହସକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ରହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ଶାସନ ସମକ୍ଷରେ ତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଦିନେ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିବାକୁ ହେଲା ଓ ସେ ଆପଣାର ଅନାବଶ୍ୟକତା ଘୋଷଣା କଲେ । ୧୯୨୫ ମସିହାରେ ବେକରେ ଦଉଡ଼ି ଲଗାଇ ସେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କଲେ ଓ ରୁଷିଆରୁ ବିଦାୟ ନେଲେ ।

ଲେନିନ୍‌ଙ୍କ ପରେ ଷ୍ଟାଲିନ୍‌ଙ୍କର ଶାସନ ଆସିଲା । ଷ୍ଟାଲିନ୍ ଅର୍ଥ ଲୌହ ମଣିଷ । ତାଙ୍କ ଶାସନର ଏକଛତ୍ରତା କ୍ରୂରତା ଗୁଣରେ ଆପଣାକୁ ଲୁହାଠାରୁ ମଧ୍ୟ ଅଧିକ ଟାଣ ବୋଲି ପ୍ରତିପାଦିତ କଲା । ଏହି ଷ୍ଟାଲିନ୍‌ଶାସନର କ୍ରୋଧ ଏଡ଼ିବା ଲାଗି ରୁଷିଆର ସ୍ୱାଧୀନଚେତା ସାହିତ୍ୟ ଏହି ଯୁଗରେ ପ୍ରଧାନତଃ ଗୋପନ ସାହିତ୍ୟ ଓ ବେଆଇନ୍ ସାହିତ୍ୟରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଲୋକଲୋଚନର ଅନ୍ତରାଳରେ ଅନେକ ହାତଲେଖା ପତ୍ରିକା ବାହାରିଲା, ଲେଖକମାନଙ୍କର ପାଣ୍ଡୁଲିପି ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିବାର ସୁଯୋଗ ନ ପାଇ ହାତକୁ ହାତ ହୋଇ ପ୍ରଚାରିତ ହେଲା । ଏହିସବୁ ବେଆଇନ୍ ପତ୍ରିକାରେ ଅନେକେ ଛଦ୍ମ ନାମରେ ଲେଖିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ସରକାରଙ୍କର ସାହିତ୍ୟସମ୍ବନ୍ଧୀ ନୀତିକୁ ସେତେବେଳେ ସାମ୍ୟବାଦୀ ଯଥାର୍ଥବାଦ ବୋଲି କୁହାଯାଉଥିଲା । ଏହାର ସରକାରୀ ଅର୍ଥ ଅନୁସାରେ ରୁଷିଆରେ ସାମ୍ୟବାଦର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ହେଉଚି ସରକାରଙ୍କ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ତେଣୁ ସରକାରୀ ନୀତିର ପ୍ରସାର କରିବା ପାଇଁ ଏବଂ ସବୁ ସରକାରୀ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଆଦର୍ଶ ବ୍ୟବସ୍ଥା ବୋଲି କହି ସ୍ତୁତି କରି ସାହିତ୍ୟ ଲେଖାହେବା ଉଚିତ । ଯେଉଁ ସାହିତ୍ୟିକ ଏହି ବାଟରେ ଯିବ, ସିଏ ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ପୁରସ୍କାର ପାଇବ । ଯିଏ ନ ଯିବ, ତାହାର ସାହିତ୍ୟକୁ କେବଳ ଅସାହିତ୍ୟ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରାଯିବ ଓ ଜନଗଣର ଅମଙ୍ଗଳ କରୁଥିବାର ଅପରାଧରେ ତାହାକୁ ଶାସ୍ତି ଭୋଗିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଏହି ଭୃତ୍ୟବାଦୀ ସାହିତ୍ୟ-ନୀତିର ପ୍ରତିବାଦ କରି ସେତେବେଳେ

ବେଆଇନ୍ ଭାବରେ ଯାହାସବୁ ଲେଖାଯାଇଚି, ସେଥିରେ ଆମେ ପ୍ରଧାନତଃ ଏକ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ସଂଶୟବାଦ (Radical Skepticism) ର ପରିଚୟ ପାଇବା । ସାମ୍ୟବାଦ କହିଲେ କଣ କେବଳ ଏକଛତ୍ର ଶାସନକୁ ବୁଝାଏ ? ଆଦର୍ଶ ସମାଜର ସ୍ଥାପନା କରିବାକୁ ହେଲେ କଣ ଅତି ଅମାନୁଷିକ ଉପାୟରେ ମଣିଷକୁ ବୋଲ ମାନିବାର ଗଧ କରି ତିଆରି କରିବାକୁ ପଡ଼େ ? — ସେହି ଯୁଗର ସାହିତ୍ୟିକମାନେ ଏହିସବୁ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରି ଥିଲେ !

ଏହି କାଳର ଆଲୋଚନାରେ ମୋର ଆଗ Evgini Zamyatin (୧୮୮୪-୧୯୩୭) ଙ୍କ କଥା ମନେ ପଡୁଚି । ୧୯୨୧ ମସିହା ପରେ ସରକାରୀ ଏକଛତ୍ର ନୀତିର ପ୍ରତିବାଦ କରି ସୋଭିଏଟ୍ ସାହିତ୍ୟରେ ଅଧିକ ବିଚିତ୍ରତା ଓ ସ୍ୱାଧୀନତାର ଦାବୀ କରିବାକୁ ଗଢ଼ା ହୋଇଥିବା ଏକ ସାହିତ୍ୟ ସଂସ୍ଥା Serapion Brothers ରେ Zamyatin ଜଣେ ଅନ୍ୟତମ ନେତା ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସର୍ବପ୍ରସିଦ୍ଧ ଉପନ୍ୟାସର ନାମ ହେଉଚି 'ଆମେ' (My) । ଏକ କାଳ୍ପନିକ ଏକଛତ୍ର ଶାସନ-ଶାସିତ ଦେଶ ବିଷୟରେ ଏହା ହେଉଚି ଏକ ବ୍ୟଙ୍ଗ-ରଚନା । ମଣିଷ ଲାଗି ଆଦର୍ଶ ରାଜ୍ୟ ବସାଇବାର ଅନ୍ଧ ପରାକ୍ରମରେ ଏକଛତ୍ର ଶାସନ କିପରି ପରିମାଣରେ ମଣିଷର ମଣିଷ ପଣିଆକୁ ମାରିଦିଏ ଓ ତାହାକୁ କେବଳ ଏକ ମେସିନ୍‌ରେ ପରିଣତ କରି ପକାଏ, ଏ ଉପନ୍ୟାସଟି ହେଉଚି ତାହାରି ଏକ ସିଦ୍ଧ ସାହିତ୍ୟିକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । ବିଶ୍ୱ ସାହିତ୍ୟରେଏହା ହେଉଚି Aldous Huxley ଙ୍କର Brave New World ଓ Goarge Orwell ଙ୍କ '1884' ଉପନ୍ୟାସ ଦୁଇଟିର ପୁରୋଗାମୀ । ଜାମିଆଟିନ୍ ସୋଭିଏଟ ରୁଷିଆରେ ଏହି ଉପନ୍ୟାସଟି ପ୍ରକାଶ କରିବାର ଅନୁମତି ପାଇନଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ବିଦେଶରେ କେତେକ ଇଉରୋପୀୟ ଭାଷାରେ ଏହା ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ୧୯୩୧ ମସିହାରେ ଲେଖକଙ୍କୁ ରୁଷିଆ ଛାଡ଼ି ଚାଲି ଯିବାର ଅନୁମତି ଦିଆଯାଇଥିଲା ଓ ଛଅ ବର୍ଷ ପରେ ଫ୍ରାନ୍‌ସରେ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଥିଲା ।

ଠିକ୍ ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ବୋରିସ୍ ପିଲନ୍ୟାକ୍ 'ମାହଗନି' ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖିଥିଲେ । ଉପନ୍ୟାସର ଭାବମର୍ମ ହେଉଚି ଯେ, ରୁଷିଆର ବିପ୍ଳବ ପ୍ରଧାନତଃ ଏକ କୃଷକ-ବିପ୍ଳବ । କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟବାଦୀ ଏକଛତ୍ର ଶାସନ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହେବାପରେ ଦେଶରେ ଯନ୍ତ୍ରଶିଳ୍ପର ପ୍ରସାର କରିବାଲାଗି ଯେଉଁସବୁ ଅମାନୁଷିକତା ଅବଲମ୍ବନ କରାଯାଇଥିଲା ଓ ଯେପରି ନିର୍ମମ ଭାବରେ କୃଷକକୁଳର ସର୍ବନାଶ କରାଯାଇଥିଲା, ଉପନ୍ୟାସଟିରେ ସେହି ଇତିହାସର ଚିତ୍ରଣ ହୋଇଚି । ୧୯୩୮ ରେ ପିଲ୍‌ନ୍ୟାକ୍‌ଙ୍କୁ ଗିରଫ କରାଯାଇ ସାଇବିରିଆର କେଉଁ ନିର୍ଜନ ବନ୍ଦୀଶାଳାରେ ବେଠି ଖଟିବାକୁ ପଠାଇ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ସେ ଆଉ ଫେରିଲେ ନାହିଁ, ସେଇଠି କଠିନ ପରିଶ୍ରମ ଓ ରୁଗ୍‌ଣ ଦଣ୍ଡଭୋଗ ଭିତରେ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଅବସାନ ହୋଇଥିଲା ଏହି କଠୋର ଶାସନର କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ଭିତରେ ରୁଷିଆରେ ଯେତେ ଯେତେ

ପ୍ରତିବାଦ-ସାହିତ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା, ପ୍ରାୟ ସବୁଥିରେ ମଣିଷକୁ ମେସିନ କରି ଦିଆଯାଉଥିବାର, ବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରତିଭା, ବିବେକ ଓ ନୈତିକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତାକୁ ମାରିଦେଇ ଦେଶଟାଯାକ ତ୍ରାସ ଓ ସହାୟହୀନତା ଜାରି କରି ରଖିବା ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରତିବାଦ ଘୋଷଣା କରାଯାଇଥିଲା । ସାମୂହିକ କୃଷିକୁ ଉପରୁ ଜବରଦସ୍ତି ମଡ଼ାଇ ଦିଆଯିବା ଫଳରେ କିପରି ରୁଷିଆର ପାରମ୍ପରିକ ଗ୍ରାମ୍ୟଜୀବନ ନଷ୍ଟଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା, ସାମାଜିକ ସମାଲୋଚନାର ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ତାହାହିଁ ସାହିତ୍ୟର ଏକ ପ୍ରଧାନ ବିଷୟବସ୍ତୁ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ଏହି ଯୁଗର କବି ଓ ଲେଖକମାନେ କେହି କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟବାଦର ବିରୋଧ କରି ନ ଥିଲେ । ଲକ୍ଷ୍ୟ ହିସାବରେ ସମସ୍ତେ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ଆଦର୍ଶ — ସମାଜର ସ୍ଥାପନାକୁହିଁ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ମଣିଷ ଓ ମାନବିକ ମୂଲ୍ୟକୁ ପାଣିରେ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ କେବଳ ଭୟ ଓ ପ୍ରବଳ ନିୟନ୍ତ୍ରଣଦ୍ୱାରା ଏପରି ଏକ ଆଦର୍ଶ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରିବା ବିଷୟରେ ସେମାନେ ସଂଶୟ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟିର ପଣ୍ଡାମାନେ ଏହି ସଂଶୟର ବିରୋଧ କରି କହୁଥିଲେ, ନାଇଁ, କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ସମାଜ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ହେଲେ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବିସର୍ଜନ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ, ମହାନ ଆଦର୍ଶର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ହେଲେ ପନ୍ଥା ବିଷୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଦାସୀନ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ, କେତେକଙ୍କୁ ମାରି ଅନେକଙ୍କ ଲାଗି ସୁଖସମୃଦ୍ଧିର ପଥ ତିଆରି ହେଲେ ତାହା କଦାପି ଅନ୍ୟାୟ ହେବନାହିଁ ।

୧୯୫୩ ମସିହାରେ ଷ୍ଟାଲିନ୍‌ଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା, ସାହିତ୍ୟକୁ ସରକାରୀ ଗୁହାଭିତରେ ବନ୍ଦ କରି ରଖିଥିବା କଠୋର ନିୟନ୍ତ୍ରଣର ପ୍ରସ୍ତର ମଧ୍ୟ କ୍ରମେ ଖସିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ସାହିତ୍ୟିକମାନେ ତିନିଦଳ ହୋଇଗଲେ । ପ୍ରଥମ ଦଳଟି ହେଉଚି ରକ୍ଷଣଶୀଳଦଳ; ଏମାନେ ଷ୍ଟାଲିନ୍‌ଯୁଗର ଶାସନ ଓ ନିୟନ୍ତ୍ରଣକୁ ବଜାୟ ରଖିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ । ପାସ୍ତରନାକ୍‌ଙ୍କର ଉପନ୍ୟାସ 'ଡାକ୍ତର ଜିଭାଗୋ' ବିଦେଶରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ପରେ ରୁଷିଆ ଓ ରୁଷିଆ ବାହାରେ ଯେଉଁସବୁ ଘଟଣା ଘଟିଲା, ସେହିସବୁକୁ ଆଳ କରି ଏମାନେ ରୁଷିଆରେ ଏକ ତ୍ରାସର ବାତାବରଣ ଜାରି କରି ରଖିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ । ଏହି ମାନଙ୍କର ପ୍ରରୋଚନାରେ ପାସ୍ତରନାକ୍‌ଙ୍କ ସହିତ କୌଣସି ପ୍ରକାର ସମ୍ପର୍କ ରଖିବାକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୋଷାବହ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଦିଆଗଲା ତାଙ୍କର ଅଛପା ହାତଲେଖାମାନ ଗୋପନରେ ପ୍ରଚାର କରିଥିବା ଅପରାଧରେ ଦୁଇଜଣ ଯୁବକ ଲେଖକଙ୍କୁ କମ୍‌ସୋମଲ୍ ବା ଯୁବକ ଅନୁଷ୍ଠାନରୁ ବାହାର କରି ଦିଆଗଲା ଓ ସାଇବିରିଆର ନିକାଞ୍ଚନ ପ୍ରଦେଶକୁ ନିର୍ବାସିତ କରି ଦିଆଗଲା । ଦ୍ୱିତୀୟ ଦଳ ଚତୁରତା ଅବଲମ୍ବନ କରି ମଝିରେ ରହିଲେ । ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଚାହିଁଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ସରକାର କେତେଦୂର ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଇଚ୍ଛା କରୁଚନ୍ତି, ଏ କଥାରେ ସେମାନଙ୍କର ସଂଶୟ ରହିଥିବାରୁ ସେମାନେ ଆଗଙ୍କୁ ଗୋଡ଼ କାଢ଼ିବାକୁ ଡରୁଥିଲେ । ତୃତୀୟ ଦଳ ହେଉଚନ୍ତି

ଉଦାରବାଦୀ ଦଳ; ଏମାନେ ଷ୍ଟାଲିନ୍‌ଯୁଗର ଶୀତକାଳରୁ ସାହିତ୍ୟକୁ ମୁକ୍ତ କରିବା ଲାଗି ହିଁ ସବୁ ପ୍ରକାର ଉଦ୍ୟମ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲେ । ରୁଷିଆର ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଲେଖକ ଇହ୍‌ରେନ୍‌ବର୍ଗଙ୍କର Thaw [ବସନ୍ତାଭାସ] ଉପନ୍ୟାସ ଏହି ନୂତନ ପର୍ଯ୍ୟାୟର ପ୍ରଥମ ରଚନା । ତାଙ୍କପରେ ଡୁଡ଼ିଣ୍ଟ୍ ସେଭ୍ — Not by Bread alone ଓ A New-Year's Tale ର ପ୍ରଣେତା । ୧୯୫୭ ମସିହାରେ Dudi sev କୌଣସି ଏକ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କହିଚନ୍ତି —" ସାନପିଲାଏ ଯେପରି ପହଁରି ଶିଖନ୍ତି, ଆମକୁ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ପହଁରିଶିଖିବା-ଲାଗି ଆମ ଅକ୍ତିଆରରେ ଛାଡ଼ିଦେବା ଉଚିତ । ଆମେ ବୁଡ଼ିଯିବୁ ବୋଲି ସବୁବେଳେ ଏତେ ଆଶଙ୍କା କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ହାୟ, ପିଲାଙ୍କ ଅଣ୍ଟାରେ ଦଉଡ଼ି ବନ୍ଧାଯାଇ ଯେପରି ଅନେକ ସମୟରେ ସେମାନଙ୍କୁ ପାଣି ଭିତରକୁ ଯିବାର ଅନୁମତି ମିଳେ, ମୋର ଅଣ୍ଟାରେ ସେହିପରି ଏକ ଦଉଡ଼ି ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ପରି ମୁଁ ଅନୁଭବ କରୁଚି । ଏହି ଦଉଡ଼ିଟା ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ସକାଶେହିଁ ମୁଁ ପହଁରି ପାରୁନାହିଁ ।" ଏହି ନୂତନ ଯୁଗର ତୃତୀୟ ପୁରୋଧା ହେଉଚନ୍ତି ବୋରିସ୍ ପାଷ୍ଟରନାକ୍ ।

୧୯୫୯-୬୧ ମସିହାରେ ରୁଷ ଲେଖକମାନଙ୍କର ଲେଖାସବୁ ପଢ଼ିଲେ ମନେହୁଏ, ଏଥର ରୁଷିଆରେ ଯେଉଁ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଲାଣି, ତାହାକୁ ଆଉ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଅଫିମ ଖୁଆଇ ବା ଧମକ ଦେଖାଇ ମଧ୍ୟ ଫେରାଇ ଆଣିବା ସମ୍ଭବ ହେବ ନାହିଁ । 'ସାହିତ୍ୟ ଓ ଜୀବନ' (Literaturai Zhizn) ବୋଲି ଏକ ପତ୍ରିକାରେ ବିବୃତି ଦେଇ Ilya Ehrenburg ଏହି ସମୟରେ ଥରେ କହିଚନ୍ତି — "କଳା ଓ ସାହିତ୍ୟ କେବଳ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ସମାଜ ତିଆରି କରିବାକୁ ଯାଉଥିବା ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବାରେ ହିଁ ଆତ୍ମନିୟୋଗ କରିବ — ଏହି ସରକାରୀ ମତକୁ ମୁଁ ଆଦୌ ସମର୍ଥନ କରି ପାରୁନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଣିଷର ମାନସିକ ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବିକାଶ ହେଉଚି ମୋ' ମତରେ ସାହିତ୍ୟର ସର୍ବମୂଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ମଣିଷକୁ କେବଳ ଅତି ଜଟିଳ ଯନ୍ତ୍ର ତିଆରି କରିବାର କାର୍ଯ୍ୟରେ ବାଧ୍ୟ କରି ରଖିବା ଦ୍ୱାରା ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ତାହାକୁ କେବଳ ଶୂନ୍ୟ ଓ ସର୍ବସ୍ୱାନ୍ତହିଁ କରି ଦିଆଯାଉଚି । ତେଣୁ ସାହିତ୍ୟର କାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଚି ମଣିଷର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସମୃଦ୍ଧି କରାଇବା । କେବଳ ରାଜନୀତି ଓ ରାଜନୀତିକ ଆଦର୍ଶର ଶିକ୍ଷା ପାଇଲେ ଦେଶର ଯୁବଶକ୍ତି ଶିକ୍ଷିତ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି ଲାଗି ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯିବା ଉଚିତ୍ ।" ଆପଣାର ୭୦ଂଶ ଜନ୍ମଦିନ ଉପଲକ୍ଷେ ମସ୍କୋ ରେଡ଼ିଓରେ ଭାଷଣ ଦେଇ Ehrenburg କହିଥିଲେ — "ମଣିଷ ହିସାବରେ ମଣିଷର ସର୍ବାଙ୍ଗ ବିକାଶ ବ୍ୟତିରେକେ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ଆଦର୍ଶର ବିକାଶ ମଧ୍ୟ କଦାପି ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଆମ ଦେଶରେ ମୁଁ ଏପରି 'ବିଶେଷଜ୍ଞ' ମାନଙ୍କର ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିବି ଯେଉଁମାନେ କି ସେମାନଙ୍କର ଦୈନନ୍ଦିନ ସାଧାରଣ ଜୀବନରେ ଗୁମ୍ଫା-ଯୁଗର ଆଦିମ

ପର୍ବର ମଣିଷପରି ଜୀବନଯାପନ କରୁଚନ୍ତି । ଅତିବଡ଼ିଆ ଫ୍ରେମ୍‌ରେ ବନ୍ଧାହୋଇ ରଖା ହୋଇଥିବା ନିକୃଷ୍ଟ ରଙ୍ଗୀନ୍ ଫଟୋଗ୍ରାଫ୍‌ଠାରୁ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ କଳାର ମାନ ଅଧିକ ଉଚ୍ଚକୁ ଉଠିଚି ବୋଲି ମୁଁ ମନେ କରି ପାରୁନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏ ଦେଶରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ପ୍ରେମ ପ୍ରଭୃତି ଉଦାର ଗୁଣ ଏବଂ ଯଥାର୍ଥ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ବା ଅନୁରକ୍ତିର ଅନୁଶୀଳନ କରି ଶିଖିବାଲାଗି କ୍ଷେତ୍ର ମଧ୍ୟ କାହିଁ ? ଦେଶର ଉତ୍ପାଦନ ବଢ଼ାଇବାର ଅଭିଯାନ ଫଳରେ କିପରି ଦେଶରେ ପିଲା ଜନ୍ମ ହେଉଚନ୍ତି, ସେହି କଥାର ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ବାହାରୁଥିବା ଉପନ୍ୟାସରୁ କଣ ଆମେ ଏସବୁ ଗୁଣ ଶିଖି ପାରିବା ? (The Listener, 2. 2.61)

ବଞ୍ଚିଥିବାବେଳେ ଷ୍ଟାଲିନ ରୁଷିଆରେ ପରମେଶ୍ୱର ଆଖ୍ୟା ପାଇଥିଲେ । ସେଇ ରୁଦ୍ର ଥିଲେ, ପୁଣି ସେଇ ଶିବ ଥିଲେ । ଆପଣା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ସାଧନ ଲାଗି ସେ ହଜାର ହଜାର ମଣିଷଙ୍କୁ ମାରିବା ଲାଗି ଆଦେଶ ଦେଲାବେଳେ ଭକ୍ତିଭୀରୁ ଦେଶ ତାଙ୍କୁ ଭୋଳାନାଥ ମହାଦେବ ବୋଲି କହୁଥିଲା । ଷ୍ଟାଲିନଙ୍କ ଅନ୍ତେ ଏବେ କ୍ରୁଶ୍ଚେଭ୍ ରୁଷିଆ ଦେଶର ସର୍ବେସର୍ବା ହୋଇଚନ୍ତି । କେବଳ ମସ୍କୋର ପ୍ରଦର୍ଶନ ପ୍ରସାଦରୁ ନୁହେଁ, ସମଗ୍ର ଦେଶର ସାଧାରଣ ଓ ମାନସିକ ଜୀବନରୁ ଷ୍ଟାଲିନ୍ ମୂର୍ତ୍ତିର ଉପାସନା ଦୂର କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ସେ ରୁଷିଆର ବୋଧହୁଏ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଉପକାର କରିଚନ୍ତି । ସେଇଥିରୁ ଉତ୍ସାହ ପାଇ ଅନେକ ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଭୟ ଭାଙ୍ଗିଚି । ପ୍ରଥମଥର ପାଇଁ ସେମାନେ ଷ୍ଟାଲିନଯୁଗର ସତକଥାମାନ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେଣି । ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ମୁଁ Alexander Solzhenitsynଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସ ' ଦିନକର ଜୀବନ' (A Day in the life of Ivan, Denisovich) ର ଉଲ୍ଲେଖ କରିବି । ରୁଷିଆର ନୂତନ କବି Yevgeni Yevtushenko ଙ୍କର Stalin ଓ Babj yar କବିତାମାନ ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟର । ବର୍ଷ ବର୍ଷ ଧରି ରୁଷିଆର ସାହିତ୍ୟ, କଳା ଓ ସଙ୍ଗୀତ ସରକାରୀ ନୀତିର ଅନ୍ଧାରୀ ଗୁହାଳରେ ବନ୍ଦ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ଏହି ଗୁହାଳର ଧଡ଼ାକୁ କ୍ରୁଶ୍ଚେଭ ଯାହା ଅଳ୍ପ ଟିକିଏ ଖୋଲିବାର ଅନୁଗ୍ରହ ଦେଖାଇଚନ୍ତି ମାତ୍ର । କିନ୍ତୁ ବିଶେଷତଃ ଦେଶର ତରୁଣ ସାହିତ୍ୟିକମାନେ ଚାହୁଁଚନ୍ତି ଯେ, ଏହି ଧଡ଼ା ବିଲକୁଲ୍ ଖୋଲିଯାଉ ।

କିନ୍ତୁ ଶାସକ ଏଥିରେ ରାଜୀ ହେଲେ ତ ? ମଣିଷ ଲାଗି କୌଣସି ନୂତନ ମୂଲ୍ୟ ବା ମୁକ୍ତିର କାମନା କରି ଯେ କ୍ରୁଶ୍ଚେଭ୍ ଲଙ୍କାରେ ହରିନାମ ଆରମ୍ଭ କରିଚନ୍ତି, ସେ କଥା କହିବାପାଇଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ନାହିଁ । ଆପଣାର ସିଂହାସନ ମଜବୁତ କରିବାକୁ ହୁଏତ ସେ ଷ୍ଟାଲିନଙ୍କର ଉଚ୍ଚ ସିଂହାସନ ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ମନ ବଳାଇଚନ୍ତି । ସାହିତ୍ୟକୁ ଆଗକୁ ଯିବାକୁ ଦେବାରେ ହୁଏତ ତାଙ୍କର କୌଣସି ଅନ୍ତର୍ଗତ ଆଗ୍ରହ ନାହିଁ । କେବଳ ଷ୍ଟାଲିନଙ୍କର

ଇଚ୍ଛାକୁ ଭାଙ୍ଗି ଆପଣା ଇଚ୍ଛାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିବାରେ ହିଁ ସେ ଏତେ ଆଗ୍ରହୀ ହୋଇ ବାହାରିଚନ୍ତି । ୧୯୩୭ ମସିହାରେ ଏହି ଷ୍ଟାଲିନ୍‌ଙ୍କର ସ୍ତୁତି କରି କ୍ରୁଶ୍ଚେଭ୍ କହିଥିଲେ, "ଷ୍ଟାଲିନ୍ ହେଉଚନ୍ତି ମନୁଷ୍ୟ ଜାତିର ମହାନ୍ ରତ୍ନ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମ୍ପଦ । ଷ୍ଟାଲିନ୍ ହେଉଚନ୍ତି ଆଶା, ସେ ଆମର ଆକାଂକ୍ଷା , ପ୍ରଗତିଶୀଳ ମଣିଷ ସମାଜ ଲାଗି ସେ ଏକମାତ୍ର ଧ୍ରୁବତାରା । ସେ ଆମର ଧ୍ୱଜା, ଆମର ଆଦର୍ଶ ଓ ଆମର ବିଜୟ ।" (Pravda 31.1.37) ରୁଷ ଭାଷାରେ 'ପ୍ରଭଦା' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ହେଉଚି 'ସତ୍ୟ' । ଏହି ପତ୍ରିକାରେ କ୍ରୁଶ୍ଚେଭ୍ ଯେଉଁ ଷ୍ଟାଲିନ୍‌ଙ୍କୁ ଚଣ୍ଡୀପାଠ କଲା ପରି ସକଳ ପାର୍ଥିବ ଓ ଅପାର୍ଥିବ ଗୁଣରେ ଭୂଷିତ କରି ଦେଇଥିଲେ , ଆଜି ଆପଣାଠାରୁ ଓ ରୁଷିଆଦେଶର ମନରୁ ସେ ସେହି ଷ୍ଟାଲିନ୍‌ଙ୍କର ଭୂତକୁ ଛଡ଼ାଇବାକୁ ବସିଚନ୍ତି । ଷ୍ଟାଲିନ୍‌ଙ୍କର ନାମ ଓ ସ୍ମୃତି ଲିଭି ଲିଭି ଯାଉଚି, ଏବଂ ତାହାରି ସ୍ଥାନରେ ହୁଏତ କ୍ରୁଶ୍ଚେଭ୍‌ଙ୍କର ନୂତନ ଟୀକା ମରା ହେବାକୁ ଯାଉଚି । ଷ୍ଟାଲିନ୍‌ଗ୍ରାଡ୍ ଯୁଦ୍ଧ ବିଷୟରେ ଏବେ ରୁଷିଆରେ ଯେଉଁ ଟିପ୍ପଣୀ ବାହାରୁଚି, ସେଥିରେ କୁହାଯାଇଚି ଯେ ୧୯୪୩ ମସିହାର ଏହି ବିଷମ ଯୁଦ୍ଧରେ ଷ୍ଟାଲିନ୍‌ଙ୍କର ସମରନୀତି ହିଁ ସୈନ୍ୟବାହିନୀଙ୍କର ବିଜୟ ହାସଲ କରିବାରେ ପ୍ରଧାନ ଅନ୍ତରାୟ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ସେତେବେଳେ କ୍ରୁଶ୍ଚେଭ୍ ଆପଣାର ଅଭ୍ରାନ୍ତ ଓ ବଳିଷ୍ଠ ନେତୃତ୍ୱ ଦ୍ୱାରା କୁଆଡ଼େ ଷ୍ଟାଲିନ୍‌ଗ୍ରାଡ଼କୁ ଶତ୍ରୁ ହାତରୁ ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ସମୟ ଜାଣି ନୂଆ ନେତାର ସ୍ତୁତି କରିବାଲାଗି ରୁଷିଆରେ ଇତିହାସ ମଧ୍ୟ ନୂଆ କରି ଲେଖା ହେଲାଣି ।

କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ କାରଣରୁ ହେଉ ପଛକେ, ଷ୍ଟାଲିନ୍‌ଙ୍କ ଅନ୍ତେ କ୍ରୁଶ୍ଚେଭ୍ ସରକାରୀ ଲଗାମକୁ ଯେତିକି କୋହଳ କରିଥିଲେ, ତାହାରି ଫଳରେ ଆଜି ରୁଷିଆର ସାହିତ୍ୟ ଆପଣାକୁ ଏକ ନୂତନ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ପର୍ଯ୍ୟବେସିତ କରିବାକୁ ଯାଉଚି । କଳା ଓ ସାହିତ୍ୟ ବେଳେବେଳେ ଅତିମାତ୍ରାରେ ସ୍ୱାଧୀନ ହେବାକୁ ମନ ବଳାଉଥିବାରୁ କ୍ରୁଶ୍ଚେଭ୍ ନିଜର ଲଗାମକୁ ପୁଣି ଥରେ କଷି ଧରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଚନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମନେ ହେଉଚି, ଦେଶର ସାହିତ୍ୟ, କଳା, ସଂଗୀତ, ଏବଂ ସାଧାରଣ ଭାବରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ଦେଶର ମନ ଯେପରି ଆଉ ଏହି ଲଗାମର ବୋଲ ମାନିବାକୁ ରାଜି ନୁହେଁ । ଏଥିରେ ଆତଙ୍କିତ ହୋଇ କ୍ରୁଶ୍ଚେଭ୍ ପୁଣି ସ୍ୱର ବଦଳାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେଣି । ପୁଣି ଷ୍ଟାଲିନ୍‌ଙ୍କର କେତେକ ଭଲଗୁଣ ମଧ୍ୟ ବଖାଣିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେଣି । କିନ୍ତୁ ସାହିତ୍ୟ ଓ କଳା ମୁକ୍ତ ପବନର ସ୍ୱାଦ ପାଇବାପରେ ପୁଣି ପୋଷା କୁକୁର ପରି ଘରକୁ ଫେରି ଆସିବାକୁ ରାଜି ନୁହେଁ । ଏତେ ବର୍ଷର ଅନ୍ଧାର-ଜୀବନ ପରେ ଯିଏ ନୂତନ ଆଲୋକର ସ୍ପର୍ଶ ପାଇଚି, ନୂତନ ବାତାୟନ ଖୋଲି ଯିଏ ଜୀବନ ସହିତ ପରିଚିତ ହେବାର ସ୍ୱାଦ ଲାଭ କରିଚି, ସେ ଆଉ ବୋଲ ମାନିବାକୁ ରାଜି ନୁହେଁ । ଏହି କାରଣରୁ ଅନେକ ସାହିତ୍ୟିକ ଓ କଳାବିତ୍‌ଙ୍କୁ ପୁଣି ସରକାରୀ ଆକ୍ରୋଶର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ମଧ୍ୟ ପଡୁଚି । କିନ୍ତୁ

କୌଣସିଠାରେ ଟିକିଏ ବିରୋଧ ହେବାମାତ୍ରକେ ବିରୋଧୀ ମଣିଷକୁ ପୋଲିସ୍ ଘେରାଇ ଫାଶୀଖୁଣ୍ଟିକୁ ବା ସାଇବିରିଆକୁ ହରଣଚାଳ କରିନେବାର ଷ୍ଟାଲିନ୍ ଯୁଗ ଯେ ସରିଗଲାଣି ଓ ଆଉ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଯେ ସେହି ଯୁଗ ପୁଣି ରୁଷିଆକୁ ଫେରି ଆସିବନାହିଁ, ରୁଷିଆରେ ଏହି ବିଶ୍ୱାସ କ୍ରମେ ଦୃଢ଼ ହେବାକୁ ଲାଗିଲାଣି । ଏବେ ଯେଉଁସବୁ ଗ୍ରନ୍ଥକାର ସରକାରଙ୍କର କୋପଦୃଷ୍ଟିରେ ପଡ଼ି ସମାଲୋଚିତ ହେଉଚନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ Ehrenburg Yevtushenko ଓ Voznesensky ହେଉଚନ୍ତି ସର୍ବପ୍ରଧାନ । Ehrenburg ଙ୍କର ଆତ୍ମଜୀବନୀ ରୁଷ ଭାଷାରେ ଛପା ହେଉଚି, ଇଉରୋପର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ବାହାରୁଚି । ଫରାସୀ ସମ୍ବାଦପତ୍ର L' Express ରେ ଏହିବର୍ଷ Yevtushenko ଙ୍କର ଆତ୍ମଜୀବନୀ ପ୍ରକାଶ ପାଇଚି ଓ ତାହା ରୁଷିଆ ସରକାରଙ୍କର ଚକ୍ଷୁଶୂଳ ହୋଇଚି । ରୁଷିଆ ବାହାରେ ଛପାହୋଇଥିବା ତାଙ୍କର ଏହି ଆତ୍ମବିବରଣୀଟି ସକାଶେ ତାଙ୍କୁ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଓ ଅନୁତପ୍ତ ହେବାକୁ ନାନାପ୍ରକାରେ ବାଧ୍ୟ କରାଯାଉଚି । ଶୁଣାଯାଏ, Yevtushenko କୁଆଡ଼େ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କର କଥାମାନି ଏକ କବିତାରେ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କଠାରେ କ୍ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କରି ସାରିଲେଣି । Ehrenburg ଙ୍କର ଆତ୍ମଜୀବନୀ ଛାପିଥିବାରୁ Novy mir (ନୂଆଦୁନିଆ) ପତ୍ରିକାର ସମ୍ପାଦକ Tvardowsky ଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଅନ୍ତର କରି ଦିଆଯାଇଚି । Boris Polevoi ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପାଦିତ Yunost (ଯୌବନ) ପତ୍ରିକାକୁ ଅଳ୍ପବୟସ୍କ ଲେଖକମାନଙ୍କୁ ପାର୍ଟିର ନୀତିବିରୋଧୀ ସାହିତ୍ୟମାନ ଲେଖିବାରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେଇଥିବାର ଅପରାଧ ସକାଶେ ଆକ୍ରମଣ ମଧ୍ୟ କରାଯାଇଚି । କୃଶ୍ଚେଭ୍ଙ୍କର ଭାରି ରାଗ ଆଧୁନିକ ଚିତ୍ରକଳା ଉପରେ । ଆଧୁନିକ ଛବିଗୁଡ଼ାକ ମଣିଷ ହାତରେ ଅଙ୍କା ହୋଇଚି, ନା ଗଧର ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଦ୍ୱାରା ଅଙ୍କା ହୋଇଚି, ଏବେ କୃଶ୍ଚେଭ ଏହିପରି ଏକ ତାଚ୍ଛଲ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଚନ୍ତି । ତଥାପି ଏସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ରୁଷ ସାହିତ୍ୟର ନୂତନ ଜାଗରଣ ଦବିଯିବ ନାହିଁ ବୋଲି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ । ଏହି ଜାଗରଣରେ ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ କରୁଥିବା ତରୁଣ ଲେଖକମାନଙ୍କର କିଞ୍ଚିତ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାକୁ ମୁଁ ଏଠାରେ ଆବଶ୍ୟକ ମନେ କରୁଚି ।

'Yonost' ପତ୍ରିକାରେ ଲେଖି ରୁଷିଆରେ ନାଆଁ ପକାଇଥିବା ଦୁଇଜଣ ଲେଖକ ହେଉଚନ୍ତି Akesenov ଓ Rozov ଆପଣାର 'ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଟିକେଟ' (Ticket to the Stars) ଗ୍ରନ୍ଥରେ Aksenov ରୁଷିଆର ସମାଜ ଓ ନୀତିବାଦୀ ଗୁରୁଜନମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହ କରିଥିବା ଯୁବକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଚିତ୍ରଣ କରିଚନ୍ତି । ସରକାରୀ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ଦଳର ଆକ୍ରମଣର ଉତ୍ତର ଦେଇ ସେ ସାହସର ସହିତ କହିଚନ୍ତି — " ତୁମେମାନେ ଆମକୁ କଦାପି ମାର୍ଗଚ୍ୟୁତ କରାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । " ଲୋଜଭ୍ଙ୍କ ଲେଖା ଗୋଟିଏ ନାଟକର ନାଆଁ ହେଉଚି 'A, B, C, ... ' । ଏହି ନାଟକରେ ନାୟକ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ କହୁଚି

— " ଆଜିକାଲି ଲୋକେ ରଙ୍ଗୀନ ଟେଲିଭିଜନ ଓ ଟେପ୍ ରେକର୍ଡ଼ର ଉଦ୍‌ଭାବନ କରୁଚନ୍ତି । ଜୀବନୋପ୍ରବୃତ୍ତିର ରହସ୍ୟ ଭେଦ କରିବାଲାଗି ସେମାନଙ୍କୁ ଉଡ଼ିଯିବାକୁ ହୁଏତ ଆଉ ବେଶୀଦିନ ଲାଗିବ ନାହିଁ । ସେମାନେ ଆଜି ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକକୁ ଉଡ଼ିଯିବାକୁ ବାହାରିଲେଣି ; — କିନ୍ତୁ ଏଭଳି ଯେତେ ଯେତେ ଅସାଧ୍ୟକୁ ସାଧ୍ୟ କଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି ସଂସାରର ଜୀବନରେ ସେମାନେ ଏତେ ଟିକିଏ ଅଧିକ ସାଧୁ ହୋଇପାରୁନାହାନ୍ତି ବା ସୁଖୀ ହୋଇ ପାରୁନାହାନ୍ତି !... ସଂସାରକୁ ସଜାଡ଼ିବା ହୁଏତ କେବଳ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଉପାୟ ରହିଚି । ଚାଲ, ଗୋଟାଏ ବିସ୍ଫୋରଣରେ ଆମେ ସାରା ପୃଥିବୀକୁ ଧୂଳି କରି ଉଡ଼ାଇଦେବା; ଗୋଟାଏ ବାଣରେ ସଂସାରର ସବୁ ମଣିଷଙ୍କୁ ବିଲୁପ୍ତ କରିଦେବା ! ତା' ପରେ ପୁଣି ନୂଆ କରି ନୂଆ ମାର୍ଗରେ ଜୀବନର ଆରମ୍ଭ ହେବ, ପୁଣି କୀଟ- ସ୍ତରରୁ ଜୀବନର ବିବର୍ତ୍ତନ ଆରମ୍ଭ ହେବ । ସମ୍ଭବତଃ ଏହି ବିବର୍ତ୍ତନ ଫଳରେ ଯେଉଁ ନୂଆ ମଣିଷଙ୍କର ଉଦ୍‌ଭବ ହେବ, ସେମାନେ ଆମଠାରୁ ଅଧିକ ଭାଗ୍ୟବାନ୍ ହୋଇ ପାରିବେ ।" ରୁଷିଆରେ ନୂତନ ଯୁଗର ଆରମ୍ଭ ହେବା ବିଷୟରେ ସନ୍ଦେହ ପ୍ରକାଶ କରି Razov ଙ୍କର ଆଉ ଏକ ନାଟକ 'Before Dinner' ର ଜଣେ ଚରିତ୍ର କହୁଚି, " ନୂଆ ଯୁଗ ? ହଁ, ନୂଆଯୁଗ ଆରମ୍ଭ ହେଲାଣି, ନୂଆ ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ ହେଲାଣି । କିନ୍ତୁ କେବଳ ତାହାର ସ୍ୱାଗତ କଲେ ହିଁ ଆମର କାମ ସରିଯିବନାହିଁ । ଏ ଦେଶର ମାଟିରେ ତାର ଚେର ମାଡ଼ିବାଯାଏ ତାହାକୁ ଟାଣକରି ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବାକୁ ହେବ । ଦେଶର ମଣିଷଙ୍କ ଭିତରେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଦ୍ୟ ଭୟ କାମୁଡ଼ି କରି ଧରିଚି, ଏବଂ ଏହି ଭୟ ହେଉଚି ଯାବତୀୟ ଅସାଧୁତାର ଜନକ, — ଏଇଥିରୁ ହିଁ ସବୁପ୍ରକାର ଲୋଭ ଓ ସବୁ ପ୍ରକାର ପ୍ରବଞ୍ଚନା ଜାତ ହେଉଚି । ଭୟାଳୁ ମଣିଷ ହିଁ ଉପରେ ହସି ଭିତରେ ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା କରି ପାରିବ । " Aleshin ଙ୍କର ଏକ ସଫଳ ନାଟକ ' The Ward' ର ଏକ ଶିକ୍ଷକ ଚରିତ୍ର କହୁଚି, "ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗ ବଦଳି ଗଲାଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ଆପଣା କଥା ଆପେ ଭାବି ପାରିବି । ନିଜେ ଚିନ୍ତା ନକରି କେବଳ ଅନ୍ଧପରି ମାନିବାଲାଗି ଯେଉଁ ନେତା ମୋତେ ବାଧ୍ୟ କରୁଚି, ସେ ମୋର ନେତା ନୁହେଁ, ସେ ହେଉଚି ଏକ ଉତ୍ପୀଡ଼କ ! " ଏହି ନୂତନ ପରିବର୍ତ୍ତନର ଯୁଗ ହେଉଚି ରୁଷ ସାହିତ୍ୟର ନୂତନ ଯୁଗ, ରୁଷିଆରେ ସ୍ୱାଧୀନ ମଣିଷର ଯୁଗ । ୭୨ ବର୍ଷ ବୟସର ପ୍ରବୀଣ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ Ehrenburg ଏହି ଯୁଗ ବିଷୟରେ ଆଶାନ୍ୱିତ ହୋଇ ତରୁଣମାନଙ୍କୁ କହି ସାରିଲେଣି : " ସୋଭିଏତ୍ କଳା ଓ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରତିବନ୍ଧହୀନ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶ ଦେଖିପାରିବା ହୁଏତ ମୋର ଜୀବନକାଳରେ ସମ୍ଭବ ହେବନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ତୁମେମାନେ ତାହା ଅବଶ୍ୟ ଦେଖିବ — ଏହି କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ଭିତରେ ଦେଖିବ । "

କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ବିପ୍ଳବ ପରେ ରୁଷିଆରେ ପ୍ରଭୂତ ଆର୍ଥିକ ଉନ୍ନତି ସାଧିତ ହୋଇଚି । ଶିଳ୍ପ ଓ ଶିଳ୍ପଗତ ଉଦ୍‌ଭାବନ ବଢ଼ିଚି । ବିଜ୍ଞାନର ନାନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ରୁଷିଆ ପୃଥିବୀକୁ ବାଟ

ଦେଖାଇଚି । କିନ୍ତୁ ସରକାର ଯେତିକି ଚାହିଁଚନ୍ତି, ରୁଷିଆରେ କେବଳ ସେତିକି ସମ୍ଭବ ହୋଇଚି । ମଣିଷର ମନକୁ ମାରି ଦିଆଯାଇ ସେଦେଶରେ ନୂଆ କୋଠା ଓ ନୂଆ କାରଖାନାର ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ଖୋଲିଚି । ଗାଆଁର ପ୍ରାଣକୁ ମାରି ସହର ତୋଳା ହୋଇଚି । ମଣିଷ ଆତ୍ମାର ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଗି ଯୁଗେ ଯୁଗେ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ କରି ଆସିଥିବା ସାହିତ୍ୟ ଓ କଳା ସେଠି ଅତି ଶୁଷ୍କ ହୋଇଯାଇଚି । ଇଉରୋପୀୟ ସାହିତ୍ୟରେ ଗତ ଅନେକ ଶତାବ୍ଦୀ ଧରି ରୁଷିଆର ଯେଉଁ ବଳିଷ୍ଠ ପରମ୍ପରା ରହିଥିଲା, ଆଜି ସେହି ପରମ୍ପରା ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଚି ଏବଂ ପରମ୍ପରାକୁ ହରାଇଥିବାରୁ ମଧ୍ୟ ବଡ଼ ଦାରୁଣ ହୋଇ ରହିଚି । ରାଜନୀତିକ ଦଳ ଓ ରାଜନୀତିକ ପରମପିତା ଷ୍ଟାଲିନ୍ ଯଦି ସାହିତ୍ୟର ସଭାରେ ଇନ୍ଦ୍ରପରି ବଡ଼ାଇ କରିବାକୁ ଆସିବେ, ତେବେ ସାହିତ୍ୟ ଉଧେଇବ ବା କିପରି ? ପ୍ରଧାନତଃ ସରକାରଙ୍କୁ ପୋଷାଉଚି ବୋଲି ରୁଷିଆରେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ମାନେହିଁ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମ୍ମାନ ପାଇ ଆସୁଚନ୍ତି । କିନ୍ତୁ କବି ଓ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କୁ କର୍ତ୍ତାମାନଙ୍କର ଅପ୍ରସନ୍ନତା ସହିବାକୁ ପଡୁଚି । ଲେଖକ Boris Slutsky ଙ୍କର ଏକ ଲେଖାରୁ (Literaturnaia Gazetta, 13.10.59) ଆମେ ଏହିପରି ଏକ ଅଭିଯୋଗର ଗନ୍ଧ ପାଇପାରିବା । ରୁଷିଆର କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ରାଜ୍ୟରେ ପଦାର୍ଥବିଜ୍ଞାନ ଓ ଅନ୍ୟ ସକଳ ନୈର୍ବକ୍ତିକ ବିଜ୍ଞାନର ଅନେକ ବିକାଶ ହୋଇଚି; କିନ୍ତୁ ସମାଜଶାସ୍ତ୍ର, ମନୋବିଜ୍ଞାନ, ଦର୍ଶନ, କଳା ଓ ସାହିତ୍ୟ ଉପରେ ପାହାର ବସିଚି ; ଦର୍ଶନ କହିଲେ ଆଜି ରୁଷିଆରେ ନୂତନ ଜିଜ୍ଞାସା ଦ୍ୱାରା ନୂତନ ସତ୍ୟର ସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ବୁଝାଉନାହିଁ । ସରକାରଙ୍କର ସମର୍ଥିତ ନୀତିକୁ ଦାର୍ଶନିକ ପରିଚ୍ଛଦ ପିନ୍ଧାଇ ତାହାକୁ ହିଁ ଏକମାତ୍ର ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ସତ୍ୟ ବୋଲି ବୁଝାଇବା ସେଠି ଦାର୍ଶନିକର କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଚି । ଦର୍ଶନ ବା Philosophy ସେ ଦେଶରେ ଶାସନକଳର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ ଲାଗି ଏକ ସୂତ୍ରଚର୍ଯ୍ୟ ର ବା Theology ର ସ୍ତରକୁ ଖସିଯାଇଛି ।

ଷ୍ଟାଲିନ-ଯୁଗର ତୁଳନାରେ କ୍ରୁଶ୍ଚେଭଙ୍କ ଶାସନରେ ରୁଷିଆର ସାହିତ୍ୟକୁ ଯେ ଅଧିକ ପରିସର ଓ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ମିଳିଚି, ସେଥିରେ କାହାରି କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ସରକାରୀ କୋହଳନୀତିଦ୍ୱାରା ଯେତିକି ସମ୍ଭବ ହେଉଚି, ରୁଷିଆର ନୂଆ ସାହିତ୍ୟ ସେତିକି ପରିମାଣରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇପାରୁଚି । କିନ୍ତୁ ଯୋଉଠି ସରକାର ସାହିତ୍ୟିକ ସ୍ୱାଧୀନତାର ସୀମା ଉପରେ ପହରା ଦେଇ ଜଗି ବସିଛନ୍ତି ଓ ଶାସ୍ତିର ଭୟ ଦେଖାଉଚନ୍ତି, ସେହିଠାରୁ ସାହିତ୍ୟ ଗୁପ୍ତ ସାହିତ୍ୟର ରୂପ ଧାରଣ କରିଚି । କିନ୍ତୁ ତଥାପି ବୋଲ ମାନି ଚୁପ ହୋଇ ଯାଉନାହିଁ । ୧୯୫୬ ମସିହାଠାରୁ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରୁଷିଆରେ ଅଗଣିତ ବେଆଇନ ଓ ଗୁପ୍ତ ପତ୍ରପତ୍ରିକା ବାହାରିଚି । ଅନେକ ହାତଲେଖା, ପୁଣି କେତେ ଟାଇପ୍-କରା । ପ୍ରତି ସଂଖ୍ୟାରେ କୋଡ଼ିଏ ଚାଳିଶି ଖଣ୍ଡ ପତ୍ରିକା ବାହାରି ସରକାରଙ୍କ ଅଗୋଚରରେ ତାହାର ପ୍ରଚାର ହେଉଚି । ମସ୍କୋ ଓ

ଲେନିନ୍‌ଗ୍ରାଡ଼ର ଛାତ୍ରମାନେହିଁ ଏହି ଗୋପନ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରକାଶରେ ଅଗ୍ରଣୀ ହୋଇଚନ୍ତି । ଏହିସବୁ ପତ୍ରପତ୍ରିକା ହୁଏତ ତିନୋଟି ବା ପାଞ୍ଚୋଟି ସଂଖ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାହାରୁଚି ଓ ତା ପରେ ସରକାରଙ୍କର ନଜରରେ ପଡ଼ି ଆପେ ଆପେ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଉଚି ବା ଅନ୍ୟ ଏକନାମରେ ପୁଣି କେତେଦିନ ଚାଲୁଚି । ଏହି ପତ୍ରିକାଗୁଡ଼ିକର ନାମରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସୂଚନା ମିଳୁଚି ଯେ ଏମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସାମାଜିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଖାପ ଖାଇ ସୁନାପୁଅ ହେବାକୁ ରାଜୀ ନୁହନ୍ତି; ଏମାନେ ଅଧିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ଚାହାଁନ୍ତି, ମଣିଷଲାଗି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନତା ଚାହାନ୍ତି । ମହାନ୍ ଲକ୍ଷ୍ୟର ପ୍ରାପ୍ତି ଲାଗି ମାନବୋଚିତ ମାର୍ଗର ଅନୁସରଣ କରାଯାଉ, ଏମାନେ ଏହାହିଁ ଚାହାନ୍ତି । ଏହି ପତ୍ରିକାଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ କେତୋଟିର ନାମ ହେଉଚି : ନୀଳକଢ଼ି, ନୂଆ ତୁଣ୍ଡ, ଭୀରୁଙ୍କ ପତ୍ରିକା, ବାଣୀମଞ୍ଚ, ମତଦ୍ରୋହ ଓ ସଂସ୍କୃତି । ଗତ ତିନିବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ରୀପାସ୍ତରନାକ୍‌ଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ଯେଉଁ କେତୋଟି ପତ୍ରିକା ଗୋପନରେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରି ମଧ୍ୟ ତଥାପି ରୁଷିଆର ତରୁଣ ସମାଜରେ ପରିଚିତ ଓ ଆଦୃତ ହୋଇ ପାରିଚନ୍ତି, ସେଗୁଡ଼ିକର ନାମ ହେଉଚି Phoenix, Syntax ଓ Cocktail ଓ Bumerang. ।

ଫୋନିକ୍‌ସ୍ ହେଉଚି ଗ୍ରୀକ୍-ପୁରାଣର ଏକ ଚଢ଼େଇ, – ଅଗ୍ନିରେ ଝାସ ଦେଇ ଏହା ପୁଣି ସେହି ଅଗ୍ନିଭିତରୁ ନୂତନ ଜୀବନ ଲାଭ କରି ବାହାରିଥିଲା । 'ଫୋନିକସ୍' ପତ୍ରିକାର ସମ୍ପାଦକ ହେଉଚନ୍ତି ଅଜ୍ଞାତ । ମାତ୍ର ପାଞ୍ଚୋଟି ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରକାଶ ପାଇବା ପରେ ସରକାରଙ୍କର କୁଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ି ଏହା ବନ୍ଦ ହୋଇ ଯାଇଚି । କେବଳ ସ୍ୱର୍ଗତଃ ପାସ୍ତରନାକଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଏଥିରେ ଅନ୍ୟ ଲେଖକମାନଙ୍କର ନାମକୁ ଗୁପ୍ତ କରି ରଖା ଯାଇଚି । ୧୯୬୧ ମସିହାରେ ବାହାରିଥିବା ଏହି ପତ୍ରିକାର ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟାରେ ପ୍ରଚ୍ଛଦପଟରେ ଲେଖାଯାଇଛି –" ସତକଥା ଲେଖ; ଯେପରିକି ବାଣୀ ବଞ୍ଚି ରହିବ, ସାହିତ୍ୟ ବଞ୍ଚି ରହିବ । ଉପରୁ ଚାପା ଦିଆହୋଇ କୟଲ ତଳେ ମଡ଼ା ହୋଇ ରହିଥିବା ସ୍ପ୍ରିଙ୍ଗ୍ ତାର ପରି ମଣିଷ ବିଚରା ଦିନେ ହଠାତ୍ ଛାଟି ହୋଇ ପଡ଼ିଲା ପରି ବାହାରକୁ ବାହାରି ପଡ଼ିବ ଓ ଯାହା ଦେହରେ ବାଜିବ, ତାହାର ପ୍ରାଣ ନେବ ।" କୌଣସି ପ୍ରକାର ନାସ୍ତିବାଦ ବା ଅରାଜକତାବାଦ Phoenix ପତ୍ରିକାର ଆଦର୍ଶ ନୁହେଁ । ଏହା ମନୁଷ୍ୟସମାଜର ନୂତନ ସ୍ଥାପନା କାମନା କରେ; ବ୍ୟକ୍ତିର ଜୀବନରେ ଅଧିକ ପ୍ରେମ, ଅଧିକ ଶ୍ରଦ୍ଧା, ଅଧିକ ସ୍ୱାଧୀନତାର ଦାବୀ କରେ । ରୁଷିଆର ସାହିତ୍ୟରେ ସବୁଦିନ ଲାଗି ସ୍ୱାଧୀନଚିତ୍ତତାର ପ୍ରତୀକ ହୋଇ ରହିଥିବା କବି ମାୟାକୋଭ୍‌ସ୍କି, ବ୍ଲୋକ ଓ ପାସ୍ତରନାକ୍ ହେଉଚନ୍ତି ଏହି ପତ୍ରିକାର ଆଦର୍ଶ । ସେହିମାନଙ୍କର ମାନବିକ ପ୍ରେରଣା ପତ୍ରିକାଟିକୁ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ କରିଚି ଓ ସାହସୀ ସାହିତ୍ୟ ପଥରେ ବାହାର କରିଚି ।

ତିରିଶ ବର୍ଷ ବୟସ୍କ କବି Yevtushenko ଦିନେ ସମଗ୍ର ଦେଶର ତରୁଣ ସମାଜ ଓ ତରୁଣ ସାହିତ୍ୟର ବରେଣ୍ୟ ପୁରୋଗାମୀ ହୋଇ ରହିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ତାରୁଣ୍ୟ

ଏବେ ଉପର କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱର ଚାପରେ ଶୀତଳ ହୋଇ ଗଲାପରି ମନେ ହେଉଚି । ଆପଣାର ପୂର୍ବକୃତ ଅତି-ସାହସିକ ସାହିତ୍ୟ-ରଚନା ଲାଗି ଅନୁତାପ କରି ସେ ଏବେ ସୁନାପୁଅ ପରି କବିତା ଲେଖି ପଠାଇ କର୍ତ୍ତାମାନଙ୍କର ତୋଷବିଧାନ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କରୁଚନ୍ତି । ଏପରି କରିବା ଦ୍ୱାରା ସେ ଅଦ୍ୟାପି ତରୁଣ ହୋଇ ବଞ୍ଚି ରହିଥିବା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ନିରାଶ କରି ପକାଇଚନ୍ତି । Phoenix ପତ୍ରିକାରେ "Yevtushenko ଙ୍କୁ ଖୋଲାଚିଠି " ଶୀର୍ଷକରେ Karanin ନାମ ନେଇ ଜଣେ ତରୁଣ ଲେଖିଚନ୍ତି : " ଏକଛତ୍ର ଡିକ୍‌ଟେଟରମାନଙ୍କ ହାତରେ ଶିକ୍ଷାର ସାଧନ ହୋଇ ରହିବା କଳା ଓ ସାହିତ୍ୟର କାମ ନୁହେଁ । ସତ୍ୟର ସନ୍ଧାନ ଓ ସତ୍ୟର ପ୍ରଚାର ହେଉଚି, ଏହାର ଅସଲ କାମ ।" ପୁଣି, " ସରକାରୀ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ସହିତ ହାତ ମିଳାଇବା କବି ପକ୍ଷରେ ସର୍ବତ୍ର ନିନ୍ଦନୀୟ । ଏପରି କଲେ ସେ ସର୍ବଦା ଆପଣାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ହରାଇ ବସିବ ଓ ଶାସକ ହାତରେ କେବଳ ଏକ କଣ୍ଢେଇ ହୋଇ ରହିବ । ବେଠି ଖଟିଲାପରି ତାକୁ କେବଳ ଶାସକର ସ୍ତୁତି କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ବା ଶାସକର ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ କରି ସାହିତ୍ୟ ଲେଖିବାକୁ ପଡ଼ିବ । " ସେହି ଚିଠିରେ ଆଉ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଅଛି, ମିଥ୍ୟାର ଆଶ୍ରୟ ନେଇ କବିର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ କଦାପି ବଞ୍ଚି ରହି ପାରିବ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ମୋର ସମାଜରେ ମୁଁ ଏପରି ଏକ ବାତାବରଣ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଲାଗି ସଂଗ୍ରାମ କରୁଚି, ଯେଉଁଥିରେ କି ବ୍ୟକ୍ତିର ବାଧାହୀନ, ସ୍ୱାଭାବିକ ଓ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରିବ ।"

ଏହିପରି ଆଉ ଗୋଟିଏ ପତ୍ରିକା ହେଉଚି Cocktail (ବିଚିତ୍ରା) । ଏହି ପତ୍ରିକାର ଏକ କବିତାରେ କବି କହିଚନ୍ତି :

" ଆଗ ବଜ୍ର ପଡ଼ିବ, ତା ପରେ ନୂତନ ଜୀବନର ଜନ୍ମ ହେବ ।
ଆଗ ଭୂମିକମ୍ପ ହେବ, ତାପରେ ମୁକ୍ତି ଆସିବ,
ନୂତନ ପରିତ୍ରାଣ ଆସିବ;
ସେତେବେଳେ ଯାଇ ଆମେ ସମସ୍ତେ ଏହି ଶ୍ୱାସରୋଧୀ ନିଦାଘ ସନ୍ତାପରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇବା ।"

ଭବିଷ୍ୟତରେ ଏକ ଧ୍ୱଂସ ବା ବିଦ୍ରୋହ ପର୍ବ ଆସୁଚି, ଯେତେବେଳେ କି ବର୍ତ୍ତମାନ କାୟା ବିସ୍ତାରି ରହିଥିବା ସବୁ ପୁରୁଣା ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କବିର ମନରେ କେବଳ ସଂଶୟ ଓ ଅସନ୍ତୋଷ ହିଁ ରହିଚି । ସେ ସେଥିଲାଗି ଏକ ବିଦ୍ରୋହର ଆହ୍ୱାନ ଦେଉଚି, " ଏହି ଦେଶର ମୃତ୍ୟୁଜର୍ଜର ବନ୍ଦୀଶାଳାକୁ ତୁ ଶକ୍ତ ଆଘାତରେ ଭାଙ୍ଗି ପକା ! " ଏବଂ ଏହି ଆହ୍ୱାନ ପଛରେ ଏକ ନୂତନ ମାନବିକ ମୂଲ୍ୟସମୃଦ୍ଧ ଜଗତର ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା ଲାଗି ଏକ ପ୍ରବଳ ଆକାଂକ୍ଷା ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ରହିଚି ।

ଉପରେ ଆଲୋଚିତ Phoenix ପତ୍ରିକାରେ ବାହାରିଥିବା ଦୁଇଜଣ ଅଜ୍ଞାତ କବିଙ୍କର ଦୁଇଟି କବିତାର କିୟଦଂଶ ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧାର କରିବାକୁ ମୁଁ ଆବଶ୍ୟକ ମନେ କରୁଚି ।

" ମିଛ କହନା, ସାଥୀ, କଦାପି ମିଛ କହନା !

ଆଉ ଏକ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ଜୀବନ ମଧ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରେ —

ଆମ ରୁଗ୍‌ଣ ଆଖିତଳେ ମଳିନ କଳାଦାଗ ପଡ଼ିଗଲାଣି, କିନ୍ତୁ, —

ହୃଦୟ ଭିତରେ ଏକ ହାହାକାରମୟ ଅସ୍ଥିରତା ଓ ଅସହ୍ୟତା ଉଦ୍‌ବେଳିତ ହୋଇ ଉଠୁଚି !"

ଏବଂ,

" ଆମର ସଂଖ୍ୟା ଅତି ଅଳ୍ପ,

ଆମର ବଳ ଅତି ଅଳ୍ପ,

ତଥାପି ଆମର ସଂଖ୍ୟ ପ୍ରତିଦିନ ବଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଚି ।...

ଆମେ ନିଶ୍ଚୟ ଏହି ବଜ୍ରକବାଟକୁ ଭାଙ୍ଗି ପକାଇବୁ !

ଆମର ସଂଖ୍ୟା ଅତି ଅଳ୍ପ,

ଆମେ ଅପେକ୍ଷା କରୁଚୁ,

ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସରେ ଅପେକ୍ଷା କରୁଚୁ !

ଏବଂ ଯଦି ବା ଦିନେ ଆମର ପରାଜୟ ହୁଏ, ଯଦି ବା ଆମେ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଯାଉ,ତେବେ ମନେରଖ,

ଭବିଷ୍ୟତରେ ଆମରି ଦିନ ହିଁ ଆସୁଚି ।"

ଏବେ ଏକ ଇଂରାଜୀ ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରିକାରେ ରୁଷିଆର ନବୀନତମ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୁଁ John Strachey ଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଲେଖା ପଢୁଥିଲି । ରୁଷିଆର ସାହିତ୍ୟରେ ଏକ ନୂତନ ବିଶ୍ୱାସ, ଏକ ନୂତନ ଅଶାନ୍ତି ଓ ଏକ ନୂତନ ଦିଗ ଚାରଣାର ସୂଚନା ଦେଉଥିବା ତରୁଣ କବି ଓ ଲେଖକମାନଙ୍କୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ Strachey ପାଷ୍ଟରନାକ୍‌ଙ୍କର ସନ୍ତାନ ବୋଲି କହିଚନ୍ତି । କେବଳ ଗୋଟାଏ ବିପ୍ଳବରେ ରୁଷ୍ ସମାଜର ଭଙ୍ଗାଗଢ଼ା ସରି ଯାଇନାହିଁ । ରାଜନୀତିକ ଏବଂ ଆର୍ଥିକ ବିପ୍ଳବ ମଧ୍ୟ ସରିଚି, କିନ୍ତୁ ଏକ ମାନବିକ ବିପ୍ଳବ ରୁଷିଆର ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଚି; ଆପଣାର 'ଡାକ୍ତର ଜିଭାଗୋ' ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଶ୍ରୀ

ପାଷ୍ଟରନାକ୍ ଏହି ନବପ୍ରଭାତ ଓ ଅଭିନବ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପ୍ରତି ଆପଣାର ବିଶ୍ୱାସ ପ୍ରକଟ କରି ଯାଇଚନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଦେହତ୍ୟାଗର ତିନିବର୍ଷ ପରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଯେପରି ରୁଷିଆର ସାହିତ୍ୟରେ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଫଳବତୀ ହେବାରେ ଲାଗିଚି । ମଣିଷର ଆତ୍ମା ଅଜେୟ, — ଅର୍ଥନୀତି, ରାଜନୀତି ବା ମୃତ୍ୟୁ-ଭୟର ଧମକ ଦେଖାଇ କେହି ଏହାକୁ ସବୁଦିନ ଲାଗି ଦବାଇରଖି ପାରିବ ନାହିଁ । ରୁଷିଆରେ ରଖି ପାରିବ ନାହିଁ, କି ଆଉ କୌଣସି ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ରଖି ପାରିବନାହିଁ । ଯେକୌଣସି ଦେଶର ଲେଖକ ଲାଗି ଏହାହିଁ ହେଉଚି ସର୍ବପରମ ବିଶ୍ୱାସ, ତାର ଲେଖନୀ ଲାଗି ସବଳତମ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ । ରାଜନୀତିକ ପଶାଖେଳକୁ ସଂସାରର ଏକମାତ୍ର ସତ୍ୟ ବୋଲି ମନେ କରୁଥିବା ଆମ ପୃଥିବୀର ଶାସକମାନେ ହୁଏତ ଏହି ବିଶ୍ୱାସର ମର୍ମ ବୁଝିବାକୁ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ନାହାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏହି ବିଶ୍ୱାସ ଭିତରେ ପୁନର୍ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଲାଗିହିଁ ସକଳ ଦେଶରେ ସାହିତ୍ୟିକର ଜନ୍ମ ହୋଇଚି ରୁଷିଆର ତରୁଣ କବି Voznesensky ପାଷ୍ଟରନାକ୍‌ଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଲେଖିଥିବା ଏକ କବିତାର ପ୍ରଥମ ଦୁଇଧାଡ଼ି ଉଦ୍ଧାର କରି ମୁଁ ଆଜିର ଲେଖାଟି ଶେଷ କରିବି ।

They bore him to no entombment,
They bore him to enthronement.

" ସେମାନେ ତାଙ୍କୁ ସମାଧି ଦେବାକୁ ନେଇ ଯାଇ ନାହାନ୍ତି,— ସିଂହାସନରେ ବସାଇବାକୁ ନେଇ ଯାଇଚନ୍ତି ! "

—ମଇ, ୧୯୬୩

❖

ଅନୁଶାସନ

—ଏକ ମନୋବୈଜ୍ଞାନିକ ଦୃଷ୍ଟି

ଆବହମାନ କାଳରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସମାଜରେ ଅନୁଶାସନର ଏକ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନ ରହିଆସିଚି । ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ବିନା କୌଣସି ସମାଜ ସମ୍ଭବ ହୁଅନ୍ତାନାହିଁ ଏବଂ ସମାଜ ବିନା ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନ ସମ୍ଭବ ହୁଅନ୍ତାନାହିଁ । ତେଣୁ ଅଳ୍ପ ବା ବହୁତ ଯାହାହେଉ ପଛକେ, ମଣିଷର ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଅଥବା ଅନୁଶାସନର ସ୍ଥାନ ରହିବ ହିଁ ରହିବ ।

ଆଦିକାଳରୁ ଅନୁଶାସନ ଆମ ସାମାଜିକ ଜୀବନକୁ ଯେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଆସିଚି, ଆଦିବାସୀ ସମାଜରେ ଆମେ ଏହାର ପ୍ରମାଣ ପାଇପାରିବା । ଆଦିବାସୀ ଜୀବନ ହେଉଚି, ସାମୂହିକ ରୂଢ଼ିଗୁଡ଼ିକଦ୍ୱାରା ସୁନିୟନ୍ତ୍ରିତ ଜୀବନ । ସାମାଜିକ ଜୀବନକୁ ଛାଡ଼ି ଜଣେ ଆଦିବାସୀର ଆପଣାର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନଲାଗି ହୁଏତ କୌଣସି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ଥାନ ହିଁ ନଥାଏ । ଆଧୁନିକ ସମାଜର ମାନଦଣ୍ଡ ଉପରେ ଦେଖିଲେ ଓ ଆଦିବାସୀ ସମାଜରେ ବ୍ୟକ୍ତିର ଜନ୍ମ ହିଁ ନଥିଲାପରି ମନେ ହୋଇଥାଏ । ସେଠି ସାମାଜିକ ଅନୁଶାସନ ହିଁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନକୁ ଯାହାକିଛି ଅର୍ଥ ଦେଇଥାଏ ।

ଆମ ପୃଥିବୀର ଇତିହାସରେ ଯେତେଗୁଡ଼ିଏ ଧର୍ମର ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇଚି, ସେଗୁଡ଼ିକରେ ଅନୁଶାସନ ଲାଗି ସର୍ବଦା ଏକ ଉଚ୍ଚାସନ ରହିଆସିଚି । ମନୁଷ୍ୟର ଆପଣା ସାମୂହିକ ଜୀବନକୁ ଅନୁଶାସନ ଜଞ୍ଜିରରେ ବାନ୍ଧି ରହିବାକୁ ହିଁ ପଡ଼ିବ, ହୁଏତ ଯେପରି ଏହି କାରଣରୁ ହିଁ ଧର୍ମଗୁଡ଼ିକର ବଖାଣ ହୋଇଚି ଓ ଧର୍ମାଚାରର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଚି । ଧର୍ମର ଉପଚାର ଓ ଅନୁଷ୍ଠାନଗୁଡ଼ିକ ଦେଖିଲେ ଅନେକ ସମୟରେ ଏହିପରି ପ୍ରତୀତ ହୋଇଥାଏ । କେତେକ ଧର୍ମରେ ଭଗବାନ ବା ତାଙ୍କର ଅବତାରମାନଙ୍କୁ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇଚି । ମାତ୍ର ଏହି ଭଗବାନ ଓ ଅବତାରମାନେ ବି ଏହିସବୁ ଧର୍ମରେ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇ ରହିଥିବା ନିୟମ ବା ଅନୁଶାସନଗୁଡ଼ିକୁ ହିଁ ମାନିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଚନ୍ତି ଏବଂ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ମାନି ଚଳିବାର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ହୋଇ ରହିଚନ୍ତି । ଆମେ ଇତିହାସରୁ ଏ ବିଷୟରେ ଏକାଧିକ ପ୍ରମାଣ ପାଇପାରିବା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଇହୁଦୀ ଧର୍ମରେ *Ten Commandments* ବା ଦଶ ଆଜ୍ଞାର ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଚି । ଭଗବାନଙ୍କର ନାମରେ ସେଥିରେ କୁହାଯାଇଚି ଯେ

ଯେଉଁମାନେ ସେଇ ଆଜ୍ଞାଗୁଡ଼ିକ ଅନୁସାରେ ଆପଣା ଜୀବନର ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିବେ, କେବଳ ସେଇମାନେ ହିଁ ସାମାଜିକ ଜୀବନର ଅଧିକାରୀ ହେବେ । ମାତ୍ର ଯେଉଁମାନେ ଆଜ୍ଞାଗୁଡ଼ିକର ଉଲ୍ଲଂଘନ କରିବେ, ସେମାନେ ଭଗବାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦ୍ରୋହୀ, ଏବଂ ସେହି କାରଣରୁ ପାପୀ ବୋଲି ସାବ୍ୟସ୍ତ ହେବେ ଏବଂ ତାହାର ପରିଣାମ ସ୍ୱରୂପ ଭଗବାନଙ୍କ କ୍ରୋଧରୁ ସେମାନେ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଯିବେ । ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମରେ ପଞ୍ଚଶୀଳର ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଚି । ପାଲି ବୌଦ୍ଧ ଶାସ୍ତ୍ରରେ 'ପାତିମୋକ୍‌ଖମ୍' ନାମରେ ଏକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ରହିଚି ଏବଂ ଜଣେ ଶୀଳବଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତିର କେଉଁ କେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଅନୁଚିତ, ଏହି ବୃହଦାକାର ଗ୍ରନ୍ଥରେ କେବଳ ତାହାରି ଚର୍ଚ୍ଚା କରାଯାଇଚି । 'ପାତିମୋକ୍‌ଖମ୍' ଅଥବା ପ୍ରତିମୋକ୍ଷ, – ମୋକ୍ଷ ପାଇବାର ମାର୍ଗରେ ଯେଉଁସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ବା ଆଚାର ବାଧକପରି କାମକରେ ଏବଂ ଜଣେ ମୁମୁକ୍ଷୁ ମନୁଷ୍ୟର ଯେଉଁସବୁଥିରୁ ଆପଣାକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବା ଉଚିତ, ପ୍ରତିମୋକ୍ଷ ସେହିଗୁଡ଼ିକୁ ହିଁ ସୂଚିତ କରିଦିଏ ।

ହିନ୍ଦୁଧର୍ମରେ ମଧ୍ୟ ଆଚାର ସଂହିତା ଲାଗି ଏକ ବଡ଼ ପ୍ରଶସ୍ତ ସ୍ଥାନ ରହିଚି । ବେଳେବେଳେ ଏହି ସ୍ଥାନ ଅତି ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ବୋଲି ମନେ ବି ହୋଇଥାଏ । କେବଳ ଭଗବାନ୍‌ଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧ ରଖୁଥିବା ବିଷୟଗୁଡ଼ିକରେ ନୁହେଁ, ମାତ୍ର ଦୈନିକ ଜୀବନର ଆଚାରଗୁଡ଼ିକରେ ମଧ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ନ ରହିଲେ କିପରି ଭଗବତ୍‌ଦ୍ୱେଷ ଓ ଭଗବତ୍-କୋପର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପଡ଼େ, ଆମର ଆଚାରଗୁଡ଼ିକ ଆମକୁ ଏହି ବିଷୟରେ ପଦେ ପଦେ ସତର୍କ କରିଦିଅନ୍ତି । ଜଣେ ମଣିଷ ହିସାବରେ ଆମର କଣ କରିବା ଉଚିତ ଓ କଣ ନ କରିବା ଉଚିତ, ଏସବୁ ବିଷୟରେ ଆମ ସମାଜ ଓ ଧର୍ମ ନିୟାମକମାନେ ଯେ ପ୍ରକୃତରେ କେତେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଓ ଦୃଢ଼ନିଶ୍ଚିତ ଥିଲେ, କେତେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଓ ସଂଶୟରହିତ ଭାବରେ ଯେ ସେମାନେ ଦୋଷଦୁଷ୍ଟ ଆଚାରକୁ ଦୋଷମୁକ୍ତ ଆଚାରକୁ ଭିନ୍ନ କରି ବିଚାର କରି ପାରୁଥିଲେ, ତାହା ଦେଖିଲେ, ବେଳେବେଳେ ବଡ଼ ବିସ୍ମିତ ହେବାକୁ ହୁଏ । ହିନ୍ଦୁ-ଆଚାରର ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ ଗ୍ରନ୍ଥ 'ବ୍ରହ୍ମକର୍ମସମୁଚ୍ଚୟମ୍' ରୁ ଏଠାରେ ମୁଁ ଦୁଇଟି ଉଦାହରଣ ଦେବି । ପ୍ରତିଦିନ ସକାଳୁ ଉଠି ଆମର ଦାନ୍ତ ଘଷିବା ଉଚିତ, ଏହା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷାର ଏକ ସ୍ୱୀକୃତ ନିୟମ । ଦାନ୍ତଘଷିବା ବିଷୟରେ ଅତିପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ଭାବରେ ଯେଉଁସବୁ ନିୟମ ସେହି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଦିଆଯାଇଚି, ସେଥିରୁ ଗୋଟିଏ ହେଉଚି :

ଦଶାଙ୍ଗୁଳଂ ତୁ ବିପ୍ରାଣାଂ କ୍ଷତ୍ରିୟାଣାଂ ନବାଙ୍ଗୁଳମ୍
ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗୁଳଂ ତୁ ବୈଶ୍ୟାନାଂ ଶୂଦ୍ରାଣାଂ ସପ୍ତସମ୍ମିତମ୍
ଚତୁରଙ୍ଗୁଳମାତ୍ରଂ ତୁ ନାରୀଣାଂ ନାତ୍ରସଂଶୟମ୍ ॥

ବ୍ରାହ୍ମଣର ଦାନ୍ତକାଠି ଦଶଆଙ୍ଗୁଳ ହେବ, କ୍ଷତ୍ରିୟର ନବାଙ୍ଗୁଳ, ବୈଶ୍ୟର ଆଠ ଓ ଶୂଦ୍ରର ସାତଆଙ୍ଗୁଳ ହେବ । ନାରୀର ଦାନ୍ତକାଠି କେବଳ ଚାରିଆଙ୍ଗୁଳ ଲମ୍ବ ହେବ, ସେଥିରେ କାହାରି ତିଳେମାତ୍ର ବି ସଂଶୟ ରହିବା ଉଚିତ୍ ନୁହେଁ । ଏହି ନିୟନ୍ତ୍ରଣଟି କେଡ଼େ ସ୍ପଷ୍ଟ ଓ କେଡ଼େ ସିଧାସଳଖ ! ସକାଳୁ ଉଠି ମୋତେ କିପରି ଅବସ୍ଥାରେ କିପରି ଭାବରେ ଦାନ୍ତଘଷିବାକୁ ହେବ, ମୁନିଋଷିମାନେ ସେ ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ସୁନିଶ୍ଚିତ ଅନୁଶାସନମାନ କରି ରଖିଥିଲେ,ଏଥିରେ ମୋର ବିସ୍ମୟ ହିଁ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଉଚିତ । ମୋ ଲାଗି କେଉଁ କେଉଁ ଦାନ୍ତକାଠି ଘଷିବା ନିଷିଦ୍ଧ କରାଯାଇଚି, ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ କଥା ଶୁଣନ୍ତୁ :

କୁଶ-କାଚିଂଚ କାର୍ଷାସଂ ପାଲାଶଂ ବ୍ରହ୍ମବୃକ୍ଷଣମ୍
ପୁତ୍ରମାଂସସମମଂ କ୍ଷେୟ ବାବୁଲ୍ୟ ଦନ୍ତଧାବନମ୍ ।।

ଅମୁକ ଆଉ ଅମୁକ ଦାନ୍ତକାଠି କଦାପି ବ୍ୟବହାର କରିବନାହିଁ । କାରଣ ଏପରି କରିବା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ଅନୁମୋଦିତ ନୁହେଁ । ଏତିକି କହିଥିଲେ କଣ ଯଥେଷ୍ଟ ହୋଇନଥାନ୍ତା ? ଅମୁକ ଦାନ୍ତକାଠି ବ୍ୟବହାର କଲେ ତାହାକୁ ଆପଣା ପୁଅର ମାଂସ ଭକ୍ଷଣ କରିବାପରି ଜାଣିବ, ତେବେ ଏପରି ଛାନିଆ କରାଇ କହିବାର କି ଆବଶ୍ୟକତା ଥିଲା ? ଜୀବନରେ ଆଚାରର ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ଥାନ ରହିଚି ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆମର ସଂଶୟୀ ମନଟା ଭିତରେ ଥାଇ ଆମକୁ ଏହିପରି ଏକ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେ ।

ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାହା କୁହାଗଲା, ତାହାକୁ ପ୍ରବନ୍ଧଟିର ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ଉପକ୍ରମ ପରି ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇ ପାରେ । ଶିକ୍ଷାରେ ମଧ୍ୟ ଅନୁଶାସନ ଲାଗି ଏକ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନ ରହିଚି । ଏକ ବିଜ୍ଞାନ ହିସାବରେ ଯେତେବେଳେ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଉଦ୍‌ଭବ ଓ ଅନୁଶୀଳନ ହୋଇ ନଥିଲା । ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷାଶାସ୍ତ୍ରୀ ଅନୁଶାସନକୁ ଶିକ୍ଷାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରୁଥିଲେ । ଏଥିରେ କାହାରି ଦ୍ୱିମତ ରହିବାର ପ୍ରଶ୍ନ ହିଁ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଆତ୍ମାନୁଶାସନ ଓ ଅନୁଶାସନ ମଧ୍ୟରେ ତଥାପି ଏକ ଅନ୍ତର ରହିଚି । ବିଭିନ୍ନ ଶିକ୍ଷାଦର୍ଶନ ମଧ୍ୟରେ କେତେକ ମୌଳିକ ଅନ୍ତର ରହିଥିବାରୁ ଅନୁଶାସନ ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଅନ୍ତର ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ବସ୍ତୁତଃ ଛାତ୍ରର ଜୀବନରେ ଆମେ କଅଣ ପାଇଁ ଅନୁଶାସନ ଚାହୁଁ ? ଛାତ୍ରକୁ ଆମେ କିପରିଭାବରେ କ'ଣ କରି ତିଆରି କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଚୁ ? ଆମର ଶିକ୍ଷାଦର୍ଶନ ଭିନ୍ନ ହୋଇଥିବାରୁ ସମାନ ଅନୁଶାସନରୁ ମଧ୍ୟ ଆମକୁ ଯେ ଭିନ୍ନ ଫଳ ମିଳିଥାଏ ଏବଂ ସେଗୁଡ଼ିକର ପରିମାଣ ଓ ପ୍ରଭାବ ମଧ୍ୟ ଯେ ଭିନ୍ନ ହୋଇଥାଏ; ଆମକୁ ସେ କଥାଟି ପ୍ରଥମେ ବୁଝିରଖିବାକୁ ହେବ । ଶିକ୍ଷାରେ ଆମେ ତିନିପ୍ରକାର ଦର୍ଶନର ଅନୁସରଣ

କରିପାରୁ : ପ୍ରଥମଟିକୁ ଇଂରାଜୀଭାଷାରେ Authoritarianism କୁହାଯାଏ । ଓଡ଼ିଆରେ ଆମେ ଏହାକୁ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱବାଦ ବା ଅଧିକାରୀବାଦ ବୋଲି କହିପାରିବା । ପରିଭାଷା ତିଆରି କରୁଥିବା ପଣ୍ଡିତମାନେ ଏହି ଶବ୍ଦଟିର ଅନୁବାଦକୁ ବଡ଼ ଲମ୍ବା କରି ଦେଇଚନ୍ତି । ମାତ୍ର ଆମେ ସହଜ ଅର୍ଥରେ ଏହାର ଏକ ସ୍ଥୂଳ ଅର୍ଥ ବାହାର କରିବାକୁ ଓ ସେଇଟି ବୁଝିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା । ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷକ ସ୍ୱନିର୍ବାଚିତ କୌଣସି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଛାଞ୍ଚରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଜୀବନକୁ ଢାଳିଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଚି ଏବଂ ତାହାକୁ ହିଁ ଉତ୍ତମ ଜୀବନ ରୀତି ବୋଲି କହୁଚି, ତାହାକୁ ଆମେ ଜଣେ ଅଧିକାରୀବାଦୀ ଶିକ୍ଷକ ବୋଲି କହିବା । ବାଟ ତିଆରି ହୋଇ ରହିଚି, ଆମକୁ କେବଳ ତାହାରି ଉପରେ ଚାଲିଯିବାକୁ ହିଁ ପଡ଼ିବ, ଅଧିକାରୀବାଦୀ ଏହିପରି ଯୁକ୍ତି ଦେଖାଇଥାଏ । ତାହାର ରୀତିଦର୍ଶନରେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣକୁ ହିଁ ଧର୍ମ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଯେତେବେଳେ କୌଣସି ଦେଶର ଶାସନ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଜୀବନପଦ୍ଧତି ରୂପେ ମାନିନେବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରେ, ସେତେବେଳେ ସେହି ଶାସନକୁ ମଧ୍ୟ ଆମେ ଏକ ଅଧିକାରୀବାଦୀ ଶାସନ ବୋଲି କହିଥାଉ । ହିଟ୍‌ଲର ଶାସନ ଏହିପରି ଏକ ଅଧିକାରୀବାଦୀ ଶାସନ ଥିଲା । କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟବାଦକୁ ମଧ୍ୟ ଆମେ ଏହିପରି ଏକ ଶାସନ ବୋଲି କହିପାରିବା । ଯେଉଁ ଦେଶ ବା ସମାଜରେ ଏକ ଅଧିକାରୀବାଦୀ ଶାସନ, ସମାଜ-ବ୍ୟବସ୍ଥା ବା ଧର୍ମ କାୟମ ହୋଇ ରହିଥାଏ, ସେଠାରେ ସାଧାରଣତଃ ଏକ ଅଧିକାରୀବାଦୀ ଶିକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ଗୃହୀତ ଓ ପ୍ରଚଳିତ ରହିଥାଏ । କୌଣସି ଏକ ସୂତ୍ର, କୌଣସି ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଥବା କୌଣସି ବିଚାରକୁ ନେଇ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଯୁଗ ବା ଗୋଟିଏ ସମାଜ ଅଧିକାରୀବାଦୀ ଯୁଗ ବା ସମାଜରେ ପରିଣତ ହୋଇପାରେ । ଅଧିକାରୀବାଦ ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ ରଖିଥିବା କୌଣସି ଗୋଷ୍ଠୀ ବା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ହାତରେ ରାଜନୀତିକ କିମ୍ବା ସାମରିକ କ୍ଷମତା ଆସିଗଲେ ତାହାର ପରିଣାମ ଯେ କେଡ଼େ ଭୟାବହ ହୋଇପାରେ, ତାହାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଇତିହାସରେ ଆଦୌ ବିରଳ ନୁହେଁ । ଜଣେ ଅଧିକାରୀବାଦୀ ଯେ କୌଣସି ଧର୍ମବିଚାରକୁ ନେଇ ସଂସାରରେ ଧର୍ମହୀନତାର ପ୍ରସାର କରିପାରେ, ଜଣେ ଅଧିକାରୀବାଦୀ ଶିକ୍ଷକ ବା ଶିକ୍ଷାଧିକାରୀ କୌଣସି ଏକ ଅନୁଶାସନ- ସୂତ୍ରର ଆଶ୍ରା ନେଇ ନାନା ପ୍ରକାର ଅଶିକ୍ଷିତ ଆଚାର ଦ୍ୱାରା ସମାଜକୁ ବିକୃତ ବି କରି ଦେଇପାରେ ।

ଶିକ୍ଷାର ଦ୍ୱିତୀୟ ଦର୍ଶନଟି କହେ, ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ଆମର ଆଦୌ କିଛିହେଲେ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ସେମାନଙ୍କୁ କେବଳ ସେହିମାନଙ୍କ ହାତରେ ହିଁ ଛାଡ଼ିଦେବା ଉଚିତ୍ । ଉତ୍ତମ ଜୀବନ ଅର୍ଥାତ୍ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନୁଶାସନ-ରହିତ ଜୀବନ । ଇଉରୋପୀୟ ଭାଷାରେ ଏହି ଦାର୍ଶନିକ ଦୃଷ୍ଟିକୁ Laissez Fair ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଆପଣାକୁ କେବଳ ଆପଣାର

ହାତରେ ହିଁ ଛାଡ଼ିଦେବା ଉଚିତ୍ । କୌଣସି ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଦରକାର ନାହିଁ, ନିୟମନ ବି ଦରକାର ନାହିଁ । ଆପଣାର ସ୍ୱାଭାବିକ ବିକାଶଲାଗି ଏହାହିଁ ପଥ । ତୃତୀୟ ଦର୍ଶନଟି ହେଉଚି ଏକ ବିକାଶସାପେକ୍ଷ ଦର୍ଶନ, ଇଂରାଜୀଭାଷାରେ ଆମେ ଯାହାକୁ Developmental ଦୃଷ୍ଟିକୋଣର ଦର୍ଶନ ବୋଲି କହିପାରିବା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର ବିକାଶମାର୍ଗ କେବଳ ତା'ର ଆପଣାର ସ୍ୱକୀୟତାର ହିଁ ହୋଇପାରିବ । ତେଣୁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନୁସାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକର ଆବଶ୍ୟକତାମାନ ବି ନିଶ୍ଚୟ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହେବ । ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାତ୍ର ଆପଣା ବିକାଶର ମାର୍ଗରେ ହିଁ ବାଟ ଚାଲୁଚି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାତ୍ର ମୂଳତଃ ବିକାଶଶୀଳ, ମୂଳତଃ ବିକାଶଧର୍ମୀ । ଏହି ଛାତ୍ରକୁ ହିଁ କେନ୍ଦ୍ରଭୂମି ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିନେବା ହେଉଚି ଅନୁଶାସନ-ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଶିକ୍ଷାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ତା'ର ବିକାଶର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆବଶ୍ୟକତାଗୁଡ଼ିକ ଅନୁସାରେ ଏହି ଶିକ୍ଷା ତାକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ । ଆମେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରକାରେ ତିନୋଟି ଯାକ ଦର୍ଶନ ତଥା ଦୃଷ୍ଟିକୋଣର ଏକ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଓ ତୁଳନାତ୍ମକ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା । ଅଧିକାରୀବାଦୀ କହେ, ବାଟ ଅଛି ଓ କେବଳ ଗୋଟିଏ ବାଟ ରହିଚି । ଯେଉଁଟି ମୋର ବାଟ, ସେଇଟି ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କର ବି ବାଟ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଦର୍ଶନର କହିବା ଅନୁସାରେ ଏହି ବାଟ କେଉଁଠିହେଲେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷା ଭିତରେ ଅନୁଶାସନ ଲାଗି ମଧ୍ୟ କୌଣସି ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ବିକାଶବାଦୀ ଶିକ୍ଷା କହିବ, ବାଟ ଆଗରୁ ତିଆରି ହୋଇ ରହିନାହିଁ । ତେଣୁ ଏହି ବାଟକୁ କେହି ଆମ ଆଗରେ ଆଣି ଗୋଟାସୁଦ୍ଧା ଥୋଇଦେଇ ପାରିବନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁସାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକର ବାଟ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକଠାରୁ ଅବଶ୍ୟ ଭିନ୍ନ । ଆମ ପ୍ରତ୍ୟେକକୁ ଆମର ବାଟ ଖୋଜି ବାହାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ଏବଂ ଏହି ଖୋଜିବାରେ ଆମକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିବା ସାଧନଗୁଡ଼ିକୁ ହିଁ ଆମେ ଆମ ଜୀବନର ଅନୁଶାସନ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବା । ପ୍ରଥମ ଦୃଷ୍ଟିଟି ଗ୍ରାସ କରିବା ବା ଗ୍ରସ୍ତ ହେବାକୁ ହିଁ ଅନୁଶାସନର ଆଧାର ବୋଲି ମାନିନିଏ । ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରକୃତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏକ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଷ୍ଟି ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାର ଅଲିପ୍ତତା ଓ ଅନଧୀନତାକୁ ହିଁ ଧର୍ମରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିନିଏ ଏବଂ ତୃତୀୟ ପଥଟି ଆମକୁ ଗୋଟିଏ ନୁହେଁ, ମାତ୍ର ଅନେକ ପଥ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ପରାମର୍ଶ ଦିଏ । ଏହି ତୃତୀୟ ପଥଟି ଉପରେ ଜଣେ ପଥଚାରୀ ଆଉଜଣେ ପଥଚାରୀକୁ ଆପଣାର ଶିକାର ପରି ଦେଖେ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ଆପଣାର ସାଥୀ ହିସାବରେ ଦେଖେ । ଯିଏ ମୋ' ରାସ୍ତା ମୋତେ ମିଳିଗଲାଣି ବୋଲି କହି ବୁଲୁଥାଏ ଏବଂ ଏହି କାରଣରୁ ଯିଏ ଆପଣାର ସକଳ ଅନ୍ୱେଷଣ ବିଷୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦାୟିତ୍ୱମୁକ୍ତ ବୋଲି ସମଝୁଥାଏ, ସ୍ୱଭାବତଃ ସେଇ ଅଧିକାରୀବାଦୀ ହୁଏ । ଯିଏ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅନ୍ୱେଷଣର ଧନ୍ଦାରୁ ବଞ୍ଚିକରି ରହିବାକୁ

ଚାହୁଥାଏ, ସିଏ ଦ୍ୱିତୀୟ ଦର୍ଶନଟିକୁ ଆଦରି ରହେ ଏବଂ ଆପେ ଅନ୍ୱେଷଣ କରି ବାହାରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୱେଷକ ଭାବେ ଦେଖି ପ୍ରସନ୍ନତା ଅନୁଭବ କରେ । ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ ଆମେ ଯେକୌଣସି ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ଏହି ତିନୋଟି ପ୍ରକରଣ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବା । ଏବଂ ସେହି ଅନୁସାରେ ଅନୁଶାସନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସେମାନଙ୍କର ବିଚାର ମଧ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ ସେହିପରି ଭିନ୍ନ ଓ ବିଚିତ୍ର ହୋଇଥିବ ।

ଏହି କଥାଗୁଡ଼ିକର ସାରମର୍ମ ହେଉଚି ଯେ ଅନୁଶାସନ ରହିବା ଭଲ କି ଅନୁଶାସନ ଉଠିଯିବା ଭଲ, ସେଇଟା ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ପ୍ରଶ୍ନ ନୁହେଁ । ଆପେ ଅନୁଶାସନ ମାନି ଚଳିବା ବା ଅନୁଶାସନ ମାନି ଚଳିବାଲାଗି ଆଉ କାହାକୁ ବାଧ୍ୟ କରିବା ଯେ କୌଣସି ପରିସ୍ଥିତିରେ ଅବଶ୍ୟ ଲାଭପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି କହି ହେବନାହିଁ । ଭଲ ଅନୁଶାସନ ଗୁଡ଼ିକୁ ମଧ୍ୟ ଆପଣା ଉପରେ ବା ଆପଣାର ଅଧୀନସ୍ଥ ଆଉକାହା ଉପରେ ନେଇ ଲଦି ଦେବାଦ୍ୱାରା ଯେ ଆମେ ଜୀବନର ଯଥୋଚିତ ବିକାଶରେ ନିଶ୍ଚୟ ସହାୟତା କରିବା, ଏଇଟିକୁ ମଧ୍ୟ ସର୍ବତଃ ଏକ ସତ୍ୟ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବନାହିଁ । ଆମ ଅନୁଶାସନ ଗୁଡ଼ିକର ପଛରେ ଆମେ ଉପରିଲିଖିତ ତିନୋଟି ଦୃଷ୍ଟିର ଯେଉଁଟିକୁ ଆମ ଜୀବନଦୃଷ୍ଟିରେ ପରିଣତ କରିପାରିଚୁ ଏବଂ ତାହାକୁ ହିଁ ସକଳ ଅନୁଶାସନର ଆଧାର କରି ରଖିଚୁ, ତାହାରି ଉପରେ ହିଁ ଆମ ଅନୁଶାସନ ଗୁଡ଼ିକର ସୁସ୍ଥତା ବା ଅସୁସ୍ଥତା ମୂଳତଃ ନିର୍ଭର କରୁଚି । ଆଚାର ଆମ ଜୀବନକୁ ମୁକ୍ତ ଓ ବିକଶିତ କରିପାରେ, ମାତ୍ର ଜୀବନକୁ କଏଦୀ କରି ବି ରଖିପାରେ । ତେଣୁ ଆଚାରଗୁଡ଼ିକର ଧାରଣସ୍ତମ୍ଭ ସ୍ୱରୂପ ସେଗୁଡ଼ିକ ପଛରେ ମଧ୍ୟ ଏକ ସୁସ୍ଥ ଦର୍ଶନ ରହିଥିବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଅନୁଶାସନ ପଛରେ ମଧ ଏକ ସୁସ୍ଥ ଦର୍ଶନ ରହିଥିବା ଦରକାର । ଆପଣା ଉପରେ ଅଧିରୂଢ଼ ରହିଥିବା ଦେବତାର ମାଧ୍ୟମରେ ହିଁ ବାହନ ଆପଣା ସିଦ୍ଧତାର ପ୍ରମାଣ ଦେଇପାରେ । ଆମ ଅନୁଶାସନ ଉପରେ ପ୍ରକୃତରେ କେଉଁ ଦେବତା ଅଧିରୂଢ଼ ରହିଚନ୍ତି ? କସ୍ମୈ ଦେବାୟ ହବିଷା ବିଧେମ ? — ଆମେ କେଉଁ ଦେବତାଙ୍କର ଆରାଧନା ଓ ଅର୍ଚ୍ଚନାକରିବା, ଶ୍ୱେତାସ୍ୱତର ଉପନିଷଦରେ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନଟି ବାରବାର ପଚରାଯାଉଚି ।

ଛାତ୍ରର ଇଚ୍ଛାଶକ୍ତିକୁ ଅଧିକ ତତ୍ପର ତଥା କ୍ରିୟାଶୀଳ କରିବା ଲାଗି ଛାତ୍ରଲାଗି ସ୍ୱାଧୀନତା ଦରକାର, ସଂଯମ ଦରକାର । ଯାହାର ସ୍ୱାଧୀନତା ନାହିଁ, ତାହାର କୌଣସି ଇଚ୍ଛା ହିଁ ନାହିଁ । ସ୍ୱାଧୀନତା ଅର୍ଥାତ୍ ଆପେ ବାଛି ନେଇଥିବା ବାଟରେ ଆଗକୁ ଅର୍ଥାତ୍ ବିକାଶଆଡ଼କୁ ଯିବାର ସ୍ୱାଧୀନତା । ମାତ୍ର ଖାଲି ସ୍ୱାଧୀନତାରେ କାମ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଆପଣା ବାଟରେ ଚାଲିବାର ସମ୍ଭାବନା ଗୁଡ଼ିକୁ ଅଧିକ ସହଜ କରିପାରିବା ଲାଗି ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବନରେ ସଂଯମ ଲାଗି ମଧ୍ୟ ଏକ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନ ରହିଥିବା ଉଚିତ୍ । କାରଣ ସ୍ୱାଧୀନତା

ବନ୍ଧନହୀନତା ନୁହେଁ । ସଂଯମ ନଥିଲେ ଆମର ସ୍ୱାଧୀନତା କେବଳ ଏକ ନାସ୍ତିବାଚକ ଅନଧୀନତା ବା ଶୃଙ୍ଖଳାହୀନତାରେ ହିଁ ସୀମାବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଥାଏ । କେବଳ କୌଣସି ବା କାହାରିଠାରୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ନୁହେଁ, କୌଣସି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହାସଲ କରିବା ସକାଶେ ହିଁ ଆମର ସ୍ୱାଧୀନତା ଦରକାର, କୌଣସି ଲକ୍ଷ୍ୟ ଅଭିମୁଖରେ ଅଗ୍ରସର ହେବାଲାଗି ସ୍ୱାଧୀନତା ଦରକାର, ଏବଂ ଯେତେବେଳେ ମୁଁ ସମ୍ମୁଖସ୍ଥ କୌଣସି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟଲାଗି ବାଟ ଚାଲିବାକୁ ବା ବଞ୍ଚିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିବି ସେତେବେଳେ ମୋର ବାଟ ଚାଲିବା ଓ ବଞ୍ଚିବାର ଦିଗଟି ମଧ୍ୟ ନିର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଯିବ ଏବଂ ମୁଁ ଅତି ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ସଂଯମକୁ ମଧ୍ୟ ମୋ' ସ୍ୱାଧୀନତାର ସହଚାରୀ ବା ସହଗାମୀରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବେନି । ଛାତ୍ରର ଜୀବନରେ କୌଣସି ଏକ ଧେୟ ରହିଥିବା ଉଚିତ, କୌଣସି ଏକ ଧେୟର ଅନୁଧାବନ କରିବାଲାଗି ତା' ଭିତରେ ଏକ ସ୍ୱାଭାବିକ ଅନୁଶାସନର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଚି । ସେଥିଲାଗି ଶିକ୍ଷାଭିତରେ ଅନୁଶାସନର ଏଭଳି ଏକ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନ ରହିଚି ।

ସ୍ୱାଧୀନତାର ସୀମା ରହିବା ଦରକାର, ସଂଯମ ବା ଅନୁଶାସନର ମଧ୍ୟ ସୀମା ରହିବା ଦରକାର । ସୀମାତିରିକ୍ତ ହୋଇଗଲେ ସ୍ୱାଧୀନତା ନାଶକାରକ ହୋଇପଡ଼େ, ସୀମାତିରିକ୍ତ ହୋଇଗଲେ ଅନୁଶାସନ ମଧ୍ୟ ବିକାଶର ବାଧକ ପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରେ । ଆମ ଅନୁଶାସନ-ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଛାତ୍ରକୁ ଦବାଇକରି ରଖିବାର ଭାବନା ଯେତେ କମ୍ ରହିବ, ତାହା ସେତିକି ଭଲ ହେବ । ବିଶେଷତଃ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ସଂବେଗମୟ ଜୀବନରେ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ସୃଷ୍ଟି କରୁଥିବା ଅନୁଶାସନମାନ ଆମ ପାଇଁ ଯେତେ ଫଳଦାୟକ ହୋଇଥାଉ ପଛକେ, ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଏହାଦ୍ୱାରା କେବଳ କ୍ଷତି ହିଁ ହୋଇଥାଏ । ସଂବେଗ ଗୁଡ଼ିକର ବିରୋଧ କରି ଆମେ ବାହାରୁ ଦେଖିବାକୁ ସିନା ଛାତ୍ରକୁ ଶାନ୍ତି କରିଦେଉ, ମାତ୍ର ତା'ମନର ଅସଲ ଓ ଅବଚେତନ ସ୍ତରରେ ଆମେ ଏପରି କରିବା ଦ୍ୱାରା ଘାତକ ଆଘାତ ପହଞ୍ଚାଇ ଥାଉ । ଏହାର ପରିଣାମ ସ୍ୱରୂପ ଆମ ଛାତ୍ରମାନେ ଭବିଷ୍ୟତରେ ହୁଏତ ଅତ୍ୟୁଗ୍ର ସ୍ୱଭାବର ହୋଇପଡ଼ନ୍ତି ବା ଭୀରୁ ବି ହୋଇପଡ଼ନ୍ତି । ଅନୁଶାସନଦ୍ୱାରା ଆମେ ନିଜର ଜ୍ୟେଷ୍ଠତା ବା ପ୍ରବରତାର ଫାଇଦା ଉଠାଇ ଛାତ୍ରକୁ ଦବାଇ ରଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଚୁ ବୋଲି ଯେତେବେଳେ ଛାତ୍ର ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ, ସେତେବେଳେ ତା'ର ବିକାଶ କ୍ରମରେ ମଧ୍ୟ ଆମେ ଆଉ ତାହାର କୌଣସି ସହାୟତା ବି କରିପାରୁନାହିଁ । ମାତ୍ର ତା' ମନରେ ଆମେ ସଂସାର ତଥା ଜୀବନ ପ୍ରତି ଏକ ଜୁଗୁପ୍ସା ବା ବିରକ୍ତିର ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ସୃଷ୍ଟି କରିପକାଉ । ସେ ଦୃଢ଼ ସ୍ୱଭାବର ହୋଇଥିଲେ ଅନୁଶାସନ, ଅନୁଶାସକ ଏବଂ ସମଗ୍ରତଃ ସମାଜର ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ । ଏବଂ ନରମ ଓ ଦୁର୍ବଳ ସ୍ୱଭାବର ହୋଇଥିଲେ ସେ

କପଟତାର ଆଚରଣ କରିବାକୁ ହିଁ ଜୀବନର ଏକ ବ୍ରତ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରେ । ଏଠାରେ ଆମେ ସମସ୍ତେ ଏକମତ ହେବା ଯେ ଏହାଦ୍ୱାରା କାହାରି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସିଦ୍ଧ ହୁଏନାହିଁ । ଏପରି ଆଚରଣକୁ ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦେଉଥିବା ସମାଜରେ ସଂଯମ ବଢ଼େନାହିଁ, କେବଳ ଅଭିନୟ ପଟୁତା ହିଁ ବଢ଼ିବାରେ ଲାଗେ ।

ତେଣୁ ଆମର ଅନୁଶାସନ ମୂଳତଃ ନିରୋଧୀ ହେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଆମେ ଯାହାକୁ ଅନୁଶାସନ ଭିତରେ ରଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଚୁ, ଆମର ସକଳ ଅନୁଶାସନ ତାହାର ଆତ୍ମସଂଯମର ଶକ୍ତିକୁ ବଢ଼ାଇବାରେ ହିଁ ସହାୟକ ହେବା ଉଚିତ୍ । ଅନୁଶାସନର ଗତି ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଶାସନଆଡ଼କୁ ନୁହେଁ, ମାତ୍ର ଆତ୍ମଶାସନ ଆଡ଼କୁ ହେବା ଉଚିତ୍ । କେବଳ ରୋକି ରଖିବା, କେବଳ ଶାସନ କରିବା ବା କେବଳ ଦବାଇକରି ରଖିବା ଦ୍ୱାରା କଦାପି କାମ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଅନୁଚିତ ଓ ଅନୁପାଦେୟ ମାର୍ଗ ଓ ଦିଗରୁ ଆପଣାକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଛାତ୍ରକୁ ଆପଣାର ଉଚିତ ଆଗ୍ରହ ଗୁଡ଼ିକର ପରିପୂରଣ ଲାଗି ମଧ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ଅବସର ମିଳିବା ଅବଶ୍ୟକ । ସେ ଉଚିତ ଓ ଭଲ ନାନା କାର୍ଯ୍ୟରେ ସର୍ବଦା ତତ୍ପର ରହିଥିବ । ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ବହିଯିବା ଲାଗି ତା'ରି ପ୍ରାଣଶକ୍ତିକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ସୁସ୍ଥ ଅବସର ମଧ୍ୟ ମିଳୁଥିବ । ଶୁଭ ବାସନା ଗୁଡ଼ିକ ଲାଗି ଯଥେଷ୍ଟ ଅବସର ମିଳିପାରିଲେ ଯେ ଅଶୁଭ ବାସନା ଗୁଡ଼ିକ କ୍ରମେ କ୍ଷୀଣ ହୋଇ ଯାଇପାରିବ, ଉପନିଷଦରେ ମଧ୍ୟ ଆମକୁ ଏହିଭଳି ଏକ ସୂଚନା ମିଳିଥାଏ ।

ଅନୁଶାସନ ଭିତରେ ଏକ ବିପଦ ବି ରହିଚି । ଆପଣା ଅନୁଶାସନକୁ କେବଳ ଏକ ସାଧନ ରୂପେ ନରଖି ଯେତେବେଳେ ଆମେ ତାକୁ ଚରମ ସାଧ୍ୟରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବସୁ, ବିପଦ ଆସି ଠିକ୍ ସେତିକିବେଳେ ପହଞ୍ଚେ । ଏଭଳି ସ୍ଥିତିରେ ଏକ ସଂହିତା, ଏକ ସୂତ୍ର ବା କେବଳ ଏକ System ହିଁ ମନୁଷ୍ୟଠାରୁ ଅଧିକ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି ଗୃହୀତ ହୁଏ । ଟୋପି ଆମ ମୁଣ୍ଡ ଅନୁସାରେ ତିଆରି ହେବ, ହୁଏତ ଏହାହିଁ ଭଗବାନଙ୍କର ମତଲବ ଥିଲା । ମାତ୍ର ଆମର ତନ୍ତ୍ରଲୋଭୀ ବୃଦ୍ଧ ଆପଣା ଉଗ୍ରତାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ବେଳେବେଳେ ବିଶ୍ୱାସ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ ଯେ ସମ୍ଭବତଃ ଆମର ମୁଣ୍ଡଟା ହିଁ ହୁଏତ ଟୋପିଲାଗି ତିଆରି ହୋଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଅନୁଶାସନ ଶ୍ରଦ୍ଧାର ଏକ ସ୍ଥାନାପନ୍ନ ବା ପ୍ରତିସ୍ଥାପକ ପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ । ଆମଠାରେ ଶ୍ରଦ୍ଧାର ଅଭାବ ରହିଥାଏ, ଏବଂ ଆମେ ଅନୁଶାସନଦ୍ୱାରା ହିଁ ସେହି ଅଭାବଟି ପୂରଣ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିବାରେ ଲାଗିଯାଉ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୃଷ୍ଣମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କ ଭାଷାରେ କହିଲେ ଆମର ହୃଦୟ ଶୂନ୍ୟ ପଡ଼ିଥାଏ, ଏବଂ ସେହି କାରଣରୁ ହିଁ ଆମେ ଅନୁଶାସନ ପ୍ରତି ଏତେ ଅନୁରକ୍ତ ବା ଆସକ୍ତ ହୋଇପଡୁ । ଆମେ ଶ୍ରଦ୍ଧାଉପରୁ

ସକଳ ବିଶ୍ୱାସ ହରାଇ ବସିଥାଉ ଏବଂ ସେହି କାରଣରୁ ହିଁ ଅନୁଶାସନ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରୁ ।

ଶ୍ରଦ୍ଧାହୀନ ଅନୁଶାସନଦ୍ୱାରା ଛାତ୍ରମନରେ ରହିଥିବା ଭୟ ହୁଏତ ଦବି ରହିଯାଏ, ମାତ୍ର ଏହା ଛାତ୍ରକୁ କଦାପି ନିର୍ଭୟ କରି ପାରେନାହିଁ । କେବଳ ଶ୍ରଦ୍ଧାହିଁ ନିର୍ଭୟତା ଆଣି ଦେଇପାରେ । ଆମେ ଯେତେବେଳେ ଯଥାର୍ଥ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଦେଖାଇବାର ଅଯୋଗ୍ୟ ହୋଇପଡୁ, ସେତିକିବେଳେ ହିଁ ଆମେ ଛାତ୍ରର ଜୀବନକୁ ଝାମ୍ପିନେବାକୁ ମନ ବଳାଉ । କେହି ଭୟ ଦେଖାଇ ଝାମ୍ପିନେବାକୁ ଆସେ, ପୁଣି କେହି ଛାତ୍ରକୁ ନିଜର ଅକ୍ତିଆର ବା କବଳ ଭିତରେ ରଖି ତାକୁ ଝାମ୍ପି ନେବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକରେ । ଆମ ହାତରେ ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ଘଡ଼ିକୁ ଆମେ ଭଲ ପାଉ । କାରଣ ଏଇଟି ଆମ ଅକ୍ତିଆରରେ ରହିଥାଏ । ମାଲିକ ବି ତା'ର କୁକୁରକୁ ସ୍ନେହ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିଥାଏ । କାରଣ କୁକୁର ତା'ର ବୋଲ ମାନିରହେ । ମାତ୍ର ଶିକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ରରେ ଶ୍ରଦ୍ଧାର ଆଲୋଚନା କଲାବେଳେ ଆମକୁ ଏକ ଭିନ୍ନ ଅର୍ଥରେ ତାହାକୁ ବୁଝିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଏହି ଶ୍ରଦ୍ଧା ଉଭୟ ପକ୍ଷକୁ ନିର୍ଭୟ କରେ, ଏହି ଶ୍ରଦ୍ଧା କୌଣସି ପକ୍ଷକୁ ଗ୍ରାସ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ଆମ ଛାତ୍ରମାନେ ଆମ ଆଦେଶଗୁଡ଼ିକୁ ପାଳନ କରିନିଅନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ଆମର ଶ୍ରଦ୍ଧାହୀନ ଅନୁଶାସନପ୍ରିୟତା ହୁଏତ ପରମ ସନ୍ତୋଷ ଲାଭ କଲାପରି ଅନୁଭବ କରେ । ମାତ୍ର ଯେତେବେଳେ ଛାତ୍ର ଆତ୍ମସଂଯମ ବଳରେ ବିଶ୍ୱାସର ସହିତ ସ୍ୱକୀୟ ବିକାଶପଥରେ ବାଟ ଚାଲିବାଲାଗି ଏକ ସ୍ୱାଭାବିକ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକଟ କରିବାକୁ ଲାଗେ, ସେତେବେଳେ ଆମର ଶ୍ରଦ୍ଧାହିଁ ଜିତେ ଏବଂ ଆମ ଅନୁଶାସନର ଅଗ୍ନିପରୀକ୍ଷା ବି ହୋଇଯାଏ ।

ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଆତ୍ମାନୁଶାସନ ଓ ଆତ୍ମନିୟନ୍ତ୍ରଣର ଉଲ୍ଲେଖ ଆଗରୁ କରାଯାଇଚି । ଆପଣା ଭିତରୁ ଏକ ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଭବ କରି ହିଁ ଆମର ଛାତ୍ର ସ୍ୱୟଂ ଅନୁଶାସନ ଲାଗି ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବ । ଆମେ ଏପରି ଏକ ସ୍ଥିତି କିଭଳି ସମ୍ଭବ କରିପାରିବା ? ଖାଲି ଆମର କହିବା ବା ସମାଜର କହିବାଗୁଡ଼ାକୁ ମାନିନେଲେ ଏହା ସମ୍ଭବ ହେବନାହିଁ । ନାନାପ୍ରକାର କାରଣବଶତଃ ଯେ ଛାତ୍ରମାନେ ଆମର ଆଦେଶଗୁଡ଼ିକୁ ମାନିନିଅନ୍ତି,ସେକଥା ଆମେ ଭଲକରି ଜାଣିଚୁ । ବାହାରୁ ଆମଆଖିକୁ ସେମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅନୁଗତ ପରି ମନେ ହୁଅନ୍ତି । ଆମେ ଭାବିନେଉ ଯେ ପିଲାଟି ଭାରି ଭଲ ପିଲା, କାରଣ ସେ ଆମର ଆଦେଶକୁ ପାଳନ କରିବାରେ କୌଣସି ତ୍ରୁଟି କରୁନାହିଁ ବା ଅପର ପକ୍ଷରେ ଆମେ କହିଥାଉ ଯେ ପିଲାଟା ଭାରି ଖରାପ ପିଲା, କାରଣ ସେ ଆମର କଥା ମାନିବାରେ ବଡ଼ ତ୍ରୁଟି କରୁଚି । ଆମ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବା ଆମ ମତଲବରୁ ବିଚାର କରି ଆମେ ଯାହାକୁ ଭଲପିଲା ବୋଲି କହୁଚୁ, ଅର୍ଥାତ୍

ଆମର ଆଦେଶଗୁଡ଼ିକୁ ଯିଏ ବଢ଼ିଆ ପ୍ରକାରେ ପାଳନ କରିନେଉଚି, ସେହି କାରଣରୁ ସେହି ପିଲାକୁ ଅଧିକ ଅନୁଶାସିତ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କଲେ ସେହି ବିଶ୍ୱାସ ହୁଏତ ସବୁବେଳେ ଠିକ୍ ନ ହୋଇପାରେ। ଆପଣାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଆବଶ୍ୟକତାଗୁଡ଼ିକୁ ମାନି ଯେ ଆପଣାକୁ ଅନୁଶାସନବଦ୍ଧ କରି ରଖିଚି ବୋଲି ମଧ୍ୟ ସବୁବେଳେ କୁହାଯାଇ ପରିବନାହିଁ। ଅତଏବ ଜଣେ ଛାତ୍ର ଆମର, ସମାଜର ବା ଗୁରୁଜନମାନଙ୍କର ଦାବୀକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିନେଉଚି ବୋଲି ଆମେ ହାତକୁ ଯଥାର୍ଥରେ ଅନୁଶାସିତ ବୋଲି ଆଦୌ କହି ପାରିବା ନାହିଁ। ଏକାଧିକାର-ତନ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରଜାମାନେ କେତେ ବଢ଼ିଆ ପ୍ରକାରେ ଶାସନର ଆଦେଶକୁ ମାନିନିଅନ୍ତି। ମାତ୍ର ଯଥାର୍ଥରେ ଅନୁଶାସିତ ବୋଲି ସେମାନେ ଏହା କରନ୍ତିନାହିଁ, ଭୟଭୀତ ହୋଇ ରହିଥିବାରୁ ହିଁ ସେମାନେ ଏପରି କରନ୍ତି। ମାନିବାକୁ ଓ ବଶ ହୋଇ ରହିବାକୁ ସେମାନେ ଏକ ଆପତ୍ତି ରହିତ ପନ୍ଥା ରୂପେ ସ୍ୱୀକାର କରି ନେଇଥାନ୍ତି। ଆମ ବିଦ୍ୟାଳୟଗୁଡ଼ିକରେ ମଧ୍ୟ ଆମେ ବେଶ୍ ସ୍ୱୈରତନ୍ତ୍ର ଚଳାଇ ପାରିବା, ଏକାଧିକାରତନ୍ତ୍ର ବି ଚଳାଇ ପାରିବା। ଏପରି ଏକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଛାତ୍ରମାନେ ଆମର କଥାଗୁଡ଼ିକୁ ନିଶ୍ଚୟ ଖୁବ୍ ଭଲଭାବରେ ମାନିବେ, କେତେକ ଶିକ୍ଷକ ମଧ୍ୟ ଖୁବ୍ ଭଲଭାବରେ ଉପରର ଆଦେଶଗୁଡ଼ିକୁ ମାନିନେବେ। କିନ୍ତୁ ଏହି ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଅନୁଶାସନର ରାଜତ୍ୱ ଚାଲୁଚି ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବନାହିଁ। କାରଣ ସେଠାରେ କେବଳ ସତ୍ତା ବା କ୍ଷମତାର ରାଜତ୍ୱ ହିଁ ଚାଲିପାରିବ।

ବ୍ରୁନୋ ବେଟେଲ୍‌ହାଇମ୍ (Bruno Bettelheim) ଜର୍ମାନୀର ଜଣେ ମନୋବୈଜ୍ଞାନିକ ଥିଲେ। ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଆମେରିକାର ଗୋଟିଏ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ମନୋଚିକିତ୍ସା (Psychiatry) ର ଅଧ୍ୟାପକ ଅଛନ୍ତି। ଜର୍ମାନୀରେ ହିଟଲର ଅମଳରେ ସେ ଜୀବନରେ କେତୋଟି ବର୍ଷ Concentration Camp ବା ରାଜନୀତିକ ନରକଶାଳାରେ ଅତିବାହିତ କରିଚନ୍ତି। ତାଙ୍କର ଲିଖିତ "The Infurmed Heart" ପୁସ୍ତକଟିରୁ ଅନୁଶାସନର ମନୋବୈଜ୍ଞାନିକ ଭୂମିକୁ ବୁଝିବାଲାଗି ଆମେ ଅନେକ ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟି ପାଇପାରିବା।

ଅନ୍ତର୍ଗତ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ହିଁ ଯଦି ଆମେ ସମୁଚିତ ଅନୁଶାସନ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିବା ତେବେ ଅପର ସହିତ ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସମ୍ବନ୍ଧ ରଖିବାର ଭୂମିଉପରେ ହିଁ ଏହି ଅନୁଶାସନ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିବ। ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଆମ ନିଜର ବିଦ୍ୟାଳୟଟିକୁ ନିଆଯାଉ। ଭଲ ନିୟମଗୁଡ଼ିକର ପାଳନ କରିବା ଓ ଖରାପ ଅଭ୍ୟାସ ଗୁଡ଼ିକୁ ଛାଡ଼ିବା ସକାଶେ ଆମେ ସେଠି ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ନିତି ଉପଦେଶ ଦେଉଚୁ। ଆମ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକରେ ମଧ୍ୟ ଭଲ ଓ ସେବନୀୟ ଗୁଣଗୁଡ଼ିକର କେତେକେତେ ଚର୍ଚ୍ଚା କରାଯାଉଚି। କେତେ ଉତ୍ସାହର ସହିତ ସତେଅବା

ତଲ୍ଲୀନ ହୋଇ ଯିବାପରି ଆମେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଅଥବା ହନୁମାନଙ୍କର ବଳିଷ୍ଠ ଚରିତ୍ର ବିଷୟରେ ସେମାନଙ୍କ ଆଗରେ କେତେ ଭାଷଣ ନଦେଉଚୁ । ଆମ ଛାତ୍ରମାନେ ବି ହୁଏତ ସେହିପରି ତଲ୍ଲୀନ ରହି ଆମର ବାଙ୍ମୟ ଓ ବିଦ୍ୱତ୍ତାଗୁଡ଼ିକୁ ବଡ଼ ଉତ୍ସାହରେ ଶୁଣି ନେଉଚନ୍ତି । ମାତ୍ର କେବଳ ଏହିପରି ତଲ୍ଲୀନ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ହିଁ କୌଣସି ଏକ ବଳିଷ୍ଠ ଚରିତ୍ରର ପ୍ରେରଣାକୁ ଆପଣାର ଜୀବନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରସାରିତ କରିଦେବା ଲାଗି ଆଦୌ ଖୁବ୍‌ବେଶୀ ସମ୍ଭାବନା ନ ଥାଏ । କୌଣସି ଏକ ଗ୍ରନ୍ଥ, ଏକ କାହାଣୀ ବା ଏକ ଭାଷଣ ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରେରଣା ଦେଇପାରେ, ମାତ୍ର ସେହି ପ୍ରେରଣା ଛାତ୍ରର ଅନ୍ତସ୍ଥଳ ଯାଏ ଭେଦକରି ପାରେନାହିଁ । କେବଳ ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସମ୍ବନ୍ଧର ବାତାବରଣରେ ହିଁ ଏହା ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ । ଯେଉଁଠାରେ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଛାତ୍ର ପରସ୍ପରକୁ ଦୁଇଜଣ ବ୍ୟକ୍ତି ହିସାବରେ ଭେଟନ୍ତି, କେବଳ ସେଇଠି ଏକଥା ସମ୍ଭବ ହୁଏ । ସତ୍ତାଧାରୀ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଭୟାନୁକୁଳିତ ଛାତ୍ରମଧ୍ୟରେ ଶୀଳ ଓ ଜ୍ଞାନର ସଂକ୍ରମଣ ସମ୍ଭବ ହୁଏନାହିଁ । ଆପଣାର ସତ୍ତା ଓ ପ୍ରବଣତା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରୁଥିବା ଅଧ୍ୟାପକ ଖାଲି ନିଜର ବାକ୍‌ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଚରିତ୍ର ଓ ଅନୁଶାସନ ଲାଗି ଏକ ଶୁଭ ସଂବେଗ ଉତ୍ପନ୍ନ କରିବାରେ କଦାପି ସମର୍ଥ ହୁଏନାହିଁ । ଆମର ଛାତ୍ର ଆମଭିତରେ ଅର୍ଥାତ୍ ତାର ଅଧ୍ୟାପକ ଭିତରେ ଏପରି ଏକ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ମନୁଷ୍ୟକୁ ଖୋଜିବାରେ ଲାଗିଥାଏ, ଯାହାକୁ କି ସେ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରିପାରିବ, ଯାହାର ସମ୍ମାନ କରିପାରିବ ଓ ଯାହାକୁ ଆପଣାର ଆଦର୍ଶରୂପେ ମାନିନେଇ ପାରିବ । ଆମ ଛାତ୍ର ଓ ଆମଭିତରେ ରହିଥିବା ସମ୍ପର୍କ ଯେତେବେଳେ ଶ୍ରଦ୍ଧାର ସମ୍ପର୍କ ହୋଇପାରିବ, ସେତେବେଳେ ଯାଇ ଆମ ଅନୁଶାସନକୁ ସେ ଅନ୍ତର୍ଗତ ନିଷ୍ଠା ସହକରେ ଗ୍ରହଣ କରିନେବ । ଏଠାରେ ସ୍ମରଣ ରଖିବା ଉଚିତ ଯେ, ଆମେ ଯେତେବେଳେ ଶ୍ରଦ୍ଧା, ସମ୍ମାନ ଓ ଆଦର୍ଶର ଯୋଗ୍ୟ ହୋଇଥାଉ, ସେତେବେଳେ ଆମର ଛାତ୍ର ମଧ୍ୟ ବାହାରି ଶାସନ ଓ ବାହାରି ବାଧ୍ୟତାର ଉପର ଖୋଳଟାକୁ ଛାଡ଼ି ଆତ୍ମ ଶାସନ ପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହେବାଲାଗି ପ୍ରେରଣା ଲାଭ କରିଥାଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ଆମ ପୁସ୍ତକ ନୁହେଁ, ଆମର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ହିଁ ତାହାକୁ ପ୍ରେରିତ କରିଥାଏ । ଶୀଳ ଓ ଅନୁଶାସନର ରସାୟନଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଦୁଇବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରହିଥିବା ଶ୍ରଦ୍ଧା ହିଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଯଥାର୍ଥ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଡ଼କୁ ପରିଚାଳିତ କରିନିଏ ।

ଜଣେ ଅଧ୍ୟାପକ ହିସାବରେ, ଆମ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଜଣେ ବିଧାୟକ ବା ନିୟାମକ ହିସାବରେ ଆମକୁ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କଠାରୁ ବହୁତ ସମ୍ମାନ ମିଳିଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଆମର ଭାବିବା ଉଚିତ, ଆମଭିତରେ ରହିଥିବା ସମ୍ପର୍କ କଣ ପ୍ରକୃତରେ ଶ୍ରଦ୍ଧାର ସମ୍ପର୍କ ? ଆମକୁ ଆଦର୍ଶର ଏକ ପାତ୍ରରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ଆମର ଛାତ୍ର କଣ ଆମର କଥା ମାନୁଚି ଏବଂ ସେ କଣ

ଶ୍ରଦ୍ଧାଭାବ ସହିତ ଆମର ଅଧ୍ୟାପନାରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ଆସୁଚି ? ଛାତ୍ରକୁ ଆମେ ଯୋଉସବୁ କଥା କହୁ, ଛାତ୍ର ସମ୍ମୁଖରେ ଆମେ ନିଜେ ସେହିସବୁ କଥାର ଏକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ହୋଇ ରହିବାଲାଗି ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ ଯାଇ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସମ୍ମାନଲାଗି ଅବସର ରହିଥାଏ । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ନିର୍ଭୀକ ହେବାକୁ ଅଧ୍ୟାପକ ହୁଏତ ସ୍ୱୟଂ ଭୟ ଦେଖାଇ କାମ ହାସଲ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କରୁଥାଏ । କର୍ମପରାୟଣତା ଶିଖାଉଥିବା ଶିକ୍ଷକ ହୁଏତ ସ୍ୱୟଂ ଧର୍ମରହିତ ହୋଇ ବସିଥାଏ, ଏବଂ ଜଣେ ଭଲ ଶିକ୍ଷକ ହେବାଲାଗି କୌଣସି ଚେଷ୍ଟା ହିଁ କରେନାହିଁ । ତେବେ ଏପରି ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ କିପରି ଅନୁଶାସନର ସଂକ୍ରମଣ ସମ୍ଭବ କରାଇପାରିବେ ? ଅସାଧୁ ମଣିଷ ଯେତେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଓ ଚାତୁରୀ ଦେଖାଇ ସାଧୁତା ବିଷୟରେ ଭାଷଣ ଦେଲେ ମଧ୍ୟ ତଥାପି ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କ ମନରେ ସେ ସାଧୁତାଲାଗି କୌଣସି ଶ୍ରଦ୍ଧା ଜନ୍ମାଇ ପାରିବନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ବାକ୍ୟରେ ଆମେ ଶ୍ରୀ ବେଟେଲହାଇମ୍‌ଙ୍କର ଏହି ବିଚାର ଗୁଡ଼ିକୁ ବୁଝିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା । ପିତା, ମାତା, ଶିକ୍ଷକ ବା ଅଧ୍ୟାପକ ହିସାବରେ ଯେତେବେଳେ ଆମେ ବାଳକ ବା ଛାତ୍ର ଠାରୁ ଶୀଳ ଓ ଅନୁଶାସନର ଦାବୀ କରିବସୁ, ସେତେବେଳେ ଆଗ ଆପଣାଠାରୁ ମଧ୍ୟ ସେହି ଦାବୀଗୁଡ଼ିକ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଆମର ଛାତ୍ର କେବଳ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଆମ କଥାକୁ ଶୁଣି ନିଏନାହିଁ, ମାତ୍ର ଆମର କଥା ଶୁଣିଲାବେଳେ ଓ ଆମ ଆଦେଶର ପାଳନ କଲାବେଳେ ସେ ଆମକୁ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତ ହିସାବରେ ବି ଦେଖିବାରେ ଲାଗିଥାଏ । ଆମର କଥା ଓ ଆମର ଜୀବନରେ ଆମର ଉଦ୍ୟମଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ସେ ଏକ ଅବିରୋଧ ବା ଅନୁରୂପତା ଦେଖିବାକୁ ପାଏ, ସେତେବେଳେ ସେ ନିଷ୍ଠାର ସହିତ ଆମର ଅନୁଶାସନକୁ ଆପଣାର ଅନୁଶାସନରେ ପରିଣତ କରିବାରେ ଲାଗିଯାଏ । ମାତ୍ର ଯେତେବେଳେ ଅସଙ୍ଗତି ହିଁ ଦେଖେ, ତେବେ ତାହାକୁ ହିଁ ସେ ସଫଳ ଜୀବନର ସଂଜ୍ଞା ରୂପେ ମାନିନିଏ । ସେ ଆମର ଅନୁକରଣ କରିବାକୁ ଲାଗେ । ଠିକ୍ ଆମରି ପରି ଗୁଡ଼ାଏ କଥା କହେ । ଖୁବ୍ ଉପଦେଶ ଦିଏ ଓ ଜୀବନ ବଞ୍ଚିବାର ବଜାରରେ ସେ ଏକ ଶଠ ବନିବାକୁ ହିଁ ପ୍ରଶସ୍ତତମ ଧର୍ମ ବୋଲି ବୁଝେ । ଆମଠାରୁ ସେ ଖୁବ୍ ଶିଖିନିଏ । ଆମ ଦେଶର ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ଏପରି ସ୍ଥିତିର ଆଦୌ କୌଣସି ଅଭାବ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେବନାହିଁ । ଏବଂ ଆମର ବିଦ୍ୟାଳୟ ଗୁଡ଼ିକ ତ ଆମ ସାମାଜିକ ଜୀବନର କେବଳ ଏକ ଅଙ୍ଗ ମାତ୍ର ।

ଆମପ୍ରତି ଏକ ଭୟର ଭାବନା ରଖିଥିବା ହେତୁ ଆମର ଛାତ୍ର ନିଜେ ଆମରି ବୋଲ ଅନୁସାରେ ବାଟ ଚାଲିବା ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇପାରେ । ଆମର ଅନୁଶାସନକୁ ସେ ତା'ର ନିଜ ଜୀବନରେ ମାନିନେବାର ନିଷ୍ପତ୍ତି ମଧ୍ୟ କରିପାରେ । କିନ୍ତୁ ଏହାର ଫଳ କେବଳ

କ୍ଷତିକାରକ ହିଁ ହୋଇଥାଏ । ଏହାଦ୍ୱାରା ବ୍ୟକ୍ତି ବା ସମାଜ କାହାରି କୌଣସି ଲାଭ ହୁଏନାହିଁ କାହାରି କଲ୍ୟାଣ ହୁଏନାହିଁ । ସମାଜର ଦାବୀ ଅନୁସାରେ ଆପଣାକୁ ଅନୁକୂଳ କରି ତିଆରି କରିଦେଲେ ତଦ୍ୱାରା ମୋର ଅନେକ ଲାଭ ହେବ, କେବଳ ଏହିପରି ଏକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ରଖି ଯିଏ ସମାଜ ଅନୁସାରେ ଆପଣାକୁ ଅନୁକୂଳିତ କରି ରଖିବାର ଲାଗିଥାଏ, ତା'ର ଜୀବନରେ ଆତ୍ମାନୁଶାସନ ଲଗି ବଡ଼ କମ୍ ସମ୍ଭାବନା ରହିଥାଏ । ଆମେ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଆମର ଛାତ୍ର ଯେପରି ହେଉ ବା ଯେପରି ଢଙ୍ଗରେ ଆପଣାକୁ ଗଢ଼ୁ ବୋଲି ଚାହୁଁଛୁ, ସେପରି ହେବାରେ ବା ଆପଣାକୁ ସେହିଭଳି ଢଙ୍ଗରେ ଗଢ଼ିବାରେ ଛାତ୍ରର ଲାଭ ହିଁ ହେବ, କାରଣ ସେ ଏପରି ହୋଇପାରିଲେ ବା କରିପାରିଲେ ଆମେ ତା' ଉପରେ ପ୍ରସନ୍ନ ରହିବା । ଏହିପରି ଏକ ବିଚାରଦ୍ୱାରା ପ୍ରେରିତ ହୋଇ ଯିଏ ଆମର ଅନୁଶାସନଗୁଡ଼ିକ ଅନୁସାରେ ଆପଣାକୁ ଅନୁକୂଳିତ କରି ରଖିବାକୁ ଚାହୁଁଛି, ସେ ଅନ୍ତର୍ଗତ ନିୟନ୍ତ୍ରଣରୁ କ୍ରମେ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଦୂରକୁ ଚାଲିଯାଉଛି । ଯିଏ ପ୍ରଧାନତଃ ଭୟ ହେତୁ ସମାଜରେ ଅନୁଶାସନକୁ ମାନୁଛି ବା ଶିକ୍ଷକର ଆଦେଶ ପାଳନ କରୁଛି, ତା ଭିତରେ କେବଳ ଭୟଟା ହିଁ ବଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଛି । ସଂଯମ ତଥା ଆତ୍ମଶାସନ ଲାଗି ତାର ସାମର୍ଥ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଦିନକୁ ଦିନ କମିଯାଉଛି, ଏବଂ ଅନୁକୂଳନଦ୍ୱାରା ସମାଜରୁ ଫାଇଦା ଉଠାଉଥିବା ଓ ଭୟଦ୍ୱାରା ପ୍ରେରିତ ହୋଇ ଆପଣାକୁ ଅନୁଶାସିତ କରି ରଖୁଥିବା ଆଜିର ପିଲା କାଲି ଯେତେବେଳେ ବଡ଼ ହୋଇଯିବ, ଯେତେବେଳେ ସେ ନିଜ ପିତାମାତା ବା ଶିକ୍ଷକ ହେବାର ସାମର୍ଥ୍ୟ ଲାଭ କରିବ, ସେତେବେଳେ ସେ ଆପଣାର ପିଲାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବି ଆତ୍ମାନୁଶାସନ ଓ ସଂଯମର ଶକ୍ତି ସୃଷ୍ଟି କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ଜଣେ ଚତୁର ମଣିଷ କେବଳ ଚତୁର ହେବାକୁ ହିଁ ଶିଖାଇ ପାରିବ । ଜଣେ ଭୟଭୀତ ମଣିଷ ଅନ୍ୟକୁ ମୂଳତଃ କେବଳ ଆପେ ଯେକୌଣସି ପ୍ରକାରେ ରକ୍ଷା ପାଇଯିବାର କିମ୍ବା ପଳାଇ ଯିବାର କଳା ହିଁ ଶିଖାଇ ପାରିବ । ସମାଜ ସହିତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ଖାପ ଖାଇଯିବା ଲାଗି ଆପଣାକୁ ଅନୁକୂଳିତ କରି ରଖିଥିବା ମନୁଷ୍ୟ-ଯନ୍ତ୍ର ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଧାନତଃ ଯନ୍ତ୍ର ପରି ହେବାଲାଗି ହିଁ ଅଭିପ୍ରେରିତ କରିପାରିବ । ଆମ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଆମେ ଶୀଳବୃତ୍ତି ଓ ଅନୁଶାସନ ଆଣିବାକୁ ଚାହୁଁଛୁ । ମାତ୍ର ଆମ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର କେଉଁସବୁ ଗୁଣ ବା ଅବଗୁଣ ସେମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷାରେ ସେମାନଙ୍କୁ ସର୍ବାଧିକ ପ୍ରେରଣା ଦେଉଛି ; ଆମକୁ ଏହି କଥାଟି ଉପରେ ମଧ୍ୟ ଧ୍ୟାନ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ଆମ ସମାଜରେ ବା ଆମର ବାତାବରଣରେ ଆଜି କୋଉଠି କି ଅନୁଶାସନ ଦେଖିଇବାକୁ ମିଳୁଛି ? ଆଜିକାଲି ଆମେ ଅନୁଶାସନର ବିଚାରରେ ଅବଶ୍ୟ ପ୍ରେରିତ ହେଉଛୁ । ମାତ୍ର ଅନୁଶାସନର ଭାବଦ୍ୱାରା ନୁହେଁ । ଅନୁଶାସନର ଅଭାବଦ୍ୱାରା ହିଁ ପ୍ରେରିତ

ହେଉଚୁ । ଆମ ଧର୍ମରେ ଆଜି ପ୍ରକୃତରେ କୌଣସି ଅନୁଶାସନ ରହିଚି କି ? ଧର୍ମରେ ପଣ୍ୟ ଓ ପ୍ରବଚନ ବଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଚି, ମାତ୍ର ଧାର୍ମିକତା ଓ ଧର୍ମ ସମର୍ପିତ ଜୀବନନିଷ୍ଠା ମରିମରି ଯାଉଚି । ଶ୍ରଦ୍ଧାର ହ୍ରାସ ଘଟିବାରେ ଲାଗିଚି । ଆଜି ଘୃଣା ହିଁ ଧର୍ମର ସଫଳତମ ଧ୍ୱଜା ବନିବାର ପ୍ରୟାସ କରିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହିଚି । ଆମ ସମାଜରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ରହିଥିବା ଅନୁଶାସନମାନ ମନୁଷ୍ୟର ମନୁଷ୍ୟତା ବଢ଼ାଇବା ଲାଗି ଯେତେ ଚାହୁଁନାହିଁ, କୌଣସି ବିଶେଷ ବର୍ଗ ବା ଗୋଷ୍ଠୀର ପ୍ରମତ୍ତମା ଗୁଡ଼ିକୁ ଜାହିର କରି ରଖିବାରେ ତା'ଠାରୁ ଅଧିକ ଉତ୍ସାହ ଦେଖାଉଚି । ଆମ ସମାଜରେ ବିଷମତା ଭରି ରହିଚି, ମଣିଷର ଅପମାନ କରିବାକୁ ଏଠି ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱାଭାବିକ ବୋଲି ଧରି ନିଆଯାଉଚି,— ଏଠାରେ କ୍ଷମତାସୀନ ବା ସତ୍ତାଧାରୀ ହିଁ ମଣିଷ ବୋଲାଉଚି । ସଫଳ ମଣିଷ ହିଁ ସାର୍ଥକ ଜୀବନ ବଞ୍ଚୁଥିବାର ଦାବୀ କରୁଚି । ଜ୍ଞାନ ଓ ବିଜ୍ଞାନର ଅପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ସାଧନ ରହିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଯେଉଁ ସମାଜରେ ମଣିଷ ନଖାଇ ମରୁଚି ଓ ପଶୁଠାରୁ ବି ଅଧିକ ଅଧମ ସ୍ତରରେ ରହି ଜୀବନ ଗଡ଼ାଇ ନେଉଚି, ତାହାକୁ ଆମେ କିଭଳି ସମାଜ ବୋଲି କହିବା ? ଯେଉଁଠାରେ ଗୁଣର ଆଦର ହେଉନାହିଁ, ସତ୍ତାରୂଢ଼ ହୋଇ ବସିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ନାନା ଅବଗୁଣରେ ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇ ରହିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଯେଉଁଠି ତଥାପି ସମ୍ମାନ ଓ ଆଦର ପାଉଚି, ସେହି ସମାଜର ଅନୁଶାସନଗୁଡ଼ିକୁ ଆମେ କିଭଳି ଅନୁଶାସନ ବୋଲି କହିବା ? ଏପରି ଏକ ସମାଜରେ ଆମକୁ କିଏ ଆତ୍ମଶାସନର ପ୍ରେରଣା ଦେବ, ଏବଂ ସେହି ପ୍ରେରଣାରେ ବିଶ୍ୱାସ ରଖିଥିବା ଲୋକ ବି ଏଠାରେ କେତେଜଣ ଥିବେ ?

ଆମ ଦେଶର ରାଜନୀତିରେ ମଧ୍ୟ ଅନୁଶାସନ ଅଛି କି ? ଏକଦା ଏହି ଦେଶରେ ରାଜନୀତିକୁ ଏକ ଅଙ୍ଗ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଉଥିଲା । ସେତେବେଳେ ରାଜନୀତି ଉପରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଶୃଙ୍ଖଳା ଓ ପ୍ରତିବନ୍ଧକମାନ ରହିଥିଲା । ସେହି ସମାଜରେ ରାଜା ଦଶରଥ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କର ଆଦେଶ ମାନିବାଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ ରହିଥିଲେ । ରାଜନୀତି ଧର୍ମନୀତିର ଅଧୀନ ଥିଲା, ଅର୍ଥାତ୍ ଧର୍ମନୀତିର ଅନୁସରଣ କରୁଥିଲା । ଆଜି ତ ସବୁ ବିପରୀତ ହୋଇ ଯାଇଥିବା ପରି ମନେହେଉଚି । ଆଜି ରାଜନୀତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ସଫଳ ମଣିଷ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ସକଳ ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ଓ ଆକାଙ୍‌କ୍ଷା ଲାଗି ସତେଅବା ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରତୀକ ହୋଇ ରହିଲାଣି । ଆଜି ଯେଉଁମାନେ ରାଜନୀତିକ୍ଷେତ୍ରରେ ରହିଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରବଳ ବା ଅତିବଳ ହେବାକୁ ନଦେବା ଲାଗି ଆମେ କୌଣସି ବାଡ଼ବତା ଦେଇ ପାରୁନାହୁଁ । ମୁଁ ତ ଆହୁରି କହିବି ଯେ ଆମେ ବି ଆମ ଅବଚେତନର ଗଭୀରତମ ସ୍ତରରେ ଠିକ୍ ସେଇମାନଙ୍କ ଭଳି ହିଁ ହେବାର ବାସନା ରଖିଚୁ । ସମାଜରେ ଆପଣାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିବାକୁ ଆଜି ହୁଏତ କେହି ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି ବିଚାରୁନାହିଁ । ଯିଏ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନରେ ଯାଇ ବସିଚି, ଆପଣା କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ଖିଲାପ କରିବାକୁ ହିଁ ସେ ନିଜର

ଗୌରବ ବୋଲି ମନେକରୁଚି, ସେ ଏହାକୁ ଆପଣା ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନର ଦ୍ୟୋତକ ଏକ ଗୁଣ ପରି ବିଚାରୁଚି । ଏପରି ଏକ ବ୍ୟକ୍ତି ଯେତେବେଳେ ତଥାପି ଆପଣାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନ କରୁଚି, ସେତେବେଳେ ଆମେ ସମସ୍ତେ ତାକୁ ଜଣେ ଉଦାରଚେତା ମଣିଷ ବୋଲି କହିବାରେ ଲାଗୁଚୁ ! ଅତି ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ସେ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ଆପଣାକୁ ଠିକ୍ ଏହିପରି ଏକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରୁଚି ।

ଆମର ଜୀବନନୀତିରେ ବି କଣ କୌଣସି ଅନୁଶାସନ ରହିଚି କି ? ଜୀବନପ୍ରତି ମୁଖ୍ୟତଃ ଏକ ଶ୍ରଦ୍ଧାପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ଆମେ ଜୀବନରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ପାରୁଚୁ କି ? ଆମେ ଜୀବନରେ ବଡ଼ ବ୍ୟଥିତ ଓ ଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିନାହୁଁ କି ? ଆମେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଣିଷକୁ ମଣିଷର ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିବାକୁ ପ୍ରକୃତରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛୁ କି ? ଅଧିକାଂଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆମେ ଜୀବନ କ୍ଷେତ୍ରରୁ ଦଉଡ଼ି ପଳାଇଯିବାକୁ ହିଁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଚୁ, ନିଜକୁ ତଥା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ନାନା ଅନୁଶାସନଦ୍ୱାରା ବ୍ୟସ୍ତ କରି ରଖି ଆମେ ଜୀବନର ଅସଲ ଆହ୍ୱାନଗୁଡ଼ିକୁ ଭୁଲିଯିବାକୁ ହିଁ ଚାହୁଁଚୁ । ଫଳରେ ଆମର ଜୀବନ ଯଥାର୍ଥରେ ଅନୁଶାସନବଦ୍ଧ ନହୋଇ ଆନୁଶାସନଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ରହିଯାଇଚି । ଆମର ଶିକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଦଶା ଲାଗିରହିଚି । ଏଠାରେ କୌଣସି ଶିକ୍ଷାନୀତି ଆମ ଜୀବନର ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରୁନାହିଁ । କାରଣ ଗୋଟାଏ ଶିକ୍ଷାଯନ୍ତ୍ର ଉପରେ ହିଁ ଆମେ ଅଧିକତର ଭରସା ରଖି ରହିଚୁ । ଆମ ଶିକ୍ଷାଳୟ ଓ ଶିକ୍ଷାକେନ୍ଦ୍ରମାନଙ୍କରେ ଆମେ ଆପଣା ନିକଟସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିର ମନୁଷ୍ୟତାକୁ ଦେଖି ପାରୁନାହୁଁ, ତାକୁ ଆମେ ମଣିଷର ସମ୍ମାନ ଦେଇ ପାରୁନାହୁଁ । ଆମ ଭିତରୁ କେତେଜଣ ବଡ଼ ଯନ୍ତ୍ର ବନିଯାଉଚନ୍ତି ଓ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସତେଅବା କେବଳ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସାନ ଯନ୍ତ୍ର ପରି ହିଁ ଦେଖୁଚନ୍ତି ।

ମୁଁ ଅନୁଶାସନର ବିରୋଧୀ ନୁହେଁ । ଅନୁଶାସନକୁ ମୁଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାନବିକ ସମାଜରେ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଅଙ୍ଗରୂପେ ମାନିଥାଏ । ମାତ୍ର ମୁଁ କେବଳ ଏତିକି କହୁଚି ଯେ ଆପଣା ଯୋଗ୍ୟତାର ପ୍ରମାଣ ଦେବାଲାଗି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅନୁଶାସନ ଆତ୍ମ-ଅନୁଶାସନ ଆଡ଼କୁ ଆପଣାକୁ ପ୍ରସାରିତ କରିରଖୁ । ମଣିଷକୁ ଗୋଟିଏ ଯନ୍ତ୍ରରେ ପରିଣତ କରି ଦେଇ, ଏକ ଶ୍ରଦ୍ଧାରହିତ ସତ୍ତାର ସାହାଯ୍ୟ ନେଇ ଯେଉଁ ଅନୁଶାସନ ଆମର ଜୀବନକୁ ଜାଲରେ ପକାଇ ରଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଚି, ତାହାକୁ ମୁଁ ଅନୁଶାସନ ବୋଲି କହିବାକୁ ହିଁ ଚାହୁଁନାହିଁ ।

ପରିଶେଷରେ ମୁଁ ସୂତ୍ର ରୂପେ ପାଞ୍ଚୋଟି କଥା କହିରଖିବି । କେବଳ ଆମ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଚାରିବାଡ଼ ଭିତରେ ନୁହେଁ, ବିଦ୍ୟାଳୟ ବାହାରେ ରହିଥିବା ଜୀବନର ବୃହତ୍ତର ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ମଧ୍ୟ ଅନୁଶାସନ ରହିବା ଉଚିତ । ଦ୍ୱିତୀୟତଃ, କେବଳ ବାଳକ ବା ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀ

ସକାଶେ ନୁହେଁ, ମାତ୍ର ଶିକ୍ଷକ, ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ବରିଷ୍ଠମାନଙ୍କ ଲାଗି ବି ଅନୁଶାସନ ରହିବା ଉଚିତ । ତୃତୀୟତଃ, ଶିକ୍ଷକ ବା ଅଧ୍ୟାପକର କାମକୁ ସହଜ କରିଦେବା ଲାଗି ଅନୁଶାସନ ଦରକାର ନାହିଁ, ମାତ୍ର ଆମ ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ଜୀବନର ବହୁତର ସମ୍ଭାବନା ଗୁଡ଼ିକ ବିଷୟରେ ଯଥାର୍ଥ ପରିଚୟ ଦେବାଲାଗି ଏବଂ ସେହି ସମ୍ଭାବନା ଗୁଡ଼ିକର ବିକାଶ ଲାଗି ସେ ଯେପରି ପ୍ରସନ୍ନ ଚିତ୍ତରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ପାରିବ, ସେଥିଲାଗି ହିଁ ଅନୁଶାସନ ଦରକାର । ଚତୁର୍ଥତଃ, ଜୀବନକୁ କେବଳ ନାନାବିଧ ଜଞ୍ଜିରରେ ବାନ୍ଧି ଆମକୁ ବାଧ୍ୟ କରିବାପାଇଁ ନୁହେଁ, ମାତ୍ର ଆମର ପରି ପୂର୍ଣ୍ଣତମ ବିକାଶ ପାଇଁ ହିଁ ଅନୁଶାସନର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି ।

ଏବଂ ପଞ୍ଚମତଃ, ପ୍ରୋଦ୍ୟୋଗତନ୍ତ୍ରବାଦୀ, — ଇଂରାଜୀରେ ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ Technocrats ବୋଲି କୁହାଯାଏ, – ଲାଗି ଅନୁଶାସନ ଦରକାର ନାହିଁ । ଯେଉଁମାନେ କେବଳ ଏକ ବ୍ୟବସ୍ଥା (System) ର ଦାସ ବନିକରି ରହନ୍ତି, କୌଣସି ଏକ ଯନ୍ତ୍ରକୁ ଆଦରିନେଇ ତାହାରି ଅନୁସାରେ ଯାନ୍ତ୍ରିକ ହୋଇ ରହନ୍ତି, ଆମେ ସେହିମାନଙ୍କୁ ହିଁ technocrats ବୋଲି କହିପାରିବା । ଏଇ technocrat ମାନେ ସମାଜର ଯେକୌଣସି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଓ ପୃଥିବୀର ଯେକୌଣସି ଜଳବାୟୁରେ ମଧ୍ୟ ବେଶ୍ ଉଧାଇ ପାରନ୍ତି । ଧର୍ମଜଗତରେ technocrats ରହିପାରନ୍ତି, ଶିକ୍ଷାତୀର୍ଥରେ ମଧ୍ୟ ଏମାନଙ୍କର ରାଜତ୍ୱ ବେଶ୍ ଜାରୀ ହୋଇ ରହିପାରେ ।

ଏମାନଙ୍କ ଲାଗି ଅନୁଶାସନର କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ । ହଜାର ଉତ୍ପ୍ରେରଣା ସତ୍ତ୍ୱେ ଯେଉଁମାନେ ତଥାପି ଏକ ଯନ୍ତ୍ର ହୋଇ ପଡ଼ିବାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରୁଥାଆନ୍ତି, ଆପଣା ଜୀବନର ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅତିରିକ୍ତ କୌଣସି ଏକ ମହତ୍ତର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ପରିପୂରଣ ଲାଗି ଯେଉଁମାନେ ଜୀବନକୁ ସମର୍ପିତ କରି ରଖିବାକୁ ଚାହୁଁ ଥାଆନ୍ତି, ଯେଉଁମାନଙ୍କ ଚିତ୍ତରେ କୌଣସି ଭୟ ନ ଥାଏ, ସତ୍ତା ବା କ୍ଷମତାର ପ୍ରଚଣ୍ଡତା ପଛରେ ଲୁଚି ରହିବାକୁ ମନୁଷ୍ୟର ଅପମାନ ବୋଲି ମାନନ୍ତି, କେବଳ ସେହିମାନଙ୍କ ସକାଶେ ହିଁ ଅନୁଶାସନର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି ।

— ଡିସେମ୍ବର, ୧୯୬୪

❖

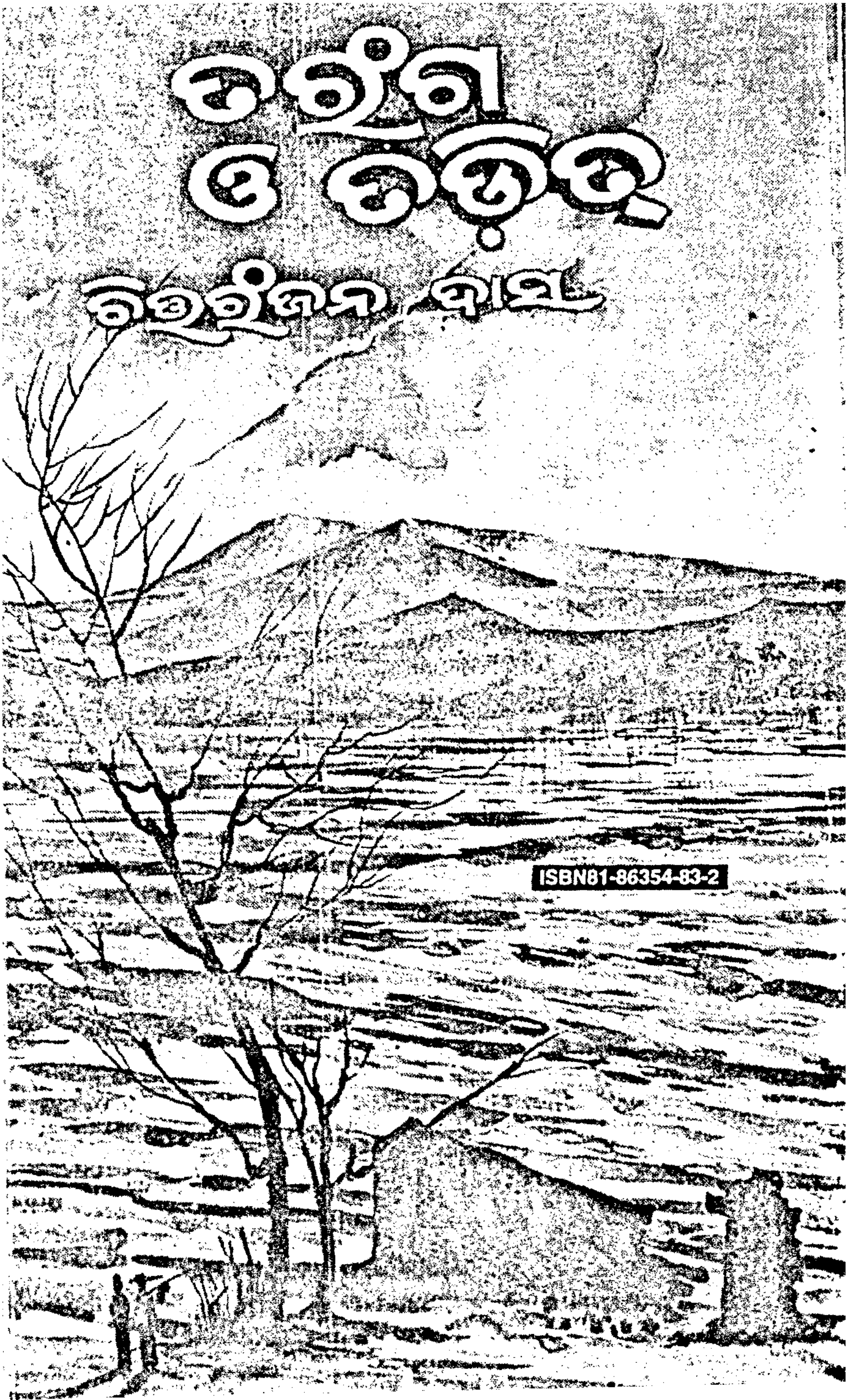
ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଦାସ
ISBN81-86354-83-2